

T.C.
MUŞ ALPARSLAN ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
TEMEL İSLAM BİLİMLERİ ANABİLİM DALI

Fetiye YILMAZ

LATİFE EZ-ZEYYÂT'IN EL-BÂBU'L-MEFTÛH ADLI ROMANINDA
KADIN, KİMLİK VE İDEOLOJİ

YÜKSEK LİSANS TEZİ

MUŞ-2022

T.C.
MUŞ ALPARSLAN ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
TEMEL İSLAM BİLİMLERİ ANABİLİM DALI

Fetiye YILMAZ

LATİFE EZ-ZEYYÂT'IN EL-BÂBU'L-MEFTÛH ADLI ROMANINDA
KADIN, KİMLİK VE İDEOLOJİ

YÜKSEK LİSANS TEZİ

TEZ YÖNETİCİSİ
Dr. Öğr. Üyesi Hasan HARMANCI

MUŞ-2022

İÇİNDEKİLER

İÇİNDEKİLER.....	I
ÖZET	III
ABSTRACT	IV
TRANSKRİPSİYON SİSTEMİ	V
ÖNSÖZ.....	VI
KISALTMALAR DİZİNİ.....	VII
GİRİŞ	1

BİRİNCİ BÖLÜM

LATİFE EZ-ZEYYÂT'IN HAYATI ESERLERİ VE EDEBİ KİŞİLİĞİ

1.1. LATİFE EZ-ZEYYÂT'IN HAYATI.....	12
1.2. ESERLERİ.....	25
1.2.1. Romanları.....	26
1.2.2. Tiyatro Eserleri.....	50
1.2.3. Araştırma-İnceleme.....	51
1.3. EDEBİ KİŞİLİĞİ.....	54

İKİNCİ BÖLÜM

LATİFE EZ-ZEYYÂT'IN EL-BÂBU'L-MEFTÛH ADLI ROMANINDA KİMLİK, İDEOLOJİ VE KADIN

2.1. EL-BÂBU'L-MEFTÛH ADLI ROMANDA KİMLİK	61
2.1.1. Modern Kimlikler.....	62
2.1.2. Geleneksel Kimlikler.....	67
2.1.3. Arafta Kimlikler.....	74
2.2. EL-BÂBU'L-MEFTÛH ADLI ROMANDA İDEOLOJİ.....	83
2.2.1. Milliyetçilik.....	84
2.2.2. Sol.....	94
2.2.3. Feminizm.....	99
2.2.4. Muhafazakârlık.....	107
2.3. EL-BÂBU'L-MEFTÛH ADLI ROMANDA KADIN.....	110
2.3.1. Geleneksel Kadın.....	115
2.3.2. Modern Kadın.....	119

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

LATİFE EZ-ZEYYÂT'IN EL-BÂBU'L-MEFTÛH ADLI ROMANI

3.1. LATİFE EZ-ZEYYÂT'IN EL-BÂBU'L-MEFTÛH ADLI ROMANININ

ÖZETİ.....	127
SONUÇ.....	167
KAYNAKÇA.....	169

ÖZET

YÜKSEK LİSANS TEZİ

LATİFE EZ-ZEYYÂT'IN EL-BÂBU'L-MEFTÛH ADLI ROMANINDA KADIN, KİMLİK, VE İDEOLOJİ

Fetiye YILMAZ

Tez Danışmanı: Dr. Öğr. Üyesi Hasan HARMANCI

2022, 188 sayfa

Hayata ayna tutan, hem bireyi hem de toplumu derinlemesine incelemesi ile öne çıkan roman türü, modern dönem dünya edebiyat tarihinin önemli edebi sanatlarından biridir. Bu türün Arap Edebiyatı'na girişi 19. yüzyılda bazı batılı yazarların kurmaca eserlerinin Arapça'ya çevrilmesiyle başlamıştır. Yeni dünyanın büyük entelektüel kesimleri arasında yer alan milliyetçilik, solculuk, feminizm vb. birçok konuda Arap dünyasına öncülük eden Mısır, roman sanatının Arap ülkelerine girişinde ve gelişmesinde etkin rol oynamış ve edebi sanatlarda da liderliğini sürdürmüştür.

Doğduğu ve yaşadığı dönemde İngiliz sömürgeciliğini görmüş bir münevver olarak Latîfe ez-Zeyyât, bu işgale sessiz kalmamış kalemını ustalıklı kullanarak ve onunla birlikte anti-empyralist hareketin içinde aktif olarak yer alan bir yazardır. Aynı zamanda Mısır'ın ilk feminist yazarlarından biri olarak da kabul edilen Latîfe ez-Zeyyât, *el-Bâbu'l-Meftûh* adlı eserinde, halkın İngiliz sömürgeciliğine karşı verdiği savaşı, genç bir kadının kimlik arayışını harmanlıyor. 1960 yılında yayımlanan eser bu dönemde gördüğü büyük ilgiyi yıllar boyunca da korumayı başarmıştır.

Anahtar Kelimeler: Mısır Romanı, Latîfe ez-Zeyyât, Kimlik, İdeoloji, Kadın.

ABSTRACT
MASTER'S THESIS
**IDENTITY, IDEOLOGY AND WOMEN IN LATÎFE EZ-ZEYYÂT'S NOVEL EL-
BÂBU'L-MEFTÛH**
Fetiye YILMAZ
Advisor: Asistant Prof. Hasan HARMANCI

2022, Page: 188

The novel genre, which holds a mirror to life and stands out with its in-depth analysis of both the individual and the society, is one of the important literary arts in the modern period world literature history. The entry of this genre into Arabic literature began with the translation of the fictional works of some western writers into Arabic in the 19th century. Nationalism, leftism, feminism, etc., which are among the great intellectual fractions of the new world. Egypt, which led the Arab world in many issues, played an active role in the entry and development of the art of the novel into Arab countries and continued its leadership in the literary arts.

Latîfe ez-Zeyyât, as an intellectual who saw British colonialism in the period she was born and lived in, was a writer who did not remain silent about this occupation, used her pen skillfully and was actively involved in the anti-imperialist movement with her political activities. In Latîfe ez-Zeyyât's work *al-Babu'l-Maftuh*, who is also considered one of the first feminist writers of Egypt, she mixes the people's war against the British colony with a young woman's search for identity. The work, which was published in 1960, managed to maintain the great interest it received in this period throughout the years.

Key Words: Egyptian Novel, Latifa ez-Zeyyât, Identity, Ideology, Woman.

TRANSKRİPSİYON SİSTEMİ

Bu çalışmada şu transkripsiyon alfabesi kullanılmıştır:

Kısa Sesliler: َ : a-e, ِ : î, ُ : u, ü

Uzun Sesliler: َ ي , َ ا , َ آ : â, ِ ي : î, ُ و : û,

Sessizler: َ ء : ع

Transkripsiyon açısından ayrıca şu hususlara riayet edilmiştir:

- Harf-i tarifler cümle başında da küçük harfle yazılmıştır. ez-Zeyyât; el-Makkarî gibi.
- Harfi tariflerle gelen kelimelerin başındaki şemsî ve kamerî harflerin okunuşu belirtilmiştir. el-Edebu'l-Endelusî; eş-Şukarî gibi.
- Terkip halindeki isim ve lakapların cüzleri ayrı değil, bitişik olarak yazılmıştır. 'Abdurrahmân gibi.

Arapça eser adlarında eserin ilk kelimesinin baş harfi ile eser adı içinde geçen özel isimlerin baş harfleri büyük, diğer harfler küçük olarak yazılmıştır. Târîhu'l-edebi'l-'Arabî gibi.

ÖNSÖZ

Mısır'ın 1798 yılında Napolyon önderliğinde Fransızlar tarafından işgali ülkeyi modernleşme yönünden çok fazla etkilese de, uzun süreli ve etkili işgal 1882 yılında İngiltere tarafından gerçekleştirilmiştir. Mısır her ne kadar 1922 yılında bağımsızlığını ilan etse de ülkede İngiliz varlığı ve sömürü vakıası 1956 yılına kadar devam etmiştir. Mısır'ın İngiliz işgaline karşı vermiş olduğu mücadeleyi, bu dönemin şahitlerinden biri olan ve bizzat mücadelenin içinde bir ömür geçiren Latîfe ez-Zeyyât, *el-Bâbu'l-Meftûh* isimli eserinde modern ve gelenek çatışmasıyla harmanlayarak işlemiştir.

Latîfe ez-Zeyyât'ın el-Bâbu'l-Meftûh adlı Romanında Kimlik, İdeoloji ve Kadın başlıklı bu çalışmada romandaki zaman, mekân ve kahramalar üzerinden kimlik, ideoloji ve kadın kavramları incelenmeye çalışılacaktır. Hem coğrafi hem de tarihi açıdan pek çok değişikliklere şahit olmuş modern dönem Mısır toplumunun bu sancılı süreci genel olarak modern Mısır edebiyatında özelde ise Mısır romanında kendini göstermiştir.

Başkahramanlarını kadın karakterlerden seçen ez-Zeyyât, bu eserinde, Mısır'ın işgal güçlerine karşı verdiği bağımsızlık mücadelesi ile kadının geleneksel normlara karşı verdiği mücadeleyi bir ve bütün olarak ele alan sembolik bir dil kullanmıştır. Mısır'ın milli mücadelesinde kadınlar etkin olarak yer alır. Bu kadınların en önemlileri arasında Latîfe ez-Zeyyât'da bulunmaktadır.

el-Bâbu'l-Meftûh romanını incelemeye tabi tutmadan önce eser titizlikle okunmuş ve uzun bir özeti çıkarılmıştır. Çalışmanın giriş bölümünde yirminci yüzyıl Mısır tarihi ve yirminci yüzyıl Mısır romanı hakkında kısa bir bilgi verilmiştir. Birinci bölümde Latîfe ez-Zeyyât'ın hayatı, eserleri ve edebi kişiliği Arapça ve İngilizce kaynaklar vasıtasıyla oluşturulmuştur. İkinci bölüm olan ana bölümde kimlik, ideoloji ve kadın başlıkları altında roman incelenmiştir. Kimlik başlığı altında romanda bulunan geleneksel, modern ve arafta kimlikler; İdeoloji başlığı altında milliyetçilik, feminizm ve diğer ideolojiler; kadın başlığı altında geleneksel ve modern kadın ele alınarak tahlil edilmeye gayret gösterilmiştir. Bu çalışmanın hazırlanış sürecinde izlenecek yolu gösterip, kaynak temini noktasında destek veren danışmanım Dr. Öğr. Üyesi Hasan Harmancı'ya teşekkürlerimi takdim ederim.

Muş-2022

Fetiye YILMAZ

KISALTMALAR DİZİNİ

a.g.e.	:	Adı geçen eser
a.g.m.	:	Adı geçen makale
ABD.	:	Ana Bilim Dalı
bkz.	:	Bakınız
b.	:	Bin
Çev.	:	Çeviren
Dr.	:	Doktor
ed.	:	Editör
Hz.	:	Hazreti
M.Ö.	:	Milattan önce
s.	:	Sayfa
SBE	:	Sosyal Bilimler Enstitüsü
TDV	:	Türkiye Diyanet Vakfı

GİRİŞ

A. 20. Yüzyıl Mısır Tarihi

Genelde Arapların özelde ise Mısırlıların modernlik tecrübeleri batılı ülkelere karşı aldıkları ilk askeri mağlubiyetlerle başlamıştır. Siyasi, iktisadi ve içtimai pek çok değişikliğe sebep olacak olan 1798 Napolyon'un Mısır'ı istilasına da ilk başta mevzu bahis bölgede olmak üzere zamanla bütün Arap coğrafyasını etkileyecek ve şümüllü değişimlere sebep olacak bir süreci başlatmıştır.

1798 Napolyon'un Mısır'ı istilasına ile Mısır, Osmanlı Devleti'ne ait bir vilayet iken 1882 yılında İngilizler tarafından işgal edildi.¹ İngiltere'nin 11 Temmuz 1882'de İskenderiye'yi topa tutması ile Mısır'a askeri müdahalesi başladı. 13 Eylül 1882'de Ahmet Arabi Paşa birliklerinin Tel el-Kebir'de yenilgisiyle de sona erdi. Bu müdahale İngiltere'nin 1952'ye kadar devam edecek yetmiş yıllık bir işgalin başlangıcı oldu.² İngiltere, 1914 yılında resmen ilhak ettiğini açıkladığı Mısır'da protektora kurarken Hidivlere sultan unvanını verdi. Kuzey Afrika ve ortadoğu arasında bir köprü olması ve Süveyş Kanalı ile Akdeniz üzerinden Körfeze açılan bir kapı olması Mısır'ın stratejisini artırıyordu.³

Avrupa devletlerinin Mısır üzerindeki etkisine karşı mücadele eden Sait Paşa dönemi Mısır milliyetçiliği ve Mısırlı olmak söylemlerinin başlangıcı sayılır. "Mısır Mısırlıdır" sloganıyla kendisini ifade eden kesim 1879'da kurulan Vatan Partisi etrafında toplanmış ve Albay Arabi Paşa hareketin lideri olmuştur.⁴ 1870'li yıllarda Mısır, Fransa ve İngiltere'nin başı çektiği yabancıların etkisi altındaydı. Maliye, Kamu hizmeti, ordu ve iş dünyasının üst kademelerinde Mısırlılardan çok daha ayrıcalıklı olan bu sınıfın eline geçmişti. Avrupalılara ait paralel bir hukuk sistemi bile kurulmuştu.⁵ 1871 yılında Mısır'a gelen Cemaleddin Afgani'nin özgürlük ve demokrasi fikirlerinin etkisi ile devrimci bir zümrenin oluşması, Birçok memur ve subayın açığa alınması, Ordu da türk ve çerkez subayların çok ve baskın olması gibi nedenlere bağlı olarak

¹ Tayyar Arı, **Geçmişten Günümüze Orta Doğu**, İstanbul: Alfa Yayın Evi, 2007, s. 184.

² Fatih Özçelik, "Mustafa Öztürk, İngiltere'nin Mısır'ı İşgali ve "Taçsız Hükümdar" Lord Cromer'in Mısır İdaresi", **Fırat Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi**, Cilt 31, Sayı 1, (Ocak 2021), s. 478.

³ Tayyar Arı, **age.**, s. 184.

⁴ Sevda Özkaya, "Arabi Paşa Ayaklanması Ve İngiliz Müdahalesi", **Akademik Bakış Dergisi**, Sayı 60, Mart - Nisan 2017, s. 282.

⁵ Emre Gül, **Arabi Paşa İsyanı**, 02 Şubat 2011, <https://www.dunyabulteni.net/tarihten-olaylar/arabi-pasa-isyani-h145457.html>, (Erişim Tarihi: 03 Nisan 2022).

gerçekleşen Arabi Paşa isyanı⁶ Mısır'ın Osmanlı'dan kopararak İngiliz sömürgesi olmasının yolunu açmıştır.

İngilterenin Fransa ve Rusya'nın tepkisi karşısında işgalin geçici olduğunu, yönetimin Osmanlı ve Müslümanlara teslim edileceğini ilan etmesine rağmen Mısır'a atadığı Yüksek Komiser Cromer, izlediği politikalarla İngiliz yönetiminin temellerini attı.⁷ Mısır'daki Hidiv ve hükümet Mısır'ın yasal idarecileri olarak eskisi gibi ülkeyi idare etmeye devam etsede "İngiliz başlar ve yerli eller" adı verilen sistemde idare aslında İngiliz başkonsolosunun elindeydi.⁸

Mısır'ın Nil deltasında güvercin yetiştirerek geçimini sağlayan Dinşavay köyünde 1905 yılında İngiliz subaylar güvercinlere ateş etmeye başlar. Aynı durum 1906 yılında tekrarlanınca köylüler ve subaylar arasında yaşanan arbede sonrası köylüler subayların silahlarına el koyarlar.⁹ Durumu haber vermek isteyen bir subay köyden kaçarak kampa giderken güneş çarpması sonucu ölünce köylüler tutuklanarak "İngiliz işgal ordusunun subayları ve erlerine karşı şiddet uygulama" suçuyla yargılanır. Köylülerden dört kişi idam, iki kişi müebbet hapis, altı kişi yedi yıl hapis,¹⁰ cezası alırken kalanlar darağacına asılarak kırbaçlanırlar. İdam ve kırbaç cezası verilenlerin infazı gerçekleştirilirken bütün köy halkı bunu seyretmek zorunda bırakılmıştır.¹¹ Köylülere verilen cezalar, Mısır halkında İngiliz idaresi karşıtlığını had safhaya çıkarır ve ülke genelinde protesto gösterileri yapılır.¹² Dinşavay Olayı, milliyetçiliğinin tüm halka Mısır'a yayılmasını sağlamış, müslüman ve gayri müslim birçok Mısırlı'nın Mustafa Kâmil Paşa'nın etrafında toplanmasına neden olmuştur.¹³ Olayın ardından Aralık 1907'de el-Hizbü'l Vatan partisi kurulur ve Mustafa Kâmil Paşa hayat boyu başkan olarak seçilir. Verem hastalığı ile mücadele etmekte olan Mustafa Kâmil 11

---

⁶ İbrahim Muhammed is-Sanafiri, "Osmanlı-Mısır İlişkileri 1863-1882", (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi, İstanbul üniversitesi SBE, 1993), s. 11.

⁷ Ahmet Yaramış, "Mısır'da İngiliz Sömürgecilik Anlayışı: Cromer Örneği" (1883 – 1907), **Sosyal Bilimler Dergisi**, Cilt 9, Sayı 2, (Aralık 2007), s. 123.

⁸ Fatih Özçelik, Mustafa Öztürk, **a.g.m.**

⁹ Yaramış, **a.g.m.**, s. 124.

¹⁰ Fahrettin Dede, "İngiliz İşgali Sonrası Mısır'da Siyasî Ve Fikrî Yapılanma" (1882 - 1928)", (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Sakarya Üniversitesi SBE, Mayıs 2019), s. 12.

¹¹ Yaramış, **a.g.m.**, s.127-128.

¹² İsmail Kırmızı, "19. Yüzyılda Mısırlı Panislamist-Milliyetçi Entelektüel: Ahmet Şevki'nin Osmanlı-Mısır İlişkileri Açısından Değerlendirilmesi" (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Karabük Üniversitesi SBE, 2013), s. 29.

¹³ Yaramış, **a.g.m.**, s.127-128.

Şubat 1908'de 34 yaşındayken ölür¹⁴ Cenazesi emperyalist karşıtı büyük bir gösteriye dönüşmesine rağmen lideri olduğu hareket kısa sürede unutulur.¹⁵

İngiliz işgalinin devam ettiği yıllarda, Mısırda Cemaleddin Afgani'nin temsil ettiği islam modernizmi ve Rafii et-Tahtavi'nın temsil ettiği Mısır milliyetçiliği ortaya çıkmıştır. Tahtavi “vatan” kavramına siyasî bir içerik yüklemiştir.¹⁶ Mısırda kurulan ilk siyasi parti 20 Eylül 1907'de kurulan Ümmet Partidir. Mustafa Kamil Paşa'nın Osmanlı yanlısı ve pan-islamizm görüşlerine karşı İngiltere'nin Mısır'ın menfaatlerini koruduğunu savunan Mustafa Lütfü es-Seyyid'in fikirleri etrafında kurulmuştur.¹⁷

Mustafa Kamil ve arkadaşları tarafından kurulan el-Hizbü'l Vatan Partisinin amacı İngiltere'nin ülkeden tamamen ayrılmasıydı. Osmanlıya ve halifeye bağlıydılar. Osmanlı'nın zayıf düşmesi hilafetin de zayıf düşmesi dolayısıyla İslam âleminin ve müslümanların başsız kalması demektir. Federatif yapıdan yanaydı.¹⁸ Eğitim, İktisadi, ticari, anayasal her alanda tam bağımsızlığı hedefleyen parti 1919 devriminin temelini atmıştır.¹⁹

I. Dünya Savaşı sırasında Hukuken Osmanlı Devleti'ne bağlı olan Mısır'daki Türkler've Mısır milliyetçilerinin halifeye bağlı olması; İngiltere'yi tedbir almaya sevk eder. 3 Kasım 1914'te Mısır'da sıkıyönetim ilan eden İngiltere,²⁰ 19 Aralık 1914'te protektora ilan ederek Mısır'ı ilhak ettiğini açıklamış ve Hüseyin Kâmil'e ‘Sultan’ ünvanı vererek Mısır'a yönetici atamıştır.²¹ Savaş zamanı İngilizler, milliyetçi liderlerin İstanbul kaynaklı bir hareketlenmeye girişmelerinden endişelenmiş ancak bu hareketlenme savaş sonrasında gerçekleşmiştir. Savaş süresince yaşanan siyasi, ekonomik, sosyal buhranlar, 1917 Rusya'da gerçekleşen Bolşevik devrimi²² 8 Ocak 1918'de, Amerikan başkanı Woodrow Wilson'ın yenedünya düzenine ilişkin açıkladığı

¹⁴ Ş. Tufan Buzpınar, “Mustafa Kâmil Paşa”, **TDV İslam Ansiklopedisi** Cilt 31, İstanbul: TDV Yayınları, 2020, s. 310.

¹⁵ Borisovich Lutskiy, **Arap Ülkelerinin Yakın Tarihi: 16. Yüzyıldan 20. Yüzyıla**, Turan Keskin (çev.), İstanbul: Yordam Kitap, Mayıs 2020, s. 229.

¹⁶ Dede, **a.g.e.**, s.13.

¹⁷ Asuman Emin, “*Mısır Siyasetinde Vefd Partisi*” (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Fatih Sultan Mehmet Vakıf Üniversitesi Medeniyetler İttifakı Enstitüsü, 2017), s. 26.

¹⁸ Soner Yalçın, **Mustafa Kamil'i Tanıyor Musunuz?**, 12 Haziran 2010, <https://bit.ly/3yqnpCd>, (Erişim Tarihi: 02 Mart 2022).

¹⁹ Emin, **a.g.m.**, s. 27.

²⁰ Dede, **a.g.e.**, s. 21.

²¹ Emin, **a.g.m.**, s. 29.

²² Dede, **a.g.e.**, s. 23.

ilkeler arasında yer alan halkların kendi kaderini tayin hakkı (self-determinasyon), Mısırlıları harekete geçiren önemli saiklerdir.²³

Sa'd Zağlûl Paşa, Ali Şeravi Paşa ve Abdülaziz Fehmi Bey, 13 Kasım 1918'de İngiltere'nin Mısır Yüksek Komiseri Sir Reginald Wingate ile görüşerek Paris Barış Konferansı'nda Mısır'ı temsil etmek için izin istediler. Talepleri reddedilince aynı gün el-Vad'ul Mısri (Mısır Heyeti) adı verilen Vefd'i kurdular.²⁴ Sa'd Zağlûl Paşa'nın başkan olduğu heyette yedi kurucu isimden beşi Ümmet Partisi'nin üyeleridir.²⁵ Sa'd Zağlûl Paşa'nın Heyet kurulduktan sonra Londra Barış Konferansı'nda Mısır halkını temsil amacıyla kendisi ve Heyetteki diğer üyeler için pasaport başvurusunda bulunması bir isyan hareketi olarak görülerek kati bir şekilde reddedilmiştir.²⁶ Vefd üyelerinin Mısır'da bulunan ülkelerin temsilcilerine, Barış Konferansı'na katılmalarını engelleyen İngilizlerin yaptıklarını anlatan bir mektup göndermesi nedeniyle tutuklanarak Malta adasına sürgüne gönderilmeleri akabinde 9 Mart günü Hukuk Fakültesi öğrencileri ile başlayan gösteriler ülke geneline yayılır.²⁷ Olayların önlenememesi üzerine Sa'd Zağlûl Paşa ve arkadaşlarının sürgünden dönmelerine ve Barış Konferansı'na katılmalarına izin verilir. Konferansta Mısır'ın resmen İngiltere'nin mandası olarak kabul edilmesi büyük bir hüsrana sebep olmuştur.²⁸

2 Mart 1922 tarihinde İngiltere Mısır üzerindeki himayesini kaldırdığını, Mısır'ın hür ve müstakil bir hükûmet olarak tanıdığını bildiren bir beyanname yayımlar.²⁹ Mısır sultanını kral statüsüne yükselttiler Ahmed Fuad Paşa'yı I. Fuad ünvanıyla kral ilan eder.³⁰ Bu sözde bağımsızlık ilanı Mısır'ın mevcut durumunu çok fazla değiştirmez. Mısır'da İngiliz varlığı ve etkin yönetimi devam etmekteydi. Kazanılan bu yeni statü esas alınarak hazırlanan Mısır Anayasası, Nisan 1923 yılında ilan edilerek yürürlüğe girdi. Ocak 1924'te yapılan seçimlerden Vefd partisi sandalyelerin yüzde doksanını alarak birinci çıkınca Sa'd Zağlûl Paşa, hükümeti kurdu ve Mısır'ın seçimle yönetime

---

²³ Emin, **a.g.m.**, s. 37.

²⁴ Ahmed Maher Mohamed Ahmed, "*I.Dünya Savaşı'nda İngilizlerin Mısır'a Yerleşmesi*," (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi, İstanbul Üniversitesi SBE), 2016, s. 127.

²⁵ Dede, **a.g.e.**, s. 24.

²⁶ Mohamed Ahmed, **a.g.e.**, s. 127.

²⁷ Dede, **a.g.e.**, s. 24.

²⁸ Arı, **a.g.e.**, s. 186.

²⁹ Kazım Karabekir, **Günlükler**, İstanbul: Yapı Kredi Yayınları, Kasım 2009, Cilt 2, s.641.

³⁰ Emin, **a.g.e.**, s. 49.

gelen ilk başbakanı oldu.³¹ 1927’de Zaglul Paşa’nın ölümü üzerini Nahhas Paşa Vefd lideri seçilir. İngilizler kazanılan seçimlere ve kurulan hükümetlere rağmen Mustafa Nahhas Paşa’yı her defasında iktidardan uzaklaştırdılar ve 1930 yılında İsmail Sıdkı Paşa’yı başkanlığa getirdiler.³² 1936’da İtalyanların Etiyopya’daki yayılmacılığı karşısında Vefd hükümeti ve İngilizler Mısır’ın bağımsızlığını tanıyan bir anlaşma imzaladılar. Bu anlaşma Mısır topraklarında İngiliz varlığını hukukileştirdi.³³ Milli mücadelenin öncüsü olarak kitleleri harekete geçiren Vefd, Mısırlıların gözünde İngiliz işbirlikçisi olarak görülmeye başladı.³⁴ II. Dünya Savaşından sonra Mısır’da İngiltere karşıtı yaygınlaşan gösteriler Mayıs 1948 Arap-İsrail savaşı esnasında durgunlaşır. Savaşın kaybedilmesi, İsrail’in Filistin topraklarının bir kısmını daha işgal etmesi, batılı devletlerin bu işgali meşru görmesi ile gösteriler iyice güçlendi.³⁵

1948 Arap-İsrail savaşı’nın kaybedilmesinden rahatsız olan orduda, Albay Cemal Abdül Nasır önderliğinde 1949 yılında Hür Subaylar adını verdikleri bir örgüt kurulur. Ocak 1950 yılında iktidara geri dönen Vefd Partisinin kurduğu hükümet İngilizler ile masaya oturur. İngilizlerin Mısır’da asker bulundurma talebi karşısında gösteriler tekrar başlar.³⁶

1951 yılında Başbakan Mustafa Nahhas Paşa’nın 1936 Antlaşmasının fesh edildiğini ilan etmesi Arap kamuoyunda büyük sevinç yarattı. Ancak İngilizler Mısır’dan çekilmediler. 25 Ocak 1952 gününde İsmailiye’de kimliği belirsiz bazı gruplar, İngiliz birliklerine saldırı düzenleyerek kaçar. İngilizler, kaçanların saklandığını iddia ettiği İsmailiye ³⁷ polis karakolunu tanklarla kuşatır. Çıkan çatışmada 50 Mısır polisinin öldürülmesi, 80 polisin yaralanması ve 200 polisin de esir alınması infiale sebep olur. 26 Ocak 1952’de Kahire’de değişik ideolojik kimliklere mensup 15 bin Mısırlı genç İngiliz kurumlarına ve şirketlerine saldırdı.³⁸ Tarihe Kara Cumartesi ve

---

³¹ William L., **Modern Ortadoğu Tarihi**, Mehmet Harmanlı (çev.), İstanbul: Agora Kitaplığı, Haziran 2008, s. 221.

³² Arı, **a.g.e.**, s.188.

³³ Cleveland, **a.g.e.**, s. 222.

³⁴ Emin, **a.g.m.**, s. 57.

³⁵ Muhammed Behçet “İkinci Dünya Savaşı Sonrası Mısır Siyasi Tarihi Üzerinden Arap Baharı’nın İncelenmesi”, **Trakya Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi**, Cilt 21, 2019, s. 303-321.

³⁶ Özgür Bayraktar, “Mısır’daki Hür Subaylar Darbesi Ve Türkiye’deki 27 Mayıs Darbesi’nin Karşılaştırılması”, **Kesit Akademi Dergisi**, Sayı 25, Aralık 2020, s. 608-621.

³⁷ Behçet, **a.g.m.**, s. 303-321.

³⁸ Ayşe Hür, **1952 Mısır Devrimi**, 12 Haziran 13, <https://www.tutunamayanlar.net/fotograf/manset/444->

Kahire Yangını olarak geçen bu olaylar sırasında İngilizlere ait banka, otel, mağaza, şirket ve benzeri tüm kurum ve kuruluşlar ateşe verilerek yakıldı ve iş yerleri yağmalandı.

23 Temmuz 1952 tarihine gelindiğinde Hür Subaylar Örgütü Ras El-Tin Sarayını kuşatarak Kral Faruk rejimini devirdiler. Böylece 1805 yılından beri hüküm süren Kavalalı hanedanlığına son verilerek cumhuriyet ilan edilmiştir.³⁹ 1954'te Başbakan olan Cemal Abdünnâsır aynı yıl kasım ayında Cumhurbaşkanı olur. 1954'te yapılan antlaşma ile İngilizlerin Mısırdan çekilme süreci başlar. 1956 yılına gelindiğinde son İngiliz askeri birliği ülkeden ayrılır. Aynı yıl Cemal Abdünnâsır, 1956 yılında Süveyş Kanalı millileştirdiğini açıklar.⁴⁰

İngiltere'nin 1882 yılında başlayan ve 1956 yılında son bulan Mısır işgali yaklaşık 74 yıl sürer. İngilizlerin işgali ilan etmesinin hemen ardından gerçekleşen Arabi Paşa'nın isyanı, Mısır milliyetçiliğinin gelişmesinde ve İngiliz karşıtlığının yükselmesinde önemli rol oynamış, hızla büyüyerek ülke geneline yayılan tepkiler işgal güçleri ülkeden ayrılana kadar devam etmiştir. 1956 yılında ülkeyi tamamen terkeden Emparyalist güçlerin, ekonomik, siyasi, sosyal ve kültürel alanda etkileri büyük olmuştur.

B. 20. Asır Mısır Romanı

Osmanlı'nın Fransız işgaline son vermek için gönderdiği Kavalalı Mehmet Ali Paşa'nın, vali olduktan sonra birçok sahada başlattığı modernleşme hareketi edebiyatta da tezahür etmiş, Mısır hikâye ve romanı batılı anlamda gelişmeye başlamış, Mehmet Ali Paşa'nın, eğitim amacıyla Avrupa'ya yolladığı öğrenciler modern edebiyatta öncü çalışmaları gerçekleştirmişlerdir.

Modern Arap tarihinin başlangıcı olarak kabul edilen Napolyon'un Mısır'ı işgal ettiği 1798 yılı aynı zamanda Arap romanının başlangıç tarihidir. Mehmet Ali Paşa'nın Avrupa'ya gönderdiği öğrencilerden olan Rifâa Râfî et-Tahtâvî'nin (1801-1873) Mısıra döndükten Paris'teki izlenimlerini yazdığı *Tahlîsu 'l-İbrîz fi Telhîsi Bârîz* (1834) ve Ali

---

1952-misir-devrimi, (Erişim Tarihi: 09 Nisan 2022).

³⁹ Ahmet Yusuf Özdemir, **1952 Mısır'da Hür Subaylar Darbesi**, 30 Haziran 2016, <https://www.orsam.org.tr/tr/1952-misir-da-hur-subaylar-darbesi/>, (Erişim Tarihi: 09 Nisan 2022).

⁴⁰ Behçet, **a.g.m.**, s. 303-321.

Mübârek'in (1823-1893) *Alemu'd-Dîn* adını verdiği tahkiye türü eserler, modern Arap romanının tohumları addedilir.⁴¹ *Tahlîsu'l-İbrîz fi Telhîsi Bârîz*, et-Tahtâvî'nin Paris gezisini anlattığı seyahatname, ilmî kitap ve resmî raporların karışımı türünde bir eserdir. Rifaa'nın Fennellone' ait *Les Aventures de Têlémaque* adlı eserine 'Mevâki 'u' l-eflâk fi vekâ'î i (ahbâri) Telîmâk' adını vererek yaptığı çeviri (1867) Modern Mısır romanının ilk numunesi olması bakımından önemlidir.⁴² Roman türü bu çeviri ile Arap edebiyatına adım atmış olur.

Muhammed el-Müveylîhî'nin *Misbahu's-Şark* adlı gazetede, Kasım 1898'den Mart 1902'ye kadar yazdığı yazılarını topladığı *Hadîsü 'Îsâ b. Hişâm* adlı eseri, Mısırda meydana gelen sosyal olayları gerçekçi bir üslupla anlatan ilk edebi Mısır romanı olarak kabul eden eleştirmenler vardır.⁴³ Amaç ve üslubu nedeniyle toplumsal Makamat sayılabilecek eseri makamat türünden ayıran şey, sosyal konuları işlemesidir. Eser bir roman olarak sanatsal değerini, modern edebiyatı eski mirasla ilişkilendirmek ve bu mirası yeni edebi sanatlar için bir başlangıç noktası yapmak çabasından alır.⁴⁴ On dokuzuncu yüz yılın başında Corci Zeydan halkın anlayabileceği ve sıkılmadan okuyup öğrenebileceği yirmi iki tarihi roman yazmıştır. Zeydan'ın Arap tarih alanında birer kaynak olan romanları İslam tarihinin tüm alanını kapsar.⁴⁵ Zeydan'ın mevzu bahis eğitici tarihi romanları Arap edebiyatının kadim nesir türünden herhangi bir hususiyet taşımamakta diğer taraftan Alexandre Dumas ve Jean-Jacques Rousseau gibi batılı yazarlardan etkilendiği görülmektedir.⁴⁶

Toplumun ıslahında kadına çok büyük sorumluluk düştüğünü, ancak doğulu kadınların bu sorumluluğun bilincine varmalarını sağlayacak eğitimden yoksun bırakıldığını ve bunun sebebinde islam olmadığını söyleyen Kâsım Emîn⁴⁷, Arap feminizminin öncüsü olarak kabul edilir. 1899'da yayımlanan kitabı *Tahrîru'l-Mer'e* (Kadının Özgürlüğü) ve 1900 yılında yayımlanan kitabı *el-Mer'etu'l-Cedîde* (Yeni

⁴¹ Rahmi Er, **Modern Mısır Romanı 1**, Ankara, Hece Yayınları, Şubat 2015,s. 13-56.

⁴² Ahmed Heykel, **Tatawur al'Adab alhadith fi Misr**, Mısır: Dar Al Maarifa, 2008, s. 39.

⁴³ Er, **a.g.e.**, s. 65.

⁴⁴ Heykel, **a.g.e.**, s. 86.

⁴⁵ Er, **a.g.e.**, s. 68-69.

⁴⁶ Jacob M Landau, **Modern Arap Edebiyat Tarihi**, Dr. Bedrettin Aytaç (çev.), Ankara: Gündoğan, 1668, s. 17.

⁴⁷ Fethî En-Neklâvî, "Kâsım Emîn", **TDV İslâm Ansiklopedisi**, Cilt 24, İstanbul: TDV Yayınları, 2001, s. 541-542.

Kadın) toplumun kadına bakış açısını sorgulayan ve sorgulatan bir eserdir. Kâsım Emîn'e göre "Kadın eğitildikçe özgürleşir ve özgürleştikçe eğitilir."⁴⁸

İlk kez köylünün zor yaşantısını ve duygularını ele alan eser; Mahmûd Hayret'in 1903 yılında yayımlanan, köylü bir kızla bir paşa oğlu arasında yaşanan aşk konulu *el-Fetâtu'r-Rîfîyye* [Köylü Kız] adlı romanıdır. Bu eser, Heykel'in yazmış olduğu *Zeyneb* adlı romanın zeminini hazırlayan bir başlangıç olarak görülür.⁴⁹ Mahmûd Hayret'in diğer eseri *Fetâ er-Rîfîyy* 1905 (Köylü Delikanlı) konu bakımından *Zeyneb* adlı romanı anımsatmaktadır.⁵⁰

Dr. Muhammed Hüseyin Heykel'in 1912 yılında yayımladığı *Zeynep* adlı romanı "Gerçekçi olması ve teknik açıdan romanın kurallarına büyük ölçüde uyması nedeniyle Modern Mısır edebiyatında ilk sanatsal roman olarak kabul edilir.⁵¹ Mısır'da avukat olarak çalışmaya başlayan Heykel mesleğine zarar verebileceğini düşündüğü için başlarda romanı yayımlamakta tereddüt etsede, Mısırlı Fellahtakma adını kullanarak kitabı yayımlar. Yaklaşık on beş sene sonra romanı kendi adıyla yayımlamaya cesaret eder.⁵² Heykel, *Zeyneb* adlı romanında Mısır toplumunun, köylüler ve emekçi işçilerin, orta sınıfın sorunlarına değindi. Toplumun bazı hastalıklarına, ahlaki yozlaşmaya ve eski inançlara atıfta bulundu. Bir erkek ve kadın arasındaki yakınlaşmayı, Mısır köylüsünün yaşadığı sıkıntı ve toplumsal musibetler meselesini ele aldı.⁵³

Modern Mısır romanında öncü isimlerden biride Mustafa Lutfi el-Menfâlûtî'dir. Eserlerinde klasik makâmât tarzını benimsemediği gibi, döneminde yaygın olan yabancı kelime kullanımına yanaşmayarak ve birçok kişinin tavsiye ettiği yerel Arapça ağzını tercih etmeyerek kendisine ait üslubuyla modern nesirde yeni bir çığır açmıştır.⁵⁴ Yazarın, hem kendi dönemi yazarları, hem de kendisinden sonra gelen yazarlar üzerinde tesiri çok büyük olmuştur. Bu tesir Abbas Mahmud el- Akkad Mısır edebiyat tarihinin

⁴⁸ Gülfem Kurt, "Mısır Feminizmi: Kasım Emin'in Tahrîru'l-Mer'e ve El-Mer'etu'l Cedîde Eserlerine Karşılaştırmalı Bir Bakış", **Uluslararası Dil Akademisi Dergisi**, Cilt 5, 6 Eylül 2017, s. 319/330.

⁴⁹ Asiye Çelenlioğlu, "Modern Mısır Edebiyatı ve Mısır Romanı", **Social Sciences Studies Journal**, Cilt 6, Sayı 56, 2020, s. 513.

⁵⁰ Er, **a.g.e.**, s.76.

⁵¹ Heykel, **a.g.e.**, s. 198.

⁵² Muhammed Hüseyin Heykel, **zaynab**, Kahire: Muasasat Alhindawii Liltarbiat Walthaqafa, 2012, s.9.

⁵³ Yousry Obaid, **Dhakirat Alkutab.. << Zaynab >> Muhamad Husayn Hikal Yarsud Hayaat Alriyf Taht Aliahtılal**, 15 Kasım 2021, <https://bit.ly/3OwUr9>, (Erişim Tarihi: 11 Nisan 2022).

⁵⁴ Galip Güler, "Mustafa Lutfi el-Menfelûtî'nin el-Lakîta Adlı Kısa Öyküsü ve Tahlili", **Toplum Bilimleri Dergisi**, Cilt: 29, 25 Aralık 2020, s. 223-238.

bir dönemini "Menfalûti dönemi" olarak İsimlendirmesine kaynak teşkil eder.⁵⁵ Yirminci yüzyılın en tanınan ismi olan yazarın kısa hikâyeleri modern Mısır edebiyatında hikâye türünün ilk örnekleri olarak kabul edilir. Yazılarını *en-Nazarât* (Bakışlar) ve *el- 'Aberât* (Gözyaşı) adını verdiği iki kitapta toplamıştır.⁵⁶

Arap entelektüel rönesansının öncülerinden biri olarak kabul edilen Muhammed Lutfi Cum'a yirminci yüzyılın başlarında ortaya çıkan parlak düşünce ve edebiyat devlerinden biri olarak görülür. Kendisinden başka kimseye bağımlı olmaması, bilim ve edebiyat alanında sundukları nedeniyle bir medeniyet mucizesi olarak kabul edilir.⁵⁷ Yazar, romantik akımın bırakılarak realist akımda yazmanın zamanı geldiğini, 1905 yılında yayınlanan *fi Vadi'l-Humum* (Kederler Vadisinde) adını verdiği eserinde Émile Zola ve Honoré de Balzac tarzı realist roman isteği ile hareket ettiğini söylemiştir. Muhammed Lutfi Cum'a kendi dönemi yazarlarından çok ileridedir.⁵⁸ Yazılarında parasız eğitim için çağrıda bulundu. Mısır'da ve Arap dünyasında sömürgecilğe direnme çabasına katıldı. Çok eşliliğin kısıtlanması için yasa istedi. Mahkeme salonlarının "Mülkün temeli adalettir" sözü yerine medeni adaletin simgesi olan terazi ve ceza adaletinin simgesi olan kılıçla süslenmesi çağrısında bulundu.⁵⁹ Abdulhamîd Hudar el-Bûkârkasî'nin Mısırda yaşanan gerçek bir olayı yazdığı *el Kısâs Hayât* isimli hikâyesinde Hristiyanlara ait bir mesele ilk kez müslüman bir yazar tarafından ele alınmıştır.⁶⁰

Modern Mısır edebiyatında *Zeyneb*'in ikinci baskısıyla yer edinen roman türü, Tâhâ Huseyn'in hayatını duygusal bir yoğunlukta anlattığı otobiyografik türdeki eseri *el-Eyyâm* (Günler) ile yerleşir.⁶¹ Onun *Şeceretu'l-Bûs* (Mutsuzluk Ağacı) 1944 adlı iki tüccar ailenin yaşamını alaycı bir dille anlattığı yapıtı ilk kuşak romanıdır.⁶² Taha Hüseyin'in *Şeceretu'l-Bûs* romanından etkilenen Necîb Mahfûz, es-Sülâsiyye adını

---

⁵⁵ Emrullah İşler, "Modern Arap Edebiyatında Bir Öncü Mustafa Lutfi El-Menfalûti", **Nüsha Şarkiyat Araştırmaları Dergisi**, Cilt: 1, Sayı: 3, 2001, s. 71-87.

⁵⁶ Er, **a.g.e.**, s. 78.

⁵⁷ Muhammed Seyyid Bereket, almufakir muhamad lutfi jumeata.. hayatah warawuh, 20 Mart 2015 <https://bit.ly/3u8aVwA>, (Erişim Tarihi: 11Nisan 2022).

⁵⁸ Er, **a.g.e.**, s., 83.

⁵⁹ Bereket, **a.g.m.**

⁶⁰ Er, **a.g.e.**, s., 85.

⁶¹ Ahmet Kazım Ürün, "Modern Mısır ve Türk Edebiyatlarında Öne Çıkan Kuşak Romanları", **Nüsha**, Sayı 11, 2003, s. 49.

⁶² Jacob, **a.g.m.**, s.,23.

verdiği üç eserini kuşak romanı tarzında yazmış ve Tâhâ Huseyn'in bıraktığı tarih den başlamıştır. ⁶³ 1922 yılında hayata veda eden İsa Ubeyd, Mısır ve Arap kadınının problemlerini konu olan yazılar yazmıştır.⁶⁴ 1931'de Tevfik el-Hakîm toplumunun sorunlarını ele alarak gerçekçiliğe yöneldiği *Avdetu'r-Rûh* (Ruhun Dönüşü) adlı eserinde sanatsal romana geçmiştir. Bu roman; açlık, yoksulluk, sınıf ve Mısır halkının dayanışması gibi genel konuları ele alır. İnsanın manevi uyanışı ile ulusun siyasi uyanışı arasındaki bağlantıyı açıklar. Bu yıllardan sonra roman, kurgusal sanatın kök salma aşaması olan yeni bir gelişim aşamasına girmiştir. Bu aşama, Necib Mahfuz aşamasıdır.⁶⁵

Hayatını ve emeğini Arap romanının gelişimine adayan en önemli yazarlardan biri olan Necib Mahfuz, romanlarını dört önemli aşamada ele almıştır: Bunlardan ilki Tarihsel aşamadır (1930 - 1938). *'Abessü'l-Akdâr, Râdûbîs ve Kifâhu Tîbe* yazarın bu dönemde yazdığı romanlardır. İkinci aşama, Sosyal aşamadır (1939 - 1952). Yazar, bu dönemde, *el-Ûâhîretü'l-cedîde, Hânü'l-Halîlî, el-Bidâye ve'n-Nihâye, es-Serâb, Sülâsiyye, Zükâku'l-Midak* orta halli bir ailenin üç kuşağını anlatan *Beyne'l-Kasreyn, Kasrû'ş-şevk ve es-Sükkeriyye* eserlerini kaleme almıştır. Felsefi aşama olarak isimlendirdiği döneminde (1959 - 1975), *Evlâdü Hâretinâ, el-Liss ve'l-Kilâb, es-Sümmân ve'l-Harîf, Sersere Fevka'n-Nîl, et-Tarîk, eş-Şehhâz*, miras aşamasında (1977 - 1983), *Leyâlî Elf Leyle, Kuştîmur, Melhametu'l-Harâfîş, Rihletu ibn Fatûme* adlı kitapları yazmıştır.⁶⁶ Necip Mahfuz'dan sonra Arap toplumunda yaşanan olaylar ve sanatçıların tüm Arap toplumunda yaşanan bu olayları mahalli olmasını dikkate almaksızın ele almaları roman sanatının büyük gelişme göstermesini sağlamıştır.⁶⁷

Roman, bireyi ve toplumu tanıma, toplumsal yapı ve değişimi, toplum ve bireyin karşılıklı etkileşimlerini anlamayı ve çözümlemeyi sağlayan edebi sanattır. Roman yazarı, içinde yaşadığı toplumu anlattığı eserinde tarihi anlaşılır bir hale getirerek kayıt

---

⁶³ Ürün, **a.g.m.**, s. 49.

⁶⁴ Jacob, **a.g.e.**, s., 26.

⁶⁵ Mehbuba Badristani, **Nash'at Alriwayat Almueasirat Fi Zili Najib Mahfuz**, 16 Ekim 2010, <https://bit.ly/3I5o0N3>, (Erişim Tarihi: 24 Haziran 2022).

⁶⁶ Şoaib T, **Ttwr Alriwayat Fi Misr Min Nash'atiha 'İlâa Marhalat Najib Mahfuz, Mjllt Allugha**, 01 Temmuz 2016, <https://www.allugah.com/post.php?id=59>, (Erişim tarihi: 24 Haziran 2022).

⁶⁷ Hasan Harmancı, *"Abdurrahman Munîf'in el-Eşcar ve İğtiyâlu Merzûk Adlı Eserinin Teknik ve Tematik Yönden İncelenmesi"*, (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Selçuk Üniversitesi SBE, Konya: 2013), s. 18.

altına alır. Yazılarında toplumdan beslenen yazar, aynı zamanda taşıdığı sorumluluk bilinci ile toplumu yönlendirmek misyonunu üstlenmiş ve kendi doğru kabul ettiği dünya görüşünü roman sanatı ile topluma kazandırmaya çalışmıştır. Mısır'ın büyük yazarlarından olan Latîfe ez-Zeyyât, *el-Bâbu'l-Meftûh* isimli eseriyle 1946 ve 1956 yılları arasında yaşanan siyasi ve toplumsal olayları bir kadının gözüyle aktarırken dönemin tarihini kayıt altına almıştır. Aynı zamanda toplumun ıslah olması ve daha iyi bir geleceğe ulaşması için kazanması gerektiğine inandığı değerleri aktarma çabası içinde olmuştur. Buraya kadar *el-Bâbu'l-Meftûh* adlı romanın yazarı Latîfe ez-Zeyyât ve edebi dünyasının daha iyi anlaşılması için 20. Yüzyıl Mısır tarihi ve Mısır romanını özetlemeye çalıştık. Bir sonraki bölümde ez-Zeyyât'ın hayatı, eserleri ve edebi kişiliği hakkında bilgi vermeye çalışacağız.

BİRİNCİ BÖLÜM

LATİFE EZ-ZEYYÂT'IN HAYATI ESERLERİ VE EDEBİ KİŞİLİĞİ

1.1. LATİFE EZ-ZEYYÂT'IN HAYATI

Latife Abdüsselâm ez-Zeyyât, çalışmaları Mısır'ın modern tarihinde İslam feminizmine ilham veren ve devrim yaratan bir yazar ve entelektüeldir. Yazılılarıyla, Arap kadınları için yeni bir model olarak duran kişisel ve politik trajedileri iç içe geçirdi.⁶⁸ Latife ez-Zeyyât, yirminci yüzyılın ikinci yarısında Mısır milli ve edebi hareketinin tanınmış isimlerinden biridir.⁶⁹ Birçok edebi alanda üstün başarı göstermiş ünlü bir yazardır. Sömürgeciliğe karşı ve kadın hakları için mücadele eden⁷⁰ ez-Zeyyât, ulusal Arap kültürünün bir simgesiydi ve Mısır'da kadın çalışmalarının öncülerinden biriydi. ez-Zeyyât, nişan ve evlilik dönemlerinde bile sadece bir kadın değil, Mısırlı bir savaşçı vizyonunu korudu.⁷¹ Roman, edebiyat, eleştirel deneme, analiz ve değerlendirme yazarıdır. Kadın işlerine ve sorunlarına özel önem verdi. ez-Zeyyât, ülkesinin modern tarihinin en belirleyici anlarından bazılarını yaşayarak bir kadın, sanatçı ve entelektüel olarak olgunlaştı. Olaylar tarafından şekillendirildi ve olayların şekillenmesine yardımcı oldu. Süreç içinde Arap kadınlığı için yeni bir model olarak ortaya çıktı.⁷² 25 Ocak devrimine olağanüstü katılımıyla sonuçlanan kadın hareketinin kapılarını açanlardan biridir. Devrim hedeflerine ulaşmayı başarana kadar katılımı sürdürmüştür.⁷³ *el-Bâbu'l-Meftûh* ” adlı romanıyla toplumsal meseleleri ele aldı. Geçmişin esaretinden ve onun acı veren kısıtlamalarından kurtuluşunu dürüstlük ve şeffaflıkla ilan etmek için kapalı kapıyı açtı.⁷⁴

⁶⁸ Bhavna Agarwal, **Six things to know about the inspiring Latifa Al-Zayyat**, 10 Ağustos 2015, <https://bit.ly/3BE3uPT>, (Erişim Tarihi: 27 Temmuz 2021).

⁶⁹ Cihat Fazıl, **'Awraq Shakhshiat Latifat Alzayati.. Sirat Dhatiat Bi'uslub Riwayiyin, Alraaya**, 12 Mayıs 2018, <https://bit.ly/3mMVJAI>, (Erişim Tarihi: 26 Temmuz 2021).

⁷⁰ AraGeek, **Man Hi Latifat Alzayaat Latifat Alzayaat**, <https://www.arageek.com/bio/latifa-al-zayyat>, (Erişim Tarihi: 28 Temmuz 2021).

⁷¹ İman en-Nemr, **Latifat Alzayaat . Albab Almaftuh Daymaan Ean Aldhaat Alhura**, 08 Ocak 2019, <https://bit.ly/3FuKi7F>, (Erişim Tarihi: 21 Kasım 2021).

⁷² Amal Amireh, **Remembering Latifa Al-Zayyat, Al Jadid** , Ekim 1996, <https://bit.ly/2TCiZXf>, (Erişim Tarihi: 27 Temmuz 2021).

⁷³ Angel Reda, **Nisa' Sanaen Thawrat : Latifat Alzayaat Rayidat Alriwayat Walnaqd ..... Albab Almaftuh**, 8 Ağustos 2015, Watani Paper, <https://bit.ly/3HSzwcw>, (Erişim Tarihi: 21 Kasım 2021).

⁷⁴ Samir el-Fil, **Latifat Alzayaati.. 'Ustadhatuna Fi Alsiyasat Walkitabati.. Binat Damyat Alafi Qadat Aleamal Alnidalia Fi Shababha, Sadaa: (Dhakirat Alqisat Almisriati)**, 11 Eylül 2020, <https://bit.ly/35Jqvp1>, (Erişim Tarihi: 21 Kasım 2021).

Latife Abdüsselâm ez-Zeyyât, 8 Ağustos 1923 kraliyet döneminde Mısır'ın Dimyat şehrinde, ⁷⁵ 1919 devriminden dört yıl sonra orta sınıf bir ailede dünyaya geldi. 1922'de İngiltere Mısır'ı bağımsız bir devlet olarak tanıdığını duyurdu. Ertesi yıl, devrimin lideri Sa'd Zağlûl, Mısır tarihindeki ilk anayasal hükümetini kurmak için sürgünden döndü.⁷⁶ İngiltere, 28 Şubat 1922 yılında Mısır'ın bağımsızlığını ilân etmiş, 15 Mart tarihinde Ahmed Fuâd'ı kral olarak tayin etmişti.⁷⁷ Buna rağmen işgalci güçler kaldı. Kral, kral olarak kaldı ve ülkeyi yönetti. Devrime öncülük eden çoğunluk partisi Vefd, siyasi sahneyi saray ve İngiliz büyükelçiliği ile paylaşmak zorunda kaldı.⁷⁸ 1934 yılında 11 yaşında Mansura'da evinin balkonunda aşağıdaki sokağa bakarken şiddetli bir çatışmaya şahit olur: bir tarafta ülkelerindeki İngiliz varlığını ve emperyalist güçlerle suç ortaklığı yapan yozlaşmış bir sarayı protesto eden Mısırlılar, diğer tarafta silahlı polis vardır. ⁷⁹ O dönemde başbakan olan İsmail Sıtkı Paşa Vef parti lideri Mustafa en-Nehhâs'ın Mansura'yı da içine alan bölgeleri ziyaret etmesini reddederek trenleri durdurur ve en-Nahhas'ın konvoyu arabalarla gelir. Mansura belediyesi konvoyun ilerlemesini engellemek için Mansura'da bulunan tüm caddeleri hendeklerle çevirir. Caddeleri tıklım tıklım dolduran göstericiler en-Nahhas Paşa'nın arabasını omuzlarında taşıyarak hendek hendek aşarak Abbasi Caddesi'ne getirirler.⁸⁰ Latîfe ez-Zeyyât, on bir yaşında birçocukken evin balkonundan Mansura'daki göstericiler arasında siyah polis tüfeklerinin on dört kişiyi öldürdüğünü görür. Ve en-Nehhâs Paşa'nın Mansuriye ve bölgeyi ziyaret etmesini önlemek amacıyla kralın emriyle kazılan hendeklerin üzerinden geçirmek için en-Nehhâs Paşa'nın arabasını omuzlarda taşımamanın kitleler için ne manaya geldiğini idrak eder.⁸¹ Vatan sınırlarını aşan ve ulusu bütünüyle içine alan bilgi birikimiyle, sesin boğulması onu kıvrandırır ve bu onu dünyanın tüm adaletsizliklerine "Hayır" demeye zorlar.⁸²

ez-Zeyyat, 60 yıl sonra o kanlı günde nasıl hissettiğini şöyle anlattı:⁸³

⁷⁵ Sei Bin Muin, **Latifa Al Zayyat, Rfy**, <https://bit.ly/3BibWh5>, (Erişim Tarihi: 26 Ocak 2021).

⁷⁶ Radva Aşur, **Latifat Alzayaat**, <http://www.latifaalzayyat.net/biographyar>, (Erişim Tarihi: 26.07.2021).

⁷⁷ Hilal Görgün, Sa'd Zağlûl, **TDV İslâm Ansiklopedisi**, Cilt 35, TDV, İstanbul, 2008, Sayfa 378-379.

⁷⁸ Aşur, **a.g.m.**

⁷⁹ Amireh, **a.g.m.**

⁸⁰ Latife ez-Zeyyat, '**Awraq Shakhsiat: Hamlat Taftish**, Kahire: al-karma, 2016, Sayfa 51.

⁸¹ Yemna el İyd, **Dhakirat Tarhal 'Adabiati: Latifat Alzayaat Waltaharur Min 'Asr Aljasad, Alquds Alearabiu**, 20 Nisan 2019, <https://bit.ly/3f7zIJA>, (Erişim Tarihi: 28 Temmuz 2021).

⁸² en Nemr, **a.g.m.**

⁸³ Amireh, **a.g.m.**

“Ben 11 yaşında Mansura’da Abbasi Caddesi’ndeki evimizin balkonundan bakarken dünyanın kötülüklerinden annemin kucağında bir sığınak bulamıyorum. Kimse beni korumuyor kimse beni koruyamıyor. Babam beni balkondan çekip almıyor ki görmeyeyim duymayayım. Annem sessizce ağlamıyor ve ben çaresizlik hissederek ayağa kalkıyorum umutsuzluk ve baskı, polis kurşunu o gün göstericiler arasından 14 kişiyi öldürüyor ve ben o gün bir şey yapamadığım için, caddeye inemediğim ve siyah silahlardan çıkan kurşunları durduramadığım için çaresizlikten bağıryorum. Çocukluğum benden düşüyor. Çocuk, evin sınırlarını aşan bir ulusu bütünüyle içine alan bilgi seviyesine ulaşarak vaktinden önce olgunluğa ulaşıyor. Gelecekteki kaderim o anda ve hemen belirleniyor ben ulusal taahhüte bağlılığın en sert ve en şiddetli kapılarından giriyorum.”⁸⁴”

Latîfe ez-Zeyyât, Macid el-Cundi ile yaptığı bir röportajda yetiştiği ortamı şu şekilde anlatır:

“Devrimci bir atmosferde büyüdüm. 1923’te, yani 1919 ihtilalinin patlak vermesinden sadece dört yıl sonra doğdum. Bu da demek oluyor ki ilk yetiştirilme tarzım geldi ve atmosfer -ister genel atmosfer isterse evimizin atmosferi- devrim dolu. Meselâ bizim evimiz her yıl büyük bir kutlama anıtına şahitlik ederdi. Vatansever parmak izleri tüm hayatımıza sızmış olan Sa’d Zağlûl Paşa’nın ölüm yıl dönümünde sıradan şarkılar gibi vatan türküleri söyledik. Kısacası devrim, ulusal bir canlanma durumu ve şeylere karşı derin bir endişe yaratan normal günlük söylemin bir parçasıydı. Buna ek olarak, her ikisi de vatansever ruhu ve ülke işlerine ilgi gösteren kardeşlerim Abdülfettâh ve Mahmud ez-Zeyyat tarafından gönderilen evimizde “tamamen vatansever” bir atmosferin hüküm sürdüğünü ekliyorum. İşte denilebilir ki o günlerde duygularımı en belirgin hale getiren şey bu tartışmalar oldu ve bu noktanın benden bir açıklama alması gerekebilir. Henüz on iki yaşında değildim. Bağımsızlık, eşitlik ve ayrıca - ve bu önemli - bir eşitlik duygusu. O zamanlar iki erkek kardeşimin siyasi bir pratiği vardı, bu yüzden polisin evimize girip onları aramasını, içindekileri ve kâğıtların kalıntılarını incelemesini sağlardım.”⁸⁵

1976 Millet Meclisi seçimlerinde kardeşi Muhammed Abdu’s-Selam ez-Zeyyât, hükümet adayı Hamdi Aşur’a karşı yarıştı. Cumhurbaşkanı Sedat, *el-Akhbar* gazetesini halkı Muhammed ez-Zeyyât’tan uzaklaştırmak için kampanyalar yürütmekle görevlendirdi. Bu kampanyalar birinci sayfada yayımlandı.⁸⁶

Latîfe ez-Zeyyât, hayatının ilk altı senesini Şeyh Ali Segâ Camii’nin yakınında, eski ev adını verdiği evde, dedesi, babaannesi ve büyük ailesi ile geçirir. Babasının belediye meclisindeki görevi nedeniyle altı yaşında Dimyat’tan ayrılır. 12 yaşında babasını kaybedene kadar taşındıkları farklı şehirlerden her yaz Dimyat’a, doğmuş

⁸⁴ Latife ez-Zeyyat, **a.g.e.**, s. 51.

⁸⁵ Al-Arabi dergisi editörü, **Dr. Latifa Al-Zayat ve Macide Al-Jundi**, Haziran 1993, <https://bit.ly/3ryzAZ7>, (Erişim Tarihi: 21 Ocak 2022).

⁸⁶ el-Fil, **a.g.m.**

olduğu büyük eve gitmeye devam eder.⁸⁷ Babasının vefatından sonra Mısır Üniversitesi'nde okuyan iki erkek kardeşiyle birlikte Kahire'ye yerleşir.⁸⁸ Kahire'de ikamet ettikleri vakit, her yaz tatilini yine bu evde geçirir. Yazar, biyografisini yazdığı *Awraq Shakhsiat: Hamlat Taftish[Kişisel Evraklar veTeftiş Kampanyası]* adlı eserinde bu konuyu şu şekilde anlatır:

“Kaldırılalı uzun zaman olmasına rağmen eski evin görüntüsü hala hafızama kazılı durumda ve antik kokusu tüm varlığımı dolduruyor. Bu durumda bir gariplik yok. 8 Ağustos 1923 yılında orada doğdum. Ömrümün ilk altı yılını orada geçirdim. Ben on üç yaşındayken babam vefat edene, kadar babamın belediye meclislerinde ki işi gereği gittiğimiz şehirlerden; Dimyat'tan Mansura'ya, Asyut'a her yaz oraya döndük.” Babasının belediye meclislerinde çalışması, şehirler hakkında çok şey bilmesini sağlar.⁸⁹

Çocukluğunda büyük annesinden cinler, ifritler, yaramaz Hasan ve babasının eski evdeki çocukluğunda ve gençliğinde yaptığı yaramazlıklar hakkında inanmakta zorlandığı hikâyeler dinler: “Kusursuz sakinliğiyle evdeki herkese sükûnet dikte eden babamla, anneannemin bana hikâyesini anlattığı hayatı seven ve geleceğe umutla bakan yakışıklı iblisin arasını uzlaştırmam mümkün değil.”⁹⁰

Otobiyografisinde doğduğu eski evi ayrıntılı olarak açıklar: Meyve vermeyen guava ağacı, bahçe olmayan ama yılanlar için bir mera olan bahçe ve evin "çirkinliği onu dünyanın sekizinci mucizesi olarak listelenmesini engellemiş olabilecek bir mimari mucize" yapan rastgele eklemeler.⁹¹

Evin mimarisi dedesinin evlenen her oğlu ve dul kalan her akrabası için evin asıl mimarisi üzerine uzunlamasına, genişlemesine ekler yaptığı için çok çirkindir. Özellikle havada direksiz asılı duran salondan sonra ev çirkin görüntüsüne rağmen dünyanın sekizinci harikasına dönüşür.

Yazarın çocukluğuna dair hatırladığı ilk ders, merdivenlerin ve çatının tehlikeli olduğu ve oraya çıkmadığı takdirde güvende olacaktır. Çünkü evin içinde yaşayan ve tüm çabalarına rağmen dışarıya çıkarmayı başaramadıkları yılan merdiven

---

⁸⁷ Latife ez-Zeyyat, **a.g.e.**, s. 12.

⁸⁸ Utbah Muhammed Ahmed Hasavne, **Latifat Alzayaat Katibat Wanaqida**, Ürdün Üniversitesi Lisansüstü Eğitim Fakültesi, 2005, s. 12.

⁸⁹ Ara geek, **a.g.m.**

⁹⁰ Latife ez-Zeyyat, **a.g.e.**, s. 15.

⁹¹ Mervat Yasin, **Latifat Alzayaat Wabab Alhuriya (Milafun Khasun) Faa Dhikraa Rahiliha 'İiedad : Maraft Ys, Sadaa: (Dhakirat Alqisat Almisriati)**, 11 Eylül 2020, <https://bit.ly/3gaSwHW>, (Erişim Tarihi: 28 Kasım 2021).

dairesindedir. Kimse ona dokunmadıkça ve üzerine basmadıkça kimseyi rahatsız etmiyordu. Bu duruma çok sıkılan yazar bir yolunu bulup yilandan korkmadan çatıya çıkar. Ve o dönemlerde en çok sevdiği mekân burasıdır. Burada koşuyor, zıplıyor, Nil Nehrine el sallıyor, gülüyor ve çocukluğunun en sevilen, vicdanına sızarak onu şekillendiren şarkısını söyler. "Ah Mısır, korkma/ Bütün bunlar kışkırtma/ Babamız Sa'd Paşa ve annemiz Safsaf Hanım."⁹²

Sidî Bişr'de bulunan evine gelince, bunun tam tersidir. Ev, bereketli bir kayısı ağacına ve gündüz güneş ışınlarını ve geceleri ayın ışığını yansıtan bir su havuzuna sahip olduğu için yazarın vicdanında bereket ve güzellikle bağlantılıdır. Otobiyografisinde şunları yazdı:⁹³

*"Eski ev benim kaderim ve mirasımdı ve Sidî Bişr'deki ev benim eserim ve seçimimdi; Belki de ikisi varlığımın ayrılmaz bir parçasını oluşturduğu için; Belki de her ikisine de eşit derecede ait olduğum ve birini diğerine tercih etme konusunda kesin bir sonuca varamadığım için hayatım alt üst oldu."*⁹⁴

Eğitimi Dimyat Anaokulu'nda, ardından Mansura İlkokulu'nda aldı ve Asyut'a geçti. İlköğretim aşamasından ortaöğretim aşamasına geçti ve bu aşamayı es-Suniyah Ortaokulu'nda tamamladı.⁹⁵

1934 yılında Mansura'da yaşamış olduğu olaydan kısa bir süre sonra, bir ortaokul öğrencisi olan ez-Zeyyat, İngiliz karşıtı gösterilere katılarak kendi başına sokaklara çıktı. Siyasi faaliyetleri ancak zamanla yoğunlaşacaktı.⁹⁶ İki erkek kardeşi üniversitede öğrenciydi ve en küçüğü siyasette aktifti (*el-Bâbu'l-Meftûh* 'da erkek kardeşinin imajından ilham aldı). İngiliz kuvvetleri Abdin Sarayı'nı kuşatıp krala bir bakanlık ve bir heyet emanet ettiğinde lise son sınıfında bir öğrenciydi. Birkaç ay sonra üniversiteye girdi.⁹⁷ Latife, 1942'de üniversiteye girer ve İngilizce bölümüne katılır ve üniversitede siyasi savaşa ve sola katılır, utanması ve susması gereken bir kadın olduğunu unuttur,⁹⁸ kendi bedeninden utanan genç kız kitlelere hitap eden bir kadın kahramana dönüşür.

"Üniversitede ya da üniversiteye ilk adım attığımda o kadar utanmış bir kızdım ki, kütüphaneye girip de aradığım kitabı yanlış seçtiğimde tekrar ayağa

⁹² Latife ez-Zeyyat, **a.g.e.**, .25.

⁹³ Mervat Yasin, **a.g.m.**

⁹⁴ Latife ez-Zeyyat, **a.g.e.**, s. 28.

⁹⁵ Ahmed Hasavne, **a.g.e.**, s. 12.

⁹⁶ Amireh, **a.g.m.**

⁹⁷ Yasin, **a.g.m.**

⁹⁸ en- Nemr, **a.g.m.**

kalkmaktan, yanlış kitabı iade etmek için oturanların arasında yürümekten çekiniyordum. Ancak kendini keşfetme anı, tarihsiz veya beklentisiz gelebilir. Üniversitedeki ilk yılımda böyle bir an yaşadım. Katıldığım ilk halk semineri, dışlerimin duyulabilir olduğunu düşündüğüm bir sesle şakırdamasıydı. Ama sözü alıp kitlelerin tepkisini almaya başlar başlamaz başka bir insana dönüştüm. İçimde güç kaynakları patladı. Farkında olmadığım, idrak etmediğim, hatta içimde var olduğunu bilmediğim kaynaklar.”⁹⁹

İlk yılında bir arkadaşından iki kitap aldı. İkisini de aynı tutkuyla okudu. İlk kitap *İncil*, ikinci kitap *Komünist Manifesto* idi. Üniversite eğitiminin başında Latîfe ez-Zeyyât, İngilizce’ye çevrilmiş klasik manevi literatürü okudu. Fransızca öğrenmeye çalıştı. *Râbia el-Adeviyye’yi keşfedene* kadar Baudelaire’in *Kötülüğün Çiçekleri* kitabını okudu.¹⁰⁰

Latîfe ez-Zeyyât, üniversiteye girdiğinde, Vefd Partisi’nin yıldızı düşüşteydi, bu yüzden komünist örgütlerden birine (bu alandaki en aktif örgüt olan ve öğrenci kadroları öğrenci hareketinde önemli bir rol oynayan İskra Örgütü) üye olarak ulusal harekete katıldı.¹⁰¹ Marksist savaşçı Sa’d Zahran, Marksist örgütlerden birinin temsilcisi olarak Latîfe ez-Zeyyât’a bir fırsat tanımak ve kız öğrencileri ulusal mücadeleye teşvik etmek için komitedeki görevinden istifa ettikten sonra, Latîfe ez-Zeyyât, komitede kaldı.¹⁰² 1946’da üniversite öğreniminin dördüncü yılına ulaştığında, Mısır öğrenci hareketinin liderlerinden biri olmuştur. Ardından, “9 Şubat’taki öğrenci gösterilerinin ve 1946’daki Polisin Abbas Köprüsü’nde öğrencileri kuşatıp vurduğu ve köprüyü açarak çok sayıda öğrencinin öldürüldüğü 21 Şubat gösterilerinin düzenlenmesine katılan¹⁰³ “Mısır’ın bağımsızlık mücadelesine öncülük eden Öğrenci ve İşçi Ulusal Komitesi sekreterliğine öğrenci temsilcisi olarak seçildi.¹⁰⁴ Öğrenci hareketi ile işçi hareketi arasındaki koordinasyonu sağlamak üzere kurulan komite, altı ay sonra 11 Temmuz 1946’da İsmail Sıdkî tarafından sonlandırıldı. Zeyyat’ın siyasi faaliyeti bu komite atmosferinde ortaya çıktı.¹⁰⁵ Mısır’ın yeşil bayrağı ceset üstüne cesetle sarıldığında, şefkatli bir anne gibi diz çökerken gözyaşlarını tutuyordu. Arkadaşları onu Mısır’daki Nil’den çıkarıyorlardı ve

---

⁹⁹ al-Arabi dergisi editörü, **a, g, m.**

¹⁰⁰ Ahmed Hasavne, **a, g, e.**, s. 13.

¹⁰¹ Yasin, **a, g, m.**

¹⁰² Mahir Hasan, **Latifat Alzayaat Wabab Alhuriya, Sadaa: (Dhakitrat Alqisat Almisria)**, 11 Eylül 2020, <https://bit.ly/35Jqvp1>, (Erişim Tarihi: 18 Nisan 2022).

¹⁰³ Nefise Desouky, **Latifa Al-Zayat, Latifat Alzayati.. Sajinat Bituhmat Rafd Altatbie, Aswat**, 1 Aralık 2020, <https://bit.ly/3H7d5kF>, (Erişim Tarihi: 21 Ocak 2022).

¹⁰⁴ Amireh, **a, g, m.**

¹⁰⁵ Hasan, **a, g, m.**

aynı siyah silah Nili mezarlığa çevirmişti.¹⁰⁶ Milli mücadeleye bu erken katılım, onu derinden etkiledi ve kibar orta sınıf kadınına bir savaşçıya dönüştürdü. Kendi sözleriyle, “Tombul vücudunu bir günahmış gibi taşıyan ürkek kız, o yıllarda cüretkâr, tartışan, hızlı kararlar veren ve yeteneklerinden gurur duyarak gelişen bir grup lideri haline geldi”¹⁰⁷ 1946’da Üniversiteli Kız Çocukları ve Mısır Enstitüleri Derneği, kadınların siyasi haklarını talep etmek için beşyüze yakın kadının katıldığı bir konferans düzenledi. Latife el-Zeyyat, bu derneğin aktif ve önde gelen bir üyesiydi. Bu mücadele, 1956 Anayasası’nın kadın erkek eşitliği ilkesini tüm siyasi haklarda kabul etmesine kadar devam etti.¹⁰⁸

Sanat Fakültesi’nde öğrenciyken Marksizme bağlıydı ve bu konuda "Marksizme olan bağlılığım tutkuluydu." dedi.¹⁰⁹ Kahire Üniversitesi Edebiyat Fakültesi İngiliz Dili Bölümü’nden mezun oldu ve lisans derecesini 1946’da aldı.¹¹⁰ ez-Zeyyât, barikatın ateşli konuşmalarını salonun kibar sohbetlerine tercih ettiği için bir bedel ödedi. 26 yaşında iki kez hapsedildi ve üç yıl ertelenmiş hapis cezası aldı.¹¹¹

İlk olarak gününün büyük çoğunluğunu camide geçiren ve islam tarihini iyi derecede ezberleyen Abdul Hamid el-Kâtîp ile nişanlandı. Bu evlilik gerçekleşmedi. Abdul Hamit, *Akhbar Al-Youm* dergisinde “Nişan Yüzüğü” başlıklı bir makalede Latife’nin ruhunda etkiler bıraktığını itiraf eder.¹¹² Abdul Hamit, evliliği tamamlamama nedeni hakkında şunları söyledi: “Ayrıldık, çünkü (ez-Zeyyat) Marksist eğilimlerini hafifletmek için yanıt vermedi ve (el-Kâtîp) Marksist karşıtı davranışını yumuşatmadı.” Bir diğer etkenin de meslektaşı “Ahmed Şükrü Salem” ile olan ilişkisi olduğu öne sürüldü.¹¹³ Ardından, inançlarıyla daha uyumlu ikinci bir deneyime girdi 1949-1956 yılları arasında yedi yıl hapis cezasına çarptırılan Marksist entelektüeller kuşağından modern dönemin ilk Mısırlı komünistlerinden biri olan Ahmed Şükrü Salem ile evlendi. Tutuklanmadan önce Latîfe ez-Zeyyât ile evlendi ve¹¹⁴ Latife bir yıl hapis cezasına

---

¹⁰⁶ el-İyd, **a.g.m.**

¹⁰⁷ Amireh, **a.g.m.**

¹⁰⁸ Mahir Abdurrahman, ‘**Awraq Latifat Alzayati.. Shajaeat Altahliq Fawq Alhawajiz, Almanassa, 23 Ağustos 2017, <https://bit.ly/3iBi4zk>, (Erişim tarihi: 21 Kasım 2021).**

¹⁰⁹ Hasan, **a.g.m.**

¹¹⁰ Abdurrahman, **a.g.m.**

¹¹¹ Amireh, **a.g.m.**

¹¹² Hasan, **a.g.m.**

¹¹³ Lami el-Mutai'i, **Mawsueat Rijal Wanisa' Min Misr**, Kahire: Dar el-Şuruk, 2007, s. 184.

¹¹⁴ Yasin, **a.g.m.**

çarpıtılmıştı. Ahmet serbest bırakıldıktan sonra boşanma gerçekleşti.¹¹⁵ Hapishanede sol grubuyla örgütsel bağımlı gevşetti, ancak Latîfe'ye olan bağlılığını gevşetmedi. Ne zaman onun adı geçse şöyle derdi: O çok tatlı!¹¹⁶ Latîfe ez-Zeyyât, Yaşlılık grubunda şunları yazdı:

*“Kocam Ahmed’i iki kez kaybettim, bir kez ölmeden önce benden duygusal olarak ayrıldığında ve bir keresinde ben imkânsız geri getirmek için verdiğim umutsuz savaşımı, ölümle olan savaşımı tamamlayamadan o öldüğünde.”*¹¹⁷

Bu dönem ve bu evlilikle ilgili anılarında şöyle diyor:

“İlk eşimle evlendiğimde, bir yerden bir yere taşınmanın yeni bir aşaması başladı. Bu sefer hareketin sebebi eşimi, benim ya da ikimizi siyasi polisin amansız takibiydi. Kırk sekiz - kırk dokuz yıllarında ilk kocamla birlikte beş eve taşındım. Sonuncusu, siyasi polisin artık çöl olmayan Sidî Bişr çölünde mühürlediği evimdi. Bu aşamanın en önemli geçişleri arasında, siyasi polis peşimden koştuğunda, bin dokuz yüz kırk dokuz Mart’ta hapishanede ki evimi bulana kadar geceleri evden eve gitmek zorunda kaldım. Bu sefer oraya gitmek benim için isteğe bağlı değildi.”???

Ardından, oyun yazarı, üniversite profesörü ve Başkan Sedat’a kültür danışmanı olan, sağcı köken ve inançlı Dr. Reşhad Rüşdî’yle evlendi. Sol ve sağın evliliğinden incinen eski yoldaşlarından sert eleştiriler aldı.¹¹⁸ Üniversitedeki bir meslektaşının ondan boşandıktan sonra kendisine en başta onunla neden evlendiğini sorduğunda “İçimdeki dişi uyandıran ilk erkekti” demişti. Yani ona bir kadın gibi davrandı, diğerleri ise onunla düşünür ya da savaşçı olarak uğraştı.¹¹⁹ On üç yıllık mutsuz evliliği sırasında, çok az yazdı ve politik çalışmayı tamamen bıraktı. Otobiyografisinde, **Awraq Shakhsiat: Hamlat Taftish** [Kişisel Evraklar ve Teftiş Kampanyası] durumunu, hareket kabiliyetini kaybettiği bir “felç” olarak tanımlıyor. Ve şöyle diyor: "Artık anlıyorum, aşkımın diğerinde bir kayıp olduğunu ve bunun affedilmez bir suç olduğunu çünkü onu ben işlemiştim. Çünkü, insanın kendini diri diri gömmesinden daha kötü bir suç yoktur. Ellerim kendi kanımla lekелendi.”¹²⁰

Bu evlilik 13 yıl sürdü ve bu yüzden birçok yoldaşı ona saldırdı. Bazıları Dr.

¹¹⁵ Talat Rıdvan, ‘**Adab Aliaietirafat Ealaa Tariqat Latifat Alzayaat, Ahram**, 30 Ağustos 2019, <https://bit.ly/32Ud8RV>, (Erişim tarihi: 21 Ocak 2021).

¹¹⁶ Yasin, **a.g.m.**

¹¹⁷ Rıdvan, **a.g.m.**

¹¹⁸ Hasan, **a.g.m.**

¹¹⁹ Cihad Fadel, ‘**Awraq Shakhsiat Latifat Alzayati.. Sirat Dhariat Bi’uslub Riwayiin**, 13 Haziran 2022 <https://bit.ly/3IHZ1Z>, (Erişim tarihi: 21 Aralık 2021).

¹²⁰ Amireh, **a.g.m.**

Louis Awad'ın *Yeni Diyaloglar veya Zeki Adamın Gerici, İlerici ve Diğer Düşünce Doktrinleri Rehberi* adlı hiciv kitabında, "Deforme Marksizm" olarak adlandırılan hayali diyalojik figürle kastedilen kişinin Latîfe ez-Zeyyât olduğuna dikkat çekiyor.¹²¹

İnsanlar, onun neden boşandığını anlıyor ama neden onunla evlendiğini hiç anlamıyordu. Boşanma sebeplerini tartışmaktan kaçındı ve tartışma başlamadan önce her defasında şöyle bir klişeyle bitirdi: "O insanların en hayırlısıdır ben de insanların en hayırlısıyım ama anlaşılmadık."¹²² Bu talihsiz yılları unutmanın ve görmezden gelmenin bir parçası olarak kişisel günlüklerinde ikinci kocası Dr. Reşhad Rüşdî'nin adından bahsetmiyor.¹²³

Boşanmanın ardından faaliyetlerine yeniden başladı. 1965-1968 yılları arasında *Havva* dergisinde kadın sorunları üzerine bir köşe yazısı yazdı. 1966'da *Alışveriş* adlı üç perdelik bir oyun yazdı. 1967 Arapların İsrail'e karşı yenilgisinin dehşetinin yanında, sahiplenmeye karşı aşk temasının önemsiz olduğunu hissetti.¹²⁴

1967 yılında yaşanan askeri yenilginin ardından Kahire'deki Edebiyat Yüksek Kurulu'nun karargâhında, Mısır'ın önde gelen elli yazarının katıldığı Yüksek Edebiyat Konseyi Öykü Komitesi toplandı. Bir üniversite profesörü ve Ulusal Kültürü Savunma Komitesi Başkanı sıfatıyla, vatanın ve ötekinin topyekün yenilgisi karşısında kendini yeniden bulan savaştı olarak,¹²⁵ savaştan birkaç gün sonra, kendisini ve dinleyicilerini suçlayıcı bir parmakla işaret etti: "Bu yenilgiden her birimiz sorumluyuz" dedi. "Her yanlış yapıldığında 'HAYIR' deseydik mağlup olmazdık."¹²⁶ Sözlerini kabul eden ve reddedenler nedeniyle salon gerildi. Dr. Hüseyin Fevzi, kimsenin "hayır" diyemeyeceğini ve hapisanenin bunu söyleyenleri beklediğini ifade etti. ez-Zeyyât: "Bütün aydınlar 'hayır' deselerdi, hepimizi hapse atamazlardı!" dedi.¹²⁷

Tevfik El-Hakîm, Hudeybiye sulhuna benzer bir sulh önerir. "Abdul Nasır Nebiden (s.a.v.) üstün değil" der. Konuşmasıyla Nebi sallallahu aleyhi ve sellem Hudeybiye Vesikası'nı Muhammed bin Abdulmuttalip olarak imzalaması anına kadar

---

¹²¹ Abdurrahman, **a.g.m.**

¹²² Fadel, **a.g.m.**

¹²³ Abdurrahman, **a.g.m.**

¹²⁴ Amireh, **a.g.m.**

¹²⁵ en- Nemr, **a.g.m.**

¹²⁶ Amireh, **a.g.m.**

¹²⁷ Fadel, **a.g.m.**

anlatırken oradakileri büyüler. Latîfe ez-Zeyyât, bu konu hakkında uzunca düşündükten sonra şu sonuca varır:

*“Hikâye de bir yanlışlık var. Ve beni birden nebi'nin mucizesinin ümmilik olduğu hakikat-i tokatlıyor kesinlikle imzalamadı ne bu şekilde ne de başka bir şekilde büyük bir aldatma hissediyorum.”*¹²⁸

Öfke ve suçluluk duygularıyla boğulan sanatçı ez-Zeyyât yazmayı bıraktı. “1967 yenilgisinden sonra kelimelerden ve dolayısıyla edebiyattan nefret ettim. Okumalarımı tarih ve ekonomi ile sınırlandırdım ve düşmana atılan tek kurşunun dünyadaki bütün sözlerden daha anlamlı olduğunu yazdım.”¹²⁹

Latîfe ez-Zeyyât, bir rahatlama özlemi içinde kendi kendine konuşurken, çılgınca, bütünü içinde kendini aramaya devam etti, "Yol uzun ve benim sakinleşme zamanım geldi, ama özgürlük savaşı sürer ey Latife, bir insan ömrü olduğu sürece."¹³⁰ Gençliğinde kendisini yakalayan ciddi bir hastalıktan sonra komada olan Mısırlı yazar ve romancı Dr. Latife ez-Zeyyat, "Pasif bir ölümle ölmek istemiyorum," demişti.¹³¹ Hapishanede, altmışlı yaşlarındaki acısını çocuksu yüreğiyle dindirerek, herkes adına gönüllü ve mutlu bir şekilde kabul ettiği haçının azabını bize şöyle anlatır:

*"İşkence ve zulme rağmen ağacı suladım. Gizli raporlara rağmen ağacı suladım, kafa derimin altına dinleme aletleri, tenimin altına kameralar yerleştirdi. Bir insanın ağacı sulaması gerektiğini biliyorum, bir ömür boyu ağacı yeşil görme fırsatı olmasa bile, bir insanın ağacı sulaması gerektiğini öğrendim. Zulüm ve işkence, bir insanın insanlığını ya da eleştirel düşünme yeteneğini çalmanın sadece bir yoludur, ancak insan yaşadığı her an hazırlanmalı ve hazırlığa geri dönmelidir.”*¹³²

1977 yılında Enver Sedat'ın İsraille barış girişiminde bulunmak için işgal altında Kudüs'ü ziyaretinden sonra muhalefet konumunda yeniden siyaset sahasına indi. Sessizlik onun için bir tür ölüme manevi teslimiyetti. Hayatı iki ana çizgide ilerledi: Üniversite eğitimi aşamasında kısa sürede ulusal siyasi, toplumsal bir bilinç haline gelen keskin bir ulusal bilinç, başkalarıyla iletişim kurma arzusuyla ayrılmaz bir şekilde bağlantılı olan bilgi için derin bir tutku.¹³³

Erken dönem siyasi deneyimi, hayatının geri kalanında kendisine rehberlik edecek

---

¹²⁸ ez Zeyyat, **a.g.e.**, s. 64

¹²⁹ Amireh, **a.g.m.**

¹³⁰ En- Nemr, **a.g.m.**

¹³¹ Shawky, **a.g.m.**

¹³² en- Nemr, **a.g.m.**

¹³³ Ahmed Hasavne, **a.g.e.**, s.14.

bir benlik duygusu oluşturmasını sağladı. Aktivist alışma yoluyla, “kişisel benliğin yalnızca kolektif olan tarafından zenginleştirilmek üzere çözüldüğünü” keşfetti.¹³⁴

Gerçek benliği kazanmanın adımlarını bize şöyle bırakmıştır:

“Benlik önce bu dar benliğin sınırları dışında bir şeyde eriyip gitmedikçe gerçek benliğimize ulaşamayız ve sınırlı olduğumuzda bu gerçek benliği kaybederiz. Boğulduğumuz da bir kafese kapatılmış, egonun etrafına sımsıkı sarılınca, bir önemsizlikler denizinde ve kaderimize ve sonumuza dönüşen sonsuz ve kötü niyetli bir döngüde kendimizi kaybediyoruz. Alegorik anlamda değil, ama gerçekte ve gerçeklik ve kişiliklerimiz, artık kendimiz olmadıkları ölçüde korkunç değişikliklerden muzdariptir, nefret, içimizde baskın duygu sevgi olmaz. Gelenekler, ahlakını ve özgürlüğünü kaybetmiş bireyin yardımına gelir. Birey küçülür, aşağılık, kıskanç, başkalarına borçlu, kötü anlamda bağnaz olur ve böyle bir kişi, başkalarında kötülük bulduğunda, sanki bu kötülüğün varlığı ona kendine güven veya güven veriyormuş gibi gelişir. Düzeltmelerde başkaları olmadan yalnızdır.”¹³⁵

ez-Zeyyat, birey ve grup arasındaki bu dinamik ilişkinin etkilerini şöyle tanımladı:

“Ben aktif, sorumlu, ülkeme ve halkıma açık ve onların endişeleriyle meşgul bir insan haline getirildim. Paradoksal olarak, kişinin benliğini ancak başlangıçta kendi öznelliğinden çok daha geniş bir soruna, kendinden daha büyük bir gerçekliğe kaptırarak bulabileceği” konusunda ısrar etti.¹³⁶ Mutlak özgürlük de dâhil olmak üzere mutlakların peşinde koşmanın “insanın varlığının ve sorumluluğunun kendine ve başkalarına karşı olan sorumluluğunu azalttığına” inanıyor. Ona göre, özgürlük, zaman ve mekân tarafından koşullandırılmıştır ve dış baskının yanı sıra kendi kendine gerileme veya tiranlık karşısında iki yönlü bir çabadır.¹³⁷

ez-Zeyyat, kendi deyimiyle “benliğin hapisanesinden kurtulmuş” bir benlik geliştirerek, kişisel ve politik, birey ve grup arasında bir denge kurmaya çalıştı. İngilizlere karşı savaşırken aynı zamanda “insanın tüm psikolojik ve zihinsel yetilerini suçlayan otoriteye” başkaldırıyordu. Hayatı boyunca özel alan ile kamusal alanın iç içe geçtiğine inanmaya devam etti ve her zaman birini diğerinden ayrı düşünmekten çekindi. Yaratıcı yazı ve politik katılımı insani bir iletişim aracı olarak buldu.¹³⁸

1952’de İngiliz Dili ve Edebiyatı Bölümü’nün yanı sıra Dramatik Sanatlar Enstitüsü’nde Eleştiri Bölümü’nün başkanlığını yaptı. Ayrıca 1970-1972 Dramatik

¹³⁴ Amireh, a.g.m.

¹³⁵ Necla Mahfuz, **Latifat Alzayaat Wasinaeat Aldhaat, Al’ahram**, 08.09.2015, <https://bit.ly/3uhfwMg> (Erişim Tarihi: 23 Ocak 2022).

¹³⁶ Amireh, a.g.m.

¹³⁷ Yasin, a.g.m.

¹³⁸ Amireh, a.g.m.

Sanatlar Enstitüsü'nde Çocuk Kültürü Direktörü, Dramatik Eleştirisi Bölüm Başkanı ve 1972-1973 Sanat Akademisi Direktörü olarak görev yaptı.¹³⁹ Dünya Barış Konseyi üyesi, Filistin Yazarlar Birliği onursal üyesi, Sanat ve Edebiyat Yüksek Konseyi üyesi, Öykü alanında Devlet Teşvik Ödülleri Komiteleri ve Öykü ve Roman Komitesi üyeliği yaptı. Ayrıca Mısır Yazarlar Birliği'nin ilk konseyinin seçilmiş bir üyesiydi.¹⁴⁰ Birleşmiş Milletler kadın konferanslarında, Arap Yazarlar Birliği ve Filistin Ulusal Konseyi de dahil olmak üzere çeşitli organizasyonlarda Mısır'ı temsil etti.¹⁴¹ *Al-Tali'a* dergisinin edebi ekinin yayımlanmasını ve düzenlenmesini denetledi ve Latîfe ez-Zeyyât 1996'da Uluslararası Edebiyat Ödülü'nü kazandı.¹⁴²

Bir üniversite profesörü olarak Latîfe ez-Zeyyât, Mısır kültürel sahnesine damgasını vuran tüm nesil kadın yazarların akıl hocasıydı. Öğrencileri ile olan ilişkisinde hem titiz bir öğretmen hem de sıcak bir arkadaştı. Itidal Uthman'ın sözleriyle, “paternalizm konumundan değil, eşitlik konumundan” öğretti.¹⁴³ Akademisyen kadınların az olduğu bir dönemde akademik çalışmaya başladığı için akademisyen olarak, o dönemde sola katılan kadınlar parmakla sayıldıkları için solcu olarak, kendisinden önce roman yazan Mısırlı kadın romancı sayısı az olduğu için romancı olarak öncüdür.¹⁴⁴ ez-Zeyyât'ın en önemli siyasi faaliyetlerinden biri, İsrail ile kültürel ilişkilerin normalleşmesine karşı çabalara öncülük eden Ulusal Kültürü Savunma Komitesi'ni oluşturmak ve yönetmektir.¹⁴⁵ Komite, İsrail ile kültürel normalleşmenin kaçınılmaz olarak Mısır ve Arap tarihini çarpıtacağı ve Arap kimliğimizi tehdit eden idolojileri sızdıracığı gerekçesiyle, normalleşme biçimlerini, özellikle kültürel normalleşmeyi kınayan birkaç bildiri yayımladı. Komitenin rolü, İsrail'in Kahire Uluslararası Kitap Fuarı'nda onur konuğu olarak temsil edilmesi karşısında, entelektüel ve bilimsel konferanslar ve seminerler, gösteri ve protesto düzenlemektir.¹⁴⁶ Camp David Anlaşmalarından üç yıl sonra İsrail ile barış

¹³⁹ Angel Reda, *Nisa' Sanaen Thawrat : Latifat Alzayaat Rayidat Alriwayat Walnaqd. Albab Almaftuh*, 8 Ağustos 2015, <https://bit.ly/3HSzwcwz>, (Erişim Tarihi: 21 Kasım 2021).

¹⁴⁰ Wikalat 'Akhbar Almar'a, *Nisa' Yasnaen Alhayaa, Alsawt Al'ukhar*, 17 Eylül 2015, <https://bit.ly/36QuIIb>, (Erişim Tarihi: 09 Nisan 2022).

¹⁴¹ Amireh, **a.g.m.**

¹⁴² Reda, **a.g.m.**

¹⁴³ Amireh, **a.g.m.**

¹⁴⁴ Reda, **a.g.m.**

¹⁴⁵ Amireh, **a.g.m.**

¹⁴⁶ Minnetullah-i ebyad, *Shabahat Alsultat Bi"Ria Wasakinatan" Warafadat Altatbie Waetaqalat*

politikalarının tüm muhaliflerine karşı son Cumhurbaşkanı Enver Sedat'ın başlattığı kampanyanın bir parçası olarak, Eylül 1981'de altmış yaşının eşikindeyken 1500 kişilik bir entelektüeller grubu arasında hapsedildi.¹⁴⁷ Orada evinin son üç yıldır gözetim altında olduğunu öğrendi. Hapishanenin zengin bir deneyim olabileceğini de keşfetti,¹⁴⁸

Latîfe ez-Zeyyât, Kadın sesiyle konuşan, sorunlarını ve endişelerini dile getiren bir roman yazarı ilk kadın romancılardan biridir. Aynı şey kısa öykü yazarı olarak ve bir eleştirmen olarak da geçerlidir. Mısırlı kadınların biyografi yazmaya alışık olmadığı bir dönemde biyografi yazdı. ¹⁴⁹Kurulduğu günden ölümüne kadar Tacemmu Partisi'nde aktif çalışmıştır.

Latîfe ez-Zeyyât'ın tarihi vatansever duruşlarıyla doludur. Her zaman işgale karşı öğrenci gösterilerinden bahseder ve öğrenci gösterilerine katılırdı. Bazıları, gençliğinden bu yana biyografisindeki birçok insani özelliğin, *el-Bâbu'l-Meftûh* 'da yazdığı Leyla'nın tanımında kendini tanımlamaya yakın olduğunu gördüler.¹⁵⁰ ez-Zeyyât, hayatını ve başarılarını değerlendirmesi istendiğinde "Pişman değilim" dedi. Şöyle devam etti:

*"Kendimi tek bir rolle sınırlasaydım belki daha iyi bir yazar, daha iyi bir dövüşçü ya da daha iyi bir profesör olabilirdim. Ama benim dilim çoktur. Ve bu birçok dili kullanmam sayesinde kendimi ve başkalarını zenginleştirdim."*¹⁵¹

Bazılarının onu bu dar alana indirmeyi sevdiği gibi, kadınların kurtuluşunun bir savunucusu değildi. Aksine hayattaki davası, erkeğin ve vatanın sömürgecilikten ve başkalarının benliklerinde kaybolmaktan kurtuluşunu içerecek şekilde genişledi.¹⁵²

8 Ağustos 1923'te Mısır'ın kraliyet döneminde Dimyat'ta doğdu. 1946 yılında Kahire Üniversitesi İngiliz Dili ve Edebiyatı bölümünden mezun oldu. Üniversite çalışmasına 1952'de başladı, 1972'de İngiliz Eleştirisi Profesörü rütbesine ulaşana

---

Maratayni. "Latifat Alzayaati" Althaayirat Alnisawia, Al-Ahram, 9Ağustos 2016, <https://bit.ly/3LgBMfK>, (Erişim Tarihi: 12 Mayıs 2022).

¹⁴⁷ Farida Naccache, **Latifat Alzayaati Hudur Fi Alghiab**, alearabi, <https://bit.ly/3LepIfI>, (Erişim Tarihi : 05 Ocak 2022).

¹⁴⁸ Amireh, **a.g.m.**

¹⁴⁹ Reda, **a.g.m.**

¹⁵⁰ Hasan, **a.g.m.**

¹⁵¹ Amireh, **a.g.m.**

¹⁵² Necla Mahfuz, **a.g.m.**

kadar Ain Shams Üniversitesi Kadın Koleji'nde ders verdi.¹⁵³ 1957'de Kahire Üniversitesi Sanat Fakültesi'nden edebiyat doktorası aldı. Ayrıca 1970 - 1972'den beri Dramatik Sanatlar Enstitüsü'nde Eleştiri ve Dramatik Edebiyat Bölümü başkanıydı. Ardından 1972 - 1973 yılları arasında Sanat Akademisi'nin direktörlüğünü yaptı. Roman, 1996 yılında Necib Mahfuz Edebiyat Ödülü'nü kazandı.¹⁵⁴ Mısır'da 1960 ile 1972 yılları arasındaki dönemde radyoda yayımlanan ikinci program aracılığıyla edebî eleştiri yaptı. 1972'den 1965'e kadar *Havva* dergisinde kadın meselelerine yakından ilgi gösterdi. 1968'de ve 1997'de vefat edene kadar edebiyat ve eleştiri dergisinin editörlüğünde danışma kurulu üyeliği yaptı. Latîfe ez-Zeyyât, 1996 yılında Edebiyatta Uluslararası Takdir Ödülü'nü aldı¹⁵⁵ 11 Eylül 1996'da 73 yaşında akciğer kanserinden dolayı vefat edene kadar mücadele etmeye devam etti.¹⁵⁶

Latîfe ez-Zeyyât'ın yazılarındaki en önemli özelliği siyasi meselelere yönelik fikridir. Siyasi ve sosyal görünümde çoğu zaman ayrışma görmüyoruz. Bu ikilik, dünyada uyumlu bir birlik olmadan yumuşamayı reddeden bir krizin en güzel ifadesidir. Onun aracılığıyla, sosyal ve politik meselelerin güçlü bükülmeler taşıdığını, özeli genelle, politik ve öznel olanla karıştırdığını ve siyasete maruz kalmalarında, içindeki çözülme ve yozlaşma gibi bir sosyal sistem aracılığıyla teşhir edildiğini görüyoruz.

“Benim ikiliğim, bir oğul ve bir kız çocuğu arasında, onu kendisinden, topluluğundan, ailesinden ve işinden uzaklaştırmaya, izole etmeye ve dünya üzerindeki yeteneğini ve etkisini sınırlamaya katkıda bulunan “eşitlik meselesi değildir. Yabancılaşma meselesi: “Toplum, üyelerinden hayallerin, hırsların ve mutlulukların hırsız gibi duruyor. Aynı zamanda hem özel hem de kamusal düzeyde bir ulusal projede hayallerini ve emellerini gerçekleştirememesinin nedenlerini haklı çıkarmaktadır.”¹⁵⁷

1.2. ESERLERİ

el-Bâbu'l-Meftûh [Açık Kapı 1960], *Alrajul Aladhi Earaf Tuhmatah* [Suçunu Bilen Adam (Hikâyeler) 1986], *Najib Mahfuz : Alsuwrat Walmithal* [Necip Mahfuz - İmge Ve Örnek 1986], *Alshaykhukhat Waqisas 'Ukhraa* [Yaşlılık

¹⁵³ Abdul Rahman Habib, *Al'übdæ Al'uwla.. "Albab Almaftuh, Alyawm Alsaabie*, 22 Eylül 2021, <https://bit.ly/3tVttR4>, (Erişim Tarihi: 05 Ocak 2022).

¹⁵⁴ Esra Abdel Baki, *Latifat Alzayati.. Ma La Taerifuh Ean Alriwayiyat Almunadilat Min 'Ajl Alnisa'*, MasrTimes, 11Eylül 2020, <https://bit.ly/375dB5v>, (Erişim Tarihi: 05 Ocak 2022).

¹⁵⁵ Ahmed Hasavne, *a.g.e.* s. 15.

¹⁵⁶ Dr. Mahmud Lütfi Saleh, *a.g.m.*

¹⁵⁷ Ahmed Hasavne, *a.g.e.* s. 22.

Ve Diğler Öyküleri 1986], Suar Almar'at Fi Alqisas Walriwayat Alearabia [Arap Hikâyeleri Ve Romanlarında Kadın İmgeleri 1989], Awraq Shakhsiat: Hamlat Taftish [Kişisel Evraklar Ve teftiş Kampanyası 1992], Bie Wa Shira'u [Alış Veriş 1994], Adwa'i: Maqalat Naqdiatun [Işıklar: Eleştirel Denemeler 1994], Fi Maqalat Alnaqd Al'adabii [Edebi Eleştiride Makaleler 1961], Furd Walhadathatu" (Dirasat Naqdiatun) 1996. Sahib Albayt [Ev sahibi] Harakat Altarjamat Al'adabiat Fi Misr [Mısır'da Edebi Çeviri Hareketi]¹⁵⁸

1.2.1. Romanları

el-Bâbu'l-Meftûh [Açık Kapı 1960]

el-Bâbu'l-Meftûh, Latîfe ez-Zeyyât'ın 1946 ve 1956 yılları arasında Mısır'da yaşanan sosyal ve siyasal gelişmeleri romanın kadın kahramanı Leyla'nın psikolojik, sosyal ve politik büyümesi ile sembolleştirerek aktardığı ve ataerkil toplumda kadının karşı karşıya kaldığı sorunları çözümleriyle beraber anlattığı başyapıtıdır.

el-Bâbu'l-Meftûh, bir kadın tarafından yazılan ilk Mısır romanı olması hasebiyle diğer romanlardan daha önemlidir. Roman temel olarak (romantik: politik) kategorisine aittir.¹⁵⁹ Eleştirmenler Mısırlı kadın yazarlara gerçekçi romanının yolunu açan asıl başlangıç olduğunu söylüyorlar. Latîfe ez-Zeyyât, yirminci yüzyılın ellili yıllarında Mısır romanında realist akımın en önemli öncülerinden biri olarak kabul edilir.¹⁶⁰ En iyi 100 Arapça roman listesinde yer alan *el-Bâbu'l-Meftûh*, Arap edebiyatının simgelerinden biri ve Latîfe ez-Zeyyât'ın ölümsüz başyapıtı olarak kabul ediliyor. Kadınların kurtuluş yolculuğu ve vatanın kurtuluş yolculuğu ve aralarındaki bağlantıyı ele aldı. Kadınları tecritlerinden ve örf ve geleneklerin onlara dayattığı duvarların içinden çıkmaya çağırdı. Mısır halkının İngiliz sömürgeciliğine direnişi, Port Said Savaşı ve tüm insanların anavatanı savunmak için birbirine kenetlenmesi gibi sosyal ve politik meseleleri birbirine bağladı.¹⁶¹

Romanın olayları 1946 gösterileriyle başlar ve 1956'da Mısır'a yönelik üçlü saldırganlıkla sona erer. Bu dönemde Leyla'nın farkındalığı gelişir farklı dünyalar önünde açılır. Tartışmanın hareketi iki dünya arasında uyum sağlarken, yankıları kitlelerle birleşme arzusunda hissedilen farklı dünyalar önünde açılır: Olaylarla temsil

¹⁵⁸ Rahab Cevheri, **Latifuh Alzayaat**, alqahiria, 6 Haziran 2021<https://bit.ly/3GG4GUS>, yayın tarihi: Erişim tarihi: (Erişim Tarihi: 20 Ocak 2022).

¹⁵⁹ Shaimaa Gaber, "**Albab Almaftuh: Ean Riwayat Taleab Ealaa 'Awtar Eaqli Waqalbi!**", hsub, 2019, <https://bit.ly/3FlfJTA>, (Erişim Tarihi: 06 Mayıs 2022).

¹⁶⁰ Reda, **a.g.m.**

¹⁶¹ Abdel Baki, **a.g.m.**

edilen bir dış dünya. Sosyal değerler ve aile gücü aracılığıyla temsil edilen siyasi ve ulusal iç dünya. Bu roman, kimlik, varlık ve bağımsızlığa ulaşmak için iki mücadele düzeyi yaratmayı amaçlamaktadır: Mısır'ın düzeyi ve Mısırlı kadınların düzeyi, Yanlış anlamalara karşı bir tür öfke içeriyordu. Bunun ön saflarında kadının boyunduruk altına alınmasını sağlayan aile vardır. Latîfe ez-Zeyyât, özgürlüğün kapısının ve onun gerçekleştirilmesinde iki önemli kıstas sağlamanın gerekliliği üzerinde durmuştur. Fikirler şunlardır: bireyin yolu ve vatanın yolu, bu yüzden çoğu zaman vatan, özgürlük kavramındadır. Özgürlük: *el-Bâbu'l-Meftûh*'da bireyin yolu organik olarak anavatanının yoluna bağlıdır. Bireyin kendisini gerçekten bulamadığını ve bu nedenle başlangıçta ondan daha büyük bir bütün içinde kaybetmediği sürece özgürlüğünü bulamayacağını savunur.¹⁶²

Romanın olayları, kırklı-ellili yıllarda orta sınıf bir ailenin kızı olan, gelenek ve göreneklerin kendisine dayatıldığı bir toplumda büyüyen Leyla'nın, kendi görüş ve fikirleriyle özgür bir kadın olma mücadelesi etrafında döner.¹⁶³ Latîfe ez-Zeyyât'ın romanındaki ana karakter olan Leyla Muhammed Süleyman, Maliye Bakanlığı'nda basit bir çalışanın kızıdır ve annesi geleneksel bir ev hanımıdır. Yirminci yüzyılın otuzlu yıllarının ortalarında doğar.¹⁶⁴ Okuyucu, Mısır'ınkiyle birlikte büyümesi ve dönüşümü sırasında Leyla'yı takip ediyor. İki de egemenlik mücadelesi veriyor. Ülkeyi İngilizlerden kurtarmak, silah taşımak ve erkeklerle savaşmak için dışarı çıkma hayallerine rağmen, annesi ve babası Mısır toplumu gibi başka fikirlere sahiptir.¹⁶⁵ İsmail Fayed, *Mada Masr*'da şöyle yazdı:

*“Psikolojik içgörüsü, yaratıcı esnekliği ve karakterlerinin yanılabilirliği konusundaki keskin farkındalığı nedeniyle ama aynı zamanda, hırslı kadınların mücadelesini ulusal bağımsızlık mücadelesine bağladığı ve İngiliz işgalini baskıcı ataerkil normlarla eşitlediği için, hüsrana uğramış genç bir kadın hakkında potansiyel olarak sıradan bir reşit olma hikâyesi edebi bir zafer haline gelir.”*¹⁶⁶

el-Bâbu'l-Meftûh (1960), deneyimin çoklu katmanlarını ele alır. Tam olarak

¹⁶² Ahmed Hasavne, **a.g.e.**, s. 24.

¹⁶³ el- İyd, **a.g.m.**

¹⁶⁴ Mustafa Bayoumi, **Mustafaa Biuwmi Yaktabi: 150 Shakhsiat Riwayiyat Misria <<14>> Latifat Alzayati.. Laylaa Muhamad Fi Riwaya "Albab Almaftuhi"**, 13/Aralık/2019, <https://bit.ly/3Hp8eeo>, (Erişim Tarihi: 25 Nisan 2022).

¹⁶⁵ Manal Shakir, **Book Review: Fanning the winds of change in Egypt**, *Arab News*, 30 Ekim 2017, <https://www.arabnews.com/node/1185571/art-culture>, (Erişim Tarihi: 24 Nisan 2022).

¹⁶⁶ Mlynxqualey, **Must-read Classics by Women: Latifa al-Zayyat's 'The Open Door'**, 3 Ağustos 2017, <https://arablit.org/2017/08/03/must-read-classics-by-women-latifa-al-zayyats-the-open-door/>, (Erişim Tarihi: 28 Nisan 2022).

otobiyografik olmasa da, yazar üniversite günlerini yeniden ziyaret eder ve kendi kalbinden geçen bir kadın kahraman yaratır."¹⁶⁷ Yazar, Leyla karakterinde kadınların yaşadığı ve bugüne kadar devam eden birçok engeli ve sorunu somutlaştırarak, kendi görüş ve fikirleriyle benzersiz olmak isteyen her kadının içinden geçtiği durumu dile getirdi. Leyla ergenliğe girer ve hayatının tamamen değiştiğini ve artık erkek kardeşiyle eşit olmadığını keşfeder.¹⁶⁸ Kadınlığın yaklaşmasıyla birlikte baba yeni dönemin kurallarını çizer: "Büyüdüğünün farkına varmalısın Leyla? Buradan yalnız çıkma yok, ziyaretler yok, okuldan eve." Çocukluk yıllarının sınırlı ve göreceli hoşgörüsü buharlaşır. Yetişkinlik, boğucu bir kuşatma ve dizginsiz bir baskıya dönüşen baba korkusunun doğuşu anlamına gelir.¹⁶⁹ Leyla'nın kişisel sancıları, babasının gözünde utanç ve üzüntü gözyaşlarına neden olan ilk adet gördüğünde başlar, Onurunu gelecekteki lekelerden korumaya kararlı olan baba kızının hareketini ve özgürlüğünü kısıtlar.¹⁷⁰

Romanın olayları, es-Suniyah Okulu'nda ortaokul birinci sınıf öğrencisi ve on bir yaşında bir kız olan Leyla'nın ağabeyi Mahmud'un kitlesel ulusal gösterilerde bacağına bir kurşun isabet etmesiyle başlar. Okulda ağabeyinin yaşadıkları ile övünür. "İngilizler onu dövdüler onu benim vatanım için dövdüler, çünkü o bir kahraman."¹⁷¹ Leyla, İngiliz karşıtı gösterilere katıldığında kendini güçlenmiş hissetmeye başlıyor: "Bir bütün içinde kaynaşmış, onu ileri itmiş, kucaklamış ve korumuş. Kendinden farklı bir sesle, varlığını kolektif olanla birleştiren bir sesle yeniden bağırırdı."¹⁷²

Ayrıca aşkı yaşadığında yaralanır ve tüm özelliklerini gizleyen ve kalbiyle değil aklıyla çalışan sert ve kasvetli bir maske takmaya karar verir, ancak ruhu kardeşinin arkadaşı Hüseyin'e gider. *el-Bâbu'l-Meftûh* romanında aşk ve mücadele duyguları kesişir ve solcu militan yazarın bakış açısından benliğin kurtuluşu, yurdun yalnızca sömürgecilikten değil, romanda Leyla'nın ailesi tarafından temsil edilen burjuva sınıfının kontrolünden de kurtuluşuyla bağlantılıdır.¹⁷³

---

¹⁶⁷ Amireh, a.g.m.

¹⁶⁸ el-İyd, a.g.m.

¹⁶⁹ Bayoumi, a.g.m.

¹⁷⁰ Amireh, a.g.m.

¹⁷¹ Bayoumi, a.g.m.

¹⁷² Amireh, a.g.m.

¹⁷³ el-İyd, a.g.m.

el-Bâbu'l-Meftûh romanındaki karakterler, eleştirmenin işaret ettiği gibi, uzam-zamansal bileşenleriyle metinsel uzamda önemli bir sütunu temsil eder. Latîfe ez-Zeyyât, her zaman olduğu gibi, romandaki ana karakteri, küçüklüğünden beri toplumsal ve tarihsel değişimler içinde yaşayan, ancak yine de gelenekleri, bakış açısını her şekilde korumaya çalışan bir kadına anlatısını takip eden bir kadına verir.¹⁷⁴ Leyla, orta sınıfın eğitime verdiği önem sayesinde muhafazakar yetiştirilme tarzının öngördüğünden farklı bir benlik duygusu geliştiren yeni kadındır. Kadın karakterlerden biri olan Âdile, kendi kuşağının ikilemini şöyle anlatıyor:¹⁷⁵

“Annelerimiz durumunu biliyordu, biz ise kaybolduk. Haremde miyiz, değil miyiz, aşk yasak mı, izin mi bilmiyoruz. Ebeveynlerimiz yasak olduğunu söylüyor, ancak hükümet tarafından işletilen radyo, gece gündüz aşk hakkında şarkı söylüyor. Kitaplar kadınlara özgür olduklarını söyler, ancak bir kadın buna gerçekten inanırsa bir felaket olur ve itibarı sarsılır.” [s. 71]

Sonunda Port Said’de bir okul öğretmeni iken 1956 yılında başlayan Süveyş Kanalı Savaşına katılır. Geleneksel nişanlısından ayrılmasını ve kendisini devrimci bir meslektaşına bağlamasını sağlayacak cesareti kazanır.¹⁷⁶

el-Bâbu'l-Meftûh, otoriter bir toplumdaki tüm zayıfları ve ezilenleri özgürleştirmeye yönelik bir çalışmadır. Bu tahakküm ister hükümetten ister toplumdan gelsin ve bu ilk etapta yapılması gereken seçme özgürlüğüne ve sorumluluğa dayalı kapıyı aralamaktır. Özgürlük gücünü elinde bulunduranların anlayışına göre, tek yönlü ise özgürlük değildir, güç babaya ait olsun, olmasın, erkek kardeş, koca ya da hükümdar farketmez. Kapıyı açmak için yerine getirilmesi gereken iki ana koşul, farkındalık ve iradedir. İradesiz farkındalık, problemin çaresiz bir farkındalığıdır, ancak kurbandan çıkan irade olmadan, size özgürleşme isteğini kim vermeye çalışırsa çalışsın yardım bulamazsınız, ancak size farkındalık getirebilir veya farkındalık yaratmanız için sizi motive edebilir.¹⁷⁷

el-Bâbu'l-Meftûh (1960), yalnızca yapısının tutarlılığı ve karakterlerinin canlılığı açısından değil, daha ziyade yazarın, kadını içinde bulunduğu toplumsal sınırdan

¹⁷⁴ Muhammed Ebu Zeyd, **Latifat Alzayaat Wasuar Mutaharikat Lilmar’a**, 10 Mart 2004, <https://bit.ly/34jsyzu>, (Erişim Tarihi: 28 Nisan 2022).

¹⁷⁵ Amireh, **a.g.m.**

¹⁷⁶ Amireh, **a.g.m.**

¹⁷⁷ Hamed el-Müslimi, **Albab Almaftuh Bialwaey Wal’iiradat ‘İlayi Alhuriya, Alhiwar Almutama-din**, 29 Şubat 2016, <https://bit.ly/3N64GQU>, (Erişim Tarihi: 12 Mayıs 2022).

çıkarması, onu ve öyküsünü tarihsel olayın merkezine itmesi sebebiyle Arap kadınlarının yazılarında bir dönüm noktasıdır.¹⁷⁸ Gerçek kadın odaklı bir romandır, çünkü kahramanı, olayların ana taşıyıcısı ve yazarı bir kadındır. Bu nedenle roman, etraflarında olup biten her şey karşısında kadınların duygu ve acılarıyla nabzını tutmuştur.

Roman, 1946'dan 1956'ya kadar olan dönemi ve Mısır halkının İngiliz sömürgeciliğine ve Port Said Savaşı'na karşı direnişini yansıtır. Kadınların Mısır'ı savunmada erkeklerle birlikte katılımının önemine vurgu yapar. Tecritlerinden, gelenek ve göreneklerin dayattığı duvarların içinden çıkarlar. Yazar, kahramanı Leyla'nın serüveni boyunca eserin sonunda, vatani savunmak için Mısır halkının tüm üyeleri, erkekler ve kadınlar, aydınlar ve işçiler, yaşlı erkekler ve gençler arasındaki uyum ve karşılıklı bağımlılık fikrini doğrulayan Port Said'deki gösteri olayına ulaşır.¹⁷⁹

The Open Door'un yeni 2017 baskısının sonsözünde, çevirmen Marilyn Booth, ödül adaylığının nasıl Latîfe ez-Zeyyât için devlet tarafından atanan komitenin oybirliğiyle onaylandığını anlatıyor. Buna rağmen Mısır'ın 1940'lar ve 1950'lerdeki sömürgecilik karşıtı mücadeleleri sırasında geçen *el-Bâbu'l-Meftûh* ödülü alamadı.

Eleştirmen ve yazar Abbas el-Akkad (1889-1964) görünüşe göre müdahale ederek ödül iptal edilmediği takdirde hükümet görevinden istifa etmekle tehdit etti. Gerekçe? Latîfe ez-Zeyyât'ın konuşma dilindeki Mısır Arapçasını aşırı kullanımı. Sadece kitabın diyaloglarında değil, aynı zamanda iç monologlarda ve dolaylı konuşmalarda da edebi olmayan bir dil kullandı. Bazı eleştirmenler tarafından hala "kaba" olarak kabul edilen bu konuşma dili, orta sınıf bir kadının yaşlanmasını, ilişkilerini ve aktivizminin olanaklarını anlatmak isteyen Latîfe ez-Zeyyât'ın projesine çok uygundu.¹⁸⁰

el-Bab'ul Meftuh, 1961'de Rusça ve Özbekçeye çevrildi ve 1963 yapımı Faten Hamama, Saleh Selim, Mahmud Mursi ve Hasan Yusuf'un başrollerini paylaştığı *el-Bâbu'l-Meftûh* adlı bir filme dönüştürülmüştür.¹⁸¹ *el-Bâbu'l-Meftûh*, Latîfe ez-Zeyyât kanserden öldükten sadece birkaç ay sonra 1996'da açılış töreninde Necib Mahfuz

---

¹⁷⁸ Yasin, a.g.m.

¹⁷⁹ Reda, a.g.m.

¹⁸⁰ Mlynxqualey, a.g.m.

¹⁸¹ Nebile Abdel Cevad, , 'Afdil 5 Kutib Biqalam Latifat Alzayaat Alriwayiyat Walnaaqida, 24 Şubat 2021, <https://bit.ly/3noQPL3>, (Erişim Tarihi: 13 Ocak 2022).

Ödülü'ne gecikmeli olarak layık görüldü.¹⁸²

Alshaykhukhat Waqisas 'Ukhraa [Yaşlılık Ve Diğer Öyküler 1986]

Bu öykü derlemesinde yaşam yolculuğunun anılarını anlatan yazar, anlatıcının arkasına ne kadar saklanırsa saklansın, okuyucuya kendi adına konuştuğunu düşündüren işaretler verir. Yaşlılık kitabı (otobiyografi) güzel bir edebi üsluptadır.¹⁸³ Bu hikâye koleksiyonunda yazar Dr. Latifa Al-Zayat, kültürünün boyutunu, farkındalığını ve açık fikirliliğini gösterdi, ilk bölümden itibaren yaşlılıkta neler yaşadığına dair hikâyelerini anlatmaya başladı, Yaşın hayaletiyle ve etrafındaki herkesin dağılması ile birdenbire kendini yalnız bularak dürüst ve acımasız bir yüzleşmeyle karşı karşıya kalıyorsun. Verdiğin her şeyden sonra bir zamanlar hayatınız olanlara karşı kendinize bir yük buluyorsun.¹⁸⁴ “Yaşlılık” öyküsünde kadın kahraman, çağının sözcük dağarcığına kafa yorar, kendini gerçekleştirmesini engelleyen sürçmeleri arar ve şu sözlerle son bulur: *“Kimse kimseyi öldüremez. Her durumda, ölü adamın elleri kendi kanıyla kaplıdır.”*¹⁸⁵

Eleştirmen Zeyneb el-Assal, “Yaşlılık” koleksiyonunda “Dar Koridor” ve “Resim” öykülerini feminist yazının gerçek bir örneği olarak değerlendiriyor. Buna rağmen, bir bütün olarak grubun hikâyelerinin uyumlu bir şekilde birleştiğini ekliyor. Anlatım en ufak bir boşluk olmaksızın özelden genele doğru ilerler, daha ziyade özel ve genel birden fazla anlatı düzeyinde birleşir. Bu, yazarın biyografisine açıkça atıfta bulunan serbest çağrışımlardan kaynaklanmaktadır.¹⁸⁶

“Yaşlanma” (1986), bir tür kendini kamçılama ve hesap verebilirlik, beceriksizlik ve karanlık, kontrol veya sahip olma sevgisine yakın bir aşamayı ifade eden, iç faktörlerin özgürlüğü arayışının olduğu bir dönemdir. Onları yönlendirme ve kontrol etme gerekliliği, özellikle bu grupta yazarın biyografisine bir tür güven olduğu için bu grubun hikâyeleri, yazarın kişisel tarihinin bazı özelliklerini ve bu tarihin gerçeklerini anlattığı biyografisinin unsurlarını ortaya koymaktadır. Bu metinlerin tümü, kendi kendini inceleme ve kelime dağarcığı üzerinde düşünme ihtiyacını paylaşır. Kendi kendisiyle anlayış ve uzlaşmaya varmak için geçmişi söküp atmak, yeniden düzenlemek

---

¹⁸² Mlynxqualey, a.g.m.

¹⁸³ Rıdvan, a.g.m.

¹⁸⁴ Abdel Cevad, a.g.m.

¹⁸⁵ Yasin, a.g.m.

¹⁸⁶ Ebu Zeyd, a.g.m.

ve yeniden inşa etmek. Yorucu bir bilgi arayışı ve insanı zorluklardan sonra varacağı yere götüren yorucu yollardan geçen zorlu bir yolculuk. Kendini tanımak ve onunla uzlaşmak.” Latife ez-Zeyyât bu koleksiyonu vizyonun kristalleşmesi olarak görüyor.¹⁸⁷

Yaşlılık ve diğer hikâyeler koleksiyonu öyküleri özgürlüğe ulaşmak için benliğin benliğe karşı mücadelesini, gerçeğin farkındalığının yanlışa karşı mücadelesini ve kazanılmış özgürlüğün eğitim yoluyla miras kalana karşı mücadelesini sunar. Değerler ve davranış cephesi kurgusal çalışmanın izlediği cephe haline gelir.

Bu koleksiyonda özgürlük mücadelesi insanın ömrünü uzatan bir savaş eğitim ve terbiye iplerinden daha fazlasını yitiren sınıf ve toplum tarafından kendisine verileden daha fazlasını her zaman ve asla aşmayan bir savaş olarak tasvir edilir. Kendine değer verir ve grup içinde özgürlük asla harcanan ve nihai bir özgürlük değildir. [s.151]¹⁸⁸

Yaşlılık ve diğer hikâyeler grubunda kayıt üslubu günlük hatıralar şeklinde ve anlatıyı kısa ya da yaratıcı çalışma şeklinde birleştirdi. Zamanlar ve mekânlar örtüştü gerçeğin birçok yüzü tek bir nesnel yüze düşmek yerine çoğaltıldı. [s. 156]¹⁸⁹

Kurgusal eser tarafından izlenen bu grupta, insanın özgürlük için verdiği savaş, ömrünü uzatan, ehlileştirme ve eğitim iplerinden daha fazlasını yitiren, her zaman ve sonsuza kadar olandan daha fazlasını aşan bir savaş olarak tasvir edilir. Sınıfsal ve toplumsal olarak kendisi için takdir ettiği şeye mukadder kılınmıştır ve bireysel özgürlük asla harcanan özgürlük ya da nihai özgürlük değildir. Grup, birey ile ötekinin özgürlüğü arasındaki ilişkinin, özellikle de aşk ilişkilerinin diyalektiğine maruz kalır. evlilik ve annelik, çünkü bu ilişkiler bazı yönlerden olma eğilimindedir. Bazen diğerinin öznelliğine ve dolayısıyla kendi çıkarları için özgürlüğüne el konulmasına yol açar ve genellikle iki tarafın gerçek özgürlüğünü kaybetmesiyle sonuçlanır. Suçlu bir mağdur ve mağdur bir çocuktur ve herkes ötekinin öznelliğini iptal etmek ve onu projesine ya da nesnesine dönüştürmekle meşguldür ve ezen, özgürlüğü ya da ezileni bilmez.¹⁹⁰

Bu hikâye koleksiyonunda öne çıkan anlatı tekniklerinden biri, hareket ve seçim özgürlüğünün de önemli bir rol oynayan montaj teknolojisinin yanı sıra bu zamanın lineer

---

¹⁸⁷ Ahmed Hasanev, **a.g.e.**,s. 50.

¹⁸⁸ Latife ez-Zeyyat, **a.g.e.**, s. 151.

¹⁸⁹ Latife ez-Zeyyat, **a.g.e.**, s. 156.

¹⁹⁰ Ahmed Hasanev, **a.g.e.**, s. 51.

yükselen değil, anlatı sonuçlarıyla sarılmış ve diğer zamanlarla kesişen bir zaman olduğu akılda tutularak, zaman periyodunun genişletilmesi ve gömme tekniğidir. Mutlak ile mümkün olan, ötekinin yok edilmesi ile yaşam ve ölüm arasındaki mücadeleyle bağlantılı bağımsızlık arzusu arasındaki mücadelesinde, karakterlerin çekiciliğine derinlemesine yol açar. Başka bir deyişle, istemediğinizi dışlar, zaman ve mekân birliğine uymaz, daha çok flashback teknolojisi ve bilinç akışı üzerinde oynarız.¹⁹¹

Bidayat [Başlangıçlar]

Alshaykhukhat Waqisas 'Ukhraa [Yaşlılık Ve Diğer Öyküler] koleksiyonu 11 Aralık 1974 tarihli *Bidayat [Başlangıçlar]* isimli kısa öykü ile başlar. Evliliğini boşanarak sonlandırdıktan sonra son görüşmesinin ardından on yıldır ortalarda olmayan Sami'den bir telefon gelir.¹⁹² Sami her zaman yaptığı gibi uzaklara gideceğini belki dönemeyeceğini söyler. Bu sefer bu söz onu çok rahatsız eder, bu durumu yaşlılığa ve ölüm korkusuna bağlar. Anlatıcı 48 yaşındadır.

“Bugün Sami'den ani bir telefon aldım. Çok uzaklara seyahat etmeden önce her zaman yaptığı gibi benimle buluşması gerektiğine karar verdi. Çok uzaklara gitmek üzere değilse Sami'nin evde olduğunu bilmiyorum. Her seferinde söylediği gibi geri gelmeye bileceğini söyledi ve ilk defa söz beni rahatsız etti. (Yaşlılık hissi ve ölüm korkusu ile ilişkilidir.) Kısa sürede korkuyu yendim ve bana her zaman ve nedenini bilmiyorum, bir tür güvence vermiş olan O'nun dönüşünün kesinliğini yeniden kazandım. Sanki dün onunla başladığım bir konuşmaya devam ediyordum gibi Telefonda Sami ile rahat rahat görüştim. Bu sefer Yokluğu ne kadar uzadı bilmiyorum? Haram'daki şu zarif yeni restoranda öğle yemeği yediğimizden beri sesini duymamıştım ve bu, yaklaşık on yıl önce boşanmamın ardındaydı.”¹⁹³

Sami ile ilk karşılaşma on sekiz yaşında gerçekleşir. Her on yılda bir karşılaşmaları onun hayatının dönüm noktalarıdır.

“Sami karşılaşmaları benim yolumda kilometre taşları oldu, hayatımın neredeyse her on yılında rastladım. On sekizinde Sami sonsuz aşkın başlangıcıydı, dünya ve dünyanın etrafında döndüğü güneş.

Geçmişte yazdığım hikâye bu (ebedi) aşkın başlangıcı mı, sonu mu? Ve bu hikâye ne zaman yazıldı? Sami'ye olan aşkımın bitmesinden on yıl sonra mı yoksa otuz sekiz yaşımıdayken kocamdan boşandıktan sonra mı? Benim (ilk sonsuz) aşkım mı yoksa (ikinci sonsuz) aşkım mı?! [s.1]

Anlatıcı bu gün be hissettiğini daha İyi anlatabilmek 28 yaşında yazdığı *Hubuha*

¹⁹¹ Ebu Zeyd, **a.g.m.**

¹⁹² Rıdvan, **a.g.m.**

¹⁹³ Latife ez-Zeyyat, **Shaykhukha .. Waqisas 'Ukhraa**, Mawqie Muntadaa Hija' Alshafat Alhaditha, www.alsakher.com, (Erişim Tarihi: 28 Kasım 2021).

Al'awal [İlk Aşk] adlı hikâyeye geri döner.

Uzun bir aradan sonra, seyahatlerinden dönen ilk aşkı Sami'den bir telefon alan ve onunla buluşmak isteyen kadın, zamanın geçişi ve değişen koşullarla yitirdiği benzersiz duyguyu yeniden kazanır. İyimsizlik ve coşku açısından bu bağlantı, unutulmak üzere olan ve toz birikintileri altına gömülmek üzere olan güzel bir geçmişin uyanışını oluşturur. Hikâye, başlangıçların yeniden inşasıyla başlar ve bu yakın ilişkinin gelgitlerinde gerçek varış noktasından ödünç alınan hikâyenin başlığı, olaylarında olduğu kadar her ikisi için de bir rahatsızlık teşkil eder. Yaşam sevgisinin ve ona bağlılığın güdüsünü oluşturur.

Alshaykhukhat [Yaşlılık]

Kızı ve kocasının seyahatlerinden ahenk içinde dönüşleri, havalimanı salonunda onları bekleyen ve kendisine doğru adımlarını izleyen anne için garip bir saplantı oluşturur. Bu durumdan yola çıkarak anne, Kocasını Hişam'a duyduğu aşk aşaması ve kızının ondan gördüğü destek de dâhil olmak üzere, karşılaştığı veya onu etkileyen her zayıflık karşısında kızını ileriye itmek için maddi ve manevi elinden gelenin fazlasını yaptığı geçmişinin yıllarını gözden geçirir. Bu durum, yaşadığı ve onu zayıflattığı yaşlılıktan yola çıkarak, nefsi suçlayarak ve o tuhaf duygunun gerekçelerinin önüne koyarak bu duyguyu açıklama güdüsü haline gelir. Kızına duyulan ihtiyacın şuna daha yakın hale gelmesine dikkat eder: duygusal olgunluğun olmamasıyla sonuçlanan fetal bağlanma.

İçerik açısından, bu izleme, olumsuz yönlerine rağmen, farkındalıkta son nokta, öz farkındalık ve değerlendirme açısından olgunluğun zirvesi olur.

“Anne-kız ve damat arasındaki çetrefilli ilişkinin gözlemlenmesi ve farklı benliklerin birbirlerine üstünlük sağlamak için verdikleri mücadele, Yaşlı ve bekâr bir kadının bakış açısından bize anlatılan çok özel ve çok karmaşık bir ilişkidir. Ve kızını kaybetme korkusuna takıntısı ahlaki bir kayıptır, yıkımının başlangıcıdır, ama o, insani yeteneklerin aşılması gerektiğinin farkına varır: Onun kocasının ölümünden ve kızının evlenmesinden sonra son kalesi kendini kaybetmesi mutlak olana aşık olmasıdır. Bu gerçek kurtuluş başkalarına bağımlı değildir. Samimi insan ilişkilerinin kurtuluşa yardım ettiğini, hayatın anlamına ulaşmamıza yardımcı olduğunu ve anlamı şekillendirmediğini anlar. Anlam, bizi dar bireysel varoluşumuzun dar çemberinin dışında olana bağlar.”¹⁹⁴

Alshaykhukhat [Yaşlılık] adlı öyküsünde, dar bir koridoru geçmeye çalışan bir

¹⁹⁴ Ahmed Hasanev, a.g.e., s. 51-52.

anne karakteri, kocasının ölümü ve kızının evlenmesinden sonra hayattaki rolünün sona erdiğini ve varlığının artık hiç kimseye gerekli olmadığını hisseder:¹⁹⁵

“Yaşlılık, bireyin varlığının insan ihtiyaçlarından daha fazla olduğu, perdenin indiği ve artık oynayacak rolü kalmadığı duygusudur. Bu duygudan kaynaklanan varoluşun anlamının ve gerekçesinin yokluğudur.”¹⁹⁶ [s.25]

Eşinin ölümünden sonra yazmayı bıraktığı günlüklere tekrar geri döner ve yazmaya başlar eski günlükleri yani on yıl önce yazdığı günlükleri okuyunca fikirlerinin ne kadar değiştiğini fark eder.

“Her şey değişir; özellikle yaşamın ileri evresinde değişir ve altmışlı yaşlardaki bir kadının bakış açısı, ellili yaşlardaki bir kadının bakış açısı değildir.” [s. 9]

Dört yıldır evli olan kızı İki yıldır ondan uzakta yaşamaktadır ve evliliğinde bazı sorunlar vardır. Kızına evliliğini düzene koymas1 için düzenli mektuplar yazar ve yazdığı mektupları üç dosyada toplar.

“Ama üç dosyada bulunan mektupların geri kalanının önemi nedir? İlkinin başlığı, Hanan’a göndermek için yazılan ve gönderilmeyen mektuplar (gönderilmesi çok zor). İkincisi, gönderilmemek için yazılan mektuplar (hayatta olduğu gibi, kağıt üzerindeki mutsuzluk anları sağlam ve kesinleşir). Ve üçüncünün başlığı, Kimseye Hitap Edilmeyen Mektuplar (Başka hiçbir insanın göremediği, kendini tamamen açma anları).”[s.10]

Kızı Hanan’ın seyahatten döndükten sonra annesine karşı çekingen davranması onu tedirgin etmez. Çünkü kızı ile aralarında kopmaz bir bağ vardır. Kızı ile yeniden iletişim kurmaya çalışır.

Seyahatten döndükten sonra Hanan’ın bana karşı çekincesini fark ettiğim anda hiç tedirgin olmadım, kızım1a benim aramda olanın ayrılmaz bir parça olduğuna inandım.[s.10]

Doktor, Hanan ve Hisham’ın evliliğinden bir buçuk yıl sonra yaşadıkları ilişkideki dengesizliğin nedenini anneye fetal bağlanma olarak teşhis edince ağlar, doktorun teşhisini reddeder:

“Anneye fetal bağlanma, duygusal olgunluk eksikliği ile sonuçlanır.” [s.12]

Oysa hayatı boyunca kızının bağımsız ve güçlü bir birey olması için çabalamış ve

¹⁹⁵ ebu Zeyd, a.g.m.

¹⁹⁶ ez zeyyat, Shaykhukha .. Waqisas ‘Ukhraa, s. 25.

Hanan her zaman gücünün ötesinde başarılar elde etmiştir:

“Doktorun teşhisi, bir anne olarak iflas ve kızımın bilinçli ve istekli yetiştirme tarzında koyduğum tüm hedefler için bir yenilgiydi. Hayatım için mücadele ettim ve hala kızımın ben ve ötekenden bağımsız, bana ve ötekine eşit olan varlığına sahip olması için çabalıyorum.” [s.12]

Kızının iç dünyasına girmeye çalışırken konuşmalarından birinde 1967 yenilgisinden dolayı üzgün olan Hanna annesine:

*“ - 1967 savaşında ölen yoldaşlarım var, siz gençken yoldaşlarınız öldü mü?
-Benim neslimin neşesini çaldılar ve hiçbirimiz gülemeyeceğiz.” [s.13]*

Bu durum anneyi çok üzer ve kırklı yıllarda kaybettiği yoldaşlarını hatırlayarak şöyle der :

“Kırklı yıllardaki yoldaşların gösterilerde ve hapisanelerde şehadetlerinin bana geleceğe dair bir uzam hissi bıraktığını söylemeye üzüliyorum. Ve kederli Ekim Savaşı'nın zaferinin birinci yıldönümüne yaklaşırken hüsrana uğradığımız için üzülen söyleyiyorum ki, genel hüsrana, kısa ömrü miras bırakan şey, şehitlik değil.” [s.13]

Sanatsal mesajını bir diğer önemli teknik olan rüya tekniği ile veren yazar, başkahramanı olan annenin acısını şöyle anlatıyor ve:¹⁹⁷

“Karakuşlar kesinlikle benim kuşlarımdır, tıpkı Ahmed'in (merhum koca) kuşları gibi. Kaybetme, ölüm korkusu ve iki kez kaybettiğim Ahmed, ölmeden yıllar önce benden duygusal olarak ayrıldığı gün ve imkânsız yeniden kazanmak için umutsuz savaşımı tamamlamadan önce öldüğü gün, Ben ölüyüm. Ama ölümden korkacak kadar yaşlılıkla uğraşmadım.” [s.14]

Eşinin ölümünden sonra tüm ilgi ve sevgisini kızını yetiştirmeye adanmış, kızının evliliğinden sonra kendi varlığının gereksiz olduğunu ve kimsenin artık ona ihtiyacı olmadığını hisseden anne kızının yerini doldurmak, kendisine ihtiyacı olan birini bulmak, yalnızlıktan kurtulmak için kendisine yıllarca evlenme teklif eden Samir'in evlilik teklifini kabul etmeye karar verse de hiç bir arzu hissetmediği bu evliliğe yanaşmaz.

“Samir'in bana olan ihtiyacını nasıl kaçırdım? Samir'in evlenme teklifine en ufak bir tereddüt etmeden 'evet' diyeceğim. Kaybettiği hevesini ve hayata olan inancını ona geri verecek güce sahibim. Çaresizliğini güce, tökezlemesini doğruluğa ve parçalanmış uzuvlarını birleşik bir bütüne dönüştürme gücüne sahibim.” [s. 20]

¹⁹⁷ Azza Bedir, **Latifat Alzayaat "Alwlah Bialhayat Wahaqiqat Alfana, Sadaa: (Dhakirat Alqisat Almisria)**, 12 Mayıs 2018, <https://bit.ly/33WbnEl>, (Erişim tarihi: 21 Aralık 2021).

Hikâye boyunca yaşlılığın getirdiği yalnızlık, çaresizlik, yakınlarının kişiye ihtiyacının azalması buna karşılık kendisinin artık başkalarına bağımlı hale gelmesi ile yüzleşen anlatıcı sonunda bu durumun verdiği psikolojik rahatsızlıktan kurtularak yaşlılığın aslında zihinsel yeteneklerin kaybı ve hedefsizlik olduğunu söyler.

"Bir insan zihinsel yeteneklerini veya bu yeteneklerin bir kısmını kaybetmedikçe yaşlanmaz. Bilgi ve hedef belirlemeye devam ettiği sürece, yaşlılığın soğuğu veya ağırlıksızlık hissini asla hissetmeyecektir. İnsan, zihni anlamlı varoluşunu aktarmaya devam ettikçe, onu birdenbire tutuşup sönmeyen, ısıtan ve yakmayan bu sürekli parıltıyla zenginleştirdiği sürece yaşlanmaz." [s. 25].

Almamaru Aldayıq [Dar Geçit]

Bu öyküde, yetmişli yılların toplumunu kasıp kavuran sosyal ve ekonomik değişimleri görüyoruz. Ve bu etkileri Mısırlı bir aile ve kızlarını güvenli bir yere getirmek isteyen bir annenin duyguları üzerinden izliyoruz. Hikâye, bakkalın bir butiğe dönüşmesini, seksen bin liraya arabası olan bir çalışanın gelirin başkalarının geliriyle aynı olması gerektiğini açık bir sembolizmle anlatır.¹⁹⁸

Hikâye kızlarının okuldan gelişini görmek için bir annenin acele ile balkona çıkışı ile başlıyor. Kızları Mina ve Siham yolun başında bulunan dar geçitten geçemedikçe görüş alanına girmiyorlar. Siham başı arkada dudakları kapalı bir şekilde hızlıca yürürken Mina ona yetişmek için nefes nefese koşturuyor ve kaybolmamak için koluna sımsıkı bir şekilde yapışıyor.

Siham on bir yaşında erken olgunlaşmış bir kız çocuğudur. Siham bir hafta et görmeyince "anne eti kedi mi yedi?" diye alay etmekte, Mercedes ile Rolls-Royce arasındaki farkı sorup büyüyünce araba alıp alamayacağını merak etmektedir. Annesi, Siham'a ailenin mali durumuyla ilgili gerçeği defalarca anlatmak zorunda kalmıştır. Oysa kendisi onun yaşındayken dünyadan haberi olmayan bir kız çocuğuydu. Mina dokuz yaşındadır.

"Anne, Siham'a ailenin mali durumuyla ilgili gerçeği kaç kez söylemek üzere olduğunu merak etti. Babanın asıl işinden ve barınma yerinden aldığı maaş, öğretmenlikten aldığı maaş ve özel dersten elde ettiği gelir, çılgın yüksek fiyatlar ışığında kızların okul ücretlerini, kıyafetlerini ve geçimlerini zor karşılamaktadır. Hayatın tüm ihtiyaçları yavaş yavaş lükse dönüşüyor. Yillardır et, haftada bir veya iki gün hariç, lüks öğeye dâhil edildi. Meyve ve etden sonra şimdi sıra sebzelerde. İki kızının vitamin ihtiyaçlarına rağmen artık masaya günlük yeşil salata servis

---

¹⁹⁸ Bedir, a.g.m.

edemiyor. Daire kirası eski olmasaydı, geçim bile imkânsız olurdu.”[s. 27]

Mina, dokuz yaşında bir kız çocuğudur ve Harun Reşit romanında İpek tüccarı rolünü oynayacağı için çok mutludur. Provalar iki hafta sürer. Siyam bu esnada onunla birlikte okulda kalmayı reddederek oyunları protesto eder. Mina ise saat beşde okuldan tek başına dönerek artık büyüdüğünü söyler. Mina, bundan sonra susar ve yalnız kalmaya çalışır. Siham annesinin Mina'nın yorgun olduğunu bu yüzden böyle davrandığını söylemesine rağmen kız kardeşinin delirmek üzere olduğunu düşünmektedir. Ev artık ne Mina'nın kahkahaları nede Siham'ın alaycı konuşmaları ile çınlamaktadır.

Okul töreni provalarının ilk haftası boyunca, anne Mina'yı yalnızlık döngüsünden çıkarmaya ve Siham'ı yalnızlığının delilik değil, sadece egzersizlerden kaynaklanan fiziksel yorgunluk olduğuna ikna etmeye çalıştı ve başaramadı. Mina'da defterlerini düzelterek ve ev işi yaparak üzerinde ortaya çıkan garip semptomlara farketmedi. Fakat Siham, etki alanının tamamen dışında kalan kız kardeşinin semptomlarını günden güne dikkatlice izledi, ancak mesele tırmanana kadar yorum yapmaktan kaçındı. [s. 29]

Siham, bir gün odalarından parmak ucunda çıkar. Ve boşluğa bakan Mina'yı annesine gösterir. Annesi telaşla ateşini ölçer. Mina'nın hiç bir şeyi yoktur. Uyumak istediğini söyler. Ama sabaha kadar uyumaz, karanlıkta boşluğa bakar.

Oyun günü geldiğinde Mina oyun boyunca çok mutlu görünmektedir.

Gösteri boyunca, Mina rolünde ve onun ayrılmaz bir parçası gibi görünen bu güzel hayal dünyasında mutlu ve bütünleşmiş görünüyordu, adımlarında kendinden emin bir şekilde hareket ediyor, garip bir akıcılık ve sınırsız bir yetenekle konuşuyordu. Hayal dünyasından bir an bile ayrılmadı ve onun dışında hiçbir şey hissetmedi. [s.30]

Oyun sona erdiğinde. Annesi kızını dışarda bekler. Herkes gitmesine rağmen Mina hala ortada yoktur. İçeriye girip bakmaya karar verir. Mina'yı odanın sonunda bir köşeye yığılmış oyunculuk kıyafetleri içinde bulur ve sallar:

“- Ne oldu Mina gitmeyeceğiz mi aşkım?” [s. 31]

Mina, sessizce oyun kıyafetlerini çıkartıp kendi kıyafetlerini giyer. Dar geçide geldiğinde gözünden yaşlar akar ve annesinin elinden kurtularak eve koşar.

“Mina, dönüş yolunda dar şeridi geçerken gözyaşları sessizce düştü. Siham apartmanın kapısını açtı, bir an duraksadı, küçük kız kardeşinin gözlerindeki yaşları bekledi ve sonra yol açmak için geri çekildi. Salonun ortasında durdu, gözyaşlarını avucunun tersiyle sildi. Anne onu arkadan sardı, omuzlarını okşadı ve saçlarını öptü. Mina, annesinin kucaklaşmasını bıraktı, Siham'ın kendisine uzattığı

elini görmezden geldi ve kızların ortak salonuna ağır adımlarla, ağzı kapalı, başı arkaya doğru yürüdü. Ayağa kalkarken annesinin gözlerinden yaşlar süzüldü. On iki yaşındayken ergenliğe eriştiğinde babasının ağladığını hatırladı. Dürüstlüğün her düzeyde istisna değil, kural olduğu günlerde babası onun için korkudan ağladı. Bir anne olarak yeni sorumluluğunun büyüklüğünü hissetti. Ve eski günlere rahmet etti.” [s. 31]

“Anne tören elbisesini çıkarırken Tanrı’dan iki kızının dar koridordan huzur içinde geçmesine yardım etmesini diledi. [s.31]

Alrisala [Resim]

Çift, dalga makinesinin eş görüntüsüyle süslenmiş Ras al-Bar’a yaz tatili yapmaya gidiyor. Onu ufukta bırakan, güneş ışınlarıyla gökkuşağı renklerine boyanmış zikzak bir iplik, sadece belirli bir açıdan bakmaya kararlı olanlar için gerekli olan harika bir spektrum. Karısı, kocasının bu manzaraya duyduğu hayranlığı paylaşmasını istedi ve ona arkasını dönmesini işaret etti, ancak cevap veren küçük oğlunun aksine, kocası umursamadı. Baba bir arkadaşıyla tavla oynamakla meşguldu. Karısı ilk başta onun meşguliyetini bir tür uyum olarak düşündü ve onun için durumun düşündüğünün tam aksi olduğu netleşene kadar sadece birkaç dakika geçti. Kocası İzzet, garsona seslenmek için yöneldiğinde, otuzlu yaşlarında şort giymiş, bir kadını farkeder. Şans eseri oğulları Midhat o kadına yaklaşmak isteyince yüzünde farklı bir coşku belirir. Anne onları büyük bir üzüntü ve ıstırapla seyreder ve aynı anda Fotoğrafçı, İzzet ve karısını hatıra bir fotoğraf çekmeye çağırır ve bunu başarır. Kadın, çekilen fotoğrafı sanki birinin elinden kapacağından korkar gibi tutar. Şortlu kadın ona doğru yürür ve gözleri karısının gözleriyle buluşur ve o anda resmin aradan düşmesine izin verir. Yerinden kıpırdamadan, geri döndürmeye çalışmadan resmi elinden bırakır ve ifadeden yoksun soğuk bir yüzle uzaktan izler. Kocasıyla olan ilişkisindeki her şeyin yavaş yavaş ortaya çıktığını ve çekilen fotoğrafın kendisine yabancı olan bir kadının özelliklerini yansıttığını fark ediyor. Sahilin kumlarında görüntü bulanıklaştırıyor ve ayrılmaya hazırlanırken önünde katetmesi gereken uzun bir yol olduğunu fark ediyor.¹⁹⁹

alrisala [Mektup]

Kadın, efsaneyi yıkmak ve bilinçaltını çağıran bilinçli bir gerçeğe dönüştürmek adına cesur bir karar alarak bir ay önce trende birkaç saat bir araya geldiği adama bir mektup yazmaya karar verince aklı başına geldi. Onunla ve vizyonu ile tanışmayı

¹⁹⁹ Ahmed Hasanev, a.g.e. s. 54.

umuyor. Çünkü onda erkeğin geleneksel kişiliğini, kendisi ve etrafındakiler için taşıdığı yanlış ve aldatıcı kavramları reddeden istisnai adamı farketti ve onu beklediğini düşündü. Erkeklerde olduğu gibi kadınların da edindiği geleneksel bir düşünce olarak kendisini ve kendisiyle tanışma isteği başlatmasını beklediğini düşünmüştür.

Erkeklerde durum böyledir ve o kuralı çiğnemek istedi ve elinden gelenin en iyisini yaparak mektubu yazmak için inisiyatif aldı.²⁰⁰ Ve onun mektup hikâyesi, bu eterik kendi kendine konuşma ve kendini gerçekleştirme dünyasının bir uzantısı gibi görünüyor. Kendisi için artık bir efsaneye dönüşen sevdiği adama, onu acilen görmeye ihtiyacı olduğunu bildiren bir mektup yazmak isteyen, mektubun herhangi birinin eline geçmesinden veya reddedilmekten korkan ve utanan, bir genç kız, tüm bunlarla boğuşur, direnir ve kendini İçeriden ve toplumun kısıtlamalarından özgürleştiren farklı bir mektup yazar. Diyor ki:

“Zaman benim sınıfımda ve benim hayal gücümde. Yarın sen olabilirsin başkası da Ve efsanemi etrafına öreceğ birini bulamazsam, onu yaratacağım. Hayatı reddeden için yaşamak zorunludur. Sonsuz bahara gözlerini kapatana kadar efsane onu efsaneye ulaştırır.” [s. 34]

Ealaa Daw' Alshumue [Mum ışığında]

Kadın, kır evinin sahibi ve kendisine eşlik etmeye davet eden oyun yazarı kocasıyla birlikte Beni Suef köyüne gitmek için acele ediyor. Kocasını evde bırakıyor, bir saate kadar uzayan uykusunun tadını çıkarıyor. Ve ayrılmanın aciliyeti, kocasından uzaklaşma ve inzivaya çekilme konusundaki ezici arzusunu hissetmemizi sağlıyor. İsteddiği şey oldu ve hedeflediği varış yeri için bölgeye giden otobüse bindi. ve kültürde ortak bir faktöre ve her düzeyde nesnel çıkarılara sahip benzersiz bir gruba katıldı. Kendini bu grubun ve onun tartışmalarının içinde bulur ve oyunculuktan ve maske takmaktan öteye gitmeyen bir yaşam tarzında yaptığının yanlışlığını keşfeder: Bu grupla kişi maskelerini düşürebilir, kalkanlarını gevşetebilir ve biraz rahatlayabilir. Bu yolculuk ona bir hatıralar dünyasına eşlik eder ve kendisi ve ilgi alanları hakkında bildiklerinin tam tersini gösteren bir geçmişi gözden geçirerek, evlilik deneyimini bir arada yaşama denen şeyle ve uyum yaratma girişimiyle özetler. Böylece, sürekli takıntı durumundan ne olduğunu reddetme kararı ve haklarını aramak için yükselen projesi,

---

²⁰⁰ Ahmed Hasanev, a.g.e. s. 54.

kocasından ayrılma kararıyla başladı: Anlatıcı, kahramanın iyileşmesi için bizi bir iç yolculuğa çıkarıyor. Hafızasında ayrılık kararını çözmek için kamusal ve özeli birleştiren anlar vardır, sahte bir evlilik kalmayacaktır. Mum ışığında akşam yemeği yiyen bir çiftin sahte resimleri de dâhil. Hikâyenin kahramanı poz veriyor.

Sıradaki soru: “Var olanı kesmeme ve kesileni bağlamama yardım etmek için kullandığım genç kadından geriye bir şey kaldı mı?” Cevap hikâyenin sonunda gelir: “Artık oyun bittiğine göre kendi ayakları üzerinde durmak, kendisine ve ailesine dönmek kadına kalmış. Ve on yıllık bir aradan sonra onu eve getirdi.”²⁰¹

Hikâye, yazdığı bir romanla büyük başarı kazanan ve ikinci romanının hazırlığı içinde olan bir kadının yaptığı bir seyahat esnasında kendi ile yüzleşmesi, Hayatını, evliliğini ve çevresini sorgulaması üzerine kurgulanmış (biyografik) bir eserdir.

“Geç saatlere kadar yatmayı adet haline getiren eşinin nüfus alanından kurtulmak için eşinin onu beni suef’e gidecek olan otobüs durağına bırakmasını bekliyor. Son anda ikinci romanının profesini küçük bavuluna attı.”[s.34]²⁰²

Latîfe ez-Zeyyât gerçek karakterini ortaya çıkarmak için tüm maskelerin çıkarıldığı bir hikâye, yazar.²⁰³Seyahat edeceği gruba kendini ait ve yakın hisseder. Bu grupta kendi olabilecek maske takmasına gerek kalmayacaktır.

Beni Suef’e giden otobüse bindi ve gruba edebiyat eleştirmeninin bir arkadaşı, kız kardeşi, bir doktor ve bir psikoloji profesörü olan kocası katıldı. Bir tür aidiyet hissetti ve birlikte seyahat ettiği grup, kocasının arkasından birlikte hareket ettiği gruplardan daha yakındı, daha otantik, daha az iddialı ve daha gerçekti. Bu grupla insan maskelerini düşürebilir, kalkanlarını gevşetebilir ve biraz rahatlayabilir ve gelecek darbe için her an endişe duymaz. Ne Semiramis kafeteryası "Gece ve Gündüz"de ayakta kalan, ne şık restoranlarda mum ışığında yemek yiyen, ne de tiyatroların, fotoğraf galerilerinin, halka açık sempozyumların açılış gecelerini süsleyen grup değil. [s.35]

Birlikte seyahat ettiği grupla farklı siyasi görüşlerde olmasına rağmen pek çok ortak noktaları var.

O ve birlikte seyahat ettiği grup, siyasette aynı olmasa da birçok ilgi alanına sahip. Siyasi geçmişi nedeniyle siyah ördeği beyaz ördek sürüsünde besliyor. Kırmızı olan çok şey söylüyor ama mesele onun için bile karıştı.”[s.35]

Yeni romanının kahramanı için seçenekler arar. Bir karar veremez. Aslında burada

²⁰¹ Ahmed Hasanev, a.g.e. s. 55.

²⁰² ez zeyyat, Shaykhukha .. Waqisas ‘Ukhraa, s. 34.

²⁰³ Rıdvan, a.g.m.

kendi evliliği ile ilgili karar aşamasındadır.

“İki yoldan biri ona açıktır. Ya teslim olacak ve hayatının geri kalanını ağzında bir burukluk tadıyla geçirecek ya da gerçeği cesaretle kabul edecek ve iyileşme ümidi olmadan yok olacak. İki yol yoktur, birdir ve ölümle ölüm arasında ölüm vardır ve kabul edilmesi gereken gerçek ölümün cesaretidir.” [s.35]²⁰⁴

Bu hikâyenin kahramanı, gerçeğin acılığı ve diğerinin özünün karşılıklı olarak reddedilmesi kök saldıkça onu yok eden bir ritüelden başka bir şey olmayan mum ışığında sefaletini keşfeder. Ve hikâyede koca, toplumsal görünüşlerini özüne dikkat etmeden teşhir eden bireyin toplumsal imajına düşkünlüğünün sembolü haline gelmiştir.²⁰⁵ Kahraman isyan ediyor: “Mum ışığında sefaletten tövbe etmek artık mümkün değil, bir rüyayı kâğıt üzerinde uygulamak da mümkün değil.”

Sembolik bir dille yazılan hikâyede artık sevginin kalmadığı, gerçeğin acılığını ve aldatmanın acımasızlığını içeren, tavizlerin verildiği ve kendi olamadığı bir evlilik ve ait olmadığı bir toplumda acı çeken, özgürlük arayışı ve kendisini bağlayan kısıtlamalardan kurtulmak isteyen, mum ışığında akşam yemeği yemeyi reddeden kadın, bu oyunu bitirme kararı alır.

“Kadın, oyun bittiğinde ayakları üzerinde durmak, on yıllık bir aradan sonra kendine, ailesine ve halkına, evine dönmek zorundadır.” [s.43]²⁰⁶

Alrajul Aladhi Earaf Tuhmatah [Suçunu Bilen Adam (Hikâyeler) 1986]

Kısa öykü suçunu bilen adam isimli romanda milyonlarca insanı temsil eden sıradan birey baskıcı ve toplumsal gerçekliğin karşısında çırılçıplak durur. Hapishaneye atılarak gizlice dinlenerek ve evi gözetlenerek bireyin özgürlüğünü el konulur. Sahte kayıt kasetlerin montaj yoluyla tahrif edilerek mahkûm edilir. [s.152]²⁰⁷

1982-1996 yıllarında; Latife ez-Zeyyat, bireyin otoritenin baskı ve zulmünün aynalarında teşhir edildiği *Alrajul Aladhi Earaf Tuhmatah [Suçunu Bilen Adam]* adlı kısa romanını yazar. Acının şiddetinden gökyüzünün sınıma kadar gülenlerin ironisiyle yazar ve sorar.²⁰⁸

Bireyin, herhangi bir bireyin, baskı araçları ve zorlayıcı mekanizmaları

²⁰⁴ ez zeyyat, **Shaykhukha .. Waqisas ‘Ukhraa**, s. 34.

²⁰⁵ Bedir, **a.g.m.**

²⁰⁶ ez zeyyat, **Shaykhukha .. Waqisas ‘Ukhraa**, s.43.

²⁰⁷ Latife ez-Zeyyat, **a.g.e.**, s. 152.

²⁰⁸ en- Nemr, **a.g.m.**

*çoklu, somut ve soyut olan zorlayıcı bir polis gerçekliği ışığında, en alt düzeyde bile olsa bir miktar özgürlüğün tadını çıkarması mümkün müdür? Aslında sadece bir grup politikacıyı değil, herkesi etkileyen bu kötüleşen durumla ilgili olumsuzluk ve içe dönüklükte ortalama insan ne kadar sorgulanıyor?*²⁰⁹

Yazar, bu romanı kardeşi Muhammed ve kendi evinin mahkûmiyetleri için delil toplamak amacıyla dinlenmesinin ortaya çıkışından etkilenerek yazmıştır ve ona göre her deneyim ne kadar acı verici olursa olsun mizah ve komedi unsurudur. Yazarın zorlayıcı ve baskıcı bir gerçeklikle başa çıkma olasılığı nedeniyle trajik bir durumda kahkaha çıkarmaya çalıştığı unsur buydu.

"Değişime izin vermeyen zorlayıcı koşullar karşısında alaycı acı veren eleştiri ve kahkahadan başka elimde bir şey kalmadı ve kendimi daha önce yazmadığım mesel ve sosyal hiciv çerçevesine dâhil edebilecek hikâyeleri kendim buldum." [s.152]

Alrajul Aladhi Earaf Tuhmatah [Suçunu Bilen Adam] hikâyesi: "Siyaset ve sosyal ilişkileri kendisine yasaklayan, bütün işitme ve görme duyusunu engelleyen, aklını düşünmekten alıkoyan, endişeli ve sessiz bir adamın hikâyesidir. En büyük arzusu Tüketici Derneği'nden bir şişe yağ almak, kendini başkalarından izole etmek, bir jest onu veya işini etkileyebilir diye arkasını dönmek. Psikolojik olarak ıssız bir adaya göç eder, toplumun kötülükleri ona ulaşır, evini ve en iç yerlerini istila eder. Adı kırmızı bir daire ile çevrili bir listeye yerleştirilir Ve hapishaneye götürülür."

Ve burada kurmaca karaktere hâkim olan baskı sadece hapishanenin ve gardiyanın baskısı değil, aynı zamanda dış baskıdır, her şeyin yasak olması için sürekli bir beklenti ve otorite korkusu durumudur. Birey üzerinde, değeri olsun ya da olmasın, "Gündelik hayatın kaygılarına son veren tabuların listesi"ni oluşturur. Birey üzerinde, değeri olsun ya da olmasın, şunlardan oluşur:

"Günlük hayatın endişelerini sona erdiren, nefes nefese kalmasına neden olan ve hayatı hakkında ciddi düşünme fırsatı vermeyen tabuların listesi. Gücün, başa çıkılamayacak devasa, efsanevi bir hayvan olarak vücut bulmuş hali."Ulusal birliği ihlal suçlaması, hiçbir şey yapmayan birinin suçlamasıdır."

Buna göre, bu çeşitli baskı türleri, vatandaşı bir müfettiş ve kendi gözlemcisi haline getirmek için yeterlidir, böylece onun meşguliyeti: "Siyasi otoriteye karşı günah mı işledim?" olur. Ulusal birliği ihlal etmekle suçlandıktan sonra tutuklanmasının ardından işin ana figürü olan "Abdullah"ın kafasında sık sık bu ve benzeri sorular

²⁰⁹ Latife ez-Zeyyat, a.g.e. s. 152.

dolaşıyordu ve Abdullah'ın hiçbir şey yapmadığı göz önüne alındığında, "İhlal suçlaması" doğrulandı. Ulusal birlik, hiçbir şey yapmayan birinin sorumluluğudur."²¹⁰

Sahib Albayt [Ev sahibi]

Bu kitap, bir roman ve iki kısa öykü derlemesi olduğu için üç bölüme ayrılmıştır. Birinci bölüm, yazarın yumuşak kalemi ve sert diliyle dikkat çeken ev sahibinin romanıdır ve roman, bir yıl aradan sonra hapisten kaçan kocasına eşlik eden kadın kahraman Samia'nın etrafında döner. Samia, eşinin tarzındaki ve onunla olan ilişkilerindeki üslubunun tamamen değişmesine şaşırılmaktadır, bu yüzden ondan kaçmakla ya da aşk uğruna onunla acı çekmeye devam etmek arasında ortada kalır.

İkinci bölüm, Suçunu Bilen Adam adlı kısa öykülerden oluşan bir derlemedir. Bu koleksiyon, siyaset başlığı altında üç öykü içermektedir. Yazar burada siyasi tecrübesini kişisel görüş ve inançlarını sunmuştur.²¹¹

Üçüncü bölüm, yazarın çeşitli mücadeleleri ve görüşleri yalnızca kendisi ile ilgili olarak ortaya koyduğu yaşlılık başlığı altındaki kısa öykülerden oluşan bir derlemedir.²¹²

Evin sahibinde, boşanmış kahramanlar yaşıyor: Mutlak aşk, mutlak mutluluk ve mutlak özgürlük ve içindeki seslere bocalayarak dağılmıştır. Ev sahibinin sesi tüm baskı güçlerini çağırır: Babanın otoritesi, öğretmenin sopalı otoritesi, ateş azabıyla tehdit eden vaizin otoritesi ve eski eve dönüş ve teslimiyet çağrısında bulunan anne ve büyükannenin cisimleştirdiği gerilemenin sesi. Karanlık kuyunun dibinde bir mezarlık ve her şeye karşılık sorumluluklarıyla gerçeğin sesidir. Çatışma, kadın kahramanın eski eve sırtını dönüp evin sahibiyle yüzleşmesiyle çözülür. Roman, ev sahibinin ölümüyle bitmez, çünkü ölümü yazarın taşıdığı sembolik çağrışımları ihlal eder, ancak kahramanın onunla yüz yüze gelmesi ve onu ele geçirmesi ve ondan korkusunu öldürerek onu özgürleştirmesiyle sona erer. Gerilemenin sesi, bir mezarlık olarak karanlığın dibinde eski eve ve sükûnete dönüş çağrısında bulunan anne ve babaannede ve tüm bunlara karşılık sorumluluklarıyla birlikte gerçekliğin sesiyle vücut bulur.²¹³

²¹⁰ Ahmed Hasanev, **a.g.e.**, s. 48-50.

²¹¹ en- Nemr, **a.g.m.**

²¹² Abdel Cevad, **a.g.m.**

²¹³ Yasin, **a.g.m.**

Eserdeki ana karakter olan Samia, sevdiği kişiyle evlenmeyi seçer ve onunla macerayı sonuna kadar götürür. O, dünyayı değiştirmeye ve yeniden inşa etmeye çalışan, seçimi için güven verici bir savaşıdır. Gerçek özgürlük, "Muhammed" onun özgür seçimiydi, Bu onun yenedünya evine geçişi. Eski dünyanın esaretinden ve ritüelleri ona uzun zamandır öğrettiği annenin egemenliğinden kurtulacağınız yeni dünya. Ve tüm bu dünyaya başkaldıran "Samia", kocasının arkadaşı Refik'in hapisaneden kaçmak için yürüttüğü macerayı kabul etti. Muhammed'in zindandan kaçıp, terk edilmiş evin sahibinin eline geçmesiyle, oraya girdi ve aşkları ile sürekli koruma ve sıkı denetimle çevrili başka bir hapisaneye girdiler ve Samia onun önünde zayıfladı. Sıkı kuşatma, eski eve dönmek için evi, kocasını ve içindeki boğucu hayatı terk etmeye karar verdi. Ancak Onu eski güvenlik ve rahatlık dünyasına götüren trende giderken, kocasının bir resmini bulur. Polis, Muhammed'in hapisaneden ve trende kaçtığını öğrendikten sonra Refik ve ikisi gazetede yayımlandı.

Bir yerde bir anne ve ölmekte olan çocuğunu bulur ve yolculardan birine sorar: "Kız kardeşim, bu aileye gitmek yasak ve Samia, "Git onu göm" diyerek mırıldandı. Sanki kendisinden ve eski eve yaptığı geziden bahsediyormuş gibi, bu mırıldanmalara ek olarak Gazetede yayımlanan fotoğraflar, kocasının yaşadığı yere dönüşünün başlangıcı oldu. İsim taşımayan evin refakatçisi ve sahibi, kozmik hâkimiyet ve baskıcı yeteneklerin hurafe çağrışımlarını taşır." *Ev sahibi, el-Bâbu'l-Meftûh 'da ki aile yapısını temsil ettiği için rolü: Panik yaymak ve kapalı kapıdaki demir koçbaşına hükmetmek, evin sahibini ve aile yapısını atlamaktır. Bütün otoriteleri bir araya getiren, hiç uyumayan, her zaman yanında, sanki şehrin anahtarları bir araya toplanmış gibi Kocaman bir anahtar taşıyan göz gibi bir metafora delalet eder.*²¹⁴

Hubuha Al'awal [İlk Aşk]

Sami'yle üniversitesiye başladığı ilk yıl okulun kütüphanesinde Dr. Safvet vasıtasıyla tanışır.

"Üniversite eğitiminin ilk yılında, yarıyıl tatillerinin ilk haftasında Soraya ve Samira ile üniversite kütüphanesinin ortak salonunda oturuyordu. Sami eşliğinde Dr. Safvet girince Tanışma tamamlandıktan sonra Dr. Safvet ona atıfta bulunarak şunları söyledi:

- Râbia el-Adeviyye ve Baudelaire birlikte İncil ve Komünist Manifesto 'yu

²¹⁴ Ahmed Hasanev, a.g.e., s. 48.

aynı anda okudu.”

Sami kütüphaneden ayrılırken dönüp ona bakar, oda Sami'ye bakar. Dr. Safvet odasına bir grup kızı çağırdı, O, Samira ve Soraya, Sami ve Dr. Safvet ile yaklaşık iki saat bir seansta geçirdiler ve farkında olmadan seanstan ayrıldılar. [s.1]²¹⁵

Üniversite tatil olunca üniversiteyi, sohbetleri, seminerleri çok özler. Tatil boyunca her yerde Sami'yi arar, onu düşünür. Sami'nin neden Soraya ya da Semîra'yı değil de onu seçtiğini anlamaya çalışır. Ve sonunda Sami'nin başka bir şehirde olduğunu ve tatilden sonra döneceğini düşünerek rahatlar.

Sami üniversitenin açılmasından bir hafta sonra gelir. Kütüphanede karşılaşırlar. Sami *Râbia el-Adeviyye'nin* kitabını iade edip etmediğini sorar, ertesi gün kitabı ödünç vermek için anlaşılır. Hissettiği sevinci paylaşmak için konferans salonuna giderek Samira ve Soraya'nın arasına oturur, kâğıda Sami geldi diye yazar, Samira hafif bir gülümsemeyle dersi yazmaya devam eder ve Süreyya yüzünü karartır.

“Umutsuzluk azalmaya başladı ve üniversiteye dönüşünden bu yana bir hafta geçti, ama Sami sonunda geldi. Onu görmeden arkasında durduğunu hissetti, belki başka birini beklemediği için ve belki de tüm kalbiyle onun olmasını istediği için ve o da öyleydi. Bunu hissettiği an, kütüphane salonlarından birinde duruyordu, eli raftaki bir referansa uzanıyordu. Elini bir anlığına dondurdu ve onunla buluşmak için döndü, onunla el sıkışırken bakışları kravatında durdu.

O gün kafasında kaynayan sevinci onunla paylaşmak için kütüphaneden konferans salonuna nasıl geldiğini, Süreyya ile Samira arasındaki bu dar yere nasıl süzüldüğünü bilmiyordu. Ve vücudu boşlukta asılıyken ikisinin de kulağına fısıldaması imkânsızdı. Bir kâğıda yazdı: “Sami geldi”. ve onu Samira ve Soraya'nın gözlerine yaklaştırdı ve rahatlayarak içini çekti, tepki bekledi... Ve hiçbir şey. Samira hafif bir gülümsemeyle dersi yazmaya devam ediyor ve Süreyya yüzünü karartıyor. Neden bilmiyor?” [s. 3]

Sonraki üç ay boyunca, Sami kızların hayatlarının ayrılmaz bir parçası olur ve her hafta izinli olduğu Pazar günleri koleji düzenli olarak ziyaret eder. Aralarındaki sevgiyi hiç dile getirmezler. Ve bir gün Sami Londra'ya gideceğini söyler .

“Ve emin olmasa da Sami'nin onu sevdiğini biliyordu. Duygular hiçbir zaman kelimelerle teşekkül etmedi ve bir Pazar günü teşekkül etmesi de lüzumlu görülmedi. Râbia el-Adeviyye'nin şiirleri her gece onlara ahenk veren dünyevi şiirlere dönüştü.” [s. 4]

“O gün koleje ilk dersten birkaç dakika sonra geldi ve uzun koridoru geçerek konferans salonuna gitti. Kapıyı itmeden önce Sami'nin onu çağırdığını duydu ve döndü. İki basamakla ayrılan bahçeye açılan kapının eşliğinde dururken şöyle dedi:

²¹⁵ ez zeyyat, *Shaykhukha .. Waqisas 'Ukhraa*, s. 1.

- ben yolcuym.

- nereye?

-Londra, orada Journal için bir muhabir tuttum.- uzun süre?

- En az bir yıl.

Sesi ona garip geldi, onunki de, sanki konuşmuyorlar da kendi aralarında bir pinpon topu atıyorlardı ve top her seferinde çarpıyordu.

-Yolculuk ne zaman

-Sabah erken." [s.4]

Kasım 1955 yılında yani Sami'nin ayrılışından on yıl sonra tekrar buluşurlar. Sami açıklama yapmak ister fakat izin vermez.

- Konuyu açmana gerek yok Sami.[s.5]

38 yaşında kocasından ayrılmasından on sene sonra 48 yaşında Sami ile tekrar buluşur. Erken uyanarak hazırlanmaya başlar. Kuaförün aynasında gördüğü ve Sami'ye selam verdiği an gördüğü hoşuna gitmez.

Sami beni selamlayınca zamanın bana ne yaptığını anladım, o benim aynamdı. [s.8.]

Bir insan berberde aynadan kaçamaz. Berber aynasında gördüğüm şeyden pek hoşlanmadım. Boynumda ve alımda ve ağzımın etrafındaki bu hafif kırışıklıklar onunla yaşadım ama gözlerimin altındaki o koyu ten renkli oluk ne olacak? Onları daha önce fark etmemiştim [s.8.]

Hamlat Taftish [Teftiş Kampanyası]

Yazar, bu kitapta 13 Kasım 1981 yılında Qanatır hapishanesinde yaşadığı bir teftişi anlatır. Yazar, bu teftişin hapishane anlatıcıları tarafından anlatılan siyasi hapishanelerin koşullarında yaşanan gözlerin kör edilmesi ve kamçılar ile dövülme gibi hikâyeler dikkate alındığında garip ve katı olmadığını kendi davranışının bu esnada garip olduğunu söylüyor: Bu denetimler genelde aynıdır kadın subay, gardiyanlar eşliğinde gelir. İslamcılara örtülerini giyinmeleri için fırsat verilir. Edep ile arama yapılır. Daha önceden önlem alındığı ve saklanması gerekenler saklandığı için genelde hiçbir şey bulunmadan denetim biter. Mahkûmlar ve gardiyanlar arasında alışık diyaloglar gelişir. Fakat bu sefer farklı olur, alışılmadık ve umulmadık bir şekilde iki kere çatışma tırmanır."Doktor Âmine Reşat'ın öğle saatlerinde sosyalist savaşı'daki

soruşturmadan döndükten sonra disiplin cezasına çarptırılmaması için bir şeyler yapmalıydık. [s.135]

Hapishanedeki haber kaynaklarından onlara sızdırılan habere göre Doktor Âmine, sabah koğuştan ayrıldığında hapishane kapısının yanında zatî teftişe tabi tutulur ve bu teftişte biri oğlu diğeri eşi için iki tane mektup bulunur. Derhal genel soruşturma bölümüne gönderilir. Hapishane yönetimi Dr. Âmine hakkında soruşturmadan döndükten sonra disiplin tedbirlerini uygulamak amacıyla bir tebligat yayımlar.

"Yetkili dedektifin kaynaklarımızı kesmemesi için bilgi biliyor olmamız kendimizi bilgiyle donatmamız ve her seferinde bilmiyormuş gibi davranmamız gerekiyordu. Mecburuz: Mahkûmun bilgi ihtiyacı sıfır noktasına geri dönme ve yeni nefes alma kaynakları arama ihtiyacına eşittir. Ancak bu sefer Dr. Âmine'nin dönüşünde disiplin cezası alarak zindana kapatılması na boyun eğmemek için bir şeyler yapmak zorundaydık. Eğer yapmazsak kin ve kızgınlıktan öldürdük. [s.135]

Mahkûmlar toplanır ve grev kararı alırlar. Dilekçede bahsi geçen hususlar yerine getirilene kadar grevin devam edeceğini belirtirler. Grevi iki grup imzalar; islamcılar ve Latîfe ez-Zeyyât'ın da içinde bulunduğu siyasetçiler. Yönetim, kültür hayat tarzı ve yaş bakımından çok farklı olan bu iki grup arasında sorun yaşanacağına bahse girer.

Memur, koğuştan kapısını kırıp içeri girdiğinde grevi kırmak için islamcılara güvenmektedir ve onların tesettürlerini giyip dışarı çıkmalarını bekler. İslamcı beş kız, siyah elbiseleri ve peçeleri ile çıkarlar ve aşılmaz bir duvar gibi yan yana dururlar. Onları görünce memurun gözünde korku belirir. Sabah, koğuştan şımarık çocuğu Emel, koğuştan beyni Nadiye, koğuştan tedarik bakanı Huda ve tehlikeyi gerçekleştirmeden önce haber veren bayan Mavi Güvercin. Memur onlardan umudu kesince vaatlerin yerine tehditler savurmaya başlar. Büyük şeyler, zülüm ve acıdan vazgeçilerek sadece mektup istenir Âmine'nin şahsi mektupları memurun dilinde bir tehlike kazanır ve yazar kendini tartışmayı bitirirken bulur.

-İslat ve suyunu iç

Daha önce kirli ve kaba bulduğu bu kelimeleri hayatın ortasında ömründe ilk defa kullandığı için şaşırır.

"Hapishane, ipek, yumuşak ve beyaz eldivenleri boks eldivenlerine çeviriyor. Hapishane, insanı varoluşunun temel unsurlarına indiriyor. Bu unsurlar tüm olasılıkları; aşırı kayalık bir araziye, araziye yaprak dökmeyen yeşile, ateşi suya, ayaklar altında çiğnenen kili, insanın güzellik ve kendini yeniden yaratma yeteneğini anlatan çömleğe dönüştürüyor. Hapishanede sert ve güzel olursun." [s.137]

Gardiyan, sersemlemiş bir şekilde mekânı terk edince koğuş teftiş hazırlığına başlar. Bazıları gizlenmesi gerekeni gizlerken bazıları tesettürlülere giyinmeleri için verilen süreye güvenerek hazırlanmaz.

Yazar, kendi yazdıklarını ve Âmine'nin yazdıklarını saklarken Sabah, onu işini bitirene kadar pelerini ile örter. Babasından gelen mektubu göğsüne saklar. Mektubun ondan zaruri durumlar hariç son ana kadar ayrılmayacağını ilan eder. Saklama işi bittikten sonra bir şenlik havasında hapisanenin avlusunda yayılır, güneşlenir ve sohbet ederler.

Yazar, onları arkada bırakarak lavaboya doğru gider yatağın üzerinde mavi henüz hiç giymediği elbisesini fark eder. Lavabodayken denetim başlar anlamak için kulak verir yan lavaboda Sabah'ın çığlıklarını işitir. Sabah'ı kovalayan gardiyana

- *Ben buradayım hadi beni teftiş et diye bağırır.*

Sabah'ın babasından gelen ve sabah koynunda saklamış olduğu mektubu tuvalete atıp sifonu çekmesini engellemek için bunu durmadan tekrar eder. Kimse ona cevap vermez. Sabah'ın sesi birden kesilir. Dışarı çıktığında bir gardiyana eğilmiş tuvaletin deliğine elini sokmuş bir şekilde bulur. Sabah'tan eser yoktur. Hiçbir şey kaçmasın diye hapisanenin ikiye bölünerek arandığını fark eder. Şu an tefriş islamcılarının olduğu bölümdedir ve Nadiye o bölümde başörtüsüz ve tesettürsüz tek başınadır. Etrafında bir grup gardiyan, kızların eşyalarını arıyorlar ve kadın elbiseleri havada uçarak yere düşüyor. Arkasında yazarın arkadaşları ilerlemeyi engellemede başarısız oluyorlar.

“Denetim muntıkasına doğru kuşatmayı kırıyorum elimi çantanın içindeki elinin üzerine koyuyorum ve konuşmak için ağzımı açıyorum ve konuşmuyorum. Herşey ters ters gidiyor. Teftiş planı iki merhale olarak hazırlanmış, kuşatma koğuşu ikiye bölüyor, gerçeği anlıyorum. Gardiyan beni sarıyor, zayıf bedeni çılginca titriyor. Gergin sinirler keskin ve demir köşelere dönüşüyor. Gardiyanlar ve mahpuslar hepsi başıma toplanıyor. Bana uzanan eller beni demir yumruklu kadından kurtarıyor. Protesto çığlıkları ve karşılıklı hakaretler başımın üzerinden geçiyor. Cınnet geçiren bir kadın gereksiz yere uzun bir çığlık atıyor. Hepsi toplandıkları gibi etrafımdan ayrılıyorlar. Delice koşan adımları adımlar takip ediyor. Bilmiyorum ne için ve nereye? [s.143]

Sesin geldiği yere koğuşa yöneliyor ve ellerin çantaların içinde olduğunu, çantaların, elbiselerin ve evrakların üzerine yaralı şahin gibi düştüğünü, eşyalarını vahşi hayvanlar gibi yere atıklarını görüyor. Gerçeklik algısı bozuluyor, lavabodan gelen bağırmalar herkesin sinirlerini bozuyor ve dışarı çıkmak için sahip olduğu tek elbisenin yerinde olmadığını fark ediyor. Bağırma başlıyor; “Elbisem nerede?” Kimse çığlığını

durmuyor. Mahkûmların çoğu lavaboda, bedenler yere düşüyor ve yerde sürükleniyor. yeniden bağıyor; “Elbisem nerede?”

"Ben şimdi memurun karşısında duruyorum. Varlığım benden çalınanları geri almaya bağlı. Elbisem, insanlığım. Benden ya da bizden ne çaldın? Şimdi mi yoksa geçen her 10 yılda mı? Elimi memura sallıyor ve ondan çaldığını geri vermesini istiyorum. Ne onun gözündeki dehşet ne de mahkûmların gözlerindeki şaşkınlık beni caydırmıyor ve ben kolumu memura çılgınca sallıyorum. [s.144]

Gerçeklik algısını tekrar kazandığında gardiyanların kızları kızgınlıkla koğuşa soktuklarını ve çatışmanın devam ettiğini farkeder. İslamcı kızlar örtüleri olmadığı için lavaboya sığınır. Anlatıcı, kızlara yardım etmek için koğuş ve lavabo arasında gider gelir. Enkazdan onların örtülerini çıkarır, gözlerinde yaş vardır ve son olarak Sabah'ın üzerine pelerini örter ve ona sarılır.

1.2.2. Tiyatro Eserleri

Bie Wa Shira'u [Alış Veriş 1994]

Latîfe ez-Zeyyât, *Bie Wa Shira'u* oyununda kadın benliğini savunurken aynı umutsuzluğuyla herkesi savunmuştur. 1994'teki “Satış ve Kötülük” oyununda, yoksulların geçimini çalan ve sonra onu yiyen hırsızların ışığında, tüketimciliğin, para köleliğinin ve kendine yabancılaşmanın tiranlığı ve yalanlarından kaynaklanan ekonomik açıklığın dezavantajlarını kınadı.²¹⁶

Latîfe ez-Zeyyât *Bie wa shira'u [Alış Veriş]* isimli tiyatro eserini 1965 yılında yazar ve 1994 yılında yayımlar. Kitabın konusu aile ve aile ilişkileridir. Ailenin en büyük oğlu Hazım, ülkenin en iyi mühendisidir. Eşi Zübeyde, paşa soyundan zengin ve otoriter bir kadındır. Hazım, alış veriş sözleşmelerinin ve miras taksiminin yaşandığı hastaneye sevk edilmesini gerektiren bir felç geçirir. Aile ev yerine hastahenenin kabul odasında toplanır. Aile fertlerinin çoğu arasında konuşma başlar. Aynı pozisyonda bulunan farklı nitelikteki bir grup insan ortaya çıkar. Bu da her birinin payına ilişkin bir sorgulamadır. Arzularını gerçekleştirmek için savaşırlar. Karakterler, bir çevrenin benliği ve sosyal varlığı ile etkileşiminden, yani insani ve psikolojik bireysellikten türemiştir.²¹⁷

²¹⁶ en- Nemr, a.g.m.

²¹⁷ Watfaa Hamadi, *Suqut Almuhammati: Malamih Nisawiat Earabiat Fi Alnaqd Almasrahi*, Beyrut: Dar Al-Saqi, 2008.

1.2.3. Araştırma-İnceleme

Awraq Shakhsiat: Hamlat Taftish[Kişisel Evraklar ve Teftiş Kampanyası]

Bu kitap, anıların, otobiyografinin ve romanın bir karışımıdır. Yazar Latîfe ez-Zeyyât, eski evini; Dimyat'taki aile evini ve on bir yaşında bir kız çocuğuyken Mansura'da evinin balkonunda dururken İngilizlere ve krala karşı siyasi mücadelede, Mustafa en-Nahas'ı desteklemek amacıyla düzenlenen bir gösteride on dört göstericinin polis tarafından öldürülmesine şahit olduğunu hikâye ediyor.

Sonra bizi sohbeta alıyor ve ağabeyinin kanser sonucu hayatını kaybettiğini ve babasının Asyut'taki ölümünü anlatıyor. Bizi Kahire'deki I. Fuad Üniversitesi'ne giriş yolculuğuna ve genç bir kadın olarak siyasete, erkeklere ve evliliğe karşı iç ve dış mücadelesine götürüyor. Hapishane tecrübesini ve her zaman grubun bir parçası olma arzusunu ve bir kişiyi yalnız bırakmama arzusunu da anlatıyor.²¹⁸

Eleştirmen Zeyneb el-Assal, Latîfe ez-Zeyyât *Hamlat Taftish* adlı romanını iki bölüme ayırıyor: Birincisi, bilinç oluşumunun yıllarını ve ardından orta yaş evresini ele alan bitmemiş bir biyografinin başlangıcını anlattığı bölümdür. İkincisi, ez-Zeyyât'ın 1981 yılında kadın cezaevindeyken kaleme aldığı, cezaevi deneyimi etrafında dönen ve cezaevi deneyiminin ışığında kristalleşen yeni bir bakış açısıyla orta yaş dönemini yeniden yaratan yazılardan oluşuyor. ez-Zeyyât, yaşamının geçmişten günümüze ya da bir dönemden diğerine geleneksel yola tabi olmayan dönemlerini anlatarak, otobiyografi teriminin klasik anlamıyla kimliğini aramak için yazar. Al-Assal, *Hamlat Taftish*'de içeri ve dışarının ikiliğinin romancının biyografisine ait bir metnin yazılmasını büyük ölçüde etkilediğine inanıyor. Ancak her zaman biyografi yazmanın geleneksel formülünden sapıyor. Şimdinin farkındalığı, geçmişte her zaman sabit olmayan, her zaman yazarın bilincinde hareket eden anılarını geri getirmek için ilk itici güçtür. Böylece metin, hayatın yörüngesinde dönerken biyografinin anlatı yapısını oluşturur. Başlangıçta durum böyle olmasa da, yaşam evreleri sayfalarda, egoyu farklı pozisyonlarda ve rollerde betimleyen parçalar şeklinde örtüştüğü için geçmişi romanın sonuna getiren kâğıtlar zaten düzenlenmiştir. Buradan itibaren yazar, kronolojik sıra hakkında hiç endişe duymaz. Bunun yerine bu içsel yolculuk için daha uygun bir format

---

²¹⁸ Abdel Cevad, a.g.m.

oluşturur.²¹⁹

Harakat Altarjamat Al'adabiat Fi Misr [Mısır'da Edebi Çeviri Hareketi]

Latîfe ez-Zeyyât, "1882-1925 dönemi Mısır'da İngilizceden Arapçaya Edebi Çeviri Hareketi ve Bu Dönem Gazeteciliği İlişkisi" üniversite çalışması ile 1957 yılında Kahire Güzel Sanatlar Fakültesi Editörlük, Çeviri ve Gazetecilik Bölümü'nden doktora derecesini aldı.²²⁰

Mısır Ulusal Çeviri Merkezi, Dr. Latîfe ez-Zeyyât 'ın 94. yıl dönümünde bu tezi yayımladı. Editörlüğünü aynı üniversitede Arap edebiyatı profesörü olan eleştirmen ve çevirmen Hayri Duma yaptı.²²¹ Çeviri bilim dizisi içinde yer alan bu çalışma, çeviri, çeviri tarihi ve bu kültürdeki yeri, Modern Arap edebiyatı ve en geniş anlamıyla modern Arap kültürü üzerine bir çalışmadır.²²² Çeviri hareketinin gelişimine tarihsel, sosyal ve kültürel bir temel çizen ve bilinmeyen çevirileri sunan bu çalışma sadece edebiyatın değil, genel olarak Arap kültürünün bir çalışması olarak kabul edilebilir. Özellikle eğitilmiş bir batılı sınıfın varlığı ile ortaya çıkan "bakir toprakta saban sürer ve modern Arap kültürünün hareketi ve özellikle modern Arap edebiyatı hareketi ve dönüşümlerinde belirsiz başlangıç çizgilerini gösterir".²²³ Latîfe ez-Zeyyât'ın sağladığı bilgi ve analizlerin yanı sıra bilinmeyen çevirmenler ve çeviriler hakkındaki keşifler de önemlidir. Ahmed Abbas Ali'nin Daniel Defoe'nun *Robinson Crusoe* adlı romanının 1923'teki çevirisini sunduğu analiz gibi ve Effat tarafından kafiyeli ölçülü şiirle çevrilen ve 1911'de Mokattam Press tarafından yayımlanan Shakespeare'in *Macbeth* oyununun Muhammed Effat'ın çevirisinin önemini açıklaması gibi. Latîfe ez-Zeyyât, bu tür tercüme edilmiş hikâyeleri tanıtan yaklaşık otuz süreli yayım ve dizi yayımladı.²²⁴ Resmi olarak 1882'de, yani Mısır'ın İngiliz işgali yılında başlar ve edebi çeviri hareketinin

---

²¹⁹ Ebu Zeyd, a.g.m.

²²⁰ Ahmet Yusuf Süleyman, <<Alqawmii Liltarjamatii>> Yusdr Dirasatan Latifat Alzayaat <<Harakat Altarjamat Al'adabiat Min Al'iinjliziat 'İlaa Alearabiati>>,almisriu alyawm, 13 Temmuz 2017, <https://bit.ly/3fKTiLq>, (Erişim tarihi: 20/01/2022).

²²¹ Hüsam el-Khouly, Latifat Alzayaat Tarwi Qisat Bidayat Harakat Altarjamat Fi Misr, Ultra, 03 Kasım 2017, <https://bit.ly/3FJiEnC>, (Erişim tarihi: 20 Ocak 2021).

²²² Ahmet Mansur, "Harakat Altarjamat Al'adabiati" Li Latifat Alzayati.. Jadid Alqawmaa Liltarjama, Alyawm Alsaabie, 14 Temmuz 2017, <https://bit.ly/3tJndvU>, (Erişim tarihi: 20 Ocak 2022).

²²³ el-Khouly, a.g.m.

²²⁴ Nima Ezz el-Din, 'Asdar Almarkaz Alwataniu Liltarjamat Eamil Latifat Alzayaat Bieunwan "Harakat Altarjamat Al'adabiat Min Al'iinjliziat 'İlaa Alearabiati", bawabat alwafd, 13 Temmuz 2017, <https://bit.ly/33Dd5dv>, (Erişim tarihi: 20 Ocak 2022).

kökenlerini, itici güçlerini ve ortaya çıkmasına ve gelişmesine yol açan aktif faktörleri görmek için ilk hazırlık bölümünde önceki döneme geri döner.²²⁵ Latîfe ez-Zeyyât, bu çalışması ile modern Mısır'ın edebi ve kültürel tarihini incelemenin temellerini attığı gibi, daha sonra yola çıkanları etkilediği söylenebilir. 1882'den 1925'e kadar olan süreçte İngilizce'den öykülerin çevirisi dört aşamadan geçmiştir. Başlangıçtan 1899'a kadar olan dönem normal bir ortaya çıkış aşamasıydı, Ardından 1900-1909 arasında görece bir refah dönemi, ardından bir 1910-1919'daki hareketsizlik dönemi, ardından büyük bir refah ile karakterize edilen dönem, 1920'den 1925'e kadar kısa bir süre içinde Mısır daha önce bilmediği bir genişleme kaydetti. İzleyebilecekleri tek bir yöntemin olmaması nedeniyle üslup zaman içinde değişmiştir. Bazıları Klasik Standart Arapça'yı kullanır²²⁶

Suar Almar'at Fi Alqisas Walriwayat Alearabia [Arap Hikâyeleri Ve Romanlarında Kadın İmgeleri 1989]

Bu harika kitapta, yazar Latîfe ez-Zeyyât, toplumu, edebiyatı, erkek ve kadını ve hayatın çeşitli yönlerini ayrılmaz bir şekilde birleştirmeyi başardı. Bu teori ve bu farklı birbirine bağlılığın yanı sıra Arap hikâyeleri ve romanlarındaki kadın imajına ilişkin deneyiminin ve yoğun çalışmasının bir özetini de geliştirdi. Ayrıca, tüm kültürel ve politik deneyimlerini eleştirel bakış açısına hizmet etmek için kullandığından, birçok toplumsal konuyu daha medeni ve akıllı bir şekilde tartıştı. Ve başlayıp bitmeyen bu kitaba ince bir neşe katmayı oldukça başardı.²²⁷

Njib Mahfuz Alsuwrat Walmithal [Necib Mahfuz, İmge ve örnek]

Bu kitap iki bölümden oluşan aşağıdaki kritik makaleleri içermektedir. Birinci bölüm, Hırsız ve köpeklerde yeni, Hırsız ve Köpeklerden Miramar'a Necib Mahfuz'un Anlatı Şekli, Sahnede bazı romanlardan bir okuma: Hırsız ve Köpekler - Yol – Dilenci başlıklarını içermektedir.

İkinci bölüm: Necib Mahfuz ve Kusursuz Perspektif, Diğer dünyadan bir ses, Fısıltı Çılgınlığı, Hegel ve Necib Mahfuz Arasında, Kaderin Saçmalığı ve Hegel'in

---

²²⁵ Süleyman, a.g.m.

²²⁶ Nima ezz el- Din, a.g.m.

²²⁷ Abdel Cevad, a.g.m.

Trajedi Perspektifi²²⁸ konularını içerir.

Kitap, Necib Mahfuz'un bazı romanları ve öyküleri hakkında, bazıları daha önce yayımlanmış, bazıları daha önce yayımlanmamış çok sayıda eleştirel makale içeriyor. Bu yazılar altmışlı yılların başından günümüze kadar uzanan bir zaman dilimine aittir.²²⁹

Bu kitap, "*Hırsız ve Köpekler*" romanından, eleştirmenlerin "Mahfuz'un dünyasında kültürel yenilenme" olarak adlandırdıkları bir dönem olan "*Miramar*" romanına ve ondan Mahfuz'un âleminin homojenliğini ve felsefi bakış açısının sağlamlığını ortaya koyan daha genel ve kapsamlı bir çalışmaya kadar Mahfuz'un eserleri üzerine çeşitli çalışmaları içermektedir. *Hırsız ve köpeklerden Miramar'a* kadar olan döneme ilgi her şeyden ağır basıyor ve kitapta daha önce yayımlanmamış iki makaleye de yer veriliyor: "*Hegel ve Necib Mahfuz Arasında*" ve "*Kaderin Saçmalığı ve Hegel'in Trajedi Perspektifi*."

Birinci makale, Necib Mahfuz'un evrenin birliği vizyonunda, etkilendiği felsefi kaynağı, kurgusal karakterin bakış açısını ve bu karakterin eyleminin doğasını daha doğru bir şekilde tanımlama çabasını oluşturmaktadır. İkinci makale bir uygulama olarak gelir ve Hegel'in ilk romanı *The Absurdity of Predestination*'da Necib Mahfuz üzerindeki etkisinin boyutunu gösterir.

Kitabın makaleleri Necib Mahfuz'un literatürü konusunda birbirini tamamlar ve Mahfuz'un dünyasını ve felsefi temellerinin sağlamlığını ortaya koyan yeni teknik ve maddi açılardan Necib Mahfuz'un kurgusal dünyasına ışık tutar.²³⁰

1.3. EDEBİ KİŞİLİĞİ

Latîfe ez-Zeyyât'ın kurgu yazma girişimleri üniversitedeyken başladı. İki kısa öyküsü yayımlandı. Yazma sanatı hakkında çok şey öğrendiği, Modern Amerikan eleştirisinin başarılarıyla tanıştığı, Clemens Burke'ün yazılarından etkilendiği bir edebi hazırlık dönemi geçirdi. Ona göre bu dönem, eleştirmenler tarafından sanatsal olarak

²²⁸ Latife ez-Zeyyat, **Najib Mahfuza: Alsuwrat Walmithal**, <https://www.goodreads.com/book/show/9210632>, (Erişim tarihi: 20 Ocak 2022).

²²⁹ Ranıya Dubul, **Njib Mahfuz Alsuwrat Walmathali" Bimaktabat Al'usra**, alwafd, 20 Eylül 2012 <https://bit.ly/3I5zJtC>, (Erişim tarihi, 30 Aralık 2021).

²³⁰ Dubul, **a.g.m.**

onaylanan *el-Bâbu'l-Meftûh* romanının yazılmasına yardımcı olan en büyük etkiye sahipti. . Yaratıcı yazı ve siyasi katılımı insani bir iletişim aracı olarak buldu. Uzun süre görevlerinde yükseldi, böylece eleştirel duygusu bir edebiyat eleştirisi okulu olarak gelişti. Yazdıklarının çoğundan memnun olmadığını ve yayımlamak konusunda isteksiz olduğunu fark etti:

*"Birçok şeye onları bitirmeden başlıyorum ve bu beni rahatsız ediyor. İletişim kurma isteğinin yanı sıra, ben olan bu insanı anlamak ve her türlü insani dengeyi tehdit eden kamusal ve özel durumlar karşısında psikolojik dengemi korumakla da ilgileniyorum"*²³¹

Neşeli bir yüze ve anlattığı her şeyi sanatını korurken sadeleştirmek isteyen bir dile sahip olan Latîfe ez-Zeyyât, detayları yakalayıp onlarla heyecanlanabilecek duyarlı bir kişiliğe sahipti. Ve bu duygu ve duyarlılık sayesinde doyumsuz bir okuma ve akademik çalışma arayışının arkasına gizlenmiş olan yazma yeteneğini harekete geçirmişti.²³²

Latîfe ez-Zeyyât'ın roman ve hikâyeleri, insan modellerinin psikolojik oluşumu ve bunların içinde hareket eden ve onlarla etkileşime giren sosyal çelişkiler ile karakterize edilir.²³³ Otobiyografisi, ender dürüstlük ve kendini kamçulamadan ya da sempati duymadan hatalarını kabul etmesiyle ayırt edilir. Kendiyle cesaret ve zarafetle yüzleşti ve tekrar okumayanların çok şey kaybedeceği bir insan yaratıcılığı sunar.²³⁴ Hikâye ve romanları, samimi bir yaşam bilgisi ile karakterize edilir: İnsan modellerinin psikolojik bileşimi ve bunların içinde hareket eden ve onlarla etkileşime giren sosyal çelişkileri konu eder. Yazar eserlerinde toplumsal gerçekliği yeniden üretir, onunla diyaloga girer ve onun üzerine bir konum bildirir.²³⁵ Eserlerinde klişelerden uzak gerilim ve çelişkileri yansıtan dramatik bir dil kullanmıştır. İster kurumsal ister kişisel olsun baskıdan kurtuluş teması tüm yazılarının merkezinde yer alır. Dr. Âmine Reşat'a göre, genel baskıyı kişinin nefsi üzerindeki baskısından veya başkalarının bozguncu

---

²³¹ Ahmed Hasavne, **a.g.e.**, s. 13.

²³² İman Adil, **latifat alzayaat bada'at alkitabab bisabab tifi marid bialsuli**, ElDostor, 19/Eylül 2019, <https://bit.ly/3tvpL0t>, (Erişim tarihi, 30 Aralık 2021).

²³³ Mahmut Lütfi Salih, **almunadala. latifat alzayaat, muntadaa alduktur mahmud litafaa salih**, 25 Mayıs 2014, <https://bit.ly/3rL2sNC>, (Erişim tarihi, 31 Aralık 2021).

²³⁴ Necla Mahfuz, **a.g.m.**

²³⁵ alqisat alsuwria, **alkatibat alkabiratu: latifat alzayaat / 1923-1996, alqisat alsuwria**, , 27 Mayıs 2006, <https://bit.ly/3FrkBF3>, (Erişim tarihi, 31 Aralık 2021).

benliği üzerindeki baskısından ayırmazdı.”²³⁶

Yazarın eserlerinde yaratıcılığın özü yaşam tutkusudur. Sanatın tüm biçimleri bu tutkunun ve yaşam sevgisinin tezahürüdür. *Mumların Işığı* hikâyesinde kahramanın diliyle şöyle diyor: “Önemli olan yolculuktur, içinden ne çıktığı değil. Yolculuk, insanın arayışının devamıdır. İnsan çabasının sonucu değil”.²³⁷ Latife ez-Zeyyât, Mısır romanının yükselişe ve sağlamlaşmaya başladığı dönem olan seksenlerde kısa öykülerden çok romanın yayılmaya başlamasının nedenini açıklamaya çalışmıştır:

“Yetmişli yıllarda, dış dünyadan çok iç dünyaya öncelik verme eğilimindeydik ve dış dünya olmadan kendi içimizde boğulmaya doğru gidiyorduk. Bu roman, dünya arasındaki dengeyi iyiye işaret edecek şekilde yeniden kurmaya başladı. Toplumla bağıni kaybetmek ve kendi etrafında dönüp durmak edebiyata pek hizmet etmez.”²³⁸

Latife ez-Zeyyât’ın öykülerinde, çocukları kucaklamak gibi sorunlarıyla toplumu kucaklamak anlamına gelen annelik gerçekleştirilir. Özel olanın genel olduğu yerde, aralarında hiçbir fark yoktur. Bu, Latife ez-Zeyyât’ın toplum meseleleri ve özel meseleler ile ilgili edebiyatını ayıran şeydir. *Dar Koridor* adlı öyküsünde, *Yaşlılık ve Diğer Öyküler* adlı kısa öykü koleksiyonunda, yetmişli yıllarda toplumsal değişimleri ve ekonomik dalgalanmaları görüyoruz. Ve hikâyede bu etkiler, Mısırlı bir aile ve kızlarını güvenli bir yere getirmek isteyen bir annenin duyguları üzerinde izleniyor.²³⁹

Güzel bir üslupla şöyle yazmıştı: “Anlamak için yazıyorum, bana dayatılan ya da benim kendime dayattığım varsayımları kabul etmek için değil.”Gerçeklerden kaçtığını hissediyor ve neden kaçtığını bilmiyor. Yazarken kendi etrafında döndüğünü hissediyor. Onu paramparça edecek psikolojik bir çatışmaya sokacak gerçeklere kapılmaktan korkuyor.²⁴⁰

Yazar Latife ez-Zeyyât, *Siham Sabry* adlı medyaya *Shumua* programında kendi hakkında verdiği bir röportajda yazma serüvenini şöyle anlatır:

“ es-Suniyah ortaokulundayken ağabeyim bana Tefik el-Hâkim’in “Ruhun Dönüşü” kitabını verdi. Sherlock Holmes kitaplarını ve genç erkeklerin okuduğu kitapları okuyordum. Edebiyatla tanıştığımda kendimi yazmak istiyor buldum. Ancak daha çok okumayla ve derslerle meşguldüm, üniversiteye girdikten sonra bile akademik literatürle daha fazla ilgilenmeye devam ettim, ta ki kasabam

²³⁶ Amireh, a.g.m.

²³⁷ Bedir, a.g.m.

²³⁸ Adil, a.g.m.

²³⁹ Bedir, a.g.m.

²⁴⁰ Rıdvan, a.g.m.

Dimyat'ı ziyaretim sırasında ayakkabı sanayinde çalışan vereme yakalanmış küçük bir çocuk görene kadar. Bu sektör çocuk hastalıkları ve veremlere yol açıyordu. Bu hikâye hayal gücümü etkiledi ve küçük çocukların yaşadığı sefaletleri yazmamı sağladı ve bu sefil dünyayla ilgili ilk hikâyemi el- Hilal dergisinde yayımladım, ardından birkaç kısa yazı yayımladım. Hikâyeler ve edebi yazma konusundaki tutkum bu küçük çocuk sayesinde büyüdü."

Latîfe ez-Zeyyât, Tevfik el-Hakim'in gerçekçiliğine ve onun yazıları üzerinde nasıl büyük bir etkisi olduğuna işaret ederek, "Çünkü yaptığım tüm yenileme girişimlerine rağmen, edebiyatta hala gerçekçi tarafa eğilimliyim. Tıpkı Rus yazarlar gibi; hepsinin Gogol'un cübbesinden çıktığını söylüyorlar. Ben de benim ve neslimin Tevfik el-Hâkim'in paltosundan ortaya çıktığını söylemekten hoşlanıyorum."²⁴¹

Latîfe ez-Zeyyât, yazı yazmayı iletişim kurmaya ve izolasyonu kırmaya yönelik bir dürtü haline getirmede güdünün önemini dile getirdi:

*"Her şey değişti ve okuyucuyu bu vizyona dâhil etmek, onun geçerliliğine ikna etmek ve onu benimsemesi amacıyla etkilemeye çalışmak için daha az acil olmayan gerçeklik vizyonumu kristalize etme arzusu devam ediyor. Yetilerime ait: gizli ve açıkça, içten ve dıştan ve bu arzu beni her zaman ve sonsuza dek harekete geçiren annelik arzusuymdu."*²⁴²

1960'ta yayımlanan *el-Bâbu'l-Meftûh* romanı, Arap kadınlarının yazımında, yalnızca yapısının tutarlılığı ve karakterlerinin canlılığı nedeniyle değil, aynı zamanda yazarın kadınları içinde buldukları sosyal marjın dışına çıkarması nedeniyle bir dönüm noktasıydı.²⁴³ Arap kadın yazarlarının çoğunun, edebiyatlarını kadın edebiyatı olarak sınıflandırmaya direndiği bir dönemde, Latîfe ez-Zeyyât yanlarında durarak feminist edebiyat terimini reddetmesinin nedenini şöyle açıkladı: "Çünkü terim Arapça ve diğer literatürlerde yaratıcılık eksikliğini ve kadınların ilgi alanlarının azlığını ifade eder." Ve terimin bu kavramının, kadın yazılarının bilinçli bir incelemesine dayanan nesnel ölçütlere değil, yazarın cinsiyetine bağlı olduğunu vurguluyor: "Kadın edebiyatı terimi herhangi bir temele dayanmıyor. Kadın yazılarının incelenmesine göre değil, yazılı metnin yazarının cinsiyetine bağlı bir önyargıdır."²⁴⁴ Edebiyatını feminist yazarlık bağlamına dâhil etmekten uzak durma çabasına rağmen Latîfe Al-Zayyat, çalışmalarını aracılığıyla kadın sorunlarına ilgi bağlamında bir yönelim göstermiştir.²⁴⁵

²⁴¹ Adil, **a.g.m.**

²⁴² Ahmed Hasavne, **a.g.e.**, s. 19.

²⁴³ Salih, **a.g.m.**

²⁴⁴ Ahmed Hasavne, **a.g.e.**, s. 19.

²⁴⁵ Ahmed Hasavne, **a.g.e.**, s. 19.

Akademik bir geçmişe sahip eleştiri yapan, ancak aynı zamanda sıradan okuyucuyu metinleri analiz etme sürecine dâhil etmek için bir basitleştirme ve farkındalık biçimine bağlı olan Latîfe ez-Zeyyât, şair ve gazeteci Farouk Shousha ile yaptığı röportajda şunları söyledi:

“Kitleler ve okuyucular arasında etkili bir hareket haline gelmedikçe, fikir, değer ve kavramlar diğerlerini olumlu ve olumsuz yönde etkilemedikçe eleştiri, eleştiri olarak adlandırılmayı hak etmez. Benim eleştiri anlayışım basit. Ben yazar ve okuyucu arasında aracılık ediyorum. Ben sanat eserinde okuyucuda olmayan güzelliğin yönlerini ifade edebilen aracıyım. Bu özel sanatsal etki ortaya çıkıyor. Okuyucuya hizmet etmek ve metnin literatürünü ve boyutlarını anlamasına yardımcı olmak ve ondan nelerin gizlenebileceğini açıklığa kavuşturmak birincil hedefim.”²⁴⁶

Mısır halkının İngiliz işgaline karşı verdiği mücadeleyle başlayan ve Süveyş Kanalı'nın millileştirilmesiyle sonlandırılan ilk romanı *el-Bâbu'l-Meftûh*' dan sonra ün kazandı.²⁴⁷ Bir dizi eleştirel ve akademik literatür ve çevirinin yanı sıra, *Al-Tali'a* dergisinin edebi ekinin yayımlanmasını ve düzenlenmesini denetledi. *ez-Zeyyât*, 1996 yılında Uluslararası Edebiyat Başarı Ödülü'nü aldı.²⁴⁸ 1960 yılında yayımlanan *el-Bâbu'l-Meftûh* romanı, Mısırlı kadın yazarların gerçekçi romanının yolunu açan asıl başlangıçtır. Latîfe ez-Zeyyât, yirminci yüzyılın ellili yıllarında Mısır romanında realist akımın en önemli öncülerinden biri olarak kabul edilir. Roman, 1946'dan 1956'ya kadar olan dönemi ve Mısır halkının İngiliz sömürgeciliğine ve Port Said Savaşı'na karşı direnişini yansıtır. Anavatanı savunmak için Mısır halkının tüm üyeleri arasında popüler birliğin ve karşılıklı bağımlılığın önemini vurgular. Roman, Mısır'ın modern tarihinde önemli bir dönemi kapsıyordu ve siyasi meselelere olan ilginin ötesine geçerek, o zamanki sosyal meselelere de ilgi duyuyordu; Kadınların tecritlerinden ve örf ve adetlerin kendilerine dayattığı duvarların içinden çıkarak Mısır'ı savunmada erkeklere katılımının ve kadınların Mısır'ı savunmak için erkeklerle birlikte olmasının önemini vurgulayarak temsil ediliyordu. Yazar, siyasi, sosyal ve hatta kültürel meseleleri birbirine bağlamak ve ulusun genel durumunu ifade etmede aydınların rolünü vurgulamakla ilgilendi. Latîfe ez-Zeyyât'ın görüşüne göre mesele, o zamanın Mısır toplumunun çeşitli yönlerini içeren genel bir mesele olmanın ötesine geçtiğinden, siyasi bir meseleden daha fazlasıdır.²⁴⁹ Başyapıtı *el-Bâbu'l-Meftûh* da, kahramanın sevgilisine

²⁴⁶ Adil, **a.g.m.**

²⁴⁷ Rıdvan **a.g.m.**

²⁴⁸ Suriye Hikâyesi, **a.g.m.**

²⁴⁹ Hassanein Fahmy Hüseyin, **Albab Almaftuh Wa'unshudat Alshabab**, China Today, <https://bit.ly/3JU>

“Benliğimde ya da varlıkta varlığımı yok etmeni istemiyorum” demesiyle insanın benzersizliğine ve özgürlük ve kendini gerçekleştirme hakkına saygısını özetledi. “Kendine ve hayata olan güvenini benden ya da herhangi bir insandan almanı istemiyorum, kendi bağımsız varlığını ve başkalarından değil kendinden kaynaklanan güveni istiyorum. Ve eğer bu olursa -bu sizin için başarıldığı zaman- kimse sizi yok edemez, ne ben ne de herhangi bir yaratık, sadece size tokat atana tokat atabilir ve yola devam edebilir ve varlığınızı başkalarının varlığına bağlayabilirsiniz, varlığınız gelişir, büyür, yenilenir ve mutluluğa ulaşırsınız.”²⁵⁰

Latîfe ez-Zeyyât’a göre dile dikkat, bir üslup kaygısı olmaktan çok, aktarma kaygısını temsil eder. Ve bunu o kadar etkili bir ifadeyle somutlaştırıyor ki, bunu yapma hevesi onu ne yazarsan, yazsın eleştirmeye zorluyor. Ve eleştirisi, istediğini elde edene kadar iki veya daha fazla kez yeniden yazmasını gerektiriyor. Yazının farklılığının kaynağı, üsluba gösterilen özen, aşırı güzellik ya da aşırı belagat değil, daha çok modern Arap yazılarında her zaman mevcut olmayan doğrulukta yatar. Doğrulukta ekonomi ve sahnenin duygusal yükünü veya ayrıntılarını aktarma arzusu vardır. Cümleyi bir ve üç kez tekrarladığını görüyorum, çünkü bu cümlenin iletmek istediği şey için bir aktarım aracı olarak doğruluğundan endişe duyuyor, ister duygusal bir yük olsun, isterse bir sahnenin ayrıntıları olsun. Latîfe ez-Zeyyât, *el-Bâbu’l-Meftûh*’da dilden bahsederek, onu iletmek için güçlü iradesini gösteriyor. Aklında hayal edilen ve dolayısıyla açıklamasının doğruluğu, alıcıya ulaşmasına engel teşkil eden her şeyden uzaktır:

“ *el-Bâbu’l-Meftûh* ’un dili, romana hâkim olan tüm klişelerden uzaktır. Çünkü; Ben bu klişelerden etkilenmedim. Ve gördüklerimi herhangi bir taklit girişiminde bulunmadan doğru bir şekilde anlattım.”

Latîfe ez-Zeyyât’ın eserlerinde özellikle yerel dili kullanmasının bir açıklaması vardır; *el-Bâbu’l-Meftûh*, alıcıyla iletişimsel bir dil arama fikrine dayanıyor. Okuyucuyu okurken bir an veya daha uzun bir süre, kelimenin anlamını ve anlamını kavramasını engelleyen dil üslubunu pek uygun görmez. "Bir de dil sorunu var ve bununla ilgilenmeden önce neler olduğunu anlatmak istiyorum. *el-Bâbu’l-Meftûh* romanı ile hikâyede Devlet Teşvik Ödülü’nü almak için aday gösterildim. Komite bana ödülü oybirliğiyle verdi. Ancak Yüksek Sanat ve Edebiyat Konseyi’nin daimi üyesi olan

---

[4jHS](#), (Erişim Tarihi: 31 Mart 2022).

²⁵⁰ Necla Mahfuz, **a.g.m.**

Abbas El-Akkad istifa etmekle tehdit etti. Ödülün benden geri alınmasını istedi ve ben aslında yerel dili kullandığımı bahanesiyle ödülünden alıkoyuldum ve bu şunu gösteriyor; Yeni olan dili kullanma eğilimim üzerine, tüm gelişmelerden arındırılmış bir dilde yazdım.”²⁵¹

Sözel, anlamı istenilene iletmesine yardımcı olduğu ölçüde kolaydır. "*el-Bâbu'l-Meftûh* 'un dilinin o sıralarda altmışların başında roman alanında yeni bir dil olduğunu düşünüyorum. Konuşma dili, her konuşan karakter üzerinde özel bir izlenim bırakarak, kişiliklere uygun düzeyde kullanılmıştır. Anne konuştuğunda, konuşmasının kelime dağarcığının seçimi, onun düşünme düzeyi gibi konuşma diline uygun bir temsilde ortaya çıkar. Öte yandan Dr. Remzi konuşurken yaptığı konuşmada onun entelektüel ve bilimsel düzeyi ile ilgili çağrışımlar vardır.

el-Bâbu'l-Meftûh romanında, çağrışımların çeşitliliği ile bağlantılı özellikle bu ve sonraki eserlerinde *ez-Zeyyât*'ın vurguladığı bazı kavramlarla ilişkilendirilmiş olan kelimelerin tekrarı vardır. Bu anlamsal kavramlar arasında: direniş, baskı, ölüm, güç, korku: "Onu korkutan ölüm ya da havaalanı duvarının arkasına saklanan düşman değil, derinliklerinde yatmakta olan zayıflığı asıl düşmandır."²⁵²

el-Bâbu'l-Meftûh, sembolik dille yazılmış bir romandır. Romanın kadın kahramanı Leylâ, hem bireyin ve kadının geleneksel toplumun hegemonyasından hem de Mısır'ın İngiliz işgalinden kurtuluş çabasını sembolize eder. Baba figürü Süleyman Efendi, geleneksel normların katılığını ve topluma hakim olan ataerkilliğin, bir entelektüel olan Dr. Fuat Remzî, temsil ettiği sınıfın sahip olduğu katı ahlaki değerlerini ve bu konuda ikiyüzlü tavır içinde olmalarının ve ülkeyi işgal eden güçlerin sembolüdür. Modernizmi benimsemesine rağmen geleneklerin etkisi altında kalan Mahmûd, Mısır halkını ve halkın işgal güçlerine karşı verdiği mücadeleyi; Hüseyin bağımsızlığı ve modernizmi temsil eder. Senâ, modernizmi temsil eden bir diğer önemli karakterdir. Cemile ve romanda hikâyesi konuşulan Safâ, geleneksel olarak karakterize edilen orta sınıf ailelerin mevki ve gösteriş merakı uğruna feda ettikleri kadın kurbanlardır.²⁵³

²⁵¹ Ahned Hasanev, **a.g.e.**, s. 42.

²⁵² Ahned Hasanev, **a.g.e.**, s. 43.

²⁵³ Yusuf Köşeli, Latîfe *Ez-Zeyyât*'ın *El-Bâbu'l-Meftûh* Adlı Romanında Birey ve Ulusun Bağımsızlık

İKİNCİ BÖLÜM

LATİFE EZ-ZEYYÂT'INEL-BÂBU'L-MEFTÛH ADLI ROMANINDA KİMLİK, İDEOLOJİ VE KADIN

Çalışmamızın giriş bölümünde Modern Mısır Edebiyatı ve geçtiğimiz yüzyıl Mısır tarihi hakkında kısaca bilgiler vermeye çalıştık. Genelde Mısır edebiyatına ve romanına baktığımızda baskın temanın siyaset, tarih ve ideoloji olduğunu söyleyebiliriz. Özelde ise Latîfe ez-Zeyyât'ın edebi dünyasında özellikle de *el-Babu'l-Meftûh* adlı romanında bu temalara kadın tipolijileri ve feminist düşünce eklenebilir. Bu sebeple aşağıda Latîfe ez-Zeyyât'ın *el-Bâbu'l-Meftûh* başlıklı romanını kimlik, ideoloji ve kadın başlıkları altında incelemeye çalışacağız.

2.1. EL-BÂBU'L-MEFTÛH ADLI ROMANDA KİMLİK

Kimlik mevzuu bireyden topluma veyahut toplumdan bireye uzanacak şekilde tanımlanabilir. Bir insanın doğumundan hemen sonra kendisine verilen isimden başlayarak her bir edimi, her bir davranışı, yaşantıları kalıtımsal ve çevresel faktörlerin de sürece dâhil olmasıyla kimlik olgusunu ortaya çıkarır. Bireyin kendini diğerlerinden farklı hissettiği değerleri, inançları, hedef ve düşünceleri, beklentileri ve duyguları vardır. Çok farklı etkenler toplamında ortaya çıkan bütün bu yekün kimlik kavramını da birey adına tanımlamış olur.

Kimlik, kimsiniz ve kimlersiniz sorusuna verilen cevaptır. Kişi veya toplumsal grub, kendini diğer kişi ve gruplardan farklı olarak görür ve bu farklılığın diğerleri tarafından nasıl algılandığının bilicindedir.²⁵⁴ En genel anlamıyla kimlik (identity); kişinin değişen durumlar karşısında asli özelliklerini koruması, ortak geçmiş ve gelecek etrafında buluşan insanların benzerliği ve bir bireyin diğerlerinden ayırt edilmesini sağlayan karakteri, şahsiyeti ya da benliği gibi manalara gelmektedir.”²⁵⁵ Latince “idem” kökünden türetilen, aynılığı ve sürekliliği içeren kimlik (identity); kişi ya da toplumun durumların değişmesiyle değişmeyen ayırt edici, belirleyici özellikleri, bütüne

---

Mücadelesi, **International Periodical For The Languages, Literature and History of Turkish or Turkic**, Cilt 8 Sayı 9, Yaz 2013, s. 1877, Ankara-Türkiye.

²⁵⁴ Zeki Arslantürk, M. Tayfun Amman, **Sosyoloji: Kavramlar, kurumlar süreçler, teoriler**, İstanbul: Çamlıca Yayınları, 2009, s.166, 167.

²⁵⁵ Ramazan Özdil, “Kolektif Ve Bireysel Kimlikler Bağlamında Sosyal Bütünleşme”, **Süleyman Demirel Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi**, Cilt 3, Sayı: 28, 2017, s. 185.

benzerliği, karakter, ya da kişiliği gibi anlamlara gelmektedir.

Günümüzde kimlik, sosyoloji, sosyal psikoloji, felsefe, edebiyat, siyasal bilimler, antropoloji gibi birçok bilimin ele aldığı bir kavramdır. Her bir disiplinin kimlik kavramını kendi yaklaşımlarına uygun olarak tanımlaması kavrama çok boyutluluk kazandırmıştır.²⁵⁶ Geçtiğimiz çağ dünyada olduğu gibi Mısır’da da pek çok önemli olaya ve değişime şahitlik etmiş olmakla birlikte bu sürecin edebiyat dünyasına özellikle de roman örneklerine yansıdığı görülür. Kimlik olgusu üzerinden eski yeni çatışmasının en fazla modern geleneksel kavramları üzerinden tezahür ettiği görülmektedir. Bu minvalde Latîfe ez-Zeyyât’ın *el-Bâbu’l-Meftûh* başlıklı romanında kimlikler bahsini modern, geleneksel ve arafta kimlikler alt başlıkları ile inceleyeceğiz.

2.1.1. Modern Kimlikler

Modernitenin yaygınlaştığı, hayatımızın her alanına girdiği, toplumun her kesimini etkisi altına aldığı ve en ücra yerlere uzandığı bir dünyada yaşıyoruz. Mevzu bahis kuşatmadan uzakta kalmak kişi ya da toplum adına oldukça zor bir hale gelmiştir. Değerlerini ve inançlarını koruyan, bunlara sahip çıkan ve bu zorlu sürece direnen insanlar bir tarafa, modern yaşamı benimseyen ve bunu yegâne doğru olarak gören insanların sayısı gün geçtikçe hızla artmakta; dinine, geleneklerine ve değerlerine sahip çıkan insanlar her geçen gün azalmaktadır. Modernizm, kurduğu yeni dünyada değerlerinden, köklerinden kopuk ve bunlara yukardan bakan modern kimlikler inşa etmiştir. Aşağıda söz konusu süreç hakkında kısa bir bilgilendirmeden sonra modern kimlikler bahsine geçeceğiz.

Literatürde asır, çağ, şimdiki zaman anlamında sıklıkla kullanılan ve Türkçeye çağdaşlık olarak çevrilen seküler kelimesi, Antik Roma’da kutsal olanın dışı, dünyevi, dini olmayan anlamında kullanılmıştır. Ortaçağ Katolik anlayışta, Manastırda kalan papazlar için regularis kavramı kullanılırken Manastırdan çıkarak ve halkın arasına karışarak papazlık yapanlar için saecularis ifadesi kullanılmaktadır.²⁵⁷ Dünyevîcilik, dünyaya ait anlamında laikliği karşılamakta olan kelimeyi Samuel Johnson, dünyevîleşme; yalnızca bu dünyadaki şeylere yoğunlaşma uhrevî ve dinî olanı, gündelik

²⁵⁶ Ramazan Saim Dalbay, “Kimlik” ve “Toplumsal Kimlik” Kavramı, *Süleyman Demirel Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, Cilt 2, Sayı 31, 2018, s. 161-176.

²⁵⁷ Bünyamin Bezci, “Sekülerizm ve Laikliği Demokrasi Bağlamında Tartışmak”, *Uluslararası Politik Araştırmalar Dergisi*, Cilt 1, Sayı 2, 2015, s. 3-4.

hayattan uzaklaştırma, dinin gündelik hayattaki etkisini ve yerini azaltma, sınırlama süreci olarak açıklar.²⁵⁸

17. yy'da Avrupa'da aydınlanma felsefesiyle ortaya çıkan modernizm, ekonomik, siyasi ve toplumsal alanda ilerlemeyi ifade eden bir değişim sürecidir. Sürekli ilerleme ve gelişmeyi hedefleyen modernizm, değişimin karşısında engel olarak gördüğü geleneğe düşmandır. Batı, modernleşme sayesinde elde ettiği güçle diğer milletlere sağladığı üstünlüğü onları sömürmek için kullanırken, kendi içinden doğan ideolojileri onlara ihraç etme yoluna giderek toplumları dönüştürme amacı gütmüştür.

Modernizmi üstünlük ve gelişmişliğin sembolü kabul eden toplumlar kendilerini gelenek ve modern arası çatışmanın ortasında bulurlar. Avrupa'yı taklit ederek kendine yabancılaşan batı dışı toplumların üzerinde derin bir iz bırakan modern-gelenek çatışması romanlarda ve sinemalarda geniş olarak işlenmiştir. Batının etkisinde kalarak kendine yabancılaşan toplumlardan biri olan Mısır'da modernleşme hareketleri 1798 yılında gerçekleşen Fransız işgalinden sonra Mehmet Ali Paşa tarafından başlatılmış ve süreç devam etmektedir.

Ataerkil hegemonyanın hâkim olduğu geleneksel toplumda kimlik ve özgürlük mücadelesi veren Leyla'nın hikâyesinin ele alındığı romanda Hüseyin; mükemmelliğin, modernliğin, özgürlüğün aynı zamanda kadın haklarının ve Mısır'ın kurtuluşunun sembolize edildiği karakterdir. Hükmeden otoriter babadan, modern ve aydın bir kişilik olmasına rağmen geleneksel toplum normlarının ve otoriter babanın etkisinden tam olarak kendini kurtaramamış ağabey Mahmud'dan, kadını bir meta olarak sahiplenen, onu yalnızca beden olarak gören kuzen İsam'dan sonra Leyla'nın hayatına giren erkek Hüseyin, ulaşılması gereken ideal nokta gibidir. Her ne kadar Leyla başlarda görmese de onun gelişikle ışık gelince karanlığın, özgürlük gelince esaretin, modernizm gelince geleneğin kaybolması gibi İsam hayatından çıkar.

İngilizlere karşı savaşmak için kanala giden Mahmud, kısa bir süre için eve döndüğünde ailesi ve Leyla ona ulaşmakta zorluk çekerler. Leyla, bu durum karşısında İsam'dan yardım istemek için dışarı çıktığında asansör kapısının önünde Hüseyin Amir ile karşılaşır. İsam'ı çağırdıktan sonra konuştuğu Cemile'den onun hizmetçi ile beraber

---

²⁵⁸ Mustafa Özden, "Sekülerliğin Tarihi Serüveni", **Yönetim Ekonomi Edebiyat İslami ve Politik Bilimler Dergisi**, Cilt 1, Sayı 2, 2016, s. 60-81.

olduğunu öğrenir ve bilincini kaybetmiş bir halde eve geldiğinde ağabeyi ülkenin yandığını söyler. Leyla'nın gözleri yardım ararcasına odada bulunanları dolaşır ve Hüseyin'de sabitlenir. Çünkü odada bulunanlar içinde Mahmud'dan başka ülkenin sorunlarıyla gerçek manada ilgilenen, çözüm için çabalayan o vardır. Ülkenin ve kadının kurtuluşu için gerekli olan modernizmin ve özgürlüğün sembolüdür. Onun ülkedeki karışıklığa rağmen tebessüm eden yüzü ise Mısır'ın kurtuluşuna dair beslenen umuda bir göndermedir. *“Tebessüm eden bir yüzle ona: Gerçek şu ki: ezilen halk İsmailiye katliamını protesto etmek için dışarı çıktı. Saray ve gerici unsurlar ulusal hareketi yaralamak için fırsat yakaladılar; dedi. (147)*

Leyla'ya olan duygularını açıklayan Hüseyin, onun kendini korumak için kalbine çekmiş olduğu devasa bir sedle karşılaşır. Kendine ve insanlara olan güvenini kaybetmiş, yaşadığı hayal kırıklıkları ve toplumsal engeller nedeniyle kendini özgürce ifade edemediği için sessizliğe ve iç benliğine sığınmış genç kızın karşısında asla pes etmeyen mücadeleci bir adam vardır. Bu adam onu kendini hapsedtiği ben zindanından kurtarmaya karar vermiştir: *“Hüseyin onu konuşmaya, güldürmeye; onun heyecanlanmasını ve kızmasını sağlamaya çalışıyordu. Temkinli konuşuyor, temkinli gülüyor, kızmıyor ve heyecanlanmıyordu. Sanki kızmaya ve heyecanlanmaya olan kudretini kaybetmişti. Bakışları Hüseyin'in ümitsiz bakışlarıyla karşılaşınca varlığından dolayı özür diliyormuş gibi tebessüm ediyordu.” (165)*

Modern bir karakter olan Hüseyin, Mısır'ın işgalden kurtulup bağımsızlığını kazanma amacının yanı sıra Leyla'nın, kimliğini bulma ve onu özgürlüğüne kavuşturma sorumluluğunu da üstlenir. Ona kaybetmiş olduğu güven duygusunu tekrar kazandırmak, kendini hapsedtiği zindandan çıkarmak, insanlarla arasına örmüş olduğu kalın duvarları yıkmasını sağlamak ister. Benliğine kavuşması ve kendi kimliğini oluşturması için gereken gücü kendi iç dinamiklerini harekete geçirerek elde edebileceğini anlamasına yardımcı olmak hedefindedir. Bu hedeflerini gerçekleştiremeden ani bir şekilde Almanya'ya gitmek zorunda kalsa da yazdığı mektuplar ile Leyla'nın vicdanının sesi olmaya onun hayatını şekillendirmeye devam eder. Vicdanın derinliklerine nüfuz ederek onu harekete geçmeye sevk eden bu ses modernizmin sesidir. Yazar, onun Almanya'dan Leyla'ya yazıp gönderdiği mektupla; mutlu olmak, kendini güvende ve güçlü hissetmek için bir erkeğin eline ihtiyaç duyan

ve onun gölgesine sığınan tüm genç kızlara, kendiniz olun, gücünüzü başkasından almayın, var olmak, özgür olmak için kimseye ihtiyaç duymayın, kimse için kendi benliğinizden vazgeçmeyin mesajını vermiştir. Bununla beraber ezilen, hor görülen ve dışlanan genç kızları temsil eden Leyla'nın kurtuluşunu gerçek hayatta var olması zor olan bir kahraman yaratarak onun eline ve yönlendirmesine vermiştir:

Neredeyse gülümsediğini görebiliyorum, sen bana inanmıyorsun Öyle değil mi? Bana güvenmiyorsun. Aramıza engeller koyuyorsun, dışarı çıkıp kendini olduğun gibi bırakmak istemiyorsun, çünkü bana tutunacağından, varlığımı benim varlığında yok edeceğinden, kendine ve hayata olan güvenini benden kazanacağından sonra odamda kahve gibi döküldüğünü keşfetmekten. Korkuyorsun.

Ve seni seviyorum ve senin de beni sevmeni istiyorum, ama benim varlığında ya da herhangi bir insanın varlığında varlığını yok etmeni istemiyorum. Kendine ve hayata olan güvenini benden veya herhangi bir insandan almanı istemiyorum. Kendi bağımsız varlığınız ve başkalarından değil kendinizden kaynaklanan güven olmanızı istiyorum.

Ve sonra - bu sizin için gerçekleştiğinde - sizi kimse yok edemeyecek, ne ben ne de herhangi bir yaratık. Ancak o zaman size tokat atana tokat atabilir ve yola devam edebilirsiniz. Ancak o zaman varlığınızı başkalarının varlığına bağlayabilirsiniz, böylece varlığınız gelişir, büyür ve yenilenir ve ancak o zaman mutluluğa ulaşırsınız.

Bireyin ben hapisanesinden ve özgür olmasını engelleyen tüm zincirleri kırması için gereken çözümün bütünün bir parçası olmak, başkalarını sevmek, topluma hizmet etmek ve vatan sevgisinde olduğunu düşünen Hüseyin Leyla'ya da bu kurtuluş yolunu gösterir. Leyla onun için vatan demektir. Vatanın kurtuluşu için gereken her şey Leyla'nın kurtuluşu içinde gereklidir. Kendine inanmak, bir ve bütün olmak, otoriteye başkaldırmak, sömürüye izin vermemek, kendinin olanı geri almak, gücünü kendi parametrelerinden almaktır. Romanın kadının kurtuluşu için işaret ettiği çözüm, özel alandan kamusal alana çıkarak siyasi güç kazanmaktır.

"Sevgili Leyla,

"Canım" kelimesini kullanmak istemedim, başka bir kelime, gerçeğe ve sana olan hislerime daha yakın bir kelime kullanmak istedim, ama seni korkutmanın kolay olduğunu bilerek seni korkutmaktan korktum. Acı verecek kadar kolay, en azından bana acı verecek kadar.

Sana yazmak istemememin de sebebi bu ama vatana olan özlemim bana bir seçenek bırakmadı. Vatanımla ilgili sevdiğim her şeyin sembolü oldun. Mısır denince aklıma sen geliyor. Ve Mısır'ı.

Latîfe ez-Zeyyât el-Babu'l Meftuh romanında, kadınlara kurtuluş yolunu gösterirken erkeklere bu mücadelede durması gereken konumu ve sağlıklı bir toplum

için kadın erkek arasındaki bağların nasıl olması gerektiğini açıklar. Sahip olmak yerine özgür bırakan, hükmetmek yerine paylaşan, yönetmek yerine yönlendiren, sevdiği genç kızı olduğu gibi kabullenen bir erkek kahraman yaratır.

Öyleyse git aşkım, kapıyı sonuna kadar aç ve açık bırak.

Ve açık yolda beni bulacaksın aşkım, seni bekliyorum, çünkü sana güveniyorum ve yola çıkma yeteneğine güveniyorum ve çünkü sadece bekleyebilirim... Seni bekliyorum.(209)

Mahmûd, bazen geleneklerin etkisinde kalsa da romanda modernizmi temsil eden şahıslardan biridir. Toplumla ve toplumsal meselelerle yakından ilgilenen Mahmud, Mısır'ın içinde bulunduğu sorunların bir bölümünün sebebi olarak gördüğü gelenek ve geleneği temsil eden her şeyi eleştirirken mizahı ustaca kullanır:

“Mahmûd toplumda yaygın olan sosyal meselelerden konuşmaya başlayınca kutsallık halesiyle çevrili olan geleneklerden hiçbir şeyi yıkmayı denemeden bırakmaz. Leyla'nın gözleri parlar, annenin dudakları titrer; baba bir tehlikeden dolayı endişelenir. Ancak Mahmûd bu çıkmazdan ustalıkla sıyrılır. Alaycılığını mizahla harmanlar; baba gülmesini gizlemeye çalışırdı. Oğlu ciddi mi yoksa şaka mı yapıyor? Anlamakta zorlanırdı. (50)

Oğluna karşı hoş görülmesi olan Leyla'nın babasının, kızına karşı tavrı oldukça farklıdır. Leyla'nın ulusal gösteriye katıldığını gören babası eve geldiğinde ona şiddet uygular. Leyla zorla da olsa odasına girerek kendini odaya kapatır. Sadece kendisini anlayıp destekleyeceğini düşündüğü Mahmûd'un içeri girmesine izin verir. Her ne kadar geleneklere savaş açmış modern biri olsa da içinde yetiştiği ataerkil normların etkisinden tam olarak kurtulamadığı gözlenen Mahmûd, konuşma esnasında kız kardeşine yaptığının hata olduğunu söyler. Leyla örnek olarak aldığı ağabeyinin bu tutumu karşısında yaşadığı hayal kırıklığı ile onun da diğerleri gibi kız ve erkek arasında ayrımcılık yaptığını söyleyince geri adım atarak şöyle der:

- Ben bunun gibi boş bir söz söylemedim. Sen de çok iyi biliyorsun.

Biliyorsun ki, ben kadınlara saygı duyarım ve onların da erkekler gibi olduğuna inanırım. (50)

Mahmûd, Port Said'te bir hastanede göreve başladıktan birkaç hafta sonra ailesini ziyarete gelir ve Senâ ile evlenmeyi düşündüğünü haber verir. Ebeveynlere danışılmadan alınan karar, onların fikirlerinin sorulmaması, kendine destek olarak gördüğü ve ekonomik yükünü azaltacağını düşündüğü oğlun, onu yalnız bırakması babayı kızdırır. Mahmûd'la tartışır. Annesi olaya gelenekler halkın hafızasında yer

eden tecrübeler, iyi bilinen, güvenli yollardır. Bu yolda ilerleyen yolunu şaşırmasın anlamına gelen “*Her şeyin bir usulü var oğlum. Usul üzere yürüyen yorulmaz.*” (279) sözüyle dâhil olur. Mahmûd, artık gençlerin büyüklerinin ayak izlerinden yürümeyeceklerini, kendi yollarında ilerleyeceklerini söyler: “Usûl değişti anne, zaman değişti, fikirler değişti. Beni anlamayı deneyin.” [280]

Romandaki modern ve geleneksel örneklerden yola çıkarak modernizmi gelenek ve otorite karşıtı olarak çok özet bir şekilde açıklayabiliriz. Modern yaşamı tercih eden, geleneğin etkisinden kendini tam olarak kurtaramayan Mahmut, bu noktada Mısır halkını sembolize etmektedir. Onun modern kadın olan Senâ ile evliliği halkın modern dünyaya olan eğiliminin başladığının bir simgesi olarak yorumlanabilir. *el-Bâbu'l-Meftûh* adlı romanda idealize edilen modern kimlik örneklerinden sonra karşımıza en çok çıkan örneklerden biri de geleneksel kimliklerdir. Bir sonraki bölümde yazarın ön yargılı yaklaştığı ve bu yargılarını okuyucuya yansıttığı geleneksel kimlikleri inceleyeceğiz.

2.1.2. Geleneksel Kimlikler

Her bireyin içinde doğup büyüdüğü toplumda, nesilden nesile aktarılan, geçmişten miras kalan, insan ilişkilerini düzenleyen, toplumun hafızasında yer etmiş değerler ve sosyal kurallar vardır. Birlikte yaşamın bir gereği olarak insanlar tarafından üretilen ve üretilmeye devam eden gelenek, kişinin kimliğini oluşturan öğelerden biridir. Yaklaşık üç asırdır devam eden ve meşruiyetini gelenek karşıtlığından alan modernizmin kendisi de geleneğe dönüşmüş ve “modern gelenek” literatüre girmiştir.

Gelenek, toplum kültürünün geçmiş kuşaklardan devraldığı, toplumda değerler ve kurumların en ağır değişen, toplumun eski devirlerini yenilerine bağlayan ve üyelerin arasında sağlam bir bağ oluşturan alışkanlıklar olarak, “sosyal ve kültürel mirası” ifade eder.²⁵⁹ Gordon Marshall’ın *Sosyoloji Sözlüğü*’nde gelenek: “(Tradition) Belirli davranışsal norm ve değerleri benimseyip aşıl原因an, gerçek ya da hayali bir geçmişle süreklilik gösteren ve genellikle yaygın biçimde benimsenen ritüeller ya da başka sembolik davranış biçimleriyle ilişkili toplumsal pratikler kümesi” olarak

²⁵⁹ Ünver Günay, **Din Sosyolojisi**, İstanbul: İnsan Yayınları, 2002, s. 21.

tanımlanmıştır.²⁶⁰ İnsanların vicdanlarına hitap eden ve günlük hayatlarını düzenleyen sosyal değerlerden biri olan din, gelenek ile yakın ilişki içindedir.

Din, köken olarak yol, kanun, hukuk, hüküm, hesap günü gibi manaları gelir. Terim anlamı, yaratıcı olarak kabul edilen üstün güce iman, ibadetlerin bütünü ve davranışları bu imana göre düzenlemek demektir. Dindar, mensubu olduğu dinin emir ve yasaklarına hakkıyla uyan, dinine bağlı kimse demektir.²⁶¹ Dindarlık, insanın Allah'la ve varlıkla ilişkilerini düzenleyen ilahi kaynaklı öğretilerin insan tarafından anlaşılabilir ve insan eliyle bireysel ve toplumsal hayata taşınan yönüdür. Dini hakikatin beşer aynasında yansımaları, kişinin yaratıcıya, kendine, bütün insanlara ve evrene karşı dürüst, âdil, ahlâklı ve samimi olmasıdır.²⁶²

Büyük çoğunluğu Müslüman olan Mısır'ı anlattığı romanında ez-Zeyyât dini değerleri çok az kullanmıştır. Kızına karşı son derece baskıcı olarak çizmiş olduğu baba karakterine romanın başlangıcında dindar bir kimlik verir. Yazar, çıkıp çok sevdiği oğlunu araması gerekirken Kur'an okuyarak beklemeyi tercih eden dindar baba karakteri ile Mısır'ı seven fakat aktif mücadele yerine pasif kalmayı tercih eden müteveyyin halka üstü kapalı bir eleştirel gönderme yaptığı hissini uyandırmaktadır. Aşağıdaki alıntıda eserin öne çıkan geleneksel kimlik örneklerinden biri olan Süleyman Efendi şu şekilde geçmektedir:

Süleyman Efendi salonda dış kapıya karşı Asyuti marka koltuğun üzerine Kuran'dan ayetler okuyarak oturdu. Ara ara daire kapısına merdivenlerden yaklaşan adımlara kulak vermek için duruyor, gözleriyle kapıya dikkatini veriyor ve yüzü donuklaşıyordu. Ancak adımlar kısa sürede dairenin kapısından üst katlara doğru ilerliyordu. Omuzlarını silkiyor, beyaz yüzünde solgunluk artıyor ve onda kırmızı bir nokta ortaya çıkıyordu. Sonra Kur'an okumaya devam ediyordu. [s.2]

Sabah herkesten önce uyanarak günlük gazetelere bakan Leyla, babasının söylenmesinden korktuğu için okuduğu gazeteyi dikkatlice katlayarak yerine bırakır. Yemek odasına doğru koşarken çarptığı ağabeyinin yanında doğal hareketlerine devam eder ve lavaboda tıraş olan babasını görünce kendini yavaşlatmak zorunda hisseder. Hareketli, hayat dolu ve ülke meselelerinin farkında olan küçük kız, otoriteyi temsil

²⁶⁰ Gordon Marshall, **Sosyoloji Sözlüğü**, Osman Akınhay ve Derya Kömürcü (çev.), Ankara: 1999, s. 259.

²⁶¹ Abdülcelil Bilgin, "Din, Dindar, Dindarlık: Özeleştirel Bir Değerlendirme", **Muş Alparslan Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi**, Cilt 2 Sayı 2, 2014, s. 76.

²⁶² Görmez, Mehmet, **Din ve Dindarlık**, 2018, <https://bit.ly/3IiwDDb>, (Erişim Tarihi: 24 Şubat 2022).

eden baskıcı baba karşısında geri çekilir. Babasının bu tutumu karşısında savunmasız kalan Leyla, hayatının geri kalan bölümünde, tüm otoriter, baskın kişilikler karşısında geri çekilmeyi adet haline getiriyor ve kolay etki altında kalarak hayatını başkalarının yönlendirmesine izin veriyor. Bu örnekte otoriter ve baskıcı geleneksel baba tipolojisi tezahür etmiş olur:

“Kalktı ve neşe içerisinde gerindi. Gazeteyi kanepenin üzerine attı ve odasına ulaşmadan önce geri dönerek onu tekrar katladı. Parmaklarını etrafında gezdirirken babasının yorumlarından korkarak bu işi yapmak zorunda olduğu için kızgınlıktan alt dudağını ısırıldı. Odasına koştu okul önlüğünü giydi. Çılgınca yatağın altında ve dolapta çorap ve ayakkabısını aradı. Bir yandan kısa ve siyah saçlarını tararken diğer yandan ayakkabısını ayağına sokmaya çalışıyordu. Bir kitabı masanın üstünden diğer kitabı yastığın altından hızlıca alarak deri çantasına attı. Sanki biri kovalıyormuşçasına yemek odasına koştu. Ağabeyi Mahmûd’a çarptığında duraksamadı fakat babasını lavabonun önünde tıraş olurken gördüğünde adımlarını yavaşlattı.” [s.14]

Genç kızlığa ilk adımını arkadaşları arasındayken okulda atan Leyla, henüz ne olduğunun çok farkında değilse de bunun ne manaya geldiğini bilen arkadaşları onun adına çok üzülürler. Leyla’nın hayatı bir dönüm noktasına girmiştir. Babasının onun büyümesine tıpkı Mahmûd’un büyümesine sevindiği gibi sevineceğini, babasının gözünde değer kazanacağını hayal ederek heyecanlanır. Babasının öğrendiğinde göstermiş olduğu tepkiye anlam veremediği gibi bu durum onu korkutur ve suçluluk psikolojisine sokar. Baba karakteri romanda geleneklere sıkı sıkıya bağlı olan, sosyal ve politik değişimlere uyum sağlamamakta direnen bir neslin ve kayıtsız şartsız teslimiyet emreden otoritenin sembolüdür. Şerif Abdel Samed bu konuda şunları söylemektedir: “*el-Bâbu’l-Meftûh* romanında Latîfe ez-Zeyyât, Mısır toplumundaki yaygın kadın düşmanlığını kendisinden önceki yazarlardan farklı olarak üstlendi. Roman, kadınların kendilerine en ufak bir dikkat çekmeden davranış ve giyinme biçimlerini eleştirir; ana karakter Leyla, gelenek ve ahlak adına genç kadınların önüne koyulan sosyal engellerden nefret ederek büyür.”²⁶³

Leyla’nın hayatı ergenliğe girdikten sonra tamamen değişir. Önceden yapmasına ve söylemesine izin verilen şeyler yasaklanmaya başlamıştır. Yaptığı her hareket ve söylediği her söz eleştirilir ve davranışları sıkı bir süzgeçten geçirilir. Nasıl oturup

---

²⁶³ Claire, **The Open Door by Latifa Al-Zayyat tr. Marilyn Booth, Word by Word**, 19 Ağustos 2018, <https://bit.ly/38P9Kuf>, (Erişim Tarihi: 04.05.2022).

kalkacağı, nerede ne zaman konuşup susacağı, konuşma ne kadar anlamsız olursa olsun nasıl dinleyeceği hepsi kurallara bağlıdır. Davranış ve konuşmaları sosyal kalıplar içine sokularak özgürlüğü kısıtlanır. Benliği, erkek olan ötekinin dayatmasıyla ortadan kaldırılır ve yok edilir. Sesi, eylemi ve iradesi yok sayılır. Sevdiği insanlar gardiyana, hayatı sınırları çizili bir hapishaneye dönüşünce kadın olmanın ağır bir bedeli olduğunu anlar. Oysa abisi delikanlılık yaşlarına geldiğinde babası çok mutlu olmuş ve gencin kararlarına saygı duymuştu. Leyla’da ise bunun tam tersi bir durum söz konusu olur:

“Şimdi babası öğrenecek, elbette öğrenecek, annesi ona haber verecek, bakalım ne diyecek? Tabi Mahmûd’un bıyıklarının çıkmaya başladığında sevindiği gibi sevinecek.”

“Sessizlik ağlama sesiyle kesildi. Leyla yılan sokmuş gibi yatağında sıçradı. Babasının sesi olduğunu anladığında odanın ortasında hareketsizce durdu. Ağlama sesine ara ara annesinin sakin ve kısık sesiyle kesilen dua karıştı.

-Yarabbi bana güç ver o genç kız oldu.

-Tamam, bey, kız bizi duyacak.

-Bizi koru yarabbi bizi koru.” [s.21]

Bu umutsuzluk anında, Leyla’nın özgürlüğü arama ve benliğini bulma yolculuğunda karşısına çıkan kurtuluş yollarından biri aşktır. Sıkı denetim altında yakınlık kurabildiği tek erkek olan kuzeni İsam’ın ilgisi, ruhunun özlediği; sevilme, takdir edilme, olduğu gibi kabul görme ve duygularını özgürce ifade edebilmesine imkân tanıyan mükemmel bir aşk olarak ortaya çıkar. Sadece kendine olan güvenini geri kazanmakla kalmaz, aynı zamanda tüm korkulardan azade pişmanlık duymadan özgürce sevebileceği ve seveceği bu tür sevgiyi yasaklayan sosyal normlara karşı isyan inancını sürdürdüğü, sınırsız uçan bir kuş gibi duygularını gösterebildiği ve kendini ifade edebildiği gerçek bir dünyası vardır. Artık hayal dünyasında yaşamak, hayallere sığınmak zorunda değildir. Hayatındaki tek kurtuluş yolu olarak güvendiği ve sevdiği İsam’ın mükemmel bir resmini çizer ve ona büyük manalar yükler. Ataerkil toplumun ve hegemonik sistemin parçası olan İsam, Leyla’ya istediği ve özlem duyduğu özgürlüğü ve saygınlığı sağlayacak düşünce yapısına henüz ulaşmamıştır. Onun fikir dünyasında kadın sahiplenilen bir meta ya da gönül eğlendirilen bir oyuncak olmaya devam eder. Evlerinde çalışan genç kız ile yaşadığı geçici ilişki kız kardeşi tarafından çok normal bir olay olarak görülmektedir. Ne İsam, ne Cemile daha sonra o kıza ne olacağını düşünmez, önemsemez. Leyla, hem kendisinin hem diğer kızın aşağılandığı ve kullandığı bu ihaneti öğrendiğinde İsam’ın, ataerkilliğin kadınları nesneleştiren ve

ikincilleştiren başka bir yüzünü temsil ettiğini ve klasik erkek kurtarıcı fikrinin boş olduğunu anladığında çok büyük hayal kırıklığı yaşar. Yaşadığı hayal kırıklığının sebebi sadece ihanet değil, aynı zamanda diğer genç kızın hisleri, hayatı ve geleceği hakkında duyarsızlığıdır. İsam'la olan ve sonu hüsrana biten bu deneyimi hayal dünyasını paramparça olan Leyla, direnişi ve özgürlük özlemini yararsız ve beyhude görmeye başlamıştır:

Mahmûd çıktıktan sonra teyzesinin oğlu İsam gelir. Konuşma esnasında İsam ve Leyla arasında duygusal bir yakınlaşma olur. Leyla İsam'ın ismi dilinde sabahlar. Artık hayal âleminde yaşamayacağı için çok mutludur. Bağırarak, şarkı söylemek, dans etmek ve zıplamak ister. Hayatında yeni bir evrenin başladığını hisseder. Hayatında ilk kez güzel olduğunu hisseder. [s. 57]

Doktor Fuat Remzi'nin konferans salonunda verdiği derse geç kalan Leyla o kadar kalabalık öğrenci grubu içinde yokluğunun fark edilmeyeceğini düşünerek içeri girmez ve kenarda durarak arkadaşlarının çıkmasını bekler. Kapı açıldıktan sonra öğrenciler dışarı çıkmaya başlar. Doktor Fuad Remzi, onu takip eden, onunla konuşmaya çalışan öğrencileri önemsemiyormuş gibi boş ve önüne bakan, soğuk, ifadesiz yüzü ile öğrencilerin arasında görünür. Leyla nasıl olduğunu anlamasa da onu fark eder. Bakışlarını üzerinde sabitleyerek bir insanın elindeki parayı sahte olup olmadığını anlamak için tarttığı gibi onu inceler.

Soğuk, muhafazakâr, insanlara kendi doğrularını dikte eden ve onları şekillendirmeye çalışan, narsist kişilik özelliğine sahip, kendini ilahlaştıran, bütün insanlara yukarıdan bakan, kadınlara sadece sosyal bütünlüklerini tamamlayan bir aksesuar gözüyle bakan ve yüzeysel biri olarak karakterize edilen Dr. Remzi'nin ifadesiz yüzü, Leyla'ya babasını yüzünü hatırlatır.

Doktor Remzi ile karşı karşıya kalan Leyla'nın yüzü kızarır. Öğrenciler arkasında sevinç ve merak içindedir. Tuzağa düşmüş fare gibidir. Kendine sahip olur ve:

-Geç geldim der.

-Sonra..?" [s. 207]

Leyla, Dr. Fuat Remzi'nin bu soruyu kendisine zorluk çıkarmak amacıyla sorduğunu fark ettiği için cevap vermez. Bunun üzerine Dr. Fuat Remzi, Leyla'ya şöyle der:

"Bir dahaki sefere zamanında gel. Öğrenmek isteyen kişinin zamana dikkat etmesi

zaruridir.” [s. 207]

Kendini diğer insanlardan üstün gören ve insanları aşağılamak için hiçbir fırsatı kaçırmayan Doktor Fuat Remzi, Leyla’yı küçük düşürmek için her dersin sonunda ona mutlaka zor bir soru sorar ve cevabını bekler. Ona karşı umursamaz bir tavır takınır. Dinlerken dinlediğini, konuşurken onunla konuştuğunu belli etmez:

“Sanki onunla konuşmuyormuş gibi onunla konuşur. Sanki onu dinlemiyormuş gibi onu dinler.” [s. 221]

Kendini ulaşılmaz gören, kibirli adam Leyla’nın cevaplarıyla dalga geçerek onu diğer öğrencilerin önünde küçük düşürür. İlah, nükte eden bir insana dönüşür. Zamanla doktorun ne istediğini anlayan Leyla, sorulara kendi yorumu ile değil onun kelimeleri ve üslubuyla cevap vermeye başlar. Daha önce İsam’la yaşadığı deneyim hayal kırıklığı ile sonuçlandığı, direnişini kırdığı ve özgürlük özlemini yararsız ve anlamsızlaştırdığı için tehlikeli bir şekilde kapsamını daraltan ve kendini kendi sınırları içine hapseden Leyla, onunla karşılaşmasında zayıftır. Artık karşısında istediği gibi birini hatta kendini gören Doktor Remzi’nin Leyla’ya karşı tavrı değişir. Ona karşı daha sabırlı olmaya, hatalarına karşı daha fazla tahammül etmeye ve ona saygı göstermeye başlamıştır. Çünkü onu istediği noktaya getirmiş, istediği şekle sokmuştur. Leyla’yı öldürmüş, yeni bir Leyla yaratmıştır. Âdile ile beraber Senâ’ya karşı onu savunmaya başlayan Leyla, neler olduğunu idrak edememiştir.

“Heykeltraşın filine benzer yeni bir süreç başladı. Bazen kazma ile ince çalışıyor; başka bir zaman şiddet içinde, daima bilgi(dirayet) ve kararlılık içinde. Burada hafif bir dokunma, şurada derin kavisler. Şurada tamamen yok edilmesi gereken bir parça var. Şurada parlatılması ve biçim verilmesi gereken bir parça var.” [s.223]

Ulusal muhafızların okulda konferans vermesinden sonra gönüllü olarak yazılan Leyla, eğitimini başarıyla tamamladığı için mutludur. Kendine güveni yeniden gelir, gözlerinin parlaklığı geri döner, artık başı önde değil başı dik yürümeye başlamıştır. Eğitim kıyafetleri içinde üniversiteye gidip de Dr. Remzi’yi gördüğünde başını kaldırıp yüzüne bakarak selam vermesi Dr. Remzi’yi çok şaşırtır. Dr. Remzi, “Nereden geliyorsun?” diye sorduğunda ulusal muhafız eğitiminden geldiğini söyler. Doktor, “Boş lafları bırak. Dikkatini derslerine versen daha iyi.” dediğinde bu sefer rahatsız olup, üzülmez, yaptığından emin, kendine güvenen biri gibi hafifçe tebessüm ederek ona

bakar. Leyla'nın tebessümü Doktor Remzi'yi kızdırır ve onu küçümseyerek konuşur.

- *Zannediyorum hazretleri kendinin çok mühim olduğunu düşünüyor. Savaşacaksın, öyle mi? .” [s. 243]*

Leyla, onun bu alaycı tavrına da tebessümle cevap verir. Ondaki bu değişimi ve kararlılığı fark eden doktor, onu ikna yoluyla vazgeçirmeyi dener. Entellektüellerin seçkin grup olduğunu, ulusal mücadelenin sorumluluğunun halka ait olduğunu söyleyerek milli mücadeleden uzaklaştırmaya çalışır.

-*Bu çocukça fikirlerden ne zaman vazgeçip, büyüyeceksin. Ne zaman her insanın kendine ait alanı olduğunu anlayacaksın. Entelektüeller seçilmiş bir gruptur, savaşmazlar. Ülke iki gruptur. Bir kısım düşünür, bir kısım savaşır. Ülkeyi müdafaa etmenin entelektüel olmayanlarla sınırlanması gerekir.*

Leyla'nın yüzünde ki tebessüm solar:

-*“Ülke müdafası her insana vaciptir, Entelektüel olup olmaması birdir.” [s. 243]*

Leyla, Dr. Remzi'nin ona sunduğu istikrarlı ve güvenli sosyal hayatın yanında aşkı aramaya devam eder. Onun benmerkezci, yüksek egolu ve muhafazakâr kişiliğinin altında saklı olduğuna inandığı sevgi, sıcaklık ve şefkatini kendisi için açığa çıkaracağını beklemektedir. Nişan günü Dr. Remzi'ye onu sevdiğini söylemesini umarak neden eş olarak onu seçtiğini sorar. Cevabı, onun ahlakını tüm gerçekliği ile ortaya koymaktadır: “Çünkü sen uysal ve sessizsin. Beni dinliyorsun ve ne dersem onu yapıyorsun” Leyla, onun Etrafında kendisine itaat eden, boyun eğen, hükmedeceği, kendi krallığını sürdürmesine, egosunu tatmin etmesine yardımcı olacak ona hayran insanlar istediğini anlar. Leyla'yı boyun eğdiği, yavaş yavaş kişilik özelliklerinden yoksun, itaatkâr bir kalıp içinde şekillenen karakersiz bir varlığa dönüştürebileceğini düşündüğü için eş olarak tercih etmiştir.

Nişan töreninde etrafını eleştirel gözle izleyen Dr. Remzi'nin dikkatini Cemile ve Sıtkı'nın yakınlığı çeker. Kardeşi olup olmadığını sorar. Olumsuz yanıt alınca karakterlerinin aynı olduğunu söyler. Leyla buna itiraz eder. Cemile'nin iyi bir kız olduğunu, aynı terbiyeyi aldıklarını söyler. Dr. Remzi:

-*“Hayır, o tamamen başka biri. Ömrüne yemin olsun ki onun gibi olmayacaksın. Onun dibi olsaydın seninle evlenmezdim.”*

-*Neden? Cemile'nin neyi var?*

-Ben bir şey demedim. Cemile en iyi kız olabilir. Eş olarak tarzı bana uygun değil.

-Giyinme tarzını ve mevkiini mi kastediyorsun?

-Hayır, mesele bundan daha derin. Şahsiyeti şahsiyetimle yürümüyor. [s. 265]

-Sen benimle şahsiyetim şahsiyetinle yürüdüğü için mi evlenmek istiyorsun?

Ona yüzünün yumuşamasını, onu sevdiğini ve daima seveceğini söylemesini bekleyerek baktı.

-Tabi. Çünkü sen itaatkâr ve sakınsın, söz dinliyorsun.” [s. 266]

Mahmûd, göreve başladıktan birkaç hafta sonra Senâ ile evleneceğini söyleyince anne ve babası kendilerine uygun görmedikleri, fikirlerinin sorulup önemsenmediği ve geleneklere uygun olmayan bu evliliği kesin bir dille reddederler. Ailelerin muhalefetine rağmen kendi gelecekleri ile ilgili kararı kendileri vererek tüm gelenekleri hiçe sayan gençler ailelerinden izinsiz evlenir. Baba, kendisini, örf ve adetleri hiçe sayan bu evliliği kabullenmez. Evde, hiç gerçekleşmemiş gibi bu evlilikten bahsedilmesini yasaklar. Mahmûd, arada ailesini ziyarete gelir. Konuşacak bir şey bulamazlar. Baba ile oğul arasında ki sağlam bağ kopmuş gibidir. Bu durum babasını herkesten çok seven Mahmûd'u ziyadesiyle üzmektedir. [s.302]

Latîfe ez-Zeyyât'ın *el-Bâbu'l-Meftûh* isimli romanında öne çıkan öğelerden biri, gelenek karşıtlığıdır. Otoriter baba, itaatkâr anne, sert, tavizsiz nişanlı ve sınıf atlamaya çalışırken evlatlarını hırslarına feda eden anneler, geleneğin bir ürünü kabul edilerek karalanır. Geleneksel kimliğe sahip karakterler tamamen olumsuz gösterilirken kaybedilen değerlerin yerine toplumsal bağın devamını sağlayacak bir çözüm gösterilemez. Baba otoritesinin yok sayılması karşısında dağılan aile ve kopan bağlar, normal bir durum gibi gösterilir. Modern ve gelenek çatışmasının ortaya çıkardığı bir başka kimlik arafta kimliktir.

2.1.3. Arafta Kimlikler

Arafta kalmak, modernizm ile hayatımıza giren eski ile yeni arasında kalmak vakıası çağımızın temel sorunlarından biridir. Avrupa'dan ithal edilen seküler, modern ideolojiler ve hayat tarzı doğu ve islam toplumuna uygun olmasa da bu coğrafyanın

halklarına dayatılmış, içinde buldukları yaşam tarzı, gelenek, dini inançlar küçümsenerek ve buna uyan kişiler aşağılanarak kendi kimliklerinden uzaklaşmaları sağlanmıştır. Köklerinden uzaklaşan insanlar kendilerine giydirilmek istenen modern seküler kimliğe uyum sağlayamamış ve arafta bir kimlik ortaya koymuşlardır.

Modernizmin dayattığı seküler yaşam tarzını benimseyen insanlar, kendi öz kimliklerine ve halkına yabancılaşarak onlara bu yaşam tarzını empoze etmeye devam etmiştir. Modernizm, tahrip ettiği geleneğin ve manevi değerlerin yerine yeni değerler getiremediği gibi gelenek modernizmin karşısında direniş gösterememiş ve değişime gitmiştir. Geleneği kaybeden insan ve toplumlar modernizmin vadettiği dünya cennetini bulamayınca buhrana düşmüşlerdir.

Leyla'nın teyzesinin kızı Cemile'ye Devlet Hanım yaşça büyük olan zengin bir damat adayı bulur. Annesi onunla evlenmesi konusunda ısrar eder. Gerek annesinin ısrarı gerekse adamın mal varlığı aklını karıştırır. Aslında Memduh'la evlenmek isteyen Cemile bu adamın evlenme teklifini kabul eder.

Kızlarına zengin bir eş bularak toplumsal sınıf atlamayı hayal eden aileler ve bunu büyük bir başarı olarak gören toplum baskısı Cemile'yi dengi olmayan zengin, kibirli ve yaşlı biriyle evlenmeye zorlar. Cebinden başka ayıbı olmayan bir adam ve eşinin eksikliğini tamamlayacak, gençliği ve güzelliği ile ona toplumda saygınlık sağlayacak bir kadın, her iki tarafın diğerinin kişiliğini önemsemeden, değer vermeden kendi bencil duygularıyla hareket ettiği karşılıklı alış veriş ve bir anlaşma haline dönüştürülen evlilik kurumu, sevgi, saygı ve sadakatin olmadığı sağlıklı bir evliliğin habercisidir. Kocaya sonsuz ayrıcalıklar tanıyan ve kadınlardan itaatkâr eşler olmalarını talep eden toplum, Cemile'yi zengin, bencil ve yaşlı kocasıyla evlenmeye zorlar. Başlangıçta toplumun ona öğrettiği değerlerin etkisiyle başı dönen ve başarılı bir evlilik yaptığını düşünen Cemile, yanıldığını, hatta annesinin ve onu bu evliliğe mecbur eden tüm insanların yanıldığını anladığında çok geç olmuştur. Evlilikte beklediği sevgi ve ilgiyi göremeyen Cemile'nin yaşadığı duygusal yoksunluk, bir erkek tarafından metalaştırılması ile tükenmişlik hali yaşar. Boşanma isteği, annesi tarafından reddedilen ve girdiği çıkmazda yalnız bırakılan Cemile, yaşadığı hayal kırıklığını gizleyerek taktığı mutluluk maskesi ile itaatkâr eş rolünü oynamaya devam eder. Cemile'nin tüm duygusal ihtiyaçlardan mahrum bırakıldığı, sınırların ardında yalnızlığa mahkûm edildiği bu

tuzaktan kurtulmak için seçtiği yol, bu dayatmalara isyan ediş şekli yasak aşktır. Onu bu yasak ilişkiye iten toplumsal baskıdır.

“Cemile işin başında kesinlikle damat hakkında kafa karışıklığına düşmedi. Leyla'ya onun yaşlı, aptal ve göbekli olduğunu söylemişti. Ancak olay tedrici olarak değişti. Damat, Cemile ve annesini Ford marka arabasıyla eve bıraktı. Yolda Herem'de ki villasını gösterdi. Gelinin oturması için içinde oturanları çıkaracağını söyledi. Cemile'nin başı dönmeye başladı.” [s.57]

Cemile ve Leyla'nın okul arkadaşları Âdile ve Senâ, Cemileyi ziyaret ederek tebrik ettikten sonra Leyla'nın yanına giderler. Cemile'nin hiç beğenmediği bir adamla sırf zenginliği ve annesinin ısrarı nedeniyle evlenmeyi kabul etmiş olması onlarında kafasını karıştırır. Birbirinden çok farklı kişilik özelliğine sahip dört genç kız, toplumda var olan, bir arada yaşayan dört kadın karakterin sembolü gibidir. Geleneklere kurban sunulan Cemile, gelenekleri benimseyen Âdile, geleneklerle mücadelesini sürdüren Leyla ve modern kadının sembolü Senâ. Toplumun yerleşik değerlerini benimsemiş, kural ve değerlerine uygun biçimde davranıyor görünmesine rağmen iç benliği bunları red eden Leyla'nın kafa karışıklığının altında yatan gerçeğin yine toplumun içinde bulunduğu ikilem olması muhtemeldir. Eğitim alması ve bu nedenle evden çıkması teşvik edilen genç kızlar, okulda kendilerine öğretilenler, dönemin kitle iletişim araçlarının, film, roman ve şarkılarının gençlere öğrettiği ve dayattığı özgür modern dünya ile babaya, kocaya ve topluma boyun eğmesi istenen gelenekler arasında sıkışıp kalmışlardır. Modern toplumsal talepler ile geleneksel toplumsal beklentilerin çatışması gençlere kaybolmuşluk duygusu yaşatır. Modern kadın kimliğine sahip olan Senâ, annelerinin eşlerini seçme hakkı tanınmadığını, onların bir mülk gibi babadan eşe devredildiğini, ancak durumun şimdi değiştiğini, kızların kendi hayatlarının öznesi olarak kendi kaderlerini belirleyebilmeleri ve onlara bir mülk gibi davranılmaması gerektiğinin savunur.

“-Mesele şaka değil Âdile. Sen annen gibi misin?Fikirlerin annen ki gibi mi? Annen sevmeden evlendi çünkü başka türlü davranamazdı. Seçemezdi. Eğer seçebilselerdi seçtikleri ile evlenirlerdi. Annelerimiz mahrem idiler. Evlenerek babanın mülkiyetinden eşin mülkiyetine devredilirlerdi. Fakat bizim hiçbir bahanemiz yok. Eğitim bize öğretti ve her şeyi anladık. Kaderimize hükmetmemiz zaruri. [s. 69]

“Zihniyet kesinlikle değişti. Annelerimize göre evlilik alnımıza yazılı kaderdi. Hiç kimse onu değiştirmeye güç yetiremez ve ondan kaçamazdı. Onu olduğu gibi kabul etmek zorundaydılar. Bizim için durum değişti. Çünkü zihniyet değişti. Bugünün kızlar durumu annelerinin kabul ettiği gibi kabul etmezler.” dedi Senâ. [s. 71]

Sürekli olarak kendilerini modern-gelenek çatışmasının merkezinde bulan ve modern yaşamın getirdiği ile geleneklerin kendilerine dayattığı arasında sıkışıp kalan gençler, bu ikilemin sancılarının etkisi altında ne yapacağını bilemez bir hale gelmişlerdir. Şimdi onların durumu annelerine göre çok daha zordur. Anneleri kaderlerine razı olmuş ve durumu kabullenmişlerdi. Bu onların yaşam biçimiydi. Meseleye bakış açısı daha gerçekçi olan Âdile, nesillerinin ikilemini, arafta kalmışlığını şu şekilde açıklıyor:

-“Vallahi biz kara bahtlıyız. En azından annelerimiz durumlarını anlıyorlardı. Bize gelince biz kaybolduk. Biz mahrem miyiz değil miyiz anlamıyoruz. Sevmek haram mı değil mi? Ailemiz haram diyor. Hükümet radyosu gece ve gündüz boyunca aşk şarkıları yayınlıyor. Kitaplar kızlara ‘hayatım sen hürsün’ diyor. Eğer kız inanırsa başı belaya girer. İtibarı zift ve is olur. Olması gereken durum bu mu? Biz acınası ruhlar değil miyiz? [s. 71]

1936 anlaşmasının iptalinin ardından halk öfkesi patlak verir. İşgale karşı kanal bölgesi ve civarında gönüllülerden taburlar oluşturularak eğitilir ve ülkedeki tüm siyasi kuruluşların; İslamcılar, solcular, milliyetçiler ve Kıptilerin beraber hareket ettiği milis operasyonu başlar.²⁶⁴

Mahmûd ve İsâm İngilizlere karşı savaşmak için gönüllü olarak kanala gitmeye karar verirler. Milli mücadeleyi destekleyen Leyla, bu duruma çok sevinir. “Keşke bende seninle gelebilsem Mahmud, der. Mahmud gülümseyerek “Biraz bekle, erkekler tükendiğinde siz hanımlar çıkarsınız, [s.87]cevabını verir. Onun bu sözleri modern ve ilerici görünümüne rağmen ataerkil mirası taşımaya devam ettiğini, arada kaldığını göstermektedir.

Milli mücadele konusunda olumlu ya da olumsuz herhangi yorum yapmayan aieler kendi çocuklarını savaşa göndermek istemezler. Aralarında geçen diyalogdan bu savaşa karşı olmadıkları, bununla beraber çözümün bir parçası olma noktasında bir faaliyette bulunmak ve sorumluluk altına girmek istemedikleri bellidir. İngilizler gitmeli ve çok sevdikleri ülkeleri bağımsızlığını kazanmalıdır. Ancak bu mücadeleyi diğer insanlar gerçekleştirmelidir. Başarı gerçekleşirse kazanılan zafer, birlikte tüm ülke olarak kutlanacaktır. Ancak alınan yenilgiden sadece olaya katılanlar mesuldür. Romanda, Leyla’nın ailesi üzerinden gözlemlediğimiz orta sınıf, mevcut konumunu korumak ve sosyal mevkiini yükseltmek isteyen ve bunları tehlikeye sokacak her türlü faaliyetten ve

²⁶⁴ Dr. Vecdi Zeyniddin, **Mustafi Alnuhaas . Wa’ashhur Yawm Faa Tarikh Misr**, 09 Ekim 2019, <https://alwafd.news/essay/47193>, (Erişim Tarihi: 18 Nisan 2022).

talepten uzak duran, değerleri ve menfaatleri arasında gidip gelen arada kalmış insanlardır. Mahmud ve babası arasında geçen konuşma şöyledir:

-Neden siz?

-Neden biz olmayalım?

-Neden benim oğlum, diğer insanların evlatları değil?

-Eğer herkes kendi oğlunu men ederse savaşıacak kimse kalmaz. [s. 92]

Leyla'nın babası Süleyman Efendi gençleri önce konuşarak ikna etmeye çalışır. Konuşma fayda etmeyince kızıp bağırmağa başlar. Gençlerin kanal harekâtına katılmakta kararlı olduğunu kesin olarak anlayan İsam'ın annesi oğlunu vazgeçirmek için farklı bir yol izler. Pencereye doğru koşar ve intihar teşebbüsün de bulunarak oğlunu bu kararından caydırmayı başarır. Annesi ve kız kardeşiyle evlerine dönen İsam'dan Mahmud'a onunla kanala gidemeyeceğini, annesi ve kız kardeşini yalnız bırakamayacağını bildiren bir mektup gelir. Mektubun sonunda "kalbim seninle ve sizinle" yazmaktadır. Mahmud kendi kendine "kalbini ne yapalım bize ne faydası var,"der. [s.96]

Bu yaşananlar, Mahmud'un daha yolun başında yalnız kalması yaşanacakların habercisidir. Yalnızca kalbiyle savaşa destek veren orta sınıfın sevgisi bundan öteye gitmeyecek, vatan için savaşan gençler yalnız bırakılacaklardır. Mahmûd, kanaldan Leylaya yazdığı mektupların birinde huzurlarını bozacak hiç bir risk almadan yaşayan, alıştığı hayatın dışına çıkmayarak mevkiini, hayatını, yaşam standartını ve çocuklarını tehlikeye atmak istemeyen vasat insanların bu harekete destek olmadıkları müddetçe bir şeylerin değişmeyeceğinden bahseder.

Burada olağan üstü bir şey olmasından başka çözüm yolu yok. Bu saygın, asil ve huzurlu insanları sarsacak bir şey. Onları kefenlerini parçalamaya zorlayacak bir mucize. Aksi takdirde iş asla değişmeyecektir. Çünkü onlar ona sıkıca tutunmuşlar ve onun arkasına gizleniyorlar. O onların hayallerini,-akıllarını ve kudretlerini felç eden bir gerçek iken onları koruduğunu ve güçlendirdiğini zannediyorlar. Bu kefenler arkasında yaşıyorlar. Onlardan her biri ' Risk almayacağım, tehlikeye atılmayacağım, benim için çizilmiş olan daireden çıkmayacağım. Nefsime zarar verebilirim. Barışa zarar verebilirim. Geleceğime zarar verebilirim. Evlatlarıma zarar verebilirim. Ancak cemiyetimin kabul ettiği fikirleri kabul edeceğim. Sadece etrafımdakilerin rağbet ettiği şeylere rağbet edeceğim. Sadece onların yaptığı şeyleri yapacağım. Sadece onların hissettikleri şeyleri hissedeceğim. Heyecanlanmayacağım. Çünkü infial elimin arkadaşıdır. Kendimi elemden kurtaracağım. Kendi menfaatime olandan başkasını

yapmayacağım.’ Kefenleri altında yaşıyorlar. Büyük bir sevgiyle sevmiyorlar. Büyük fedakârlıklar yapmıyorlar. Fikir, hayal ve his âleminde uçmuyorlar. Evleniyorlar ve benzer kalıplar üretiyorlar. (doğuruyorlar) Aynı şekilde düşünüyor, aynı şekilde etkileniyorlar. Tekrarlayan kalıplar, Dahi olmayan, yaratıcı olmayan, ince düşünmeyen, yenilikçi olmayan, gerçek sevgiye kudreti olmayan vasat insanlar.” [s. 132]

Başlangıçta uzun ve coşkulu mektuplar yazan Mahmud’un mektupları iyice kısalmıştır. Kanal harekâtına olan büyük ilgi ve destek azalmış, Kanalda işgalcilere karşı mücadele eden milislerin sayısında çok büyük düşüş olmuştur. Şu an orada bulunanlar ise bir nevi yalnızlığa mahkûm edilmişlerdir. Kendi maddeci çıkarlarını herşeyin üzerinde tutan ve parayı putlaştıran orta sınıf, yakın ve kesin bir zafer olarak göremedikleri kanal harekâtından desteklerini çekerek ve işgale karşı kayıtsız kalarak önce kendi değerlerine sonrada tüm ülkeye ihanet etmişlerdir. Menfaatleri ve değerleri konusunda arafta kalan bu insanlar gücün cazibesine teslim olmuşlardır. Özgürlük yolunda yapılan mücadeleye taraf olmamaları ve statükocu tavırları onları suç ortağı yapmıştır.

“Evet, biz tecrit edildik. Bu sadece benim değil bütün dava arkadaşlarının hissidir. Bu bizi etkilemezse, çıldırdığımız görevi yerine getirmemizi de engellemez. Hayır, kesinlikle ihanet mühim değildir. Casuslar mühim değil. Casuslar ve ihanet istisnadır ve yok etmek mümkündür. Bizi tecrit edenler hain ya da casus değiller. Onlar Mısır’ı seven milyonlarca iyi insanlardır. Bu aşk, faydacı çıkarlarıyla çatışmadığı sürece onu seviyorlar. Asıl ihanet işte bu, Mısır’ı kolları ve kanlarıyla değil kalpleriyle ve dilleriyle seven insanların ihanetidir.”

Mektup kanalın durumu hakkında üzücü haberler içeriyordu. Özellikle yalnız bırakılma duygusu yönünden. Orada silah, nizam, elbise ve gıda eksikliği vardı. Milislerin büyük bir kısmını oluşturan işlerini, çocuklarını ve onları tamamlayan aileleri geride bırakan işçiler ve emekçiler onları bekliyorlardı. [s. 132]

1951 yılında Mustafa Nahhas Paşa’nın, 1936 İngiltere-Mısır Anlaşması’nı ve 1899 Sudan Konvensiyonu’nu tek taraflı olarak iptal etmesinin ardından Kanal bölgesinde bulunan İngiliz üslerine karşı gerilla harekâtı başlar.²⁶⁵ 25 Ocak 1952 tarihinde İsmailiye’de İngiliz birliklerine düzenlenen silahlı saldırıya misilleme yapan İngilizler, kaçan silahlı grup üyelerinin saklandığını iddia ettiği İsmailiye polis karakolunu tanklarla kuşatarak binayı top ateşine tutar. Yaklaşık on iki saat süren çatışmalarda 50 Mısır polisinin öldürülmesi, tüm Mısırda büyük tepkiyle karşılanmıştır.²⁶⁶ 26 Ocak sabahı saat altıda vilayet rejimi birliklerinin askerleri Abbasi

²⁶⁵ Emin, a.g.e., s. 58.

²⁶⁶ Bayraktar, a.g.e., s. 608-621.

bölgesindeki kışlalarında isyan çıkarırlar. Öğrenciler, polis ve halkında katıldığı göstericiler, İngiltere ile diplomatik ilişkilerin kesilmesi ve savaş ilan edilmesi talep eder. İşgale karşı bu halk ayaklanması sırasında, Kahire'nin merkezindeki birçok yerde yangınlar çıkmaya ve yayılmaya başlar ve akşam olmadan şehrin üzerine kara bulutlar düşer. Gökyüzünü kaplayan duman, ordu güçleri şehre inip dağılına kadar devam eder.²⁶⁷ Bu ortamda Hür Subaylar, durumun devrim için olgunlaştığını görünce, 23 Temmuz 1952 sabahı radyo binasını ve bakanlık binalarını ele geçirerek kralı tutuklar ve tahttan çekilmeye zorlarlar. Muhammed Necib'i Mısır ordusunun kıdemli subaylarından biri olduğu ve ordu tarafından kabul edilebilir olduğu için cumhuriyetin cumhurbaşkanı olarak atarlar. Devrimin liderleri Muhammed Nacib ile aynı fikirde değildir ve bu onun görevden alınmasına ve ev hapsine alınmasına yol açar. 1954'te Cumhurbaşkanı Cemal Abdül Nasır'ın göreve getirilir.²⁶⁸

Mahmud ve Hüseyin bir iş için geldikleri Kahire'de Leylaların evinde bir araya gelirler. Leyla, İsam'ı çağırmak için teyzesinin evine gittiğinde Cemile'den İsam ile hizmetçi kız arasında yakınlaşmayı öğrenir. İsam'ın bu ilişkisi onun namus anlayışını anne, eş ve kız kardeşe sınırlıyan, diğer kadını bir meta olarak gören, iffet ve sadakat kavramını kadına yükleyen ikiyüzlü bakış açısına ve kadının bedenini nesnelleştiren eril zihniyete sahip olduğunun bir delilidir. Bilincini kaybeden Leyla, şuursuz bir şekilde eve döndüğünde Mahmud “ülke yanıyor, diyerek çıkan olayları haber verir.

Romanda Mısır'daki siyasi olaylar ve kişisel olayların gelişiminin paralel gittiğini de görüyoruz. Leyla İsam'ın ihanetini keşfettikten sonra Kahire yangını çıkar. Bu yangın onun içinde yanan ihanet ateşi gibidir. 52 devrimi sonrası yeşeren umut ve ardından üçlü saldırganlık ile kolejde Leyla'yı kurtuluşa ve özgürlüğe sevk eden Hüseyin'in mektuplarıyla karşılaşıyoruz. Sonra Dr. Fuad ortaya çıkıyor. Mısır'da meydana gelen üçlü saldırganlık, Leyla'nın hayatı üzerinde baskı ve otorite ve onun bağımsızlığı için tüm umutları öldürme girişimiyle karşılandı.²⁶⁹

Kendini toparlayan Leyla, bunun sebebini sorgulayınca Hüseyin, ezilen halkın

---

²⁶⁷ Muhammed Abdul Rahman, **69 eaman calaa hariq alqahira .. man'asheal alnaar faa aleasimati?**, 26 Ocak 2021, alyawm alsaabie, <https://bit.ly/3xMsR2m>, (Erişim Tarihi: 18 Nisan 2022).

²⁶⁸ Süleyman Ebu Kader, **Aldubaat Al'ahrar Fi Misr (Thawrat 23yulyu 1952)**, <https://sites.google.com/site/tarekharab/ahrar>, (Erişim Tarihi: 18 Nisan 2022).

²⁶⁹ Sarah Halil, **Atliqi Jnahyk Wahalqi Fi Alsama'a.. Rasayil "Albab Almaftuhi" Lilfatayat Min Kuli Jil**, 20 Temmuz 2020, <https://bit.ly/39EUnop>, (Erişim Tarihi: 08.05.2022).

İsmailiye katliamını protesto etmek için dışarı çıktığını, saray ve gerici unsurların ulusal hareketi yaralamak için fırsat yakaladıklarını söyler. Gelişmeler karşısında umutsuzluğa düşen, Kanal Savaşı'nın kaybedildiğini, kanın heder olduğunu düşünen Mahmud'a karşı Hüseyin ümitvar ve iyimserdir.

-Ülkede İsmailiye'deki askerler gibi kahramanlar varken bu nihayetimiz olamaz. Yalnız bırakıldılar. Ülkenin onları terk ettiğini biliyorlardı. Teslim olabilirler; beyaz mendil ya da gömlek kaldırabilirlerdi. Bununla beraber teslim olmadılar; erkek olarak öldüler; dedi. Bu günün gecesinde Mahmûd diğer milislerle beraber tutuklanır: Altı ay tutuklu kalırlar.

Altı ay boyunca Leyla'nın babası aynı kelimeler tekrarlar. Kelimeler değişmez. Ben biliyordum. Ben bu sonu biliyordum. [s. 150]

Latîfe ez-Zeyyât, deneyiminde hapis cezasının kesin bir varlığı vardır. metinlerinde her zaman bir hapishane veya mecazi çağrışımları olan bir psikolojik hapishane vardır. İki hapishane örtüşebilir, böylece diğerini vurgulayabilir ve birbirleriyle çelişebilirler. Yanılsamalar, korkular ve iktidarsızlıktan başka hiçbir şeye sahip olmayan parmaklıklı bir hapishane, özgür bir insanın sokaklarda yürüme özgürlüğünü reddeder. Bunun tersini de bulabiliriz, bu yüzden demir hapishane ayaktayken bile düşer, çünkü mahkûm farkındalığı ve aidiyeti ile hapishanesini geçmiş ve özgür olmuştur.²⁷⁰

23 Temmuz 1952'de Mısır ordusu darbe yapar. Halk darbeyi sevinçle karşılar. Leyla'nın babası Muhammed Süleyman Efendi, radyonun yanına oturur ve darbe komutanlarının yaptığı açıklamaları dinler. Mahmûd serbest kalmadan darbeyi bozacak bir şey olmasından korkmaktadır. Devrim ordusunun, Kralı Mısır'dan kovduklarını duyduğunda bir putun parçalandığını gördüğü için huşu ve gururla gözlerinde yaşlar belirir. Mavi takım giymiş bir işçi bisikletiyle sokakla dolaşarak tek tek insanlara kralın gittiğini haber verir. Bütün insanların dilinde başka bir şey konuşamıyorlarmış gibi tek kelime vardır. 'Tebrikler, tebrikler'.

Evde patriarkal toplumun acımasız kurallarının karşısında tek başına kalan ve buna istemeyerek boyun eğen, itaat etmek zorunda kalan Leyla, özel alanından çıkarak kamusal alana girdiğinde benzer bir durumla yüz yüze gelir. Entelektüeller arasında "ataerkilliğin" yaygınlığının bir simgesi olan, derslerde geleneksel davranış kurallarını dikte eden bir felsefe profesörüyle karşılaşır. Bastırılmaya alışmış, boyun eğmek

²⁷⁰ Ahmed Hasanev, a.g.e., s. 56.

zorunda bırakılmış olan Leyla, kısa sürede bu profesörün etkisi altına girer. Ondaki bu olumlu değişimi gözden kaçırmayan doktor, itaatkâr ve söz dinleyen biri olduğu için onunla evlenme arzusunu ona hiçbir şey söylemeden babasına iletir. Babası da aynı şekilde hiçbir şey sormadan bu teklifi kabul eder. Baba bu durumdan çok memnundur, çünkü doktor tam istediği gibi bir damattır. Geleneksel ve sosyal mevki yüksek, Baba, onda kendini bulur. Kadını, eksik imajını tamamlayan sosyal bir görünüm olarak görmekte olan Doktor, Ataerkil toplumdaki değerlerin ikiyüzlülüğünün mükemmel bir temsilidir. Ahlaki değerlerden bahsediyor, etrafındakilerden erdemli davranmalarını bekliyor fakat kendisi uygulamıyor. Dr. Remzi'nin ahlak ve geleneklerin inkâr edilemez bir gerçek olduğunu şiddetle savunması fakat arzularının güdümünde kalarak yaşadığı ikilem onun arafta kaldığının işaretidir.

Cemile yanlarına gelip Leyla ve Remzi'yle konuşmaya başlar. Remzi'nin gözleri Cemile'nin dekoltesine takılır. Dudakları vahşi hayvanların ağızına benzer bir şekilde çirkin bir gülümsemeye büzülür. Yalanır gibi diliyle dudaklarını silerek, Cemile'ye:

"-Senin için hazır olacağım" derken "-Bekle beni, çok zamanımız olacak" der gibidir. [s.269]

Kimliğim beni başka hiç kimseye benzemez yapan şeydir.²⁷¹ İnsanın kimliğini oluşturan birçok öge bulunur. Din, mezhep, ırk, kabile, ülke, şehir, aile bunlardan bazılarıdır. Yaşadığımız çağda kimliğin oluşumunda en önemli etkenlerden biri modernizmdir. Aydınlanma çağı ile birlikte kilisenin (tanrının) otoritesine karşı başlatılan özgürlük savaşı tüm otoriteleri de kapsayacak şekilde genişletilmiş, din önce vicdanlara hapsedilmiş, sonra vicdanlardanda söküp atılma çabası içine girilmiştir. Modernizmin bu saldırısı karşısında ortaya geleneksel kimlikler çıkar. İnançları ve değerleri korumaya çalışırken ortaya çıkan modern- gelenek çatışması modern lehine gelişme göstermeye devam etmektedir. Modern gelenek çatışmasının devam ettiği asırlarda kaçınılması imkânsız olan üçüncü bir kimlik "Arafta kimlikler" dir. Her ikisi arasında kalan Arafta kimlikler, bunları sentezlemeyi başarabildiği oranda var olabilmekte veya büyük bir buhrana düşmektedir. Hakikatte modernizmin insanoğlunu mecbur bıraktığı değerlerden ve aidiyetlerden kopuk seküler hayat toplumun ve ailenin çözümlü dağılmasını beraberinde getirmiştir. Aşırı özgür, değersiz, aidiyetsiz ve bireysel bir toplum ne kadar yanlışsa aşırı baskı bireylerin değersizleştirilmesi aynı oranda

²⁷¹ Amin Maalouf, *Ölümçül Kimlikler*, Aysel Bora (çev.), İstanbul: Yapı Kredi Yayınları, 2000, s. 16.

yanlıştır. Baskı ve otoriteye karşı başlattığı savaşı baskı ve otorite ile sürdürmeye çalışan modernizm, geleneğe karşı saldırılarını her alanda yürütmeye devam etmektedir. modernizmin gelenek karşısında verdiği mücadele kullandığı birçok yöntem vardır. İdeolojiler bu yöntemler arasında yer almaktadır.

2.2. EL-BÂBU'L-MEFTÛH ADLI ROMANDA İDEOLOJİ

İdeoloji, tanımı üzerinde görüş birliğine varılamamış kavramlardan biridir. En genel manada ve kısaca insanların içinde yaşadığı toplumu anlamlandırmasına yardımcı olan dünya görüşü denilebilir. Her düşünsel fraksiyon, ideoloji kavramına kendine uygun bulduğu bir anlam vermektedir. 19. yüzyıl ideoloji kavramının çokça kullanıldığı bir zaman dilimi olmuştur.

İdeoloji kelimesi, antik Grekçe'de eidos (bilgi) ve logos (bilim) kelimelerinin birleşmesiyle meydana gelen, Fransızca 'ideologie' sözcüğünden türemiştir.²⁷² İdeoloji kelimesi ilk kez, 18. yüzyıl Aydınlanma filozoflarından Antoine Destutt de Tracy tarafından "düşünce bilimi" anlamında insan aklının bilimi olarak kullanılmıştır. İnsan düşüncesini, düşünce yasalarını ve düşüncenin kaynaklarını inceleyen ideoloji, bilimsel düşüncenin bilimi hâline gelmiştir.²⁷³ Destutt de Tracy, bilginin oluşması ve yaygınlaşmasının idelerin yardımıyla mümkün olduğunu söyler. Bu da ideolojii diğer bilimlerin üzerinde yükseldiği merkez bir bilim yapmaktadır. İdeoloji, idelerin köklerini ve idelerin kurucu ögesini araştırmaktadır.²⁷⁴

Latîfe ez-Zeyyât'ın *el Babu'l-Meftuh* romanında ideoloji bahsine geçmeden önce Meriç'in batı menşeli düşünsel fraksiyonlar hakkında söylediği "İzm'ler Tanrı'ya paranteze alan medeniyetlerin dünya işlerini düzenlemek için tertipledikleri mufassal birer reçete. Vahye dayanan bir dünyaya hitap edemezler."²⁷⁵ cümlesine değinmek yerinde olacaktır. Kıymetli düşünürümüz Cemil Meriç'in Türkiye'deki düşünsel kutuplaşma için söylediği bu eleştiri elbette Mısır coğrafyası için de geçerlidir. Nitekim Mısır da Türkiye gibi batılılaşma, gelenek-modernite çatışması, din- sekülerleşme vb.

---

²⁷² Şeymus Demir, "Mutlu Sesli, İdeolojinin Sonu Tartışmaları Üzerine Bir Analiz", **Dicle Üniversitesi İktisadi Ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi**, Yıl, 2020, Cilt 10, Sayı 19, s. 159-175

²⁷³ Bekmen Ahmet, **a.g.e.**, s. 99.

²⁷⁴ H. Sinan Özbek, "*İnsan Felsefesi Açısından İdeoloji*", (Yayımlanmamış Doktora Tezi, İstanbul Üniversitesi SBE,1993), s. 83-86.

²⁷⁵ Meriç, Cemil, **Mağaradakiler**, İstanbul: İletişim Yayınları, 2007, s. 105.

pek çok gerilimi yaşamış olup hali hazırda da bu sancılı süreç devam etmektedir.

2.2.1. Milliyetçilik

Fransız İhtilali ile başlayan ve tüm dünyayı etkisi altına alan milliyetçilik akımı, sonucunda büyük imparatorluklar yıkılarak yerlerine ulus devletler kurulmaya başlar. Milliyetçilik ideolojisi Mehmet Ali Paşa döneminde Mısır'a girer. İngiliz işgali ile toplumun geneline yayılır. Müslüman, hristiyan, arap, kıpti, kadın ve erkek her gruptan insanları Mısırlılık fikri etrafında toplar.

Köken olarak Latince “nascere” doğmak ve “natio” doğum yolu ile sahip olunan bağ kelimelerinden türemiş olan millet ya da ulus kavramı Batı dillerinde "nation" olarak ifadelendirilir. İngilizce'de "nation" kavramı modern dönem öncesinde yaygın olarak doğum ve doğum yeri itibariyle birbirleriyle alakalı bir insan topluluğunu ifade etmiştir.²⁷⁶ Roma'da yabancılar için kullanılan olumsuz ve küçük düşürücü bir anlama içeren “Natio”, kelimesi Ortaçağ'da bu olumsuz anlamdan kurtularak üniversitelere gelen öğrenci gruplarını ifade etmek için kullanılırken XIII. yüzyılda ise üniversitelerde aynı görüşte olan öğrenci toplulukları için kullanılarak düşünsel-siyasi bir içerik kazanır.²⁷⁷ Batı ülkelerinde “Nation” kelimesi aynı ülkede birlikte yaşayan tüm insanlar için kullanılan bir içerik kazanmışken “Nationalism” kelimesi ise bu insanların kendi devletlerini kurarak kendilerini yönetme, kendi kaderlerini belirleme idealleridir.²⁷⁸ Benedik Anderson, (1983) milliyetçilik kavramını kültürel olarak inceleyerek “düşünülmüş ve böylece yaratılmış” “tahayyül edilen bir siyasi topluluk” olarak açıklar. Ve önemi gittikçe azalan din ve krallık sistemine karşı alternatif bir cemaat oluşturma ihtiyacından milliyetçiliğin ortaya çıktığını iddia eder.²⁷⁹

Emperyalizm, belirli ülkeler tarafından izlenen politikadır. Genellikle askeri güç olan, toprak edinimi, üzerinde siyasi ve ekonomik kontrolün dayatılması yoluyla yapılan güç kullanımı vasıtası ile güç ve kontrolün genişletilmesi anlamına gelir.

---

²⁷⁶ Haldun Çancı, Değişmeyen Boyutları Bağlamında Milliyetçiliğe Teorik Ve Kavramsal Bir Bakış, **Süleyman Demirel Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi** Cilt 13, Sayı 2, 2008, s. 105-116.

²⁷⁷ Enes Kabakçı, Siyasal Düşünceler Tarihi, **İstanbul Üniversitesi Açık ve Uzaktan Eğitim Fakültesi**, <https://bit.ly/3vjgppo>, (Erişim Tarihi: 18 Nisan 2022).

²⁷⁸ Medihanur Argalı, **Milliyetçilik Tartışmalarının Kuramsal Boyutu: Etno-Sembolist Milliyetçilik Kuramı Kapsamında Türk Milliyetçiliği**, 18 Eylül 2020, <https://bit.ly/3p8kyJ2>, 24 Şubat 2022.

²⁷⁹ İrfan Haşlak, Milliyetçilik ve Modernleşme: XIX. yüzyıl Osmanlı İmparatorluğu Örneği, **Bilgi Sosyal Bilimler Dergisi**, Cilt 3, Sayı 2, 2000, s. 49-61.

Emperyalizm, etik açıdan çokça eleştirilen bir politika olarak kabul edilir. Emperyalizm, sanayi devriminden sonra hammadde ve endüstriyel ürünlerin piyasalarını kontrol etmek için, özellikle Avrupa ülkeleri arasında yayılan güçlü ülkelerin zayıflar üzerinde uyguladığı politika²⁸⁰ olarak açıklanırken, antiemperyalizm ise “temel olarak, emperyalizme ve ilgili olgulara karşı koyuş prensibi/tutumu”²⁸¹ şeklinde açıklanmıştır.

İnsanların birbirlerini dinleri ve aşiretleri üzerinden tanıdığı ve tanıttığı İslam coğrafyasında milliyetçi akımlar ve batı tarzı bir ‘anavatan’ anlayışı Fransızların Mısır’ı işgali ile bölgeye gelen misyonerler, Hristiyan Araplar, yabancı okullar ve Avrupa’ya gönderilen öğrencilerin bu bölgede yaptığı çalışmalar ile ortaya çıkmış ve yayılmıştır.²⁸²

1517 yılında Yavuz Sultan Selim’in Memluklar üzerine yapmış olduğu seferden sonra Osmanlı İmparatorluğunun bir parçası olan Mısır, 1798 tarihinde Fransa ve 1882’de İngiltere’nin işgaline uğrar. Ülkenin tüm etnik sınıf ve muhtelif görüşte olan gruplarının işgale karşı birlikte verdikleri milli mücadele neticesinde 1922 yılında İngiltere Mısır’ın bağımsızlığını ilan eder. Bu sözde bağımsızlık, İngiltere’nin Mısır üzerinde hâkimiyetini pekiştirirken ülkede kral, iktidardaki siyasî parti ve İngiltere arasında üçlü otorite tesis etmesi siyasî istikrarı tehlikeye sokmuştur. Sözde bağımsızlıkla susturulamayan halk, Mısır’ın gerçek bağımsızlığı için antiemperyalist mücadeleye devam etmiştir.

Latîfe ez-Zeyyât Mısır’ın bağımsızlığından bir sene sonra dünyaya gelir. 1946 yılında üniversite dördüncü sınıf öğrenincisi iken öğrenci temsilcisi seçilmiş olduğu Öğrenci ve İşçi Ulusal Komitesi 21 Şubat gösterilerinin düzenlenmesinde aktif rol oynamıştır.²⁸³ Mısırlı öğrencilerin emperyalizme ve sömürgeciliğe karşı mücadelede ön saflarda yer aldığı 21 Şubat, Uluslararası Öğrenci Günü olarak kutlanmaya devam etmektedir.²⁸⁴

---

²⁸⁰ Muhammed el- Sayed. **Ma Hi Al'iimbiryalia**, 25 Ekim 2017, <https://bit.ly/3a05rgE>, 30 Haziran 2020.

²⁸¹ Bilgin Güngör ve Sercan Hamza Bağlama (ed), **Emperyalizm ve Edebiyat: Emperyalizm-Odaklı Eleştiri Işığında Türk Edebiyatına Bakış**, Çanakkale: Paradigma Akademi, Şubat- 2020, s. 20.

²⁸² Gökhan Bozbaş, “Ortadoğu’da Bölgesel Milliyetçilikler: Mısır Örneği”, **KMÜ Sosyal ve Ekonomik Araştırmalar Dergisi**, Cilt 18, Sayı 31, 2016, s. 109-110.

²⁸³ Amireh, **a.g.m.**

²⁸⁴ Dalia el Akad, **21 (Fbrayir) Yawm Altaalib Almusraa.. Qisat Nidal Wadima’ Faa Hubi Alwatan, Alshuruq**, 21 Şubat 2012, <https://bit.ly/3GMXxDc>, (Erişim Tarihi: 4 Haziran 2022).

Yaşadığı tarih itibarıyla halkın emperyalist güçlerle özellikle İngilizlerle yaptığı bağımsızlık mücadelesine şahit olan ve kendisi de hayatı boyunca ulusal mücadelenin içinde bizzat yer alan ez-Zeyyât, romanı Mısır'ın sömürgeciliğe karşı verdiği milli mücadelenin en büyük günlerinden biri olarak tarihe geçen 21 Şubat 1946'da İsmailiye şehrinde gerçekleşen bir olayla başlatır.

Sayıları yaklaşık kırk bin kadar olan ve işçi, öğrenci, köylü, kadın, erkek, müslüman, gayri müslim, her kesimden insanların milli duygularla bir araya geldiği büyük bir grup, sabah İsmailiye'de İngiliz işgaline karşı büyük bir miting düzenler. Güvenlik güçlerinin silahlı müdahale etmesi neticesinde çok sayıda ölü ve yaralının bulunduğu gösteriden sonra şehir terkedilmiş izlenimi verir. Gösteride halk, özellikle de gençler, İngilizlerin silahsız olan halkın üzerine ateş etmesi ve kurşun yağmuruna tutması gibi eşit olmayan şartlarda mücadele etmesine rağmen olağanüstü kahramanlıklar gerçekleştirmişlerdir. Terkedilmiş görüntüsü veren şehrin caddelerinde silahlı ordu mensuplarını taşıyan polis arabalarından, yavaş yavaş caddeden geçen yaya gruplarından ve kavşaklarda durarak sabah İsmailiye'de İngilizlere karşı yapılan, ölü ve yaralıların olduğu büyük gösteriden övgü ve gururla bahseden birkaç insan grubu dışında kimse yoktur. Farklı seviyelerde, farklı lehçelerde ve farklı fikirlerde insanlar bir araya gelerek bu sabah halkın İngiliz sömürgesine karşı yaptığı büyük gösteriden, İngilizlerin silahsız olan halkın üzerine hiç tereddüt etmeden ateş etmesinden ve kurşun yağmurları altında korkusuzca tek vücut gibi hareket ederek ölüme koşan kahramanlardan bahseder:

“Sinema salonları, umumi mahaller, otobüs ve tramvaylar terk edilmişti. Polis arabası tüfeklerle silahlanmış orduyu taşıyarak yavaş yavaş caddeden geçiyordu. İkişer, üçer, dörder gruplar halinde insanlar, ya yavaşça caddeden geçiyor ya da kavşaklarda durarak konuşuyorlardı. Farklı lehçelerde ve farklı dil seviyelerinde konuşuyorlardı. Fakat laf aynı konu etrafında, bu sabah İsmailiye meydanında olanlar etrafında dönüyordu. Çatışma tesadüf değildi. Maksat provokasyondur. Göstericiler kırk bin kişiden oluşuyordu. Gösteriler esasen İngilizlere karşı yapıldı. Halk İngilizlere karşı dışarı çıktı. İngilizler göstericilerin arasına dalmak için beş zırhlı araç çıkardılar. [s.1]

Milli duygularla her görüşten halkın bir araya geldiği, İngiliz zulmüne karşı topyekun olduğu ve katılanların vatan için ölüme seve seve gittiği gösterilerde yaşanan fedakârlıklar halkın vatan sevgisini perçinlerken Mısır'ın bağımsızlığı konusunda kararlılığını ve kendilerine olan güvenlerini artırmıştır.

Biz mertliği ile öne çıkmış bir halkız. Tank burada bir delikanlıyı ezdi. Öğrenciler kanlı ömleğini kaldırdılar. Kalabalık galeyana geldi. İngiliz tanklarının üzerine hücum ettiler ve onu parçaladılar. Toplar tatlı diyerek vücutlarını tankların üzerine fırlatmaya devam ettiler. [s.1]

Şubat 1946 yılında gerçekleşen bu büyük gösteride yaşananlar Mısır milli mücadelesinin ilerleyişi hakkında işaretler taşımaktadır. Orantısız güce rağmen taraflar arasında yaşanan çarpışmalar sırasında gösterilen cesaret, bu mücadelenin askeri alanda devam edebileceğine olan inancı güçlendirmiştir. Tüm halk milliyetçilik ideolojisi etrafında birleşerek top yekün hareket edebileceğini göstermiştir. Diğer yandan, ordu mensuplarının göstericilere müdahale etmemesi ve tankların da taşıdıkları vatana ait simgeler, Mısır ordusunda gerçekleşen yeni ve milli oluşumun göstergesidir.

Ben şahsen bu gösterilerin vatan müdafaası konusunda yeni bir merhale olduğuna inanıyorum. Birincisi İngilizlerle direkt çarpışmak, ikinci şey ordu göstericileri dağıtmaktan geri durdu. Sadece bu değil, ordunun tankları ülkede dolaşırken üzerinde vatana ait alametler vardı. Sonra talebelerle beraber işçiler ve bütün halk katıldı. [s.1]

Leyla'nın vatan sevgisi ve anti emparyalist mücadelede kendisinden ilham aldığı ağabeyi Mahmûd ve kuzeni İsam'm katılmış olduğu işgalci İngilizlere ve destekleyicilerine karşı yapılan gösteride gençler, yaşadıkları ve şahit oldukları olayların karşısında aciz ve zayıf hissediler. İngilizler, sivil göstericilere karşı güç ve silah kullanmakta ve kalabalığın üzerine ateş açmakta bir an bile tereddüt etmezken onların elinde vatana duydukları sevgi, derin bağlılık ve feda edecekleri bir candan başka bir şey yoktur. Bağımsızlığı kazanmak için sadece gösteriler düzenlemek ve katılmak yeterli olmadığının bilincinde olan gençler, diğer tüm halk gibi bir gün ellerinde onlarla mücadeleye yetecek güce sahip olacaklarını umut etmektedirler.

İsam:

-Bir gün bizim elimizde de silah olacak. Dedi.

Leyla bağırarak onun sözünü kesti. Ağabeyine doğru atıldı ve ağlayan bir sesle omuzunu silkerek:

-Mahmûd, sen İngilizleri dövdün, onlar seni dövmedi. Sen. Sen. Mahmûd.

Mahmûd cevap vermedi. Leyla'nın eli Mahmûd'un omuzundayken başını İsam'a çevirdi. Sempatik bir şekilde:

İsâm, Mahmûd İngiliz'i dövdü, öyle değil mi? dedi. [s. 11]

İngilizlerin Mısır üzerinde baskı ve sömürgesi devam ederken halkın onlara nefreti artar ve işbirlikçi olarak gördükleri yöneticilere güveni azalır. Bu durumu düzeltmek isteyen Nahhas Paşa'nın 1936 Antlaşmasını feshettiğini açıklaması Mısır halkı tarafından sevinçle karşılanır.

“26 Ağustos 1936'da Nahhas Paşa'nın İngilizlerle imzaladığı anlaşma sonrasında halk Vefd Partisi'nin kendilerini aldattığını düşünür. Bu antlaşmaya göre; Mısır bölgesi savunabilecek güce ulaşana kadar, İngiltere Süveyş Üssü'nde asker ve pilot bulunduracaktı. 1950 Ocak ayında tekrar başbakan olan Nahhas Paşa'nın 1951 Ekim'inde 1936 Antlaşmasını tek taraflı olarak feshetmesi ülkede coşkuyla karşılanmıştır.”²⁸⁵

Bu dönemde artık lise öğrencisi bir genç kız olan Leyla, anne ve babasının baskısından bunaldığı için evdeki vaktinin çoğunu aile bireylerinden uzakta özgür olabildiği kendi dünyasında, odasında geçirmektedir. Ailenin kendisini kapattığı özgürlük ve dış dünyanın kapısına karşılık oda, aileye karşı iç dünyanın ve odasının kapasını kapatır. Leyla, odasında otururken Mahmud dışarı kıyafetleri ile gelir ve Leyla'ya ülke ile ilgili önemli bir haber vererek sevincini onunla paylaşmak ister. Tüm ülke ayaktayken kız kardeşinin kapalı kapı ardında oturmasına anlam veremez.

-Ülken kaynarken sen burada oturuyor musun?

-Leyla ağabeyinin abartmaya olan ilgisini bildiği için bacağını sallayarak

-Neden kaynıyor?

-Hükümet Anlaşma 36'yı iptal etti.

-Makul değil.

-Radyoyu aç ve dinle. [s. 41]

Yazarın Mısırla özdeşleştirdiği Leyla, haberi tüm Mısırlılar gibi coşkuyla karşılar. Kendisine böyle büyük bir müjde veren ağabeyine sarılmak istese de sürekli eleştirildiği ve her hareketi kontrol altında tutulduğu için duygularını ifade etmeye utanır.

Radyoyu açmak için koşarak odadan salona çıktı. Mahmûd'u geçince durdu.

Onu kucaklamak ve öpmek istedi. Sonra utanç içinde şüphe ile tebessüm ederek ondan uzaklaştı.” [s.41]

²⁸⁵“Turgay Murat, “Kuruluşundan İkinci Dünya Savaşı Sonuna Kadar Mısır Siyasetinde Vafd Partisi”, **Fırat Üniversitesi Orta Doğu Araştırmaları Dergisi**, Cilt 9, Sayı 1, Elazığ, 2013, s. 169.

Anlaşmanın iptali tüm Mısırda coşkuyla karşılanırken İngiltere'nin bunu red etmesi üzerine Mısır halkı büyük gösteriler düzenler. Her din, mezhep, görüş ve her sınıftan hatta her yaştan Mısırlı bu gösterilerde yer alır. İlkokul üçüncü sınıf öğrencisi Nabil Mansur, bu gösterilerde şehit olur.²⁸⁶ Onbir yaşında bir ilkokul öğrencisi olan çocuk Nabil Mansur, dikenli telleri geçerek, gazyağına batırdığı bez parçalarını küçük toplar haline getirerek golf kampına girdi. Onları yaktı ve sonra uyuyan İngiliz askerlerinin çadırlarına attı. Kampta küçücük bedeniyle çadırların arasında koşarken, bir çadırdan diğerine geçerek ateşler saçtı ve kısa sürede kamp cehenneme döndü. Kumaş parçaları bitince hemen pijama ceketini çıkardı, yırtıp yaktı ve yanana kadar çadırlara attı. Çadırdan korkuyla çıkan İngiliz askerleri arasında panik yayıldı. Kamplarını cehenneme benzeyen bir şeye dönüştüren şeyi arıyorlardı.²⁸⁷ Küçük çocuk Nabil Mansur'u çadırların arasında koşarken, kıyafetleri dikenli tellere dolanmış kaçmaya çalışırken gördüklerinde, üzerine bolca kurşun sıktılar ve onu şehit ettiler. İngiliz askerleri tarafından atılan mermilerin yoğunluğundan ve çok sayıdaki mermilerden başı paramparça oldu.²⁸⁸

Yediden yetmişe tüm Mısır'ı saran milliyetçi dalga, liseleri de etkisi altına alır. İngilizlere karşı düzenlenen antiemparyalist gösterilere kız, erkek tüm lise öğrencileri katılma kararı alır. Leyla okula gittiğinde öğrencilerin sıra olmadıklarını ayrı ayrı gruplar oluşturduklarını görür ve hemen arkadaşlarının yanına gider. Onlardan kız öğrencilerin de ülke genelinde İngilizlere karşı yapılan gösterilere katılacağını öğrenir. Âdile ve Senâ gösteriye katılacaklarını söyler. Cemile, babasının görebileceğini söyleyerek Leyla'yı vazgeçirmeye çalışır. Gösterilere katılmayı çok istemesine rağmen korku ve tereddüt içinde kenarda beklerken kalabalık bir öğrenci grubu Leyla'ya doğru gelir ve onu bünyesine alarak yola doğru sürükler. O şimdi tamda olması gereken yerdedir, bütünü bir parçasıdır, ruhu ve bedeni uzun zamandır ilk kez bir aradadır. Atılan sloganlar, zılgıtlar, Mısır'ın dalgalanan bayrağı ve vatan için akan gözyaşları. Bütün bunlardan etkilenen Leyla, aidiyet duygusu ile kendini güçlü ve kuş gibi özgür

---

²⁸⁶ Ahmed Kamali, Amr İbrahim, **Almuzaharat Almilyuniat Alkubraa Faa Maydan Altahrir Eam 1951**, 29 Ocak 2012 <https://bit.ly/3MecEXS>, (Erişim Tarihi: 18 Nisan 2022).

²⁸⁷ Ahmet İbrahim Şerif, **Faa Dhikraa Almilad.. Man Hu "Nabil Mansur" Batal 'Awal Qasayid Sayid Hajab?**, 23 Eylül 2018, <https://bit.ly/3NzT21v>, (Erişim Tarihi: 04 Haziran 2022).

²⁸⁸ Muhammed el-Ghazawi, **Likuli Aism Hikayatin.. Qisat Alfidayiyi Alsaghir Aladhaa 'Ahraq Mueaskarat Al'injiliz Faa Bursaeid**, 16 Aralık 2019, <https://www.elbalad.news/4096256>, (Erişim Tarihi: 04 Haziran 2022).

hisseder. Özüne, benliğine, kimliğine kavuşur. Vatan sevgisi tüm duygularını harekete geçiren Leyla, kızların omuzlarında slogan atarken kenarda duranların içinde babasının ona baktığını fark eder. Bağımsızlığını isteyen Mısır'ın önünde ki emparyalist güçlerin varlığı gibi onun özgürlüğünün önündeki engel anne ve babasıdır. Ve bu özgürlük çabaları cezasız kalmayacaktır. [s.49]

Leyla eve döndüğünde hiç beklemediği bir muamele ile karşılaşır. Siyasi gösteriye katılmış olması ve orada duygularını ifade etmesi anne ve babası tarafından ahlaksızlık olarak görülmüş ve bu nedenle hiçbir şey sorulmadan babasının şiddetine maruz kalmıştır. Ağabeyi Mahmud'a gösterilen hoşgörü bir kız olduğu için ondan esirgenir. Kız ve erkek çocukları arasında kamusal, siyasal ve toplumsal alanda bulunma ve kendini ifade etme şekline ailenin yaklaşımında çok büyük bir çelişki vardır. Bu alanlarda erkek dilediği gibi var olurken kadınlar, geleneklere uygun olarak geri durmak zorundadırlar.

Kız kardeşine bir gün evvel “-Ülken kaynarken sen burada oturuyor musun?” diyerek yargılayan Mahmud'un gösterilere katıldığı için babasından gördüğü şiddet sonrasında “- Önemli olan sen hatalı olduğunu anladın. Eğer bunu anladıysan sana şu an verdiği gibi acı vermeyecek.” [s.49] sözleriyle teselli vermesi ve bu durumu hata olarak görmesi dikkat çekici bir ayrıntıdır. Özgürlük ve eşitliği benimseyen modern biri olmasına rağmen yetiştirildiği toplumsal normların ve ebeveynlerinin etkisinden tam olarak kurtulamadığı için kendisini örnek alan Leyla'ya ihtiyacı olan desteği veremeyerek onu büyük bir hayal kırıklığına ve yalnızlığa mahkûm etmiştir.

1936 anlaşmasının iptali ve İngiltere'nin bunu reddederek kanaldan çekilmeyişi mücadeleyi yeniden alevlendirir ve İşgalci güçlere karşı bu sefer silahlı mücadele başlar. Kanal bölgesinde başlayan savaşa katılanlar arasında Mahmud ve Hüseyin'de vardır. Halkın büyük destek verdiği harekâta ilgi ve destek zamanla azalır ve savaşa katılan gençler tutuklanır. 23 Temmuz 1952 yılına gelindiğinde üç yüze yakın milliyetçi subay darbe yaparak Kral Faruk'u tahtından indirirler ve monarşi rejimini kaldırılarak Cumhuriyet ilan ederler.²⁸⁹

Hür subayların yönetime el koyması tüm ülkede olduğu gibi hapisanede de

---

²⁸⁹ Ahmet Ateş, “Arap Milliyetçiliğinin Hür Subaylar Darbesi Ve Birleşik Arap Cumhuriyeti Üzerindeki Etkisi”, *Social Sciences Studies Journal*, Cilt 5, Sayı 30, 2019, s. 499.

çoşkuyla karşılanır. Kendilerini özgür kabul eden mahkûmların beklediği haberi getiren memur, bildiriye okuduktan sonra kapılar açılır ve serbest kalırlar. Mahmud artık görevlerinin bittiğini düşünürken Hüseyin, İngilizlerin bu duruma tepkisiz kalmayacağını, herkesin vatana karşı sorumluluklarının bulunduğunu ve yaşam boyu devam ettiğini düşünmektedir.

-Gerçekçi olmak zorundayız. İngilizler susmayacaklar. Ülkenin bu şekilde ellerinden çıkmasını susarak seyretmeyecekler.

-Her birimiz yaşadığımız müddetçe sorumluyuz. Ülkemize olan sorumluluğumuz bitmez. [s.156]

Leyla, kendisine karşı derin ve kuvvetli bir sevgi besleyen Hüseyin'in bu duygularına İsam'la yaşadığı hayal kırıklığından dolayı cevap veremez. Yaşama hevesini kaybetmiş, taşa dönüşmüş gibidir. Gülmesi, konuşması kontrollüdür. Yeni bir hayal kırıklığı yaşamamak için kalbinin kapılarını da odasının kapıları gibi dışarıya kapatır. İçine kapanıp sessizleşerek gerçek benliğini yargılanmaktan, tehdit ve tehlikeden korumak ister. İç benlik ve dış benliği bir olmayan, kendisi olmak için gerekli cesarete ve güce sahip olamayan, kendisi için seçilmiş rol ve kalıplara sığmayan kişilerin yapabileceği tek şey sessiz kalmak ve yalnızlaşmaktır. Böylece kendini güven hisseder. Hüseyin onda beş yaşındayken bakışlarını ağabeyi ve defterde mumyalanmış kelebek arasında gezdiren ve ağlayarak "Bırak onu uçsun Hüseyin, bırak onu, uçarken daha güzel," [S.164] diyen kız kardeşi Semiha'yı görür. Gerçek benliğiyle varolamama ve anlaşılama veya yanlış anlaşılma korkusu duygularını felç etmiştir. Kırklarda özgürce uçmak isteyen bir kelebekken şimdi hareket edemez haldedir. Ona yardım etmeye karar verir. Ancak işler beklenmedik bir hızla kontrolünden çıkar. Eğitim amacıyla yaptığı başvurunun kabul edildiğini öğrenir ve Almanya'ya gider. Onu reddetmesine rağmen içinde bulunduğu ruh halinin farkındalığı ile yazdığı mektuplarla Leyla'ya gerçek kimliğini ve özgürlüğü nasıl bulacağını gösterir. Hastalığı teşhis etmiş ve tedaviye başlamıştır. Hüseyin, Leyla'yı Mısır'ın sembolü olarak görür ve vatan için istediği özgürlüğü ve bağımsızlığı onun içinde ister. Çok sevdiği vatani için nasıl mücadele etmiş ve mücadele etmeye devam ediyorsa ona olan sevgisinde de aynı fedakârlığı devam ettirmeye kararlıdır. Vatansever ve bilinçli genç adam vefanın, adanmışlığın ve kararlılığın sembolüdür.

Leyla'ya bir mektup yazmış ve okula göndermiştir. Mektubunda Leyla'ya olan sevgisiyle vatana olan sevgi ve özlemini özdeşleştirir. Yazdığı mektupta yıllarca işgal ve savaşların belasını çeken vatanın özgürlüğü ile kadın özgürlüğü arasındaki bağa doğrudan değinmiştir. “Sen ülkemde sevdiğim her şeyin simgesi oldun” dediğinde Hüseyin, memleketinin özgürlüğünü aradığı gibi Leyla'nın da özgürlüğünü aramakla ilgilenir. Çünkü o özlediği, zincirlerinden kurtulmasını ve uğruna canını vermek istediği vatandır.²⁹⁰ Hüseyin, Leyla'yı sahte benlikten kurtulması ve gerçek benliğine ulaşabilmesi için tek çıkış yolunun, kendisi için yıllar önce belirlenen sosyal role göre hareket etmek değil, diğer insanlar için anlamlı bir şeyler ortaya koymak onların dertleriyle dertlenmek ve onlarla bütünleşerek bütünün bir parçası olmaya ikna etmek ister. Mısır ve Leyla'nın bir ve aynı olduğunu, baskı ve otoritenin her şeye aynı şekilde etki ettiğini ortaya koyar.

Leyla günlük hayatın akışına ve sıradanlığına sığmayacak benliğe sahip vatanını seven ve halkına sadık bir genç kız. Onu kalıplar içine hapsetmek büyük bir zulüm olduğu gibi imkânsızdır. Her ne zaman kişiliğine çekilen bendlere fark etse isyan ederek geri çekilir. Ancak bu çekilme kaybettiği ya da yenildiği için değil, kişiliğini korumak için ve güç toplamak için yaptığı bir eylemdir. Onun gerçek aşkı vatana ve özgürlüğe duyduğu aşktır. Kazanmak istediği duygu, bütünlüğe ait olmak yoluyla özgürlüğe ulaşmaktır.

“Bu aynı zamanda sana yazmaya tereddüt edişimin sebebidir. Fakat vatana olan kuvvetli özlemim bana tercih bırakmadı. Sen vatanımda sevdiğim her şeyin sembolü oldun. Mısır'ı düşündüğüm vakit seni düşünüyor, Mısır' özlediğim vakit seni özliyorum. Açıkcası Mısır özleminden vazgeçmiyorum. [s. 209]

Mısır'da milliyetçi akımların geliştiği bir ortamda kendilerine Hür Subaylar adını veren bir grup asker Muhammed Necib'in liderliğinde 23 Temmuz 1952'de yaptığı darbe ile ülke yönetimine el koyar.²⁹¹ Devrimci subaylar arasında ön plana çıkan Cemal Abdünnasır, kısa süre sonra Mısır'ın başına geçer. Nasır, Mısır'ın ekonomik olarak kalkınmasını gerçekleştirmek amacıyla attığı önemli adımlardan biri Nil ırmağı üzerinde tesis edilmesi planlanan Asvan Barajı projesidir.²⁹² Batı bu projenin

---

²⁹⁰ Halil, a.g.m.

²⁹¹ M. Bürkan Serbest, “Süveyş Kanalı'nın Ulusallaştırılması Sorunu Ve Süveyş Bunalımı”, **Manas Sosyal Araştırmalar Dergisi**, Cilt 6, Sayı 4, 2017, 4, s. 692.

²⁹² Mehmet Erkan Kılıoğlu, “1956 Süveyş Krizi ve Ortadoğu'ya Etkisi”, **Vakanüvis- Uluslararası Tarih Araştırmaları Dergisi**, Cilt 6, Sayı 2, 2021, s. 726-757.

gerçekleşebilmesi için gereken finansal destek sözünü geri çeker. Bu ve diğer bazı gelişmeler karşısında Sovyetler Birliği'ne yakınlaşan Mısır, 26 Temmuz 1956 tarihinde Süveyş Kanalı'nı millileştirme kararını açıklar. Diplomatik girişimlerin sonuçsuz kalması üzerine İngiltere, Fransa ve İsrail gizli bir anlaşma yaparak Mısır'a askeri müdahale kararı alırlar.²⁹³Bu karar doğrultusunda hareket eden İsrail 29 Ekim 1956'da Sina çölüne hücumu başlar. Ardından 31 Ekim'de İngiltere, Fransa ve Mısır'ın diğer düşmanları bu savaşa katılmışlardır. Leyla, okulların tatil edildiğinin ilan edilmesinin ardından eve döner. Mahmud ve Senâ evde değildir. Telefonun ısrarla çalmasına rağmen babası veya nişanlısı olabileceğini ve kendisini Kahire'ye dönmeye zorlayacaklarını düşündüğü için telefonu açmaz ve Mahmud ve Senâ'ya telefonun çaldığını haber vermez. Hayatını tekrar başkalarının eline bırakmaya ve yönlendirilmeye izin vermeye niyeti yoktur. [s.316]

Mısır'ın düşmanlarının harekete geçmesi ile birlikte içinde yeniden, gelenek, baba ve nişanlı tarafından temsil edilen kişinin yaşam hakkını elinden alan, özgürlüğünü tehdit eden tüm otoriter güçlere karşı isyan alevi yeniden tutuşur. Mısır bağımsızlığı için kendi iç dinamikleriyle, halkın gücüyle ve iradesiyle harekete geçti. Leyla Mısır gibi kendi içinden gelen bir güç ve farkındalıkla kabuğunu kırarak özgürlüğe adımını atar. Başkalarına dayanarak elde edilen her şey geçici ve aldatıcıdır, mutlaka bir ağır bedel ödetir. Bu bedeli ödeyecek kadar büyüyen milletler ve kişiler kendi öz kimliklerine kavuşur ve var olurlar.

“Mahmûd eve döndüğünde Leyla telefonun çaldığını ona söylemez. Leyla ‘ne haber var?’ diye sorunca, Mahmûd oniki yaşında bir çocuğun ve İsmâ’in eğitim için geldiğini anlatır.

-12 yaşında bir çocuk eğitim merkezine geldi. Eğitim almak istedi. Ona ‘sen küçüksün, dedim. Bana baktı ve ‘Ben geçen iki günde büyüdüm, dedi. Sadece onun büyümediğini idrak ettim. Bu geçen iki günde hepimiz büyüdük. İstisnasız hepimiz.’ [s.317]

Mısır halkının Urabi Paşa ile başlayan ve Hür Subaylar darbesine kadar devam eden istiklal savaşında her kesimden halkı birleştiren ana unsur milliyetçilik ideolojisidir. Mısırlılık bilinci ve Mısır milliyetçiliği, Avrupa'nın, Afrika'nın ve Akdenizin bir parçası olmak, Arap olmak, Firavunizm, islamcı ve solcu kaynaklardan beslenmiştir.

---

²⁹³ Serbest, a.g.e., s. 698, 704.

2.2.2. Sol

Sağcılık ve solculuk Fransız devrimi ile literatüre giren kavramlardır. Özgürlük, eşitlik ve sosyal adalet, ekonomik adaletsizlikten ve siyasi tiranlıktan kurtulma mücadelesiyle bağlantılı olan sol fikir, Mısır milliyetçiliğinin beslendiği kaynaklardan biridir ve emperyalizme karşı verilen bağımsızlık mücadelesinde ve sonrasında etkin rol alır.

Sol denilince akla ilk gelen yapılardan birisi, devlet yatırımlarıyla büyüyen, planlı ekonomiyi savunan sosyalist - komünist ekonomi modelleridir.²⁹⁴ Bünyesinde sosyalist, komünist, anarşist gibi ideolojileri barındıran sol görüş, ilerleme, özgürlük, eşitlik ve sosyal dayanışma gibi toplumsal değerleri savunurken; reform ve değişimlerde devlet müdahalesinin de gerekli olduğuna inanmaktadır.²⁹⁵ Sol görüş; yenilikçi, sistemin değişmesinden yana ve çalışanların haklarının sermaye sahiplerinden öncelikli olduğunu ve yaşam standartlarının yükselmesi gerektiğini savunur.²⁹⁶ Herkes eşittir, olumsuz şartlar içinde bulunan gruplara yardım etmek, farklı görüşlere karşı anlayışlı olmak ve sosyal reformu desteklemek gerekir. Bu ideolojiye göre, gelişme yalnızca sosyal değişimlerle söz konusu olabilir, yoksulluk gibi yaşam standartları adaletsizlik ve eşitsizliktir.²⁹⁷

Cemil Meriç *Bu Ülke* isimli kitabında sağ ve sol kavramlarını şöyle yorumlar: “Sol, Latince meş’um, eski Almandada eğri demek... Cehenneme inen merdiven hep sola bükülür. Sağ, kibar ve imtiyazlı; Rabbin sevgili kulları sağında oturacaklar, diyor Tevrat... Avrupa, Fransa’nın mirasını muhabbetle benimser... aynı manevî iklim, aynı içtimaî yapı. Önce burjuvazinin bayrağıdır sol, sonra dördüncü sınıfın... Hürriyettir, terakkidir, müsavattır. Sağa türbedarlık düşer; türbedarlık, yani ezeli değerlerin bekçiliği. Hangi ezeli değerlerin? İhtilal, istibdadın tasfiyesiydi; müjdeydi, ümitti gelecekti. Sağ, daima çekingen, daima korkak, daima sevimsizdir. Çekingendir, çünkü maziyi temsil eder; maziyi, yani keyfiliği, kanunsuzluğu. Korkaktır, zira kanlı

²⁹⁴ Türkiye Raporu, Sağ Ve Sol Görüş Tartışmaları, 19 Temmuz 2021, <https://www.turkiyeraporu.com/arastirma/sag-ve-sol-gorus-tartismalari-5349/>, (Erişim Tarihi: 22. 07. 2021).

²⁹⁵ Bati, **Oğuz Kağan, Politikada “Sol” ve “Sağ” Nedir?, Siyasal Hayvan**, 30 Eylül 2015, <https://siyasalhayvan.com/politikada-sol-ve-sag-nedir/>, (Erişim Tarihi: 16 Aralık 2021).

²⁹⁶ Jack Amca, **Nedir Bu Sağ Ve Sol Görüş, Milliyet Blog**, 09 Mart 2018, <http://blog.milliyet.com.tr/nedir-bu-sag-ve-sol-gorus-/Blog/?BlogNo=583762>, (Erişim Tarihi: 18.12. 2021).

²⁹⁷ Aleyna Yeşil, **Sağcılık & Solculuk 101**, 23 Ağustos 2021, <https://www.psikolojiagi.com/sagcilik-ve-solculuk/>, (Erişim Tarihi: 18 Aralık 2021).

imtiyazların ve karanlık istismarların mirasçısıdır. Sevimsizdir, hangi mezarlığı ürpermeden seyredebiliriz? Avrupa'nın son iki yüz yıllık tarihi, sol'un zaferleri, sağ'ın hezimetleri tarihidir.”²⁹⁸

el-Bâbu'l-Meftûh romanında zengin ideoloji örnekleri karşımıza çıkar. Bu düşünsel fraksiyon zenginliğinin ortaya çıkmasında modern bir toplum kurmaya çalışan halkın sancıları söz konusudur. Hızla değişen gündelik pratiklerin dönem mısırında pekçok farklı yansıması söz konusu olmaktadır. Bu minvalde içinde çok sayıda örnek barındıran romandan aşağıdaki kısım oldukça özgün bir fragman olarak karşımıza çıkar. *Babu'l-Meftuh*'ta nispeten muhafazakâr bir görüntü veren İsam ile sol görüşü taşıyan Mahmud arasındaki diyalog bu açıdan önemlidir:

-Öyleyse bana bu *Vefd* hükümetinin şu anda ne yaptığını söyleyebilir misin? "*Vefd*" diye ısrar ettik, defalarca. "Ülkeyi *Vefd*'en başka hiç kimse kurtaramaz." Dedik. Sonra *Vefd* ne yaptı? "

İsâm, "Bu bir zaman meselesi," diye itiraz etti. "Dünya tek bir günde yaratılmadı."

-Beni delirtme be! Ey İsâm, sende biliyorsun müzakereler sonucu değiştirmeyecek. Bütün ülke bunu biliyor. Sadece bugün değil yıllardır biliyor.

Baba ağzını siler ve: Genel olarak *Vefd* diğerlerinden daha iyi.

Mahmûd öne doğru meyleder ve kelimeler ağzından kavga ediyor gibi peşpeşe çıkar.

-*Vefd* diğerlerini geride bıraktı. Çünkü halk *Vefd*'e güvendi fakat o bu güvene ihanet etti." [s.27-28]

Bireysel ya da toplumsal eleştiri yapma isteğinden kaynaklanan mizah, eleştirinin sempatik halidir. İnsanlar açık bir şekilde söyleyemediklerini mizah kullanarak söylerler. Mizah yoluyla en sert eleştiriler dile getirilebilmekte, meşruluğa bürünmektedir.²⁹⁹ Yaratıcılığın açığa çıkması sonucunda mevcut sorunlara, kabul edilebilir çözümler üreten mizah, büyük kültürel ve medeni değişmelerinin yaşandığı, dönemlerde belirginleşir. Birçok insanın yaşamlarının son dönemlerinde her şeyi mizahi açıdan yaklaşımları, bilgelik, eleştirel düşünce ve mizah arasında köklü bir ilişki bulduğunu gösterir.³⁰⁰

²⁹⁸ Cemil Meriç, **Bu Ülke**, İstanbul: İletişim Yayınları, 2005, s. 52.

²⁹⁹ Yaşar, Öznur, "Siyasi Mizah ve Y Kuşağı", **Turkish Studies Social Sciences**, Cilt 13, Sayı 18, 2018, s. 1394.

³⁰⁰ Özdemir, Nebi, "Mizah, Eleştirel Düşünce Ve Bilgelik: Nasreddin Hoca", **Milli Folklor Dergisi**, Cilt 11, Sayı 87, 2010, s. 27- 40.

Yukarıda Vefd Partisi'ni eleştiren Mahmud karakteri oldukça yüksek bir ironik zekâyâ sahiptir. Bu yeteneğini ait olduğu sol dünya görüşünün kitlelere aktarılması sürecinde de kullanmaktadır:

“Mahmud toplumda yaygın olan sosyal meselelerden konuşmaya başlayınca kutsallık halesiyle çevrili olan geleneklerden hiçbir şeyi yıkmayı denemeden bırakmaz. Leyla'nın gözleri parlar, annenin dudakları titrer, baba bir tehlikeden dolayı endişelenir. Ancak Mahmud bu çıkmazdan ustalıkla sıyrılır. Alaycılığını mizahla harmanlar, baba gülmesini gizlemeye çalışır. Oğlu ciddi mi yoksa şaka mı yapıyor? Anlamakta zorlanırdı.” [s.27]

Ağabeyi ile arasında çok güçlü bağ olan ve ona hayran olan Leyla, ağabeyinin vatani için mücadele eden bir kahraman olduğuna ve bu nedenle İngilizlerin onu vurduğuna inanmaktadır: “-İngilizler onu vurdu. Onu vatani için vurdular. Onu bir kahraman olduğu için vurdular”. [s.6]

Halka baskı ve zulüm yapan emparyalistlere karşı gerçekleştirilen gösteride sivil halkın üzerine ateş açılması sonucu çok sayıda ölü ve yaralı vardır. 1923'te ilan edilen bağımsızlık sonunda seçimle başa gelen Vefd Partisi beslenen umutları boşa çıkarmış İngilizlere karşı varlık gösterememiştir. Siyasi zafer olarak ilan edilen anlaşmalar onların Mısır üzerinde hâkimiyetini perçinlemiştir. Bütün bu gelişmeler sonucunda sorunun siyasi yolla çözülemeyeceğini fark eden Mısırlıların önünde beliren yeni bir yol silahlı mücadeledir. Onlarla savaşacak güce sahip olmak ve ülkeden gitmelerini sağlamak için şartları eşitlemeleri gerekmektedir. Mahmud'un gösteriler sonrasında hissettikleri tüm Mısırlıların duygularını ifade etmektedir. Mahmûd İsâm'a gösteri sırasında yaşadığı durumu ve hissettiği çaresizliği anlatırken konuşmalarına kulak misafiri olan Leylâ, ağabeyi Mahmûd'un hayalinde ki gibi İngilizleri dövmediğini, vatani için onlarla mücadele eden bir kahraman olmadığını düşünerek çok üzülür ve bu durumu asla kabul etmez. İsâm ve Mahmûd'tan ona duymak istediği cevabı alana kadar sormaya ve üzölmeye devam eder. İsteddiği cevabı alınca çok mutlu olan Leylâ büyüyünce ağabeyi gibi İngilizlerle mücadele eden bir kahraman olmayı hayal etmektedir:

-Benim ne hissettiğimi biliyor musun İsâm. Ben kuvvetli bir darbe yemiş ve beni döveni dövmeğe güç yetirememiş hatta bağıraramış biri gibi hissediyorum.” [s.11]

Leyla'nın dudakları titredi ve yüzü kaskatı kesildi. Sanki içinde bir acı vardı.
İsam:

-Bir gün bizim elimizde de silah olacak, dedi.

Leyla bağırarak onun sözünü kesti. Ağabeyine doğru atıldı ve ağlayan bir sesle omuzunu silkerek:

-Mahmûd, sen İngilizleri dövdün, onlar seni dövmedi. Sen. Sen. Mahmûd.

Mahmûd cevap vermedi. Leyla'nın eli Mahmûd'un omuzundayken başını İsam'a çevirdi. Sempatik bir şekilde:

İsam, Mahmûd İngiliz'i dövdü, öyle değil mi? dedi.

- Herhangi bir şüphe olabilir mi? dedi İsam hafifçe tebessüm ederek.

Leyla ikna olmadı ve Mahmûd'a döndü. Boğuk bir sesle: Sen, sen Mahmûd sen

Mahmûd Leyla'nın gözlerinden kaçınmak istedi ama gözleri ona yönelmişti ve Onlarda umutla karışık öldürücü keder vardı. Mahmûd başını omuzuna gömdü ve uzağa bakarak:

-Evet Leyla, İngilizleri biz dövdük. [s.11]

Aslında Leyla ağabeyin İngilizizi dövdüğünü düşünürken ve bu konuda ısrar ederken haklıdır. Bu gösteriler halkın ne olursa olsun onların işgaline razı olmayacaklarının ve sonuna kadar direneceklerinin delilidir. Onlara vurulmuş bir darbe ve özgür Mısır için bir müjdedir. Alışılmışın aksine annesinin değil ağabeyini kendine örnek alan Leyla, onun vatanın özgürlüğü için mücadele etmesi ile gurur duyar. Bu gurur gelecekte izleyeceği yolu belirlemesine yardımcı olur ve bu andan itibaren bağımsızlık ve vatan mücadelesinin içine girer. Tek eksiği büyümezdür. Büyüdüğünde onlarla savaşacak kadar güce sahip olacaktır. Zor zamanlarda çocuklar erken olgunlaşır. On bir yaşındaki Leyla, savaşın diğer çocukları gibi erken büyüyüp olgunlaşır ve milli mücadele bilincine ulaşır. Romanı bir dönem islam dünyasında çok işlenen modernizm ve geleneğin çatışmasından ayıran ve özel kılan Leyla'nın yaşamı ile Mısır'ın siyasal ve toplumsal hayatının örtüşmesidir. Leyla ile beraber Mısır da büyür, ulusal kimliği için savaşır ve sonunda özgürleşir.

Leyla onun omuzunda katıla katıla güldü. Sonra başını tebessüm ederek kaldırdı ve gözlerinden yaş akarak:

-Ben biliyordum, bunu biliyordum. Okulda onlara dediğim gibi, dedi.

-Ben de senin gibi büyüyünce İngilizleri döveceğim. Büyüdüğüm zaman onları silahla vuracağım, dedi.

Nahhas Paşa'nın 1936 anlaşmasını tek taraflı olarak feshetmesinden sonra Mısır'da halk işgalcilere karşı her alanda mücadele başlatır. Kurulan gönüllü birlikleri kanal bölgesinde İngilizlere savaşır. Leyla'nın ağabeyi Mahmut'ta anne ve babasının karşı gelmelerine rağmen üniversiteyi bırakarak diğer vatansever gençlerle beraber

kanal bölgesinde savaşmaya gider. Leyla'ya yazdığı mektupta kanala geldikten sonra nasıl değiştiğini, hayatının anlam kazandığını, bencillikten kurtularak özgürleştiğini ve cemaat içinde bir fert olarak cemaate hizmet ettiğinde değer kazandığını anlatır. [s.101]

“Durgunluk ölümdür, yaşam değil.” Leyla'nın ağabeyinin mektubunda yazdığı bu cümle, hiçbir şey yapmadan var olan sorunun geçmesini bekleyen, değişimden korkan, değişime karşı direnen, özgürlüğün ve ilerlemenin önünde engel olarak duran insanlara bir göndermedir. Değerleri için savaşmayan insan ve toplum yok olmaya mahkûmdur. Hareketsizlik ve hissizlik ölümün diğer adıdır. Mahmud, kanala geldikten sonra büyüdüğünü hissediyor. Büyümek, olgunlaşmak yaş aldıkça gerçekleşen bir olay değildir. İnsan yaşadıklarıyla, yaşayamadıklarıyla, tecrübeleriyle, sorumluluklarıyla ve hedefleriyle büyür. Büyük bir amacı olan ve bu amaca hizmet için çalışan insan büyür. İnsan, dünyaya geliş sebebinin yeme ve içmeden fazlası olduğunu; diğer insanlara, vatanına ve milletine karşı görevleri olduğunu anladığında ve bu görevleri yerine getirmek için çalıştığında, bütünün bir parçası olduğunda büyür. Sadece kendini düşünmenin bencillik olduğunu anladığında, menfaatsiz sevdiğinde, sevmenin fedakârlık yapmayı gerektirdiğini farkettiğinde, hayatının her anını heyecan, mücadele ve umut içinde geçirdiğinde büyür insan.

“Leyla ben büyüdüm. Kanala geldikten sonra büyüdüğümü hissediyorum. Ben yaşıyorum Leyla yaşıyorum. Beni anlıyor musun canım. Ömrümün her dakikasını her saatini heyecanla yaşıyorum. Ben Kahire’de iken yaşadığımı sanıyordum. Son tecrübemden sonra hatalı olduğumu anladım. Durgunluk ölümdür. Hayat değil. Sen bana korkmuyor musun diye soruyorsun. Tabi ilk başta korktum. Korku mücadeleyi lezzetli kılan şeydir. İnsan korkarak ilerliyor. Fakat kuvvet korkudan büyüktür. Onu ileri doğru iter ve tam bir sebat ile yapması gerekeni yapmasını sağlar. Her şey bittiğinde insanı sevinç kaplıyor. Çünkü nefesine, zayıflığına ve bireyselliğine galip geldiğini anlıyor. Zaman geçtikçe her şeyi kontrol altında tutan bencilliğinden özgürleşiyor. Cemaat içinde bir fert olduğunu hissediyor. Bu cemaatin hizmetinde olduğunda hayatı önem kazanıyor. O hayatını kaybetti diye arzın dönmesi durmayacak. Başladığı işi diğerleri bitirecek. Uğruna hayatını kaybetmiş olduğu işi. İşte böyle insan korkudan azat oluyor ve bencillikten özgürleşiyor. [s. 101]

Mısır milliyetçiliği hem sol hem islami düşünceden beslenir. Kendisi marksist bir yazar olan Latîfe ez-Zeyyât'ın, *el Bab'ul- Meftuh* romanında idealize edilen karakterler sol ideolojiye yakındır. Bununla beraber marksizim veya sol ideoloji kelimeleri romanda açık bir şekilde çok fazla yer almaz. Modern solcu kişiler karakterize edilerek ve yüceltilerek verilirken muhafazakâr -geleneksel karakterlerin bencil ve menfaatçidir.

2.2.3. Feminizm

Modern zamanların vazgeçilmez konularından biri olan kadın erkek eşitliği, erkeğin veya kadının üstünlük yarışı feminist düşüncenin doğuşunda önemli etken olmuştur. Erkeğin asırlar boyu kadına zulmettiğini ve onu belli sınırlar içine hapsettiğini iddia eden feminist düşüncenin romandaki yansımaları bu bölümde incelenmeye çalışılacaktır.

Feminizm, kadın erkek arasında erkeğin üstünlüğüne, erkek egemenliğine dayalı olan iktidar ilişkisini ve erkek merkezli toplumsal kuralları kadının lehine değiştirmeyi amaçlayan siyasi bir harekettir.³⁰¹ Fransızca femme (kadın) sözcüğünden türetilmiş olan feminizm kelimesi “Fransızca sözlükte: Kadının toplumsal hak ve işlevlerinin geliştirilmesi için çabalayan düşünce akımı” olarak açıklanmaktadır. Türkçe sözlükte: “Toplumda kadının yararlanacağı hakları çoğaltmak ve erkeğine eşit kılmak amacını güden düşünme akımı.” olarak tanımlanmıştır.³⁰² Anlamları ile karşılık bulmuştur. Feminizmi, kadın hakları hareketi” ve “kadının kurtuluşu hareketi” olarak iki ana başlık altında sınıflandırmak mümkündür.³⁰³ Feminist hareket içerisinde kadın ve erkeğin eşit olduğunu, eşit haklara sahip olması gerektiğini savunan ve erkek hiyerarşisini ret eden gruplar olduğu gibi kadının biyolojik ve duygusal açıdan erkekten daha üstün erkeğin ‘tamamlanmamış kadın’ olduğunu iddia eden gruplar da vardır.³⁰⁴

1789 Fransız Devrimi’nin kazanılmasında erkeklerle birlikte mücadele eden ve onlar kadar etkili olan kadın, devrim neticesinde elde edilen eşitlik, özgürlük ve kardeşlik gibi kavramlardan mahrum bırakılmaları, dernek kurmaları, toplantı yapmalarının yasaklanması ve mevcut kadın kulüpleri kapatılması üzerine Fransa’da kitlesel kadın hareketleri başlamıştır.³⁰⁵ İnsan ve Vatandaş Hakları Evrensel Bildirisi’nde geçen “insan” kelimesinin sadece erkekleri kastettiğinin anlaşılması üzerine Olympe de Gouges, 1791 yılında “Kadın ve Kadın Vatandaş Hakları

---

³⁰¹ Gül Aktaş, “Feminist Söylemler Bağlamında Kadın Kimliği: Erkek Egemen Bir Toplumda Kadın Olmak”, *Edebiyat Fakültesi Dergisi*, Cilt 30, Sayı 1, Haziran 2013, s. 59.

³⁰² Gönenç, Aslı Yapar, “Fransa’da ve Türkiye’de Kadın Hareketleri”, *İletişim Fakültesi Dergisi*, Cilt 0, Sayı 27, Ocak 2012, s. 3.

³⁰³ Aktaş, *a.g.m.*, s.59.

³⁰⁴ Özlem Topcan, “*Yahudilik ve Hristiyanlık Din Geleneklerinde Toplumsal Cinsiyet*”, (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Ankara Üniversitesi SBE), Ankara, 2010, s. 97.

³⁰⁵ Gönenç, *a.g.m.*, s. 5, (Çakır, Serpil, *Osmanlıda Kadın Hareketi*, İstanbul: Metis Yayınları, 1994, s. 21.

Bildirgesi'ni yazdı.³⁰⁶ Bildirge'nin onuncu maddesinde "Kadın idam sehпасına çıkma hakkına sahiptir. Bu nedenle eylem ve ifadeleri yasalarla korunan kamu düzenini bozmamak koşuluyla, konuşma kürsüsüne de çıkma hakkına sahip olmalıdır."³⁰⁷ yer alan ifade bildirgeye damgasını vurmuştur.

Feminizmin kavramının ortak tanımı yapılamamışsa da Mitchel'in feminizm tanımı genel kabul görmektedir. Mitchel feminizmi 'kadınların kendi aralarında bir dayanışma yaratarak, erkek egemen dünyanın norm ve değerlerine, cinsiyetçi politikalarına karşı başlatmış olduğu mücadele' olarak tanımlamıştır.³⁰⁸ Rebecca West "Şahsen feminizmin tam olarak ne olduğunu asla bulamadım. Tek bildiğim beni kapı paspasından ayıran hissiyatları ifade ettiğimde insanların bana feminist dediği"³⁰⁹ sözlerinde feminizin kadınların eşit haklara sahip olma, saygınlıklarını kazanma çabası dile getirilmiştir.

İnsanlara dayatılan kültürel kodlardan farklı bir benlik algısına sahip olan Leyla, kızların geleneksel olarak annelerini taklit etme ve onlardan devr aldıkları toplumsal mirasları gelecek nesillere aktarma misyonunun dışına çıkar. Örnek olarak bir kadını değil, bir erkeği, modernist dünya görüşüne sahip olan ve kendine yakın hissettiği ağabeyini alır. Yaşadığı toplumun çok alışık olmadığı bu durum, onun bundan sonraki hayatının en belirleyici özeliğidir. Ağabeyini örnek alma hasebiyle vatan sevgisi ve ulusal mücadele bilincine erken ulaşan Leyla, o günlerde halkın emparyalist güçlere karşı gösterilerde dile getirmiş olduğu bir sloganı söyleyerek odadan çıkar. Onun düşüncesinde vatan müdafası kadın ve erkek ayırımına girilmeden herkesin üzerine düşen bir sorumluluktur

Ağabeyi Mahmûd ve teyzesinin oğlu İsmâ'm konuşmalarından Mahmûd'un hayalinde ki gibi İngilizleri dövmediği ve vatanı için onlarla mücadele eden bir kahraman olmadığı sonucunu çıkaran Leylâ bu duruma çok üzülür. İsmâ ve Mahmûd ona duymak istediği cevabı verince çok mutlu olan Leylâ'nın hayallerini kendine idol

---

³⁰⁶ Diren Çakmak, "Fransız Devrimi'nde Kadın: Eksik Yurttaş", **Ege Akademik Bakış**, Cilt 7, Sayı 2, 2007, s. 734.

³⁰⁷ Ece Göztepe, "Kadının ve Kadın Yurttaşın Haklar Bildirgesi." **Ankara Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi**, 1996, Cilt 45, Sayı 1-4, s. 185-193.

³⁰⁸ Gün Taş, "Feminizm Üzerine Kavramsal Bir Değerlendirme", **Akademik Hassasiyetler**, 10 Şubat 2016, Cilt 3, Sayı, 16, s.14.

³⁰⁹ Özlem Kuşcan, "*Kadının Kimlik Sorunu*", (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Erzurum Üniversitesi SBE, 2001), s.33.

olarak seçtiği ağabeyi gibi büyüyünce İngilizlerle mücadele etmek süslemektedir.

-Ben de senin gibi büyüyünce İngilizleri döveceğim. Büyüdüğüm zaman onları silahla vuracağım. Dedi.

- Herhangi bir şüphe olabilir mi? Dedi İsam.

Leyla hızla kalktı ve dışarı doğru yöneldi. Göstericilerin yaptığı gibi ritmik bir şekilde zıplıyordu. Sağ elini kaldırıp indirerek slogan atıyordu: Silah, silah, silah istiyoruz...[s.14]

Feministler cinsler arasında eşitsizliğin aile kurumunda ortaya çıktığını ve yine aile kurumu ile devam ettiğini savunurlar. Her erkeğin kadının nesnelleştirilmesinde çıkarı vardır. Bu çıkar doğrultusunda hareket ederek cinsler arası eşitlik istemezler. Eşitsizliğin dayanak noktası olan aile dönüştürülüp değiştirilmesi gereken ilk ve en önemli kurumdur. Aile, ez-Zeyyât'ın romanda en çok üzerinde durduğu kurumdur. Ailenin kadın üzerinde ki baskı ve etkisine dikkat çeken yazar, aile kurumunun kadını ikincilleştirmesine ve değersizleştirmesine vurgu yapar. Genç bir ortaokul öğrencisi olan Leyla, güçlü, coşkulu bir benlik duygusuna sahiptir. Genç kızlığa adım attığı ilk andan itibaren baskı altına giren ve çocukluğunda ki özgürlüğü ve rahatlığı kaybeden Leyla'nın hayatı tamamen değişir. Her hareketi, her sözü gardiyan olarak isimlendirdiği kişiler tarafından gözlenmeye başlar, tenkit edilir ve yönlendirilir. Hiç bir günah işlemediği halde sırf kadın olduğu için ataerkil toplumun adaletsizliğiyle karşı karşıya kalır. Oğullarına gösterdikleri sevgiden, özgürlükten ve kendi kararlarını verebilme, kendi seçimini yapabilme hakkından mahrum eden ailesiyle çatışır. Toplumun adaletsiz ve baskıcı kurallarını hiç sorgulamadan kızına dikte eden baba, ailenin diğer üyelerinin de bunları uygulamasına katkıda bulunur. Tüm bu baskılar karşısında yalnız kalan Leyla'nın kalbi, kadını kendine yabancılaştıran adaletsiz normların önünde eğilen sürünün bir parçası olmayı asla kabul etmez. Herkesten uzaklaşarak kendi olabileceği, istediği gibi hareket edebileceği, özgür ve mutlu olduğu tek yer olan odasında hayallere ve yalnızlığa sığınmayı tercih eder. Bu uzlet asi kalbinin dilsiz direnişidir. Odasında daha fazla kalabilmek ve diğerleri tarafından rahatsız edilmemek için onlarla uyum içinde hareket eder. Hayatının öznesi olmadığını her zaman başka birileri tarafından kontrol edileceğini anladığında mutsuz olur. Olmak istediği kişi ile olduğu kişi arasında fark büyüdüğünde sessizleşir. Takınması gereken maskeler çeşitlendikçe yalnızlaşır.

İşte bu odada, istediği gibi davrandığı, içinde tek başına herkesten hatta Mahmut'tan uzak durduğu dünyası var. O bu dünyada ne olduğunu bilmediği hayaller kurarak, sevinerek, ızdırıp çekerek ve esrarengiz şeylere özlem duyarak

yaşadı. Bazen varlığının her zerresinde dans eden, vücudunun hafif olduğunu hissettiren şeyler. Hemen pencereye koşar ve onu açar neşe içinde gökyüzünde uçan bu kuşlarla beraber uçabildiğini hayal ediyordu. [s. 28]

Annesinin yanına gelen misafirlere ne zaman nasıl davranacağını annesi ona en ince ayrıntısına kadar öğretir. Her şey önceden annesi tarafından dikkatle hesaplanmıştı. İsteddiği gibi konuşup gülmekte, istediği zaman ayrılmakta özgür değildi. Kendi olamamak, kendini ifade edememek, her hareketinin hem kendi hemde diğerleri tarafından sürekli, kontrol altında tutulması, müdahale edilmesi ve eleştirilerek belli kalıplar içine sokulması onun için özgürlüğünün kısıtlanması, insanlığının öldürülmesi demektir. O bu durumdan bütün kalbiyle nefret ediyordu. Mısır'ın sömürge yönetimin esaretinden kurtulmaya çalıştığı gibi, kendisine zorla dayatılan sıkıcı ve samimiyetsiz toplumsal normlardan kurtulmaya çalışıyordu.

Feministler, kadınların baskı altına alınmasının ana sebebi olarak erkek egemen toplum yapısını görmekte dirler. Kadınlar, erkekler tarafından kendilerine dayatılan bastırılmış bir sınıf olmayı kabul etmemeleri ve enerjilerini diğer kadınlarla birleştirerek baskıcı erkeklere karşı mücadele etmelidir.³¹⁰ Latife ez-Zeyyât, kadınların baskıya boyun eğerek ikincil sınıf olmayı kabullenışı ve bunun taşıyıcılığını yapmalarını eleştirmiştir. Erkek egemenlik yalnızca toplumdaki erkeklerin bir dayatması değildir. Toplumda ki kadınlar, diğer kadınlara ataerkil toplumun kurallarını dayatır, empoze eder. Kadın olduğu için ezilenler, kızlarını kendilerini ezen toplumun beklentisi doğrultusunda yetiştirebilmek için sustmayı, boyun eğmeyi, öfkelenmemeyi öğretti. Leyla'nın annesinin kızını sürekli kontrol altında tutması, onu her durumda itaata zorlaması, ne yaparsa yapsın onu suçlu olarak ilan etmesi, kadının diğer kadın üzerinde yaptığı baskıların bir göstergesidir. Kadın olduğu için kendisi olma, kendini dilediği gibi ifade etme, hakkı elinden alınmış ve toplumun kadınlardan beklediği sınırları önceden çizilmiş şekle sokulmuştur. Süslenmeli, zarif elbiseleri ve güzel görünümüyle etrafındakilerin dikkatini çekerek, köle pazarında sunuma çıkarılan bir meta, bir cariye gibi bedelini artırmalıdır. Romanda anne figürleri ataerkil toplumun taşıyıcıları, gelenek ve göreneklerin koruyucularıdır. Hepsinin hayali, kızları için zengin bir eş bularak konularını yükseltmektir. Kızlarının mutluluğu, huzuru ve hayatı pahasına da olsa

---

³¹⁰ Didem Şerbetçi, Postkolonyal Feminizm Bağlamında “Küresel Kız Kardeşlik” Kavramının İncelenmesi: Hindistan Örneği, (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi Adnan Menderes Üniversitesi SBE), 2015.

toplumun kabul edeceği bir damat arayışı içindedirler.

“Annesinin misafirlerini karşılamak ve onlarla sohbet etmek onun için bir problemdi. Şimdiye kadar yeterince alıştırma yapmıştı. Ve edep içinde kibarca nasıl tebessüm edilir, nasıl ve ne zaman gülünür, ne zaman oturulur, ne zaman ayrılması gerekir, her ne kadar boş konuşulsa da nasıl dikkatle dinlenir. Başını ne zaman onaylayarak sallayacağını, hoşlandığını ya da şaşırıldığını ne zaman göstereceğini öğrenmişti.

Fakat o bütün bunlardan nefret ediyordu. Bütün kalbiyle nefret ediyordu. Bunu özgürlüğüne vurulmuş bir zincir ve insanlığın katli olarak kabul ediyordu. Bu nedenle bazen hata yapıyordu. [s. 29]

İlk feminist yazarlardan biri olan Mary Wollstonecraft, kadının sosyalleşme süreci içerisinde köleleştirildiğini ve erkeğe hizmet etmek amacıyla yetiştirildiğini iddia etmiştir. Erkeği doğal olarak ailenin reisi olarak gören ataerkil zihniyette kadın, evlilikle birlikte birey olarak yok hükmündedir. Kadınlar, daha iyi şartlarda evlilikler yapabilmeleri için bedenlerini kullanmaya mecbur bırakılmışlar ve akıl, güzellik kavramının gölgesinde kalmıştır. Feminizme göre aile ataerkil sistemin uygulandığı mekândır. Evin sorumluluklarını taşıyan ve özel alana hapsolarak kamusal alandan uzak tutulan kadın, kendisine çizilen sınırları benimser. Ve bu sınırları kızlarına öğretir. Kadını köleleştiren ezen bu düzen kuşaktan kuşağa aktarılmış olur.³¹¹

Feminist bir yazar olan ve kadın hakları konusunda çalışmalar yapan ez-Zeyyât, feminist kimlik verdiği Leyla karakterinin sancıları ile yoğunlaştığı konulardan biri de kız çocuklarının erkeğe hizmet etmek için yetiştirilip, yine onların beğenisine sunulmak için dış güzelliklerinin ön plana çıkarılmasıdır. Annesinin zengin akrabalarından yanına sık sık ziyarete gelen Devlet Hanım kız çocuklarını ailenin sosyal mevkiini yükseltmek için kullanılan bir meta olarak görür. Kız çocukları güzelliğini açığa çıkaracak şekilde giyinip süslenmeli ki değerleri artsın ve yüksek mevkilerde zengin insanlar onlara talip olsunlar. Böylece ailede toplum içinde kendilerine iyi ve saygın bir yer edinsin. Devlet Hanım artık genç kız olan Leyla’yı bu amaçla uzaktan delici bakışlarla dikkatle inceler. Sonra yanına çekerek eliyle bedenini kontrol eder ve annesine kızın bedelini artırmak için daha güzel giyinip süslenmesi gerektiğini aksi takdir de hiçbir değerinin olmayacağını ve söyler.

---

³¹¹ Hatice Kübra Doğancı ve Tarık Tuncay, Tarihsel Süreçte Kadının Aile İçindeki Konumunun Feminist Sosyal Hizmet Yaklaşımı Temelinde Değerlendirilmesi, **Toplum ve Sosyal Hizmet**, Cilt 31, Sayı 3, 2020, s. 1339-1344.

-Yazıklar olsun sana. Bugün bu kızın hiçbir değeri yok. dedi.

Demek istediği: Yazıklar olsun sana kız bugün evlenecek yaşta. Eğer kız güzelliğini ortaya çıkaracak şekilde giyinmezse pazarda hiçbir değeri yok.

-Leyla yatağından ayağı zıpladı. Cariye! Köle pazarında ki cariye. Güzel giyiniyor, süsleniyor, değerini yükseltiyor... Fakat neden kızıyor? Neden heyecanlanıyor? Bu gerçek değil mi? Mümkün değil... Evet, bu gerçek, bu hayat, kızın içinde yaşadığı toplumda ki durumu bu. Bu durumu kabul etmesi ya da ölmesi gerekiyor, ölmesi. [s. 36]

Genç kızın değerini artıran şey nasıl güzelliği ise erkeğin toplumda ki değerini belirleyen şey cebinde ki parasıdır. Bir erkek zenginse artık onun için güzel görünmenin ya da ahlakının düzgün olmasının hiçbir önemi yoktur. Kadın için bekkenilen hiçbir erdem erkekten beklenmemektedir. Kız, akli erdiği andan itibaren bir başkasının evine gitmek ve hizmet etmek için hazırlanır. İyi bir eş olmak, eşine itaat etmek, fedakârlık yapmak ve sabretmek ona öğretilen yaşam biçimidir. Çünkü artık kendine ait bir hayatı yoktur. Hayatı eşinin hayatına bağlanır, duygu ve düşünceleri onun vicdanına ipoteklenir. Eşinin evinde de baba evinde olduğu gibi düşünmeyen, hissetmeyen ve sevmeyen bir ölü gibi olmalıdır. Kız çocuğuna toplumun biçtiği rol bundan fazlası değildir.

Feminizm, ataerkil toplum düzeninde kadınlara mülk gözüyle bakılmasını, kadın kimliğinin erkekler tarafından belirlenerek kadınların ötekileştirilmesini reddeder. Birinci dalga feministlerden olan Simone Beauvoir'e göre kadınların varlık göstererek ataerkil düzeni değiştirmeleri ve ötekileştirilmeye rıza göstermemeleri gerekmektedir.³¹² Latîfe ez-Zeyyât, aşağıdaki alıntıda kadının ataerkil toplumda nasıl ötekileştirildiğine ve bir meta gözüyle bakılarak değersizleştirildiğine dikkat çeker.

Kız doğduğu zaman teslim tebessümüyle tebessüm ediyorlar. Büyüdüğü zaman onu hapsediyorlar. Ona hayat sanatını öğretiyorlar. Tebessüm ediyor, boyun eğiyor, koku sürüyor, pohpohluyor. . Yalan söylüyor, güzel giyiniyor, belini bağlıyor, göğsünü yükseltiyor, pazarda bedelini artırmak için. Ve evleniyor. Kiminle evleniyor? Herhangi bir insan "Erkeğin cebinden başka ayıbı olmaz. "Beyaz duvak giyiyor ve eşinin evine taşıyor. "Dünya bunu istiyor." Her şey kolay, basit ve anlaşılır. Lakin, lakin hırslı olması gerekir. Çok hırslı, hissetmemesi gerekir,, idrak etmemesi , düşünmemesi, sevmemesi.. Safâ 'yı öldürdükleri gibi onu da öldürmeleri gerekir. [s. 36]

Ailesinin yaptığı baskı, eleştiri ve azarlamalar nedeniyle kendine güvenini kaybederek ürkek bir genç kız haline gelen ve kendinden utanan Leyla'nın psikolojisi

³¹² Mehmet Akif Balkaya ve Kuğu Tekin (ed), **Edebitat Kuramları Giriş ve Uygulama**, İstanbul: Çizgi Kitap evi, 2019, 42.

yürüyüşüne yansır. Bu durum yapılan baskının onun hayatını nasıl mahvettiğinin, cesaretini ve gücünü nasıl elinden aldığını göstergesidir. Tüm güveni kırılan ve hayatı çalınan genç kız başı önde ve hızlı adımlarla yürümeyi alışkanlık haline getirir.

“Yürüdüğünde bedenini arkaya doğru çeken zincirle bağlıymış gibi omuzları kavisli, başı, insanların bakışlarından gizlenmek için hedefine en hızla şekilde ulaşmak istercesine öne doğru uzanmış bir şekilde yürüyordu.” [s.24]

Başını öne eğerek yürümeye alışık olan Leyla'nın gönüllü eğitiminde en çok zorlandığı konu başını dik tutmasıydı. Kendine güveni olmayan ve sürekli suçluluk psikolojisi içinde olan Leyla, aldığı eğitimden sonra kendine güvenini yeniden kazanmış ve başını dik tutmayı başarmıştır.

Okula ulusal muhafız fırkası gelerek konferans verir. Leyla ve Senâ gönüllü yazılırlar ve eğitime başlarlar. Leyla eğitimin her dakikasından faydalanır. Başlarda çok eğlenir. Çavuş başını kaldırmasını söylediği zaman bir yalnızlık duygusu hisseder. Başını kaldırmayı dener fakat başaramaz. Senâ'ya:

“- Yapamıyorum, yapamıyorum der. Senâ:

-Çünkü başını eğerek yürümeye alıştın.

“-Başını kaldır. Bedenini rahat bırak. Yürürken içinden: Ben güzelim, ben zekiyim de.” Leyla güler. Senâ:

“-Şaka yapmıyorum. İnsanın kendisiyle gurur duyması gerekir. Denedi ve başardı. Etrafında ki herkes boyunun yükseldiğini ve yürüyüşünün doğruluğunu fark etti.” [s.242]

Romanın sonunda, Kanal Savaşı askeri olarak olmasa da siyasi olarak kazanılır, Halk bu zaferi kutlamak için sokağa çıkar. "işgal ve sömürge döneminin" en acı veren sembolü olarak kabul edilen, De Lesseps heykeli milisler tarafından tahrip edilir. Leyla, alınan bu zafer ve işgalin simgesi heykelin kaldırılması ile Mısır'ın bağımsızlığını kazandığına ve görevlerinin sona erdiğine inanır. Hüseyin'e bunun bir son olduğunu söyler. Onun verdiği cevap, bunun bir son olmadığı tam aksine bir başlangıç olduğudur. Bu, Mısır'ın toplumsal, siyasi ve ekonomik hayatında yeni bir merhalenin başlangıcıdır. Leyla'nın özgürce kendi seçimini yapabildiği, içinde modernizmin ve özgürlüğün temsili olan Hüseyin'in de bulunduğu bir hayatın başlangıcıdır: “Hüseyin, romanın betimlediğine ve ona yüklediği konuma göre, olayların yüzeyini aşan, onları

yönlendiren veya doğuran, derin anlamlarına ulaşan vicdanın sesidir.”³¹³

Feminizmin amacı kadınları kendilerine dayatılan baskılardan kurtarmak, hayatlarıyla ilgili kararları kendi özgür iradeleri alabilmelerini ve geleceklerini belirleyen seçimleri yapmalarını sağlamaktır. Kadın karakter Leyla, romanın sonunda feminist ideolojinin kadından beklediği bu iradeyi göstererek özgür seçimini yapar. Kalbinden gelen sese göre hareket ederek tüm zincirlerden kurtulur. Büyük bir sevgi ve inançla içine girdiği bütün, onu şevkatle sararak yaralarını iyileştirir. Kabuk bu sefer içten değil dıştan kırılır. Ülkenin özgürlüğünü kazanmak için girdiği savaştan kendi özgürlüğünü kazanarak çıkar. Bunu hem vatanın hem kadının özgürlüğü için mücadele eden Hüseyin’in desteğiyle başarır. Romanda özgürlüğün sembolü olan Hüseyin, vatanın bağımsızlığı için nasıl kadın erkek omuz omuza mücadele etmişse kadının özgürlüğü içinde beraber hareket etmeleri gerektiğinin bir ifadesidir. Verilen ikili mücadele sonunda önce Mısır sonra Leyla özgürlüğüne kavuşur. Mısır’ın işgalin simgesi olan De Lesseps’in heykelinden kurtulmasının ardından Leyla, parmağında bulunan nişan yüzüğünden kendi özgür iradesi ile kurtulur.

Hüseyin Leyla'nın nişan yüzüğünü attığını anladı. Omuzunu tuttu ve heyecandan titreyen sesiyle bağırdı. "Sen hürsün, hürsün"

-Bu son Hüseyin.

-Bu başlangıç Leyla. [s.353]

Romanın ana karakteri Leyla'nın rol model olarak annesini örnek almak yerine ağabeyi Mahmud'u tercih etmesi, gelecekte vatan için savaşmayı hayal etmesi, babasının ve nişanlısının otoritesini reddetmesi karşımızda feminist bir karakter olduğunun göstergelerindedir. Ateerkil toplum yapısını eleştirerek kadın ve erkek arasında var olan eşitsizliğe ve erkek egemen zihniyet tarafından kadınlara yapılan haksızlıklara dikkat çeker.

---

³¹³ Samir Al-Youssef, **Latifa Riwayat Latifat Alzayaat Fi Tarjamat Ainkilizia . Albab Almaftuh Bidayat Waeidat 'Am Nihayat Bahita ?**, 01 Nisan 2004, <https://bit.ly/3yyoDvx>, (Erişim Tarihi: 14 Haziran 2022).

2.2.4. Muhafazakârlık

Geçmişte yaşamış ve günümüzde yaşayan tüm toplumlar ve kurulan tüm medeniyetler yavaş ve ya hızlı mutlaka değişime uğramıştır. Değişim kaçınılmazdır. Akli tanrısallaştıran Aydınlanma Çağı ve Fransız ihtilali ile hızla sekülerleşen dünya karşısında değişime tedbirli bir şekilde yanaşan, var olan düzeni korumak amacıyla ortaya çıkan ideoloji muhafazakârlıktır.

Kelime olarak bir şeyi korumak anlamına gelen muhafazakârlık, mevcudu korumak, değişmesine karşı olmak, statükodan yana olmak, toplumun tarihten getirdiği kültürel değerlerinin yeni değerler karşısında muhafaza etmek, var olan siyasi, ekonomik ve sosyal sistemin değişimine karşı çıkmak anlamına gelir.³¹⁴ Muhafazakârlık saklamak, korumak, ezberlemek anlamlarına gelen Arapça hıfz kelimesinden türetilmiş bir terimdir. Toplumsal mirasın ve hafızanın korunmasını, kökler, örf ve adetler, gelenekler, inançlar gibi değerlerin sürekliliğini sağlamayı ifade eder.³¹⁵

Sağ ve sol lügatte ve günlük konuşma dilinde yön bildiren iki kelimedir. Sol sözlükte, “İnsan vücudunda kalbin bulunduğu tarafta olan, sağ karşıtı” olarak, sağ sözlükte “İnsan vücudunda kalbin bulunduğu tarafın karşısında olan, sol karşıtı” olarak tarif edilerek somutlaştırılmıştır.³¹⁶ Fransız İhtilali’nden (1789-1799) bugüne yaklaşık iki yüz yıldır sosyal ve siyasi bir kavram olarak kullanılmaya devam etmekte olan³¹⁷ sağ ve sol siyaset düşüncesi ile eylem dünyasını bölen ideolojiler ve hareketler arasındaki zıtlığı göstermek için kullanılmaktadır.³¹⁸ İhtilalden sonra kralın yasaları veto etme hakkı olması gerektiğini savunan milletvekillerinin mecliste Parlamento Başkanı’nın sağ tarafına sadece geciktirebilme hakkı olması gerektiğini savunan milletvekillerinin ise sol tarafına oturmasından esinlenerek ortaya çıkmıştır.³¹⁹

³¹⁴ Ali Bulaç, **Çağdaş Kavramlar ve Düzenlemeler**, İstanbul: İz Yayıncılık, 1998, s. 163.

³¹⁵ İsmail Safi, Türkiye’de Muhafazakârlığın Düşünsel – Siyasal temelleri Ve ‘Muhafazakâr Demokrat’ Kimlik Arayışları, (Yayımlanmamış Doktora Tezi, Ankara Üniversitesi SBE, 2005), s. 2.

³¹⁶ Evrim Gülbetekin, “Sağ = Sol? “Sağ-sol” kavramları ve beyin asimetrisi”, **International Journal of Human Sciences**, Cilt 12, Sayı 2, 2015. s. 1280.

³¹⁷ Muzaffer Emin Göksu, “Sağcılık ve Solculuğun Ötesinde”, **Tezkire Dergisi**, Cilt 9, Sayı 17, 2000, s. 57.

³¹⁸ Murat Kayacan, “Sağ(Cılık) Ve Sol(Culuk) Kavramları İle Bu Kavramların Kur’an Meallerindeki Kullanımları”, **Marife**, Cilt 10, Sayı. 3, 2010, s. 291-300.

³¹⁹ Bati, **a.g.m.**

Siyasal ideolojiler, soldan sağa doğru çizilen ve “politik spektrum” ya da “Siyasi yelpaze” adı verilen doğrusal bir çizgi üzerinde gösterilir. (Komünizm, Sosyalizm, Liberalizm, Muhafazakârlık, Faşizm) Sol uçta bulunan komünizm “aşırı sol” ve sağ uçta bulunan Faşizm “aşırı sağ” olarak adlandırılır.³²⁰

Geleneğin, bireysel özgürlüğün ve mevcut düzenin muhafazasını savunan sağ ideolojiler, “muhafazakâr” olarak kabul edilir.³²¹ Sağ görüşüne göre; Mevcut düzen, istikrar ve statüko devam etmeli, sistem değiştirilmemeli ve sermaye sahiplerinin hakları çalışanların haklarından daha öncelikli olmalıdır.³²² Bireysel özgürlüklerin koruna bilmesi için devlet müdahalesi sınırlı olmalıdır. Sosyal ve kültürel meselelerin dışında ki konularda ve ticari faaliyetlerde devletin kısıtlamalar getirmesi doğru değildir.³²³ İnsanlar doğaları gereği eşit olamazlar, otoriteye saygı duymak gereklidir. Dünya tehlikeli ve rekabet gerektirecek bir yerdir. Olumsuz davranışlar ve yoksulluk gibi yaşam standartları bireylerin kendi kişisel sorumluluk alanındadır.³²⁴

Sabah ölü ve yaralıların olduğu büyük gösteriden sonra şehir sakinleşir. Herkes evine çekilir. O gün on yedi yaşına girmiş olan ve lisede okuyan Süleyman Efendinin oğlu Mahmûd geç saat olmasına rağmen henüz ortalıkta gözükmez. Evde bulunan anne, baba ve on bir yaşında kız çocuğundan oluşan aile üyelerini endişe kaplar. Annesi candan sarkarak karanlık sokaklara bakar. Sonra eşinden medet umarak endişeyle ona bakışını ona yöneltir. Gidip çocuğu aramasını, eğer gitmeyecekse kendisinin gideceğini söylemek ister fakat söyleyemez. En az onlar kadar belki de daha fazla endişeli olan baba sabah çıkmaması ve gösteriye katılmaması için uyardığı oğlunu bulmak için hiç bir şey yapmaz ve diğerlerinin bir şeyler yapmasına müsaade etmez. Bu örnekte modernizmi benimseyen insanların geleneksel insanlara bakış açısını yansıtılmış. Hiçbir şey yapmayan, yapılmasına izin vermeyen, değerlerini koruyamayan, koruyana müsaade etmeyen, değişime ve gelişime kapalı olan, bunlara açık olanları sıra dışı kabul eden dümdüz insanlar.

---

³²⁰ Tarihibilgi.Org, **Sağ – Sol Ayrımı Nasıl Ortaya Çıktı? Sağcı, Solcu Ne Demek?**, 26 Nisan 2020, <https://tarihibilgi.org/sagcilik-ve-solculuk/>, (Erişim Tarihi: 17 Ekim 2021).

³²¹ Bati, **a.g.m.**

³²² Jack Amca, **a.g.m.**

³²³ Bati, **a.g.m.**

³²⁴ Aleyna, **a.g.m.**

“Süleyman Efendi salonda dış kapıya karşı Asyuti marka koltuğun üzerine Kuran’dan ayetler okuyarak oturdu. Ara ara daire kapısına merdivenlerden yaklaşan adımlara kulak vermek için duruyor, gözleriyle kapıya dikkatini veriyor ve yüzü donuklaşıyordu. Ancak adımlar kısa sürede dairenin kapısından üst katlara doğru ilerliyordu. Omuzlarını silkiyor, beyaz yüzünde solgunluk artıyor ve onda kırmızı bir nokta ortaya çıkıyordu. Sonra Kuran okumaya devam ediyordu. [s.2]

On bir yaşındaki Leyla ağabeyini aramak İçin sokağa çıkmak üzereyken baba tarafından durdurulur. Latîfe ez-Zeyyât ana karakter Leyla’nın yaşını eserin başlangıcında, kendisinin Mansura’da on dört kişinin iktidarın polisleri tarafından öldürülmesine şahit olduğu on bir olarak belirlemiştir. On bir yaş, Latîfe ez-Zeyyât’ın kendi sözleriyle çocukluğu arkada bırakarak ulusal taahhüte girdiği ve bilinçlendiği yaştır. Olay yaşandığı zaman baskı nedeniyle sokağa çıkamadığı için yalnızca bağırabildiğini söylüyor. Leyla Mahmud’u aramak için dışarı çıkmak istediğinde babası tarafından engellenir. Baba, romanda tüm baskı unsurlarını sembolize etmektedir. Yazarın ağabeyi Muhammed ez-Zeyyât’tan izler taşıyan Mahmut karakteri, İngiliz işgaline karşı mücadele veren ve mücadelesi iktidar tarafından engellenen Mısır halkını sembolize etmektedir.

“Salonun ortasında yuvarlak masanın önünde Leyla durdu, on bir yaşında tam esmer. Eli ahşap bir sigara kutusunu mekanik bir hareketle kurcalıyordu. Parlayan gözleri uzağa, boşluğa bakıyordu. Leyla sigara kutusunun kapağını şiddetle vurdu ve sabit adımlarla salona doğru yürüdü. Oturan babasını geçerek dairenin kapısına yöneldi ve elini kapı kolunun üzerine koydu.”

Babanın dudağı titredi ve yüzü soldu. Gözlerini donuk bir halde ona doğru kaldırdı. Gözleri ölü gibiydi. Boğuk bir sesle:

-Nereye gidiyorsun? Dedi.

Meydan okuyan bir ses tonuyla

-Mahmud’u aramaya gidiyorum, diye karşılık verdi.

Babanın gri gözleri korkuyla parladı. Sonra onları yumdu ve yıpranmış bir sesle:

-Git ve odana gir, dedi. [s.3]

Leyla okulda arkadaşlarının yanında genç kızlığa ilk adımını attığında arkadaşları üzülür ve babası ağlar. Sabaha kadar uyumayan Leyla neden bu şekilde davrandıklarına anlam veremez. Ertesi gün öğle yemeğinde toplandıklarında babası, Leyla artık genç kız olduğu için tüm aileye kurallar getirir, sınırlar çizer. Leyla’nın artık bir genç kız olmasını iki şekilde okuyabiliriz. Hem Leyla hem de Mısır için esaret günleri başlıyor, demektir. Veya artık çocukluktan çıktığına göre bir başkasının himayesinde bulunma zamanları geride kalmalı, kendi kimliklerini ve özgürlüklerini elde etmelidir.

“Leyla, artık büyüdüğünü idrak etmen gerekir. Bundan sonra yalnız dışarı çıkmak ve ziyaretlere gitmek yok. Evden okula, okuldan eve.”[s. 21]

Leyla’ya ve Leyla’yı korumak adına tüm aileye kurallar getirilirken Mahmudun uygunsuz dergiler okumasını anlayışla ve normal bir durum olarak görmekte olan babası, oğluna bu dergileri evin dışında okumasını öğütler. Kızını ahlak, edep, görenek adına eve hapseden babanın oğlunun okuduğu uygunsuz roman ve dergileri normal kabul eden görece bir ahlak anlayışı vardır.

-Evde uygunsuz roman ya da dergi görmek istemiyorum. Anlaşıldı mı?

Mahmûd başını öne eğdi. Ve alt dudağını büktü. Baba ince bir sesle

Okumak istiyorsun dışarıda oku. Evde saklama. Ben evde kızın düşüncelerini zehirleyecek bir şey istemiyorum. [s. 22]

Mısır’ın toplumsal anlamda aradığı çözümün ne denli zor olduğu roman üzerinden görülmektedir. Bu minvalde toplumsal çözümlerin yabancı unsurlardan doğrudan almakla değil toplumların kişisel tecrübeleri ile özgün çözümler vasıtasıyla olabileceği üzerinde tartışılması gereken bir husus olarak karşımızda durmaktadır.

2.3. EL-BÂBU’L-MEFTÛH ADLI ROMANDA KADIN

Yetişkinliğini tamamlamış dişi insan olarak tanımı yapılan kadın, erkek cinsinin zıddıdır. Kadın yaşamın kaynağı ve insan neslinin devamının garantisidir. Hayat mücadelesinde başrolde olan kadın, yaşamın dengesini sağlayan varlıktır. Bununla beraber kadının hak ettiği değeri göremediğine tanık olmaktadır. İnsanlık tarihi ile yaşıt olan kadın mevzuu kadim zamanlardan bugüne her disiplinde karşımıza çıkmaktadır.

Antropologlara göre paleolitik çağda kadınların konumu erkeklerden üstündür.³²⁵ Kadın, erkeğin getirdiği avı işliyor, bunların yerini saptıyor ve bozulmadan saklanmasını sağlıyordu. Bitkileri ve hayvanları iyi tanıyor, Bitkileri hastalıkların tedavisinde kullanıyor, balık avlıyor ve terzilik yapıyordu.³²⁶ Avcı kabilelerle ilgili bilgilere ulaşan ilk kâşifler, İrogualar ve Altı Ulus İttifakına dâhil olan kabilelerde kadının şaşırı derecede güçlü olduğunu saptamışlardır. Bu dönemde erkeğin durumu ataerkil toplumlarda kadının durumu gibidir. Erkek kadına tabi idi. Var olan mülkiyet kadına aitti. İlk kâşiflerden biri bu dönemde kadının erkeğe karşı tutumunu ‘ustaca

³²⁵ Michel Andree, **Feminizm**, Şirin Tekeli (çev.), İstanbul: İletişim Yayınları, 2020, s. 14.

³²⁶ Pervin, Erbil, **Kıbele’den Pandora’ya Kadının Tarihsel Yenilgisi**, Ankara: Arkadaş Yayınevi, 2015, s. 24-31.

uygulanan despotluk' olarak nitelemiştir.³²⁷ Mezolitik (orta çağ) çağa gelindiğinde ekonominin ana kaynağı olan toplayıcılık ve balıkçılık işi elinde olan kadın toplum içinde elde ettiği güç ile tanrıçılığa doğru yükseliyordu. Toplumda hâkim olan klan düzeninde içten evlilik yasak olduğu için evlilik klanlar arasında oluyor ve erkek kadının klanına gidiyordu. Soy ana yanlı devam ediyor, erkekler sadece kız kardeşlerinin çocuklarıyla akraba kabul ediliyordu.³²⁸

İnsanlık tarihi ile ilgili daha kapsamlı bilgilerimiz M.Ö. 10.000 yıl öncesine kadar ulaşabilmektedir. Birinci Neolitik Dönem olarak bilinen bu dönemde kadınlar ve erkekler arasında cinsiyete dayalı bir ayrım olmadığı gözlenir.³²⁹ Bu dönemde kadınlar tarım, değirmen, tahılı öğütme, çömlek yapımını, ip eğirme ve dokuma gibi bilgi ve zekâ gerektiren icatlar yaptılar. Bu durum kadının soyun anneden geçmesi, bilinen ilk ilahların tanrıçalar olması ve benzeri sebeplerle yüksek olan sosyal konumunu daha da yükseldi.³³⁰ Endüstri Devrimi'ne kadar uzanan bu dönemde tarım ve hayvancılık gelişmiş, insan yerleşik hayata geçmiştir. Kadın bu dönemde hayvanları evcilleştirmeyi de başarmıştır. Hayvancılığın ortaya çıkmasında kadının etkisi büyük olsada devamında erkek gücüne duyulan ihtiyaç erkeğin toplumdaki yerinin yükselmesinde önemli etken olmuştur.³³¹ Evelyn Reed ataerkil düzenin sadece altı bin yıllık tarihi olduğunu söyler. İnsanlığı hayvansı yaşantıdan kurtaran ve uygarlığa kavuşturan anaerkil düzendir.³³²

Neolitik çağın başında beş milyon olarak hesaplanan dünya nüfusu erkek emeğinin etkisiyle ortaya çıkan besin artışıyla beraber artmaya başlamıştır. Ekonomik olarak öne çıkan erkek, sosyal yaşamda da güç ve otorite olarak yer almaya başlar.³³³ Siyasi, kültürel, ekonomik, eğitim, dini ve toplumsal alanda ön plana çıkan erkekler yavaş yavaş kadınları bu alandan uzaklaştırarak eve hapsetmiş ve faaliyetlerini de ev işleriyle sınırlandırmıştır.³³⁴ Servetin belli kişilerin elinde birikimi toplumda fakir ve zengin ayrımı ile beraber sömürü ve köleciliği getirmiş, erkeğin kurmuş olduğu baskı ve

---

³²⁷ Michel, **a.g.e.** s. 14.

³²⁸ Erbil, **a.g.e.** s. 38.

³²⁹ Hale Kolay, "Kadın Hareketinin Süreçleri, Talepleri Ve Kazanımları", **Emo Kadın Bülteni**, Nisan 2015, Sayı 3, s. 5.

³³⁰ Michel, **a.g.e.** s.15.

³³¹ Erbil, **a.g.e.** s. 40.

³³² Nesrin, Kale, "Kadın - Erkek Eşitliği Sorunsalı", **Ankara Üniversitesi Eğitim Bilimleri Fakültesi Dergisi**, Cilt 29, Sayı 1, 1996, s. 64.

³³³ Erbil, **a.g.e.** s. 60.

³³⁴ Kolay, **a.g.m.** s. 7.

şiddete dayalı siyasal yapıdan kadın da nasibini almıştır. Kadının konumu kölenin konumuna yakın bir hale getirildi. Romalılar bir adama ait köleleri ifade etmek için bugün aile anlamına gelen familia” kelimesini kullanmaktaydı.³³⁵ Bu dönemin en önemli özelliklerinden biri de erkeklerin avlanmak için sahip oldukları silahlara rağmen savaşa dair her hangi bir izin bulunmayışıdır. Araştırmacılar bu dönemi dağınık ve barışçıl olarak tanımlamaktadırlar³³⁶. Anaerkil düzenden ata erkil düzene geçişte çocukların eğitiminin korunmasının dayının üzerine aldığı “avunculat “ sistemi erkek egemenliğine giden yolun ilk hamlesi olarak kabul edilir.³³⁷

Yunan mitolojisine göre yaratılmış ilk kadın olan Pandora, yeryüzünde ki kötülüğün sebebidir. Merakı nedeniyle kendisine yasaklanmasına rağmen kutuyu açar ve hastalık, sıkıntı, acı, savaş gibi yüzlerce kötülük yeryüzüne yayılır. Bu durum insanların tüm sorun ve kötülüklerden uzak bir şekilde yaşadığı Altın Çağ’ın sonunu getirir.³³⁸ Pandora’nın hikâyesi Hz Havva’nın hikâyesine benzer. Hz Havva ilk günah dolayısıyla cennetten kovulmanın ve yeryüzüne sürülmenin asıl sebebi olarak görülür. Tevrat’a göre Hz. Havva, yalnız kalmaması ve ona yardımcı olması için Hz Âdem’in kaburga kemiğinden yaratılmıştır.³³⁹ Hz Âdem’e yardımcı olarak yaratılan Hz Havva ilk günahın sorumlusu olarak kabul edilmiş ve doğum sancısı ile cezalandırılmıştır.³⁴⁰

Feministler, Yahudiler tarafından dişi şeytan olarak sunulan ve kadına yöneltilen bütün suçlamalar, dışlamalar ve aşağılamaların müsebbibi olarak gösterilen Lilith’i Şekina adı altında tek tanrıça olarak yeniden gündeme getirerek ataerkil düzeni yıkmayı amaçlamaktadırlar.³⁴¹ Feminizmin simgesi haline getirilen Lilith, erkeğin otoritesine başkaldıran ilk feminist kabul edilmekte ve rol model olarak sunulmaktadır. Onu ön plana çıkarmak için birçok çalışmalar yapılmıştır.³⁴² Feministlerin erkeğe isyanın

---

³³⁵ Erbil, a.g.e. s. 64-70.

³³⁶ Michel, a.g.e. s.16.

³³⁷ Erbil, a.g.e. s. 66.

³³⁸ Hüseyin Kılıç, **Antikçağdan Günümüze Batı’da Kadın ve Cinsellik**, İstanbul: Otopsi Yayınevi, 2000, s. 28.

³³⁹ Gürgen, İlknur, “Hammurabi Kanunları’nda Ve Tevrat’ta Kadınla İlgili Hükümlerin Değerlendiril mesi”, **Mcbü Sosyal Bilimler Dergisi**, Cilt 16, Sayı 4, 2018, s. 6.

³⁴⁰ Tora, Yaratılış, (Türkçe), (Terc.)Yitshak Halevas, 39.

³⁴¹ Çınar, a.g.m. s., 26.

³⁴² Asife Ünal, “Yahudi Geleneğinde Kadının Yaratılışı ve Lilit Efsanesi”, **Çukurova Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi**, Cilt 17, Sayı 2, 2017, s. 3-9.

sembolü olarak kullandığı mor renk Lilith'in derisinin rengidir.³⁴³

Zaman, mekân ve düşünceye göre kendisine bakışın sürekli değiştiği kadınlık olgusu modern dönem Mısır'ında da değişiklik göstermiştir. Çalışmanın başından itibaren bahsetmeye gayret gösterdiğimiz doğu – batı, gelenek – modernite vb. düalizmleri kadın konusunda da karşımıza çıkmaktadır. Bu noktada modern kadın ile geleneksel kadın tipolojilerinin birbiri ile olan mücadelesine tanık olmaktadır.

Mısır toplumunu bir anne şevkatiyle kucaklayan yazar Latîfe ez-Zeyyât kadınların mensubu oldukları toplumun bu durumunun farkında olan ve sorunlarının çözümünü amaçlayan bir yazardır. ez-Zeyyât kadınların toplumda hak ettiği değeri ve mevkiyi kazanmalarına büyük önem vermiştir. Muhammed Bakri, Latîfe ez-Zeyyât'ın bu tutumu hakkında şunları söylemiştir:

Kadınların birincil ortak olmasının kaçınılmazlığını fark etmeyen, özgürlüğe ulaşmak için uykusundan uyanan bir toplumda kadının yaşadığı krizi içeriden anlayan, siyasete ve topluma kendini adanmış bir yazar. Mısır'ın İngiliz işgaline karşı verilen mücadeleden 1956'daki "üçlü saldırganlığa" uzanan paralellik. Ez-Zeyyât, Leyla'nın öyküsünden bir yer veya zamanla sınırlı olmayan bir özgürlük arayışı değil, bütünlük bir sosyal yol yapan bu tarihsel arka planı nasıl çizeceğini biliyordu.³⁴⁴

Vatan savunmasında kadın her zaman önemli bir rol üstlenmiştir. Mısır'ın bağımsızlık savaşında ve varlık mücadelesinde Mısırlı kadınlar da yerini almış ve gerekli fedakârlığı göstermiştir. Bu kadınlardan biri olan Latîfe ez-Zeyyât, romanının ana karakteri olarak belirlediği ve kendi hayatından izler taşıyan Leyla tiplmesi ile dönemin tarihine bir genç kızın iç dünyasından ışık tutar. Ağabeyine olan sevgi ve hayranlığı hasebiyle milli şuur ile erken tanışmıştır. İleride bu davanın içinde yer almayı hayal eden genç kızın, ergenliğe ulaştığında karşısına bambaşka bir dünya çıkar. Yazar, özgür yaratılmış insanın fitratına uygun olmayan iç içe geçmiş esaretler altında kalbi endişe ve korku içinde kalan Leyla'nın toplumsal normların zincirlerinden kurtulma gayreti ve hayaliyle vatanın emperyalistlerden kurtulma süreci arasında bağlantı kurar. Kadınların ikincil konuma getirilmesinden ve ötekileştirilmesinden ataerkil toplumun geleneklerinin sorumlu olduğu düşüncesinde olan, Latîfe ez-Zeyyât romanında

³⁴³ Abdurrahman Dilipak, **Semboller**, 26-11-2020, <https://bit.ly/3mGdLow>, (Erişim Tarihi: 30 Temmuz 2021).

³⁴⁴ Muhammed Bakri, **Mushahadat Film Albab Almaftuh Butulat Fatin Hamamat Wahusan Yusif, Mawqie Allughat Alearabia**, 31 Mayıs 2020, <https://bit.ly/3MXTAx3>, (Erişim Tarihi: 13 Mayıs 2022).

modernleşmenin karşısında engel olarak gördüğü geleneksel karakterleri itici, bencil, mesuliyetten kaçan, soğuk, katı ve anlayışsız olarak okuyucusuna sunduğu görülmektedir.

Roman, mahrem ve genel arasında, bireyin biyografisi ile vatanın tarihi arasında inanılmaz bir ustalıklarla hareket eder.³⁴⁵ İkisi arasında bağın ve paralelliğin mükemmel bir şekilde örülmesinin ana sebebi adanmış bir kadın olan Latîfe ez-Zeyyât'ın kendini Mısır'la bütünleştirmesidir. Leyla, aslında Latîfe ez-Zeyyât ve Latîfe ez-Zeyyât aslında Mısır'dır. Romanda karakterlerin her birinin temsil ettiği bir gerçeklik vardır. Ve bu karakterler ez-Zeyyât'ın hayatında ki gerçek karakterlerle uyuşmaktadır.

“Baba toplumun geleneklerinin kadına ve yeni olan her şeye karşı duyduğu hor görmenin sembolüdür. Anne, romanda daima tekrar ettiği gibi "Fakat o usul" usulün sembolüdür. Oğul kemikleşmiş kültürel yapıya sahip olan bir toplumla karşı karşıya kalan eğitilmişlerin ve aynı zamanda bu alandaki devrim ve gençliğin sembolüdür. Leyla kadının ve kadınların ve maruz kaldığı çeşitli baskıların sembolüdür.”³⁴⁶

Yazarın eserinde ele aldığı bir diğer konu içinde yetiştiği orta sınıftır. Modernleşmenin önünde engel olarak duran geleneklerin koruyucusu ve taşıyıcısı olarak gördüğü bu sınıfa karşı olumlu duygular beslememektedir. İşçi sınıfı ile burjuva arasında yer alan ve burjuva olmak isteyen orta sınıf, Karl Marx'a göre küçük burjuvazidir ve onun gözünde hiçbir değeri yoktur. Mevcut durumlarını koruma çabası içinde, yalnızca kendi çıkarlarını düşünen insanlardır.³⁴⁷ Romanda sınıf atlamak için kızlarını zengin erkeklerle evlendirmek isteyen muhafazakâr, çıkarıcı, bencil olarak resmedilen bu grup marksizme gönülden bağlı olan Latîfe ez-Zeyyât'ın dünya görüşünü yansıtmaktadır. Romancı ez-Zeyyât kendisi ile yapılan bir söyleşide şunları söylemektedir: “Romanda, üç anlam düzeyini kristalleştirmeyi amaçladım. İlki kadın kahramanın gelişimini, ikincisi ise Mısır'da o dönemdeki gelişmeleri ele alıyor. Üçüncü seviyeye gelince, orta sınıfın değerlerine ve uygulamalarına ve bunların ülkenin yükselişini nasıl engellediğine dair bir yorum içeriyor.”³⁴⁸ Latîfe ez-Zeyyât'ın *el-Bâbu'l-Meftûh* adlı romanında kadın mevzusunu geleneksel ve modern kadın alt

³⁴⁵ Almajalat Alearabia, **albab almaftuhi- riwaya**, 12 Aralık 2015, <https://bit.ly/3Mm3pp2>, (Erişim Tarihi: 14 Mayıs 2022).

³⁴⁶ Muhammed Salih, **Albab Almaftuh .. Harakat Yuliu Bin <<Alramziati>> W <<Alwaqieati>> - Aljuz' Al'awal, Raqim**, 04 Ocak 2019, <https://bit.ly/317cNAO>, (Erişim Tarihi: 13 Mayıs 2022).

³⁴⁷ Burak Gürbüz, “Orta sınıf ve orta sınıflar üzerine: Tanımlar”, **İktisat ve Toplum Dergisi**, Sayı 70, Temmuz 2016, s. 24-30.

³⁴⁸ Claire, **a.g.m.**

başlıkları ile ele almaya çalışacağız.

2.3.1. Geleneksel Kadın

Köklerine bağlı, kendinden önceki nesillerin izinden giden, onları taklit eden, denenmiş, tecrübe edilmiş, bilinenin güvenilirliğine sığınan kadını geleneksel kadın olarak tanımlayabiliriz. Çağdaş entellektüeller modernizm karşısında gördükleri kadını dışlama, aşağılama meylinindedir.

Kimlik, bireyin ben kimim sorusuna verdiği cevaplardır. Gündelik hayat içerisinde birey tarafından üretilerek nesnelleştirilen kimlikler miras olarak bırakılır. Geleneksel kadın kimliğinde bir annenin dışsallaştırdığı kimlik kızı tarafından içselleştirilerek nesilden nesile aktarılır.³⁴⁹

Dünyanın birçok ülkesinde olduğu gibi Mısır'da da gelenekler kadının toplumsal rollerini sınırlandırır. Kadın için uygun mekân evdir. İşgal dönemi kadınlar İngilizlere karşı mücadelede birçok alanda etkin rol oynamış, sokağa çıkarak gösterilere katılıp, boykotlar yapmışlardır. Bu durum erkekler tarafından övgü ve takdirle karşılanmıştır.³⁵⁰

Emparyalistlere karşı her alanda aktif olarak sahada olan kadınların aksine geleneksel bir kadın olan Leyla'nın annesi romanda pasif, silik ve vasıfsız biri olarak karakterize edilir. Saat geç olmasına rağmen gösteriye giden oğlu eve dönmeyince çok endişelenmesine rağmen eşi müsaade etmediği için dışarı çıkıp aramaya cesaret edemez. Evdeki görevi, evi ve çocukları eşinin arzu ve isteklerine uygun olarak idare etmek, rahatını sağlamak ve onu memnun etmektir. Tüm hayatını eşine göre düzenleyen kadının artık kendi istek ve fikirleri yok gibidir. Nerdeyse tamamen dönüşmüş, kimliği eşinin kimliğinde yok olmuştur.

Henüz on yedi yaşına girmiş lise dördüncü sınıf öğrencisi olan Mahmûd, uyuşuna girmiş kurşunun daha çok gösteri esnasında şahit olduğu olaylar nedeniyle yaşadığı şoktan dolayı uzun süre hareketsiz yatınca annesi endişeli ve ne yapacağını bilmez bir halde etrafında dolanır. Annesinin aşırı ilgisinden bunalan Mahmûd, sessizliğini bozarak annesine ani ve yersiz tepki verir. Bu sessizliğinin ve kızgınlığının

³⁴⁹ Abdullah Metin, "Kimliğin Toplumsal İnşası ve Geleneksel Kadın Kimliğinin Aktarımı", **Çankırı Karatekin Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi**. Cilt 2, Sayı 1, 2011, s. 74-92.

³⁵⁰ Senem Soyer, "Nevâl es-Sâ'dâvî'nin 'Petrol Diyarında Aşk' Romanında Kara ve Kadın", **Toplum ve Kültür Araştırmaları Dergisi**, yıl 1, Sayı 1, 28 Mayıs 2018, s. 36.

sebebi gösteride gördükleri ve yaşadıklarının etkisinden kurtulamamasıdır. Annesine verdiği bu ani tepkiden dolayı pişman olarak orada gördüklerinden bahseder. Gördükleri ve yaşadıkları kendisine çok ağır gelmiştir:

...yanında annesi elinde bir fincan limonata ile duruyordu.

- *Kalk evladım, kalk ve dudaklarını ıslat.*
- *Mahmûd'un işittiğine delalet eden hiçbir emare yoktu.*

Anne ilerledi ve limonatayı sofranın üstüne koydu. Ve yatağa doğru meyletti.

Elini uzattı ve Mahmûd'un alınını kontrol etti.

-Sana ne oldu oğlum, bana bi umut ver. Neyin var? Ne hissediyorsun?

Mahmûd'un yüzü kül rengindeydi. Kafasını kaldırmadan "hiç" dedi.

-Nasıl hiç.

Anne İsam'a doğru baktı.

-Bu durumu beğeniyor musun İsam! Geldiği saatten beri bu şekilde simsiyah bir sessizliğe büründü." [s. 9]

Eşini rahatsız etmemek için parmak uçlarında yüreyen kadın, kızını da eşinin isteklerine uygun yetiştirmek ister. Bu onun bildiği tek yaşam tarzıdır. Baskı ve tahakküm, yalnızca erkekten gelmez. Sürekli usulden bahseden anne karakteri de otoriter ve baskıcıdır. Babası tarafından kendine sınırlar getirilen Leyla, bundan sonra sürekli olarak annesinin gözetim ve azarlamalarına maruz kalır. Öyle ki annesinin ayak seslerini her duyduğunda korkmaya başlar. Yaptığı her harekete, her söze dikkat etmek zorundadır. Baba gerekli direktifleri vermiş ve çekilmiştir. Bir kadını geleneklerin istediği şekilde kalıba sokmak, kadınların boyun eğdiği, itaatkâr olduğu ataerkil toplumun normlarına göre yetiştirmek ve mevcut yapının devamlılığını sağlamak anne figürüyle bir başka kadına verilir: "Gerçekten de kadına ilk zulmeden kadındır (çünkü asi kadın, itaatkâr kadını acizliğinin aynasının karşısına koyar) ve dolayısıyla cellatlarının ilkidir."³⁵¹

"Leyla hiçbir şey demedi. Zaten kimse ondan bir şey demesinde beklemiyordu. Annesinin rolü başladı, hiç bitmeyen rol. Hatta Leyla onun adımlarını her duyduğunda arkasına bakmaya ve annesinin kendisini yaptığı ve ne

³⁵¹ el-Muslimi, a.g.m.

olduğunu bilmediği bir şeyden dolayı azarlamasını beklemeye başladı. Uygunsuz bir şey, ya da doğru olmayan bir şey ve ya saygın insanların kızlarına yakışmayan bir şey; Kalpten gelen ani bir kahkaha uygunsuz. Uygunsuz niye? Yüksek sesli. Samimi ve açık sözlü olmak uygunsuz. Neye uygun değil? Usule uygun değil. Orada ismi usul olan bir şey var. Oturuş (mesela) [s. 22]

1951 yılında Nahhas Paşa'nın 1936 anlaşmasını feshi üzerine ülke genelinde İngilizlere karşı düzenlenen büyük gösterilere Leyla'nın okulunda ki kız öğrencilerde katılmak için hazırlanır. Bunu engellemek isteyen okul müdürü kürsüye çıkarak kadının asıl vazifesinin annelik ve yerinin ev olduğunu, savaş meselesini erkeklere bırakmaları gerektiğini belirten konuşma yapar. Müdire, var olan düzeni koruyan ve sürdürülmesini sağlayan, ataerkil normlara teslim olmuş geleneksel kadınlara bir diğer örnektir. Ulusal mücadeleye destek vermeyen kadın aynı zamanda engel olmaya çalışmaktadır: "Müdire mikrofona doğru ilerledi ve kadının vazifesi annelik ve yeri ise evidir. Silah ve savaş erkekler içindir, dedi. [s.42]

Leyla ve Senâ ulusal muhafız fırkasına gönüllü yazılarak askeri eğitim alırlar. Bu eğitim bastırıldığı milli duyguların yeniden uyanmasını ve kendine olan güvenini tekrar kazanmasını sağlar. Ondaki değişimi farkeden Dr. Fuat Remzi, Leyla'ya babası ile görüşmek istediğini söyler ve ona bir randevu verir. Babası, Doktor Remz ile görüştüktan sonra Leyla'nın omuzuna elini atarak tebrik eder. Sevinçten uçacak gibidir. Leyla'nın ilk aklına gelen şey hiç kimsenin kendisine fikrini sormamış olmasıdır. Sonra duyduğu gurur nedeniyle bunu unuttur. Aynı gururu fakültede herkesin onu tanınması ve parmakla gösterilmesi karşısında da hisseder. Modern bir kadın olan ve geleneklerden nefret eden Leyla, Dr. Remzi karakterinin kendinden emin, ne yaptığını ve ne istediğini bilen sağlam duruşu ve ona kazandırdıkları karşısında yenik düşer ve onun temsil ettiği gelenekleri benimseyerek sahiplenir. Kendi fikri sorulmadan alınan geleneksel evlilik kararını sorgulamadan kabullenir. Ailenin onaylayıp kabul ettiği bu gelecek planı tanıdık ve güvenli gelir. Daha önce yaşadığı hayal kırıklığı ve ailesi ile ters düşmesinden dolayı yaşadığı yorgunluk, istikrar, güvenlik ve acıdan korunma isteği, birinin korumasına duyduğu ihtiyaç, onun kapsamını daraltmasını ve bu evliliği severek istiyerek kabullenesini sağlar. Bu umut verici ortamda, Dr. Remzi'nin erdem ahlak ve gelenek çizgisi duygusal güvenlik hissi vermesinin yanında yapacağı bu evliliğin kırılan gururunu onaracağına inanır. Daha önce ulusal mücadeleye girmek isterken İsam'ın aşkıyla yönünü çeviren Leyla, bu seferde Dr. Remzi'nin aşkını ulusal mücadeleye tercih

eder. Gerçek benlik algısından uzaklaşarak kendini ifade edecek cesareti olmayışının bir sonucu olarak ona dikte edilen sahte benliklerle oyalanır. Geleneği temsil eden baskın karakterlere yenik düşerek ulusal mücadeleden ve benimsediği modern yaşayış tarzından vazgeçer. Acizliğin, zayıflığın, korkaklığın kendinden vazgeçerek, kendinden ödün vererek ve kendinden kaçarak sonucunda herkesi razı edecek bir çözüm arayışı içinde hareket eder ve bu sürece uyum sağlayabileceğini düşünür.

Leyla'nın evliliği konusunda iki erkek tam bir fikir birliği içinde iken karar verme aşamasına dâhil edilmeyen kişilerden biri olan kızın annesi, zaten sürekli nesne konumunda olmayı normal kabul ettiği için durumu yadırgamaz. Onun hesaplaşması sürekli yarış halinde olduğu ve kıskandığı kız kardeşi ile. Bu sefer başardığına ve onu bir konuda dahi olsa geçtiğine inanarak gururlanır. Baskın kız kardeş ve baskın, otoriter bir eş karşısında ezilen kadın olan anne figürü eksik kalmış, tamamlanamamış benliğini çocuklarının üzerinden tamamlamaya çalışır. Kızının ve oğlunun sosyal statüsü yüksek biriyle yapacağı bir evlilik onuda başarılı bir anne ve iyi bir eş yapacaktır. Kız kardeşine karşı övüneceği bir damat bulduğu için çok sevinçlidir. Kardeşi her zaman ondan daha şanslı olmuştur. Kardeşinin çocukları da onun çocuklarından daha başarılıdır. Aynı binada kalan ve kardeş olan Leyla'nın anne ve teyzesinin çocuklarına yaklaşımı birbirinden çok farklıdır. Bununla beraber çocuklarına zengin, üst sınıftan eş bulma çabaları, insanların ne düşündüklerini çok önemsemeleri, skandal olmasından çekindikleri için çocuklarına destek olmamaları, usule uygun hareket etmeleri ve buna çocuklarında zorlamaları konusunda hemfikirdirler.

Kız kardeşinin şansı her zaman onun şansından daha iyiydi. Kız kardeşi hâkim ile evlendi. Kendisi maliye bakanlığında çalışan basit bir memurla evlendi. Cemile Leyla'dan senelerce önce evlendi. Sıradan bir evlilikte değil, muteber bir evlilik. En güzel elbiseleri giyiyor, en seçkin insanlarla karışıyor. Samiye Hanım ve Devlet Hanım'ın çocukları daima onunla beraber. Onunla girip onunla çıkıyorlar. Samiye Hanım'ın oğlu Sıtkı ve kızkardeşi Şuşit sürekli onun yanındalar. Tabi İsâm'da onlarla beraber. [s. 248]

İsâm'ın annesi ve Leyla'nın teyzesi Semîra Hanım, orta sınıfın yetiştirdiği geleneksel bir başka kadındır. Romanda muhafazakâr olarak resmedilen orta sınıf, bencil ve faydacıdır. Kendi maddi çıkarları söz konusu olduğunda din, ahlak, erdem, vatan, millet, hiçbir değer arkasında durmazlar. Muhafazakârlık diğerleri karşısında takınılmış bir maskedir. Dul bir kadın olan Semîra Hanım, çocukları üzerinde etkindir ve bir şekilde onları ikna etmeyi başarır. Sınıfının diğer üyeleri gibi maddiyatı ve

statüyü herşeyin önüne geçirir. Kızına eş olarak bulduğu adamın karakterini, ahlakını hiç sorgulamadan onu bu evliliğe ikna eder. Bununla onun için güzel bir gelecek hazırladığı, onu düşündüğü izlenimi verse de bu evlilik onun için kazanılmış bir başarıdır. Bir anlık gaflete yenik düşen genç kız, bunun bedelini tek başına ödeyecektir. Kızının eşiyle yaşadığı sorunlar karşısında fedakâr anne hiçbir sorumluluk almadığı gibi onun duygularını hiçe sayarak bu evliliği sürdürmeye mecbur kılar. Duygusal boşluk içine düşen Cemile, ahlakı çok önemsemeyen bu toplumda ahlaki olmayan bir kaçış yolu bulur ve yasak aşka yönelir:

Biliyor musun eski bir paçavra gibi olan kadın ne hisseder? Kurur. Bedeni solar, kalbi kurur. Çünkü kimse onun için yanmıyor, gözleri parlamıyor, kimse ona "Seni seviyorum" demiyor.

-Ne yapayım? Söyle bana ne yapayım?

Acı içinde tebessüm ederek:

-Boşanma? Öyle değil mi? Basit.

Titreyen elleriyle yatağı işaret ederek:

-Önünde ki bu yatakta üç gün ölümlerle hayat arasında uyudum. Bir tüp aspirin yuttum. Annem bana 'Skandal istemiyorum.' dedi. Beni sevmeyen ve benim de sevmediğim bir adamla yaşamamın ne demek olduğunu anlıyordu. Bununla beraber sağır gibi davrandı.

Cemile sustu. Sonra histerik kahkahasıyla gülmeye başladı.

-Annem, benim annem skandal istemiyor. Annem, annem, skandal istemiyor."
[s. 274]

Latîfe ez-Zeyyât'ın *el-Bâbu 'l-Meftûh* adlı eserine baktığımız zaman, yazarın genel dünya görüşüne uygun karakterde muhafazakâr kadın tipolojileri ürettiği görülmektedir. ez-Zeyyât'ın solculuk, milliyetçilik ve feministlik gibi sahip olduğu dünya görüşünü roman satırlarının arasına yayarken söz konusu kadın tipini de kendi düşüncesine paralel bir şekilde tamamen olumsuz olarak resmettiği anlaşılmaktadır.

2.3.2. Modern Kadın

Modern düşüncenin kaçınılmaz bir sonucu olarak modern kadın kavramı ortaya çıkmıştır. Her alanda değişimin simgesi olan modern düşünce bu etkisini kadın üzerinde de göstermiştir. Bu düşüncüyü benimseyerek geleneğin karşısında yer alan, özgürlük ve eşitlik arayışına giren kadınlar, içinde yetiştikleri ve buldukları geleneksel toplumla ve aileleriyle ters düşmüşler ve uyum problemi yaşamışlardır.

İngilizcesi *A Room of One's Own* [Kendine Ait Bir Oda] olan Virginia Woolf'un

eseri ilk kez 1929'da yayımladığı makalesine dayanmakta olup sadece Avrupa değil Mısır gibi pek çok batı dışı toplumda yankı uyandırmıştır. ez-Zeyyât'ın romanda kurguladığı Leyla karakterini Woolf'un *Kendine Ait Bir Oda* adlı eserinde toplumun kadınlara kendilerini geliştirebilmek için salık verdiği şekilde bir oda içinde görürüz.³⁵² Leyla'nın kendisine ait olan odası, dışarıdaki dünyadan uzak özgün ve özgür düşüncelere ve kendi kimliğini inşa edebildiği bir mekan olarak karşımıza çıkar.

Leyla odasında bütün ev halkından hatta çok sevdiği ve hayran olduğu ağabeyi Mahmûd'tan uzak, istediği gibi yaşayabileceği bir dünya kurmuştur kendine. Orada kendini daha özgür, hafif ve mutlu hissediyordu. Tek istediği şey onu odada herkesten uzak tek başına bırakmalarıydı. Bu nedenle etrafındaki herkesle uyum içinde hareket etmeye gayret ediyordu. Evde vaktini harici okumalar ve uyanık hayaller arasında paylaştırmıştı. Fakat annesi onu ara sıra çok sıkıcı bulduğu gerçek dünyaya geri çekiyordu. Leyla nerede nasıl davranacağını iyice öğrenmişti ve bu durumdan nefret ediyordu. Gelenek-modernite çatışmasını daha çok modernist bakış açısıyla ele alan *el-Bâbu'l-Meftûh* romanının modern kadın karakteri, geleneği ve geleneksel olan herkesi ve herşeyi tamamen ret ederek uzaklaşır:

“Annesinin misafirlerini karşılamak ve onlarla sohbet etmek onun için bir meseleydi. Şimdiye kadar yeterince alıştırma yapmıştı. Ve edep içinde kibarca nasıl tebessüm edilir, nasıl ve ne zaman gülünür, ne zaman oturulur, ne zaman ayrılması gerekir, her ne kadar boş konuşulsa da nasıl dikkatle dinlenir. Başını ne zaman onaylayarak sallayacağını, hoşlandığını ya da şaşırdığını ne zaman göstereceğini öğrenmişti. [s.29]

Mahmûd ve İsâm'ın konuşmaları esnasında Leylâ Mahmûd'un hayalinde canlandırdığı ve okulda gururla anlattığı gibi İngilizleri döven, vatanı için onlarla mücadele eden bir kahraman olmadığını, İngilizler tarafından hırpalandığı halde onlara karşı gelip, kendini savunmadığını düşünerek çok üzülünce İsâm ve Mahmûd duymak istediği cevabı vererek onu teselli ederler. Bunun üzerine çok sevinerek gözyaşları içinde kahkaha atan Leylâ büyüyünce ağabeyi gibi İngilizlerle mücadele edeceğini

---

³⁵² Ata erkil toplumun kamusal alandan soyutlayarak, sorumluluklarını ev ile sınırladığı kadın, toplumsal alanda birçok zorluklara, haksızlıklara ve eşitsizliklere maruz kalır. Ev içinde ise asıl ve en önemli görevi olan annelik onu eve dahada bağlar. Ev içinde bitmek tükenmek bilmeyen işler arasında kadının yaratıcı olabilmesi, bunların üstesinden gelebilmek ve bu “geriye kalan hiçbir şey”in ötesine geçip bir şeyler üretebilmesi için tek bir şansı “Kendilerine ait bir oda”ları olmasıdır. Bu oda kadının rahatsız edilmeden entelektüel çalışmalar yürütebileceği ve kendisini özgür hissedeceği bir alan ve zaman demektir. İlgili eser için bkz. Woolf, V., *Kendine Ait Bir Oda*, İlkur Özdemir(çev.), İstanbul: Kırmızı Kedi Yayınevi, Mart 2012.

söyleyerek sloganlar eşliğinde odadan ayrılır. Ağabeyinin etkisiyle milli mücadelenin farkındalığına erken varması onun kararlı ve bilinçli bir birey olarak yetişmesinin yolunu açar:

Leyla bağırarak onun sözünü kesti. Ağabeyine doğru atıldı ve ağlayan bir sesle omuzunu silkerek: - Mahmûd, sen İngilizleri dövdün, onlar seni dövmedi. Sen. Sen. Mahmûd. [s.11]

-Ben de senin gibi büyüyünce İngilizleri döveceğim. Büyüdüğüm zaman onları silahla vuracağım. Dedi.

- Herhangi bir şüphe olabilir mi? Dedi İsam.

Leyla hızla kalktı ve dışarı doğru yöneldi. Göstericilerin yaptığı gibi ritmik bir şekilde zıplıyordu. Sağ elini kaldırıp indirerek slogan atıyordu: Silah, silah, silah istiyoruz... [s.14]

Leyla'nın ağabeyi ile arasında çok kuvvetli bir bağ olmasına rağmen babası ile arasında aşılmaz bir mesafe vardır. Leyla babasından çok çekinmekte, onun yanında rahat hareket edememekte ve kendisini kısıtlamaktadır. Modern bir genç olan Mahmud, Leyla'nın hayatını güzelleştirir ve kolaylaştırırken geleneksel baba zorlaştırmakta ve huzursuz etmektedir. Baba figürü son derece katı, kız ve erkek çocukları arasında ayırım yapan itici bir karakterdir. Romanın başkahramanı Leyla, çocukluğundan bu yana bağ kuramadığı ve yakınlaşamadığı babası ile hiçbir zaman açık bir şekilde yüzleşmemiştir. Bu durum çok kahramanca gözükmesine de babaların baskın olduğu ailelerde yaşanan sosyal bir gerçektir. Baskı altında eleştirilerek büyümek ve anlaşılmayacağını bilmek, geri çekilme ve ortamdan uzaklaşma ile sonuçlanır. Yazar'ın eserlerinde hayatın gerçekleriyle baş edecek güce ve ülkenin kurtuluşuna rehberlik edecek vizyona sahip olmayan orta sınıf mensubu baba figürü güç kullanarak boyun eğdirme, baskı ve otoritenin temsili olmuştur. Bu temsilin işaret etmiş olduğu işgal güçleri, siyasal güçler ve gelenekler, Mısır'ın bağımsızlık ve modernleşmesinin önündeki kapıyı kapatmaktadırlar:

“Kalktı ve neşe içerisinde gerindi. Gazeteyi kanepenin üzerine attı ve odasına ulaşmadan önce geri dönerek onu tekrar katladı. Parmaklarını etrafında gezdirirken babasının yorumlarından korkarak bu işi yapmak zorunda olduğu için kızgınlıktan alt dudağını ısırıldı. Odasına koştu okul önlüğünü giydi. Çılgınca yatağın altında ve dolapta çorap ve ayakkabısını aradı. Bir yandan kısa ve siyah saçlarını tararken diğer yandan ayakkabısını ayağına sokmaya çalışıyordu. Bir kitabı masanın üstünden diğer kitabı yastığın altından hızlıca alarak deri çantasına attı. Sanki biri kovalıyormuşçasına yemek odasına koştu. Ağabeyi Mahmûd'a çarptığında duraksamadı fakat babasını lavabonun önünde tıraş olurken gördüğünde adımlarını yavaşlattı.” [s. 14]

Romanda Mısır'ın toplumsal yapısını, orta sınıf aileler ve bu ailelerin çocukları ile olan ilişkileri üzerinden gözlemliyoruz. Üst sınıfa çıkma hayali ve elindekini kaybederek alt sınıfa düşme korkusu arasında yaşayan orta sınıfta tüm toplumsal yaşam ve ilişkiler meta üzerine kuruludur. Bu sınıfın üyeleri kendilerini üst sınıfa kabul ettirme çabası ve gösteriş yarışı içindedirler. Tamamen metalaşan ve her şeyin mal ve statü ile ölçüldüğü toplumda aileler, çocuklarını istediklerini elde etmek için kullanmaktan çekinmezler. Geleneksel toplumların modernizme geçerken toplumda gerçekleşen hızlı değişimler, kaybolan değerler, kopan bağlar sonucunda yalnızlaşan insanlar ve hayatın anlamını yitirmesi gençleri intihara sürükleyen toplumsal gerçekliklerdir. Evlilik kurumundan sosyal statü ve ekonomik refahtan daha fazlasını bekleyen, değer görmek, sevmek ve sevilme isteyen modern bir genç kız olan Safa, bu beklentilerini bulamadığı eşinden ayrılmak ister. Eşi ile yakın bir bağ kuramayan genç kız, annesi tarafından terk edilince içinde bulunduğu durumun sorumluluğunu tek başına kaldıramaz. Hayata tutunmasını sağlayacak değerlerden ve onu kuruyacak toplumsal kurumlardan mahrum kalan genç kadın intihar eder. Safa, hayatına son vererek, hem annesine hem eşine hem de onu bu evliliğe mecbur eden tüm oluşumlara var olma mesajı vermek istemiş, kendinin, duygu ve isteklerinin görülebilmesi için yokluğu tercih etmiştir. Devlet Hanım, kızı Safa'yı sosyal mevkiine feda etmiş bir annedir. Kızının mutsuzluğunu görmezden gelmiş ve kendisine sığınan kızını eve kabul etmeyerek onu yalnız ve savunmasız bırakmıştır. Mutsuz olduğu eşinin evine dönmek zorunda kalan genç kadın bu yaşadığı hayal kırıklığı, sahipsizlik, terkedilmişlik ve çaresizlik içinde intihar eder. Sosyal statüsüne kurban ettiği ve yaşadığı sıkıntıları görmezden gelerek yalnız bıraktığı kızının intihara sürüklenmesindeki en önemli etken olan Devlet Hanım bu olaydan hiç ders çıkarmamıştır. Etrafındaki kızlara pazara çıkarılan bir cariye, bir meta gözüyle bakmaya devam eder:

Devlet Hanım bu güzel genç kızın annesi o, o değişmedi. Taşı parçalayan şey başına geldi ve değişmedi. Tüm annelerin üzüldüğü gibi o kızının ölümüne üzüldü. Fakat davranışının doğruluğundan bir an şüphe duydu mu? Asla. Diğerleride bu davranışın doğruluğundan şüphe etmedi. O başı dik, sabit adımlarla yürüyor ve diğerlerini ona saygı duymaya mecbur ediyor. Allahım bu nasıl bir güç, nasıl, dokunulmazlık, nasıl kendine güven, insanla bunu nereden alıyor, nereden? Neden insanlar bu kadının davranışlarında onun gördüğünü görmüyorlar. Neden kızı öldükten sonra ona duydukları saygı arttı. Sırrı ne? Bu saygının sırrı ne? [s.39]

Leyla'nın muhafazakâr olan, kızını bir gardiyan gibi baskı altında tutan babası

onun eğitim almasına izin vermiştir. Bu durum bize o dönemlerde geleneklerine bağlı, muhafazakâr orta sınıf kesimin kızların eğitimini önemsediklerini gösterir. Ortaokul ve liseyi beraber okuyan, yakın arkadaş olan üç genç kız birlikte üniversiteye başlar. Leyla, Senâ ve Âdile, Kahire Üniversitesi Edebiyat Fakültesinin Felsefe bölümüne kaydolurlar. Her zaman sınırlı özelliklerden oluşan bir grup olarak kalmak için birbirlerinden ayrılmamaları, sürekli birbirlerini koruyup gözetmeleri ve diğerleri ile mesafeli ilişkileri onların seçkin bir grup olarak görülmelerine sebep olmuştur:

Erkek öğrencilerden biri gruptan birine yaklaşmak isterse bütün gruba yaklaşmak zorundadır. Onlardan biri rahatsız olursa geri çekilmelidir. Onlardan biriyle konuşmak isterse söyleyeceğini bütün grubun önünde söylemelidir. Yoksa hayır. Çünkü grubun üyeleri arasında sır yoktur. Onlardan biri diğerleri olmadan bir partiye ya da sosyal etkinliğe davet edilse gitmez. Çünkü grup, gruptur. [s.199]

Âdile, grupta ön plana çıkan ve ne yaptığını bilen güçlü karakterdir. Esprili, neşeli bir karaktere sahip olan Âdile, aynı zamanda son derece gerçekçi, mantığı ile hareket eden hesapçı biridir. Babasının olmayan Âdile 'nin, annesine borçlarını ödemedeki destek olmak ve kardeşlerine yardım etmek için mezun olup işe başlamaktan başka bir amacı yoktur. İçinde bulunduğu zor durum ve aldığı mesuliyet onu sert ve katı görünümlü biri yapmıştır. Grubun neyi sevip sevmeyeceğini, neyin doğru neyin yanlış olduğunu o açıklar. Grubun şanını korur. Grup adına kararlar veren, grubu yönlendiren Âdile, onlar istediği için felsefe bölümüne kayıt olmuştur. O da, diğer genç kızlar gibi sevmek ister ama bunu inatla gizlemektedir. Ona göre aşk zenginlerin vakit geçirmesinin bir aracıdır. Onun kaybedecek vakti yoktur:

Senâ'nın, Âdile 'nin en harika bir şiire bile dokunmasının onu hesap meselesine dönüştürmeye yeteceğini söyleyecek kadar gerçekçi ve pratiktir. Felsefe bölümüne değil yemek bölümüne katılmak istiyordu. Fakat grup ona seçme fırsatı bırakmadı.[s. 200]

Senâ diğer iki arkadaşına nazaran daha modern bir görünüm vermektedir. Sevgisini ifade etmekten çekinmeyen Senâ, toplumsal baskıları ve gelenekleri dikkate almadan kendi istediğini yapan ve erkek arkadaşına buluşma teklif edecek kadar kendine güvenen bir genç kızdır. Yazar, romanda modernliği temsil eden kadın karakter Senâ'yı özgür ruhlu, açık sözlü ve kusursuz olarak resm eder. Genç kızlar için çizilen örnek bir karakterdir.

Senâ şiiri, müziği, edebiyatı, antika eşyaları, sanatı, güzel olan her şeyi sever. Güzelliğine, bedeninin ölçülerine ve kıyafetine özen gösterir. Âdile ve Leyla'ya göre

daha zengindir. Mahmûd'u sevmeden önce Robert Taylor'a âşıktır. Hatta ismini elinin üzerine ustura ile kazımış, yara izi her kaybolduğunda yeniden yazmıştır. Az konuşur, daha çok dinlerdi. Kızdığı az görülürdü. İnsanlar onu utangaç zannederdi. Aslında o kendisiyle gurur duyardı. Bu gurur kibirden kaynaklanan bir gurur değil, davranışlarının doğruluğuna olan inançtan kaynaklanan bir gururdu. Küçük işlerde Âdile ve Leyla'ya tartışmasız uyardı. Bu uyumu kolay idare edilebileceğinden değil sevgisinden kaynaklanıyordu. Ne istediğini, ona nasıl ulaşacağını ve nasıl koruyacağını iyi biliyordu. Kahire'ye dönünce Mahmûd'a dışarda buluşmayı teklif eder. Mahmûd şaşırır. İtibar ve iffetini koruma zaruretinden bahseder. Senâ ona gözlerini diker ve:

"-Buluşmayı istiyor musun, istemiyormusun, diye sorar.

-Tabi istiyorum.

Tamam." [s.202]

Doktor Fuat Remzi'nin baskıcı, emredici inandığı değerleri dayatıcı karakteri karşısında; modern bir karakter olan, özgürlüğüne düşkün ve dayatmalardan nefret eden Leyla tamamen değişir. Aslında başlarda sadece sınıf içinde küçük düşürülmekten korktuğu için sorulara onun istediği tarzda cevaplar veren Leyla, onun gücünün cazibesinden kurtulamayarak etki alanına girmiş, kişiliğini kaybetmiştir. Ez-Zeyyât'ın Otobiyografisi, "Arama Operasyonu: Kişisel Belgeler"de sağcı köken ve inançlı Dr. Reşat Rüşdi'yle olan ikinci evliliği hakkında yazdığı gibi kendini diri diri toprağa gömmüş ve elleri kendi kanıyla lekelenmişti.³⁵³ "Yaşlılık" öyküsünde kadın kahraman, kendini gerçekleştirmesini engelleyen sürçmeleri arar ve şu sözlerle son bulur: "Kimse kimseyi öldüremez. Her durumda, ölü adamın elleri kanla kaplıdır."³⁵⁴

O da artık doktor gibi dayanılmaz biri olur. Daha çok içine kapanır. Bu sefer içe kapanması, kendini koruma amaçlı hayal kırıklığından kaynaklı değildir. Kibir ve diğerlerini küçük görme, kendi fikirlerini herkesten üstün görme ve dayatmadan doğan bir çekilmedir. Bu düşünce onu katı, hoşgörüsüz, duygusuz, anlayışsız birine dönüştürür. Diğerlerine karşı hislerini kaybetmiş gibidir. Ufku daralmış. Avucundan ötesine göremeyen dar görüşlü biri olmuştur. İnsanların hata ve kusurlarından başka bir şey göremez hale gelir. Sadece insanlara katı kurallar koymak için konuşur. Ona göre

³⁵³ Amireh, a.g.m.

³⁵⁴ Yasin, a.g.m.

Doktor Remzi ve ondan başka kültürlü kimse yoktur.

Leyla kendisini koruyup, gözetecek ve güçlendirecek birine ihtiyaç duyar. Hissettiği zayıflık ve değersizlik hissi, kendisini sürekli aşağılamasına rağmen onu güçlü bir karakter olara gördüğü Dr. Remzi'ye hayranlık duymasına neden olur. Onun görüşlerini benimser, onun razı olacağı şekilde davranır. Leyla'nın doğrusu ve yanlışı, onun doğru ve yanlış olduğunu düşündüğü şey olur. Korku ile karışık hayranlık duygusu, güç ve kuvvetin cazibesi, üstün varlığa sığınma isteği Leyla'nın hayatını ve fikirlerini şekillendirir: “Odasına ilk girdiğinde hissettiği aynı korku, korku ve cazibe karışımı duyguyla her karşılaştığında hala acı çekiyordu. “ [s.348]

“İsam ile ilişkisi geliştikçe, Leyla'nın yargısı bulanıklaşır. Kendini gözden kaybeder ve onun yerine anne babasının, erkek arkadaşı İsam'ın, Profesör Remzi'nin ve arkadaşı Âdile'nin değerlerine yönelir. *el-Bâbu'l-Meftûh*, bilgisizliğin bir reşit olma hikâyesi değildir. Bunun yerine, Leyla güçlü bir karakter olarak başlar, yere serilir ve sonra kendini tekrar bir araya getirmesi gerekir.³⁵⁵

Romanın genelinde hâkim olan modern gelenek çatışmasında yazarın kendi dünya görüşü doğrultusunda modern karakterler lehine nispeten daha pozitif yaklaştığı görülür. Mevzu bahis modern karakterler mükemmel bir şekilde resmedilirken, geleneksel karakterler buna mukabil sıklıkla eleştiriye tabii tutularak negatif bir şekilde sunulmuş, anlayışsız, bencil ve dış dünyaya kapalı olarak tasvir edilmiştir. Eser hakkında pek çok olumlu özelliğin yanı sıra karakterlerin bu denli siyah-beyaz oluşu romanı gerçeklikten uzaklaştıran bir ayrıntı olarak karşımıza çıkmaktadır. Romanda yer alan modern kadınlar, işgalci güçlere karşı erkeklerle beraber mücadele eder. Bu kadın tipi savaşa fiili olarak katılırken geleneksel kadınların bu konu ile ilgilendiğine dair hiçbir emare söz konusu değildir. Geleneksel karakterler genel olarak bağımsızlık mücadelesinin dışında tutulmuş ve bu mücadeleyi sol milliyetçi kesim tek başına vermiş gibi sunulmaktadır. Hayatı emperyalizmle savaş ile geçen Latîfe ez-Zeyyât bu mücadeleyi anlattığı ve devamı olarak yazdığı romanında batıya ait değerler olan feminizm, marksizim ve modernizmin taşıyıcılığını üstlenmiş, yaşam boyu özgürlük savaşı verdiği batıyı takliti kurtuluş ve özgürlük yolu olarak sunmuştur. Batının fiili işgalinden kurtulmanın yolunu batılılaşmak olarak işaret eden yazarın bunu tek doğru olarak

---

³⁵⁵ Mlynxqualey, a.g.m.

dayatması ve batılılaşma ile eş anlamlı olarak kullanılan modernleşme karşısında gördüğü herkesi ve her kurumu aşağılaması yazarın kültürel emparyalizme yenik düştüğü ve işgalin zihinlerde gerçekleştiğinin bir delili olarak görülebilir.

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

LATİFE EZ-ZEYYÂT'INEL-BÂBU'L-MEFTÛH ADLI ROMANI

3.1. LATİFE EZ-ZEYYÂT'INEL-BÂBU'L-MEFTÛH ADLI ROMANININ ÖZETİ

Roman 1946 yılının 21 Şubat akşamında saat yedide başlar. Mısır'ın başkenti Kahire alışılmadık bir şekilde sessiz ve sakin; caddeler, mağazalar ve duraklar neredeyse bomboştur. Latife ez-Zeyyât, bu zaman dilimini şu şekilde okuyucularına aktarır:

21 Şubat 1946 yılının akşamlarından bir akşam saat yediydi. Hava; yağmur yağmış ve yeryüzünü yıkamış gibi temiz ve içinde hoş bir serinlik olan sakinlikteydi. Kahire alışılmadık bir şekilde ışıkları parlamıyor ve insanlar alışıldığı gibi ana caddelerde sinemalara, umumi mahallere girerek, tramvay ve otobüs duraklarında bekleyerek kalabalık yapmıyorlardı.”

Şehir terkedilmiş gibidir. Caddelerde silahlı ordu mensuplarını taşıyan polis arabalarından, yavaş yavaş caddeden geçen yaya gruplarından ve kavşaklarda durarak sabah İsmailiye’de İngilizlere karşı yapılan, ölü ve yaralıların olduğu büyük gösteriden bahseden birkaç insan dışında kimse yoktur. Farklı seviyelerde, farklı lehçelerde ve farklı fikirlerde insanlar bu sabah halkın İngiliz sömürmesine karşı yaptığı büyük gösteriden, İngilizlerin silahsız olan halkın üzerine ateş etmesinden ve kurşun yağmurları altında tek vücut olmuş kahramanlardan bahsediyordu.

“Sinema salonları, umumi mahaller, otobüs ve tramvaylar terk edilmişti. Polis arabası tüfeklerle silahlanmış orduyu taşıyarak yavaş yavaş caddeden geçiyordu. İkişer, üçer, dörder gruplar halinde insanlar, ya yavaşça caddeden geçiyor ya da kavşaklarda durarak konuşuyorlardı. Farklı lehçelerde ve farklı dil seviyelerinde konuşuyorlardı. Fakat laf aynı konu etrafında, bu sabah İsmailiye meydanında olanlar etrafında dönüyordu. Çatışma tesadüf değildi. Maksat provokasyondur. Göstericiler kırk bin kişiden oluşuyordu. Gösteriler esasen İngilizlere karşı yapıldı. Halk İngilizlere karşı dışarı çıktı. İngilizler göstericilerin arasına dalmak için beş zırhlı araç çıkardılar.

Biz mertliği ile öne çıkmış bir halkız. Tank burada bir delikanlıyı ezdi. Öğrenciler kanlı gömleğini kaldırdılar. Kalabalık galeyana geldi. İngiliz tanklarının üzerine hücum ettiler ve onu parçaladılar. Toplar tatlı diyerek vücutlarını tankların üzerine fırlatmaya devam ettiler.

Ben şahsen bu gösterilerin vatan müdafaası konusunda yeni bir merhale olduğuna inanıyorum. Birincisi İngilizlerle direkt çarpışmak, ikinci

şey ordu göstericileri dağıtmaktan geri durdu. Sadece bu değil, ordunun tankları ülkede dolaşırken üzerinde vatana ait alametler vardı. Sonra talebelerle beraber işçiler ve bütün halk katıldı.

-Sana biz mert bir halkız diyorum. Kadınlar bile evlerinden çıktılar. Kadınları Babuş Şi'riyye'de gördün. [s.1]

Önemli olan silah. Kamplardan silahsız halkın üzerine kurşunlar iniyordu. Keşke halk silahlı olsaydı.

Tamam, İngiliz'in üzerine yağmur gibi tuğlaların yağdığını gördün oğul. Ey kardeşim ben bu halkın o kadar tuğlayı nereden bulduğuna şaşıyorum.

Peki ya İngilizlerin arkasına gizlendiği barikatları ateşe verdiklerinde.

Bu çocuklar gömleklerini çıkarıyor, benzine batırıyor ve tutuşturarak ateşe veriyorlardı. Bedenlerini ateşin yemesini önemsemiyorlardı. Mermiler üzerlerine yağmur gibi inerken önemsemeden sürünmeye devam ediyorlardı. Hücum ederek ağır ağır ilerlemeye...

Konu bugün yalnızca İngilizlere karşı bir hareket değil; saldırı İngilizlere, krala ve tüm sömürgecilere karşı yapıldı. Bu merhale yeni ulusal bilinç merhalelerinden biridir. Bu benim şahsi görüşüm.

Ben şahsen bin sene yaşasam Süleyman Paşa'da gördüğüm bu manzarayı unutamam.

Bayraklar... Kandan bayraklar, Mısır için ölen ve yaralananların kanı. Yirmi üç kişi öldü, Yüz yirmi iki kişi yaralandı."

Bu gösteriler Kahire'de yaşayan pek çok aileyi etkilemiştir. Süleyman Efendi ve ailesi de onlardan biridir.

"Bu insanlara göre çatışma bitmiş kazanan ve kaybeden belirlenmişti. Ancak hasar, Yakub Mahallesi üç numarada, Seyyide Zeyneb'de oturan Maliye memuru Muhammed Süleyman Efendi ailesine göre çatışma henüz bitmemişti."

Süleyman Efendi ve eşi tedirgin bir şekilde ve çaresizce evde bekliyorlar. Kulakları kapıda dışarıdan duydukları ayak seslerini dinliyor, camdan bakıyorlardı. Fakat sabah gösteriye katılmak için evden ayrılmış olan oğulları Mahmûd hala eve dönmemiştir.

"Süleyman Efendi salonda dış kapıya karşı Asyuti marka koltuğun üzerine Kuran'dan ayetler okuyarak oturdu. Ara ara daire kapısına merdivenlerden yaklaşan adımlara kulak vermek için duruyor, gözleriyle kapıya dikkatini veriyor ve yüzü donuklaşıyordu. Ancak adımlar kısa sürede dairenin kapısından üst katlara doğru ilerliyordu. Omuzlarını silkiyor, beyaz yüzünde solgunluk artıyor ve onda kırmızı bir nokta ortaya çıkıyordu. Sonra Kuran okumaya devam ediyordu. [s.2]

Salonun yanında karşılama odasında eşi durdu. Beyaz, güzel, toplu ve kısa... Vücudunun üst yarısını pencereden sarkıtıyor; bütün varlığı bal rengi küçük gözlerinde toplanıyordu. Gözleri yuvasında sağa sola dönüyor, yolun karanlığını delercesine uzanıyorlardı.”

Evin on bir yaşındaki kızı Leyla salonda ahşap bir sigara kutusuyla oynayarak kendini oyalamaya çalışır. Ancak bunda çok başarılı olamayıp, abisi Mahmûd’a bakmak için dışarı çıkmak üzereyken babası tarafından durdurulur.

“Salonun ortasında yuvarlak masanın önünde Leyla durdu, 11 yaşında tam esmer. Eli ahşap bir sigara kutusunu mekanik bir hareketle kurcalıyordu. Parlayan gözleri uzağa, boşluğa bakıyordu. Leyla sigara kutusunun kapağını şiddetle vurdu ve sabit adımlarla salona doğru yürüdü. Oturan babasını geçerek dairenin kapısına yöneldi ve elini kapı kolunun üzerine koydu.”

Babanın dudağı titredi ve yüzü soldu. Gözlerini donuk bir halde ona doğru kaldırdı. Gözleri ölü gibiydi. Boğuk bir sesle:

-Nereye gidiyorsun? dedi.

Meydan okuyan bir ses tonuyla:

-Mahmud’u aramaya gidiyorum, diye karşılık verdi.

Babanın gri gözleri korkuyla parladı. Sonra onları yumdu ve yıpranmış bir sesle

-Git ve odana gir, dedi.

Sözünü el işaretiyle destekledi. Sesindeki zafiyeti hissetmiş gibiydi.

Leyla ona yaklaştı ve yanında durdu. Bir şey söylemek istedi ama güç yetiremedi. Elini omuzlarına koymak için uzattı fakat yolun yarısında durdu ve kısa bir süre havada asılı bir şekilde kaldı. Gözlerinden yaşlar akararak misafir odasında ki annesine doğru koştu. Kolunu tuttu ve fısıldadı.

- Anne... Anne .

Annesi elektrik çarpmış gibi titredi ve döndü. Meraklı bir sesle:

-Ne var? Ne oldu? Derken yüzünde korku belirmişti. [s. 3]

-Korkma, anne, korkma. Mahmud iyi biliyorum. Şimdi gelir. Gelmek zorunda. Mecbur, mecbur, sabah...

Gözyaşlarına boğuldu, cümlesini tamamlamaya güç yetiremedi.

Mahmûd lise dördüncü sınıfta eğitim gören ve o gün on yedi yaşına girmiş olan vatansever ve bu konuda sorumluluk sahibi, bilinçli bir gençtir. Babasının engel olmaya çalışmasına rağmen sabah gösterilere katılmak için evden çıkmış, saat akşamın yedisi olduğu halde eve dönmemiştir. Aile başına kötü bir şey gelmiş olmasından korkmaktadır. Ailesi korku ve endişe içinde ne yapacağını bilmez bir halde iken

Mahmûd yaralı bir şekilde eve getirilir:

“Baba oturduğu yerde kıpır kıpırdı... Sabah... Sabah ona:

-Çıkma Mahmûd, dedim.

Kapının yanında uzunca durdu...

-Korkma baba. Bu barışçıl bir gösteri olacak.

-Senden başka gösteri yapacak kimse yok mu?

Mahmûd güldü ve

-Peki, baba herkes böyle derse o gerçekten yapılmazdı.

-Sen küçüksün henüz üniversiteye gitmedin. Yapmak istediğin şeyi yapmaya devam et.

-Ben çocuk değilim. Ben lise dördüncü sınıftayım ve bugün on yedi yaşıma girdim.

Baba dişleriyle alt dudağını ısırды. Onu dövse, hapsedse, onu odaya atıp anahtarı alsa, en azından şimdilik yerini bilir. Ya şimdi polis gelir de onu tutuklarsa. Muhakkak ki o Sıdkı, insanları diri diri gömen Sıdkı Paşa. Fakat ne yapabilir. Yaralı olabilir. Ya da mümkün...

Baba Euzu besmele çekerek mırıldandı.

Salonda asılı saat çalmaya başladı. Anne dakikaları dinledi neredeyse nefesi duracaktı. Saat yediyi ilan etti. Anne bir an yerinde dondu sonra koşarcasına salona gitti ve eşinin önünde şaşkın gözlerle ona bakarak durdu.

Darbe seslerini duymadan avucunu avucuna vurarak

-çocuk gitti. Gitti tamamen gitti [s. 4]

Yumuşak ve zayıf çehresi “-Aşağı sen inmeyeceksen...” aniden ciddileşti.

Kelimeler annenin dudaklarında öldü. Baba yerinden üzgün bir şekilde kalktı. Merdivenlerde adımlar netleşti. Bir kişiden daha fazla kişinin adımları, ağır ve yavaş adımlar, sürünen adımlar. Leyla kapıya doğru koştu. Babası onu takip etti. Merdivenlere doğru atıldı ve bağırdı:

-Mahmûd

Anne dengesini kaybetti. Neredeyse yere düşecekti fakat koltuğun kenarına tutundu. Mahmûd ‘İsâm’ın omuzuna dayanmış bir halde içeri girdiğinde bayılarak yere düştü.”

*****

Ertesi gün Leyla okula gitmeden önce ağabeyini görmek ister fakat annesi buna müsaade etmez ve abisinin uyluğundan yaralı olduğunu söyleyerek onu rahatsız etmemesini ima eder. Leyla aynı apartmanda oturan teyzesinin kızı Cemile ile okula

giderken ağabeyi Mahmûd'un dün gerçekleştirilen İngiliz karşıtı gösteride yaralandığından bahseder. Hiçbir şeyden haberi olmayan Cemile olanları duyunca çok korkup endişelenecektir.

“Ertesi günün sabahı Leyla okula gitmeden önce ağabeyini görmek istedi. Annesi ona kızarmış ve şiş gözlerle garip bir şekilde baktı ve kısık bir sesle “Mahmûd hala uyuyor.” Derken sanki ona gizli bir şeyden haber veriyordu. Annesinin konuşma şeklinden ve bakışlarından rahatsız oldu.

Ne yani anne.

Annesi Leyla'ya doğru eğildi ve aynı kısık ses tonuyla özleri donuk bir halde ona isabet eden bir tüfek görüyor gibi

-Kurşun, kurşun uyluğuna girmiş.

Tamam, ben bilmiyordum.

Baba yüzü sabunla örtülü bir halde tartışmaya dâhil oldu.

-Her şeyi abartmayı ne kadar seviyorsun. Sana doktorun onun basit bir yara, çizik dediğini söyledim.

Anne babanın sözlerini önemsemeyerek elini salladı ve ev işlerini yapmak için gözlerinde garip bir bakışla bir sır gizler gibi parmaklarının ucunda yürüdü. [s. 5]

Leyla omuzlarını silkeledi ve aynı binada yedinci dairede oturan teyzesinin kızı Cemile'yi beklemek için kapının önünde durdu. Camın arkasında zili çalmak için uzanan cemilenin elini fark ettiğinde kapıyı açtı ve çıktı. Arkasından kapıyı aşırı endişeli bir şekilde kapattı.

Merdivende Cemile “Leyla sana ne oldu?” diye sorar.

-Hiç

-Hak Nebiye yemin olsun ki hayır.

-Dün ne gündü!

-Niçin? Ne oldu?

Leyla şöyle diyerek göğsüne vurdu:

İsâm bir şey söylemedi mi?

Cemile üzgün bir halde

-Ne hakkında bir şey söylemedi mi? Diye sordu.

Leyla kısık bir sesle şöyle derken gözleri yuvalarından fırlamış gibi yaptı.

-Mahmûd'a olanlar hakkında, ağabeyim Mahmûd.

Cemile son derece tedirgin olmuş bir şekilde durdu.

-Ne? Mahmûd'a ne oldu?

Leyla'nın gözleri sanki ona isabet eden bir tabanca görmüşçesine dondu. Cemile'ye doğru eğilerek yavaş ve kısık bir sesle

-Bir kurşun bir kurşun uyluğuna girmiş. [s. 6]

Leyla ağabeyinin vatani için mücadele eden bir kahraman olduğunu bu nedenle İngilizlerin onu vurduğunu düşünmektedir.

“İngilizler onu vurdu. Onu vatani için vurdular. Onu bir kahraman olduğu için vurdular”.[s. 6]

Okulda Leyla'nın ağabeyinin vatani savunmak için İngilizlerle mücadele ederken vurulduğu haberi yayılır ve birazda abartılır. Leyla o gün okulda çok ilgi görür. Bu ilgiden çok memnun olan Leyla ders saatlerinin bitmesine çok üzülür.

Kurşun... Milliyetçi gösteri... Haber okulda yayıldı. Leyla ortaokul birinci sınıf öğrencisi olarak kendini gün boyu ilgi odağı ve hayranlık içinde buldu. Büyük kızlar etrafını sarıyor, öğretmenler koridorda durduruyor ve ona sorular soruyor o da cevaplıyordu. İlgilerinin yoğunluğu onu mest etti. Hayal kurmaya başladı. İsmi? Mahmûd Süleyman. Yaşı? On yedi. Neden hasta haneye gitmedi Leyla? Hasta haneye nasıl gitsin, orada tutuklayabilirlerdi. O zaman ne yapsın? Yaralandığı zaman oda İngilizi dövmeğe devam etti. Kanaması devam ederken dövüyordu. Arkadaşı yeter diyor, faydasız. Sonra arkadaşı onu Astra binasına da ki evine sürükleyerek getirmek için arkasında kaldı. Kimse bilmesin diye akrabası olan bir doktor getirdiler. Hava kararana kadar gizlenmeye devam etti. Eğer gündüz dışarı çıksa... Ne felaket olurdu.

O ders günü bittiğinde Mahmûd okulda bir efsane olmuştu. Ordunun araçlarına silah açanda oydu, İngilizlerin arkasına gizlendiği barikatlara ateş açanda. O..O...O

Leyla okulun kapısından çıkarken ders günü sona erdiği için üzüldüğünü hissetti. Leyla eve döndüğü vakit okulda yaşadıklarını anlatmak için koşarak Mahmûd'un odasına gider. Ancak ortamın gergin olduğunu görünce susarak olanları anlamaya çalışır. Mahmûd eve geldiğinden beri hiç hareket etmemiş, yememiş ve konuşmamış, derin bir sessizliğe bürünmüştür.

“Eve doğru koşmaya başladı. Mahmûd'un odasına daldı.

-Mahmûd.

Cümlesini tamamlamadı. Ortamın gergin olduğunu hissetti. Mahmûd yanı üzere, yüzü duvara dönük ve gözleri kapalı şekilde uyuyordu. Düünden beri hiç hareket etmemiş gibiydi. Teyzesinin oğlu İsam yatağın kenarına oturmuş, eliyle çenesini kaşıyor, yanında annesi elinde bir fincan limonata ile duruyordu.

-Kalk evladım, kalk ve dudaklarını ıslat.

-Mahmûd'un işittiğine delalet eden hiçbir emare yoktu.

Anne ilerledi ve limonatayı sofranın üstüne koydu. Ve yatağa doğru meylettirdi. Elini uzattı ve Mahmûd'un alnını kontrol etti.

-Sana ne oldu oğlum, bana bi umut ver. Neyin var? Ne hissediyorsun?

Mahmûd'un yüzü kül rengindeydi. Kafasını kaldırmadan "hiç" dedi.

-Nasıl hiç?

Anne İsâm'a doğru baktı.

-Bu durumu beğeniyor musun İsâm! Geldiği saatten beri bu şekilde simsiyah bir sessizliğe büründü." [s. 9]

Annesinin aşırı ilgisi Mahmûd'un bunalmasına sebep olur ve aniden yerinden kalkarak annesine kızar. Aslında bu sessizliğinin ve kızgınlığının sebebi gösteride gördükleri ve yaşadıklarıdır. Annesine verdiği bu ani tepkiden dolayı pişman olarak ona orada gördüklerinden bahseder. Gördükleri ve yaşadıkları ona ağır gelmiştir.

Ansızın Mahmûd yatakta döndü ve annesine yönelerek oturdu. Bozuk ve sesinin en yüksek tonuyla bağırdı. Sesi boğazından çıkarken zorlanıyordu.

Bu gürültü ne için? Ne için? Sana dedim küçük bir çizik, çocuk oyuncuğu, çocuk oyuncuğu. [s. 9]

Son kelimeleri söylerken sesi çöktü. Yorgun bir halde sırtı üzere düştü. Anne bir an ona baktı. Yüzü soluk beyaz, gözleri geniş parlak yeşildi. Üzgün gibiydi. Ter taneleri alnında toplanmıştı. Anne bir şey söylemek için ağzını açtı. Sonra kapadı. Dışarı doğru yöneldi. Kapıya ulaştığında Mahmûd zayıf bir sesle:

-Anne, dedi.

Annesi döndü ve ondan uzakta durdu. Mahmûd yatakta oturdu ve annesine yaklaşmasını söyledi. Ona yakın olduğunda bir sır verecekmiş gibi yüzünü ona doğru eğdi ve kısık bir sesle:

-Biliyorsun, biliyorsun bir tavuğu kestiğinde kan akar ve tavuk bir dakika, sadece bir dakika can çekişir. Sonra uzunca bir süre sesi kesilir ve kurtulur.

Mahmûd'un gözleri kül rengi oldu ve yüzünü çevirdi. Yumruğunu sıkarak yanında ki masaya vurdu. İçinde feryat karışık bir ses tonuyla:

-Çok insan öldü... Bu şekilde öldüler.

-Benim ne hissettiğimi biliyor musun İsâm. Ben kuvvetli bir darbe yemiş ve beni döveni dövmeye güç yetirememiş hatta bağırمامış biri gibi hissediyorum." [s. 11]

Mahmûd ve İsâm'ın konuşmalarını dinleyen Leylâ Mahmûd'un hayalinde ki gibi İngilizleri döven vatani için onlarla mücadele eden bir kahraman olmadığını düşünerek

çok üzülünce İsmâ ve Mahmûd ona duymak istediği cevabı verir. Bunun üzerine çok mutlu olan Leylâ büyüyünce ağabeyi gibi İngilizlerle mücadele etmeyi hayal etmektedir.

-Benim ne hissettiğimi biliyor musun ya İsam. Ben kuvvetli bir darbe yemiş ve beni döveni dövmeye güç yetirememiş hatta bağıraramamış biri gibi hissediyorum.

Leyla'nın dudakları titredi ve yüzü kaskatı kesildi. Sanki içinde bir acı vardı. İsam:

-Bir gün bizim elimizde de silah olacak. Dedi.

Leyla bağırarak onun sözünü kesti. Ağabeyine doğru atıldı ve ağlayan bir sesle omuzunu silkerek:

-Mahmûd, sen İngilizleri dövdün, onlar seni dövmeydi. Sen. Sen. Mahmûd.

Mahmûd cevap vermedi. Leyla'nın eli Mahmûd'un omuzundayken başını İsmâ'a çevirdi. Sempatik bir şekilde:

İsmâ, Mahmûd İngiliz'i dövdü, öyle değil mi? dedi. [s.11]

- Herhangi bir şüphe olabilir mi? Dedi İsmâ hafifçe tebessüm ederek.

Leyla ikna olmadı ve Mahmûd'a döndü. Boğuk bir sesle: Sen, sen Mahmûd sen

Mahmûd Leyla'nın gözlerinden kaçınmak istedi ama gözleri ona yönelmişti ve Onlarda umutla karışık öldürücü keder vardı. Mahmûd başını omuzuna gömdü ve uzağa bakarak: [s. 11]

-Evet Leyla, İngilizleri biz dövdük.

Leyla onun omuzunda katıla katıla güldü. Sonra başını tebessüm ederek kaldırdı ve gözlerinden yaş akarak:

-Ben biliyordum, bunu biliyordum. Okulda onlara dediğim gibi. Dedi.

....

-Ben de senin gibi büyüyünce İngilizleri döveceğim. Büyüdüğüm zaman onları silahla vuracağım. Dedi.

- Herhangi bir şüphe olabilir mi? Dedi İsam.

Leyla hızla kalktı ve dışarı doğru yöneldi. Göstericilerin yaptığı gibi ritmik bir şekilde zıplıyordu. Sağ elini kaldırıp indirerek slogan atıyordu: Silah, silah, silah istiyoruz. Ansızın yerinde mihlandı kaldı ve kolu yanına düştü. Kelimeler dudaklarında öldü. Odaya girerken babasıyla çarpıştı. [s. 14]

Birkaç gün sonra olanlar unutulup herkes kendi meşguliyetine döner. Okulda kimse Mahmûd'la ilgili soru sormaz. Bu durum başlarda Leyla'nın canını sıkırsa da oda

kendi işleriyle meşgul olmaya başlar.

*“Birkaç gün içinde hayat normal akışına döner. Herkes kendi işleriyle meşgul olur. İnsanlar olanları unutmuş gibidir. Mahmûd medresesine geri döner. Okulda hiç kimse Leyla’ya onun hakkında veya gösteri hakkında bir şey sormaz. Leyla başlarda üzülse de sonra kendi özel işleriyle meşgul olmaya başlar.”*¹⁴

Ağabeyi ile ilişkisi çok iyi olan Leyla’nın babası ile arasında mesafe vardır. Leyla babasından korkmakta ve onun yanında hareketlerini sınırlamaktadır.

“Kalktı ve neşe içerisinde gerindi. Gazeteyi kanepenin üzerine attı ve odasına ulaşmadan önce geri dönerek onu tekrar katladı. Parmaklarını etrafında gezdirirken babasının yorumlarından korkarak bu işi yapmak zorunda olduğu için kızgınlıktan alt dudaklarını ısırıldı. Odasına koştu okul önlüğünü giydi. Çılgınca yatağın altında ve dolapta çorap ve ayakkabısını aradı. Bir yandan kısa ve siyah saçlarını tararken diğer yandan ayakkabısını ayağına sokmaya çalışıyordu. Bir kitabı masanın üstünden diğer kitabı yastığın altından hızlıca alarak deri çantasına attı. Sanki biri kovalıyormuşçasına yemek odasına koştu. Ağabeyi Mahmûd’a çarptığında duraksamadı fakat babasını lavabonun önünde tıraş olurken gördüğünde adımlarını yavaşlattı.” [s. 14]

On bir yaşında olan Leyla’nın bu dönemde hayatında ki en önemli şey öğretmenlerinin sevgisini kazanmak ve özellikle de matematik öğretmeni abla Neval’in. Çünkü matematik dersinde diğer dersler kadar iyi değildir. Bu konuyu kendine hırs yapar ve matematik dersinin en iyi öğrencisi olan Nefise ile yarışa girer. Leyla çalışmasının sonucunu alır ve matematikte Nefise’yi geçer. Öğretmeninin takdirini kazanan Leyla bu duruma çok sevinir.

“Bu dönemde Leyla’nın hayatında ki tek zaruri şey saçını başının arkasında toplayıp bağlayan ve erkek elbisesine benzeyen bir elbise giyen bu zarif öğretmenin gözüne girmektir.” [s. 15]

“Bütün öğretmenler onu sevmeli, Neval Abla onu sevmeli.” [s. 18]

“Neval Abla Leyla’nın yanında durunca başını öne eğdi. Kalem elinde bir şey düşünüyormuş gibi asılı kaldı. Çözümü okudu ve dudaklarını büzdü. Leyla’ya doğru eğilerek

Gerçekten iyi gidiyorsun dedi”[s. 18]

“...Gözyaşları gözüne galip geldi. Neval Abla onu desteklediği müddetçe Nefise’yi ve Nefise gibi on kişiyi geçebileceğini.”

Leyla’nın okulda ki arkadaş grubu aynı apartmanda oturduğu teyzesinin kızı Cemile, sıra arkadaşı Âdile ve Senâdır.

“Ders günü bittikten sonra okulda ki çınar inciri ağacının altında durdu. Cemile ona doğru tahta oturağın üzerine oturdu. Senâ onun yanına otların üzerine oturdu ve Âdile ortada durdu.” [s. 18]

Aynı gün Leyla genç kızlığa ilk adımını arkadaşları arasındayken atar. Leyla henüz ne olduğunun çok farkında değilse de bundan sonra hayatı bir dönüm noktasına girmiştir. Bu durum arkadaşlarını çok memnun etmez. Babası ise öğrendiğinde Leyla'nın anlam veremediği bir şekilde tepki verir. Oysa Leyla babasının onun büyümesine tıpkı Mahmûd'un büyümesine sevindiği gibi sevineceğini hayal etmiştir.

“Senâ gözlerini yere indirdi ve hızla otları koparmaya başladı. Art arda otları koparmaya devam etti. Sanki o bunula mükellefti. Cemile ciddi bir şekilde uzaklara bakıyordu.”

“... Cemile Leyla'ya uzun uzun ve hüzünlü bir şekilde baktı.” [s. 19]

“Şimdi babası öğrenecek, elbette öğrenecek, annesi ona haber verecek, bakalım ne diyecek? Tabi Mahmûd'un bıyıklarının çıkmaya başladığında sevindiği gibi sevinecek.”

“Sessizlik ağlama sesiyle kesildi. Leyla yılan sokmuş gibi yatağında sıçradı. Babasının sesi olduğunu anladığında odanın ortasında hareketsizce durdu. Ağlama sesine ara ara annesinin sakın ve kısıt sesiyle kesilen dua karıştı.

-Yarabbi bana güç ver o genç kız oldu.

-Tamam, bey, kız bizi duyacak.

-Bizi koru yarabbi bizi koru.” [s. 21]

Leyla o gece Cemile ona neden öyle üzgün bir şekilde baktı ve babası neden ağladı anlamamıştı. Büyümenin genç kız olmanın ne demek olduğunu, nasıl sınırlar çizildiğini zamanla anlayacaktı.

“Leyla o gece Cemile ona neden öyle üzgün baktı ve babası neden ağladı anlamamıştı. Fakat seneler geçtikçe anladı. O genç kız olmanın sınırları çizilmiş bir hapse girmek olduğunu, babası, ağabeyi ve annesinin hapisanenin kapısında durduğunu ve hayatın hem mahkûm hem de gardiyanlar için zorlaştığını seneler geçtikçe anlayacaktı. Gardiyanlar mahkûmun kaçmasından, sınırlardan, insanlar tarafından kazılarak oyulan sınırlardan çıkmasından korkarak gece uyumuyorlar. Ona nasihat ediyorlar. Kendi kendilerine onu uyarmaya kalkıyorlar. Mahkûm daha önce hiç bilmediği bir güç ani büyümenin gücünü hissediyor. Onu özgürlüğe sürükleyen gücün.. Sınırların kuşattığı bedeninin gücünü, sınırların felç ettiği aklının gücünü, aptal, kör ve sağır sınırlar.” [s. 21]

Öğle yemeği için sofraya oturduklarında babası sakın ve kesin bir sesle sınırları çizer. Leylaya sınırlar koyduğu gibi artık evde genç bir kız bulunduğu için Mahmûd'a yasaklar ve sorumluluklar getirir.

“Leyla, artık büyüdüğünü idrak etmen gerekir. Bundan sonra yalnız dışarı çıkmak ve ziyaretlere gitmek yok. Evden okula, okuldan eve. [s. 21]

Bakışlarını Mahmûd'a yöneltti ve ekledi.

-Evde uygunsuz roman ya da dergi görmek istemiyorum. Anlaşıldı mı?

Mahmûd başını öne eğdi. Ve alt dudaklarını büktü. Baba ince bir sesle

Okumak istiyorsun dışarıda oku. Evde saklama. Ben evde kızın düşüncelerini zehirleyecek bir şey istemiyorum.

Aynı şekilde Mahmûd arkadaşlarının seni evde ziyaret etmeleri için bir sebep göremiyorum. Kahvehaneler ve kulüpler neyinize yetmiyor kardeşim.

Tamam, baba, önemli olan İsam İsam'la beraber ders çalışıyoruz.

İsam'ın adını duyan anne başını tabaktan kaldırır ve endişeli gözlerle:

-İsam yabancı mı? İsam teyzenin oğlu oğlum. Leyla teyzesinin oğluna karşı örtünmeyecek. Dedi.

Baba havluyla ağzını kuruladı

-İsam sorun değil, o bizden ve bizim sorumluluğumuzda." [s. 22]

Babası tarafından kendine sınırlar getirilen Leyla bundan sonra sürekli olarak annesinin gözetim ve azarlamalarına maruz kalır. Öyle ki annesinin ayak seslerini her duyduğunda korkmaya başlar. Yaptığı her harekete, her söze dikkat etmek zorundadır.

"Leyla hiçbir şey demedi. Zaten kimse ondan bir şey demesinde beklemiyordu. Annesinin rolü başladı, hiç bitmeyen rol. Hatta Leyla onun adımlarını her duyduğunda arkasına bakmaya ve annesinin kendisini yaptığı ve ne olduğunu bilmediği bir şeyden dolayı azarlamasını beklemeye başladı. Uygunsuz bir şey, ya da doğru olmayan bir şey ve ya saygın insanların kızlarına yakışmayan bir şey; Kalpten gelen ani bir kahkaha uygunsuz.. Uygunsuz niye? Yüksek sesli. Samimi ve açık sözlü olmak uygunsuz.. Neye uygun değil? Usule uygun değil. Orada ismi usul olan bir şey var. Oturuş (mesela)

-Sen ey kibirli bir şekilde oturan, ey bacak bacak üstüne atan, insanlar ne der? İyi yetiştirilmemiş der.

- Ben insanlardan bıktım kimseyi görmek istemiyorum. [s. 22]

Hayır, İnsanların seni görmesi gerekir. Neden gizleniyor? Derler. Kolu mu sakat? Yoksa topal mı?

Misafirlerin yanına girmeyi reddetse annesi onu , 'kimseyi sevmiyorsun 'sözleriyle suçladı. Yanlarına girdiği vakit onlarla sohbet etmediği için kınadı. Konuştuğunda büyüklerin işlerine karıştığı için kınadı. Uzun süre otursa çıkması için işaret etti. Hızlı bir şekilde çıkarsa "Neye yetişiyorsun?" dedi.

-Gerçek şu ki, senden dolayı kafam karıştı anne. Yaptığım her şey yanlış çıkıyor.

...

Anne tertip ve nizamla su damlaları gibi düşen yeni hudutlar ekliyor. Damlaların tertibi ve nizamı uyuyanın gözünden uykuyu çekip alıyor. Saat ve saat, gün be gün, yıl ve yıl.

Ve yıldan yıla, Leyla büyüdü.” [s. 23]

Leyla on yedi yaşında lise öğrencisi bir genç kız olduğunda ev ve okul olmak üzere iki ayrı dünyası vardır. Özellikle evde bulunduğu çok rahat olmayan, ağır ve korku dolu hareket eden Leyla için okul kendini daha özgür ifade edebildiği, yaramazlık yapabildiği, enerjisini atabildiği ve sevdiği bir âlemdir. Leyla okulda birçok alanda ön plana çıkar. Ders günü bittiğinde ise adımları ağırlaşır.

“Yürüdüğünde bedenini arkaya doğru çeken zincirle bağlıymış gibi omuzları kavisli, başı, insanların bakışlarından gizlenmek için hedefine en hızla şekilde ulaşmak istercesine öne doğru uzanmış bir şekilde yürüyordu. Oturduğunda neredeyse yerine yerleşemiyor, sürekli hareket ediyor, elini kolunu sanki bedeninde ki garip bir cisim gibi nereye koyacağını bilemiyordu. Özellikle evde hareketlerinde ağırlık ve korku vardı. Okulda daha özgürdü. Okul onun sevdiği dünyasından bir bölüm, muhtelif seslerden oluşan bir koroydu. Zil bazen çınlayan bir kahkaha, başka zaman ise suskundu. Salonda sınıfa doğru hızla giderken yankılanan adımlar, tebessüm eden gözler, sınıftaki eğlence, Öğretmenlere karşı düzenlenen gizli komplolar. Öğrencileri birbirine bağlayan ne tehdit ne de cezanın ulaşmadığı sadakat, konuşmak zorlaştığında ortalıkta dolaşan notlar, ögle arası, gruplar, fısıltıyla anlatılan önce yüzleri kızartan sonra uzun uzun atılan kahkahalar. [s. 24]

Leyla, sınıfta yaptığı yaramazlıklarla dikkatleri üzerine çekiyor, öğretmeni kızdırıyor sonra dönüp ondan özür diliyor, ulusal vesilelerle konuşmalar yapıyor, edebiyat derneklerinde öne çıkıyor, Arapça öğretmeni üstünlüğünü itiraf ediyor, Pink punkta okul şampiyonu oluyor, izci takımlarına katılıyor, Basketbolda bir takım oyuncusu ve onu sevgiye boğan bir kız grubunun lideriydi.

Ders günü bittiğinde son öğrenci ayrılana kadar bekler, sakin ve boş sınıfa ve okula bakar, kitaplarını hazırlar ve ağır adımlarla eve doğru yola çıkardı.” [s. 25]

Evde Leyla'nın annesinin Leyla'yı azarlamak için sürekli bir sebebi vardır. Yapması gereken fakat yapmadığı, yapmaması gereken fakat yaptığı bir şey. Sonra babası sakin, sessiz, boş ve manasız bir yüzle görünür. Evde herkesin sessiz olmasını gerekli kılar. Annesi babası evdeyken parmak uçlarına basarak yürür, endişeli gözlerle etrafına bakınır ve azarlanmasına sebep olacak bir şey yapmamaya gayret eder. Yine de babası onu azarlayacak bir şey bulur. Ağabeyi bazen yapması gereken bir şey yapmaz ya da yapmaması gereken bir şey yapar. Annenin dudakları beyazlar fakat yine de ona

herhangi bir şey demez. Leyla'nın anne ve babasının Mahmûd'a karşı takındıkları tavır çok faklıdır. O öğle yemeklerinde evde olduğunda evin havası değişir.

“Fakat öğle yemekleri bundan çok daha güzel oluyor. Mahmûd öğle vakti tıp fakültesinden eve döndüğünde bir sandalye çekiyor, parlak ve tatlı yüzü, yeşil ve endişeli gözleri, solgun ve ince dudaklarıyla sofraya oturuyor; ciddiymiş gibi davranıyor ve konuşmaya başlıyor., Bugün...Fakültede olan her şeyi, tramvayda duyduklarını, okuduklarını, insanların dillerinde dolaşan son nükteleri anlatıyor. Konuşuyor, yorum yapıyor, abartıyor ve son derece garip, diğerlerinden farklı olan fikirleri kanıt olarak gösteriyordu. Öğle yemeğinde hava sanki dışarıdan ferahlatıcı bir hava gelmiş gibi değişiyordu. Annenin gergin yüzü ışıltıyor, çocuk yüzü gibi güzel oluyor, kısa, kibar ve alçak sesle gülüyordu. Ancak babanın manzarası gerçekten görülmeye değerdi. Oturuyor, gözünü Mahmûd'a dikeyor ve sanki yeryüzünde hareket eden bir mucizeymiş gibi, ondan hiç ayırmıyordu. Baba özenle dinliyor; maske yüzünden düşüyordu. Manadan yoksun soğuk yüzü şefkatli bir ifade kazanıyordu. Mahmûd konuşmasında üstünlüğünün, zekâsının, cesaret ve sıcakkanlılığının ortaya çıktığı bir noktaya geldiğinde babanın gözleri donar ve gözyaşı tabakası ile örtülür.” [s. 26]

Mahmûd toplumda yaygın olan sosyal meselelerden alaycı bir şekilde bahseder ve kutsala mizahı ustaca kullanarak saldırır, babası içinde korku olsa da, oğlunun şaka mı yoksa gerçek mi konuştuğunu anlayamaz ve oğlunun bu konuda yaptığı esprilere gülmemeye çalışır. Konuşmalar genelde ve özellikle de İsâm'ın bulunduğu zamanlarda siyasetle biterdi.

“Mahmûd toplumda yaygın olan sosyal meselelerden konuşmaya başlayınca kutsallık halesiyle çevrili olan geleneklerden hiçbir şeyi yıkmayı denemeden bırakmaz. Leyla'nın gözleri parlar; annenin dudakları titrer; baba bir tehlikeden dolayı endişelenir. Ancak Mahmûd bu çıkmazdan ustalıklı sıyrılır. Alaycılığını mizahla harmanlar; baba gülmesini gizlemeye çalışır. Oğlu ciddi mi yoksa şaka mı yapıyor? Anlamakta zorlanırdı.

-Öyleyse bana bu Vefd hükümetinin şu anda ne yaptığını söyleyebilir misin? "Vefd" diye ısrar ettik, defalarca. "Ülkeyi Vefd'en başka hiç kimse kurtaramaz." Dedik. Sonra Vefd ne yaptı? "

İsâm, "Bu bir zaman meselesi," diye itiraz etti. "Dünya tek bir günde yaratılmadı.”

-Beni delirtme be! Ey İsâm, sende biliyorsun müzakereler sonucu değiştirmeyecek. Bütün ülke bunu biliyor. Sadece bugün değil yıllardır biliyor.

Baba ağzını siler ve: Genel olarak Vefd diğerlerinden daha iyi. [s. 27]

Mahmûd öne doğru meyleder ve kelimeler ağzından kavga ediyor gibi peşpeşe çıkar.

-Vefd diğerlerini geride bıraktı. Çünkü halk Vefd'e güvendi fakat o bu güvene ihanet etti." [s. 28]

Leyla odasında bütün ev halkında hatta çok sevdiği ve hayran olduğu ağabeyi Mahmûd'tan uzak, istediği gibi yaşayabileceği bir dünya kurmuştu kendine. Orada kendini daha özgür, hafif ve mutlu hissediyordu. Tek istediği şey onu odada herkesten uzak tek başına bırakmalarıydı. Bu nedenle etrafında ki herkesle uyum içinde hareket etmeye gayret ediyordu. Evde vaktini harici okumalar ve uyanık hayaller arasında paylaştırmıştı. Fakat annesi onu ara sıra çok sıkıcı bulduğu gerçek dünyaya çekip alıyordu. Leyla nerede nasıl davranacağını iyice öğrenmişti. Ve bu durumdan nefret ediyordu.

"Annesinin misafirlerini karşılamak ve onlarla sohbet etmek onun için bir problemdi. Şimdiye kadar yeterince alıştırma yapmıştı. Ve edep içinde kibarca nasıl tebessüm edilir, nasıl ve ne zaman gülünür, ne zaman oturulur, ne zaman ayrılması gerekir, her ne kadar boş konuşulsa da nasıl dikkatle dinlenir. Başını ne zaman onaylayarak sallayacağını, hoşlandığını ya da şaşırıldığını ne zaman göstereceğini öğrenmişti.

Fakat o bütün bunlardan nefret ediyordu. Bütün kalbiyle nefret ediyordu. Bunu özgürlüğüne vurulmuş bir zincir ve insanlığın katli olarak kabul ediyordu. Bu nedenle bazen hata yapıyordu." [s. 29]

Annesinin zengin akrabalarından annesini ziyarete gelen Devlet Hanım'ın ve toplumun kızlara bakışı Leyla'yı son derece rahatsız etmektedir. Kız çocuklarını süsleyip köle pazarına çıkardıkları bir cariye gibi görmektedirler Kız çocukları ailenin sosyal mevkiini yükseltmek için kullanılan bir meta gibidir.

"O odanın ortasında Devlet Hanım'ın önünde durur; uzaktan onu delice gözlerle inceler. Devlet Hanım onu yakın olana kadar kendine doğru çeker. Sağ eliyle yavaşça bedenini yukarıdan aşağı, aşağıdan yukarı gezer. Ayağa kalkarken eli belinde ve göğsünde durur.

Devlet Hanım'ın sesi Leyla'nın kulaklarında yankılanır.

-Kıza bedenini belli edecek güzel bir elbise lazım, göğsünü yükseltecek ve belini sıkacak güzel bir elbise. Kız çok sıradan.

Sonra annesine:

-Yazıklar olsun sana. Bugün bu kızın hiçbir değeri yok. Dedi.

Demek istediği: Yazıklar olsun sana kız bugün evlenecek yaşta. Eğer kız güzelliğini ortaya çıkaracak şekilde giyinmezse pazarda hiçbir değeri yok.

- Leyla yatağından ayağı zıpladı. Cariye! köle pazarında ki cariye. Güzel giyiniyor, süsleniyor, değerini yükseltiyor... Fakat neden kızıyor?

Neden heyecanlanıyor? Bu gerçek değil mi? Mümkün değil... Evet, bu gerçek, bu hayat, kızın içinde yaşadığı toplumda ki durumu bu. Bu durumu kabul etmesi ya da ölmesi gerekiyor; ölmesi.

Kız doğduğu zaman teslim tebessümüyle tebessüm ediyorlar. Büyüdüğü zaman onu hapsediyorlar. Ona hayat sanatını öğretiyorlar. Tebessüm ediyor; boyun eğiyor; koku sürüyor; pohpohluyor. . Yalan söylüyor; güzel giyiniyor; belini bağıyor; göğsünü yükseltiyor; pazarda bedelini artırmak için. Ve evleniyor. Kiminle evleniyor? Herhangi bir insan “Erkeğin cebinden başka ayıbı olmaz. ”Beyaz duvak giyiyor ve eşinin evine taşınıyor. “Dünya bunu istiyor.” Her şey kolay, basit ve anlaşılır. Lakin.. Lakin hırslı olması gerekir. Çok hırslı, Hissetmemesi gerekir, idrak etmemesi , düşünmemesi, sevmemesi.. Safa’yı öldürdükleri gibi onu da öldürmeleri gerekir. [s. 36]

Safa; Devlet Hanım’ın kızıdır. Cebinden başka her türlü ayıbı olan bir adamlarla evlidir. Bir gece annesinin evine sığınmak ister. Fakat annesi üzerine kapıyı kilitleyerek onu eve almaz. Safa eşinin evine döner ve intihar eder. Safa’nın annesi Devlet Hanım’ı bu olay hiç değiştirmez. Leyla odasında bunları düşünürken Mahmûd dış kıyafetiyle gelerek Leyla’ya ülkede ki gelişmelerle ilgili haber verir.

“Ülken kaynarken sen burada oturuyor musun?

-Leyla ağabeyinin abartmaya olan ilgisini bildiği için bacağına sallayarak

-Neden kaynıyor?

-Hükümet anlaşma 36, ’yı iptal etti.

-Makul değil.

-Radyoyu aç ve dinle.

Radyoyu açmak için koşarak odadan salona çıktı. Mahmûd’u geçince durdu. Onu kucaklamak ve öpmek istedi. Sonra utanç içinde şüphe ile tebessüm ederek ondan uzaklaştı.” [s. 41]

Ertesi gün Leyla okula sabah biraz geç zil çalarken ulaşır. Zil çaldığı halde öğrenciler sıra olmamışlar ve ayrı ayrı gruplar halinde durmaktadırlar. Leyla arkadaşları Âdile ve Senâ’yı bulur. Onlardan kız öğrencilerin de bütün ülke gibi gösteriye katılacaklarını öğrenir. Okul müdiresi kürsüye çıkarak kızların gösteriye katılmamaları gerektiğini söyleyen bir konuşma yapar. Öğrencilerden biri kürsüye çıkarak müdirenin bu konuşmasına cevap verir:

“Müdire mikrofona doğru ilerledi ve kadının vazifesi annelik ve kadının yeri evidir. Silah ve savaş erkekler içindir;’ dedi.

Esmer, kısa saçlı, geniş omuzlu, parlak siyah gözlü bir genç kız safları yararak ilerledi. Öğrencileri ve müdireyi ayıran dört merdiveni tırmandı ve

önünde durdu. Titreyen bir sesle mikrofonu:

-Müdire hanım kadınlar eve aittir ve erkekler mücadele içindir, dedi. Ben de şunu söylemek istiyorum: 1919 yılında İngilizler Mısırlıları öldürürken kadın ve erkek arasında bir ayırım yapmadılar. İngilizler, Mısırlıların özgürlüğünü gasp ettiklerinde kadın erkek ayırmadılar. İngilizler Mısırlıların erzaklarını yağmaladıklarında kadın erkek ayırmadılar.” [s. 42]

Bütün kız öğrenciler bu öğrencinin etrafında toplanarak okulun avlusundan dışarı çıkar ve gösteriye katılır. Âdile ve Senâ'da onlarla birlikte gider. Geride Cemile ve Leyla kalır. Cemile:

“Ben çıkmayacağım, der.

Leyla omuzunu silkeledi ve kapıya yönelerek:

-Kal, ben başka biriyim, dedi.

-Leyla, olacak olanlardan sen mesulsün. Farz et ki ailen, Mahmûd değil, baban seni gördü.

Leyla'nın dudakları beyazladı ve sıkıntı içinde:

-Ailem, ailem! Benden başkasının ailesi yok mu? dedi. [s. 44]

Fakat tereddüt ederek yerinde durur, ilerlemez. Bu sırada kalabalık bir öğrenci grubu Leyla'ya doğru gelir ve onu yola doğru sürükler. Leyla kendini caddede bulur. Leyla kendisini birisinin görmesinden duyduğu korku ve bütün gözlerin üzerinde olduğunu düşündüğü dolgun vücudundan dolayı utanç içindedir. Sloganlar, zılgıtlar, dalgalanan bayrak, akan gözyaşları. Bütün bunlardan etkilenen Leyla kendini güçlü ve kuş gibi özgür hisseder. Kızlar onu omuzlarına alır ve Leyla kızların omuzlarında slogan atarken kenarda duranların içinde babasının kendine baktığını fark eder. Eve döndüğünde kapıyı babası açar. Elinde bir terlik vardır. Leylaya vurmaya başlar. Leyla sürünerek odasına gider ve kapıyı kilitler. Annesinin tüm ısrarlarına rağmen kapıyı açmaz. Mahmûd kapıyı açtırır ve aralarında şu konuşma geçer:

- Olanlardan dolayı çok üzgünüm Leyla. Sana söz veriyorum bir daha asla tekrarlamayacak.

- Ne fayda? Ne fayda ya Mahmûd? Ben öldüm, bittim, bugün olanlardan sonra her şey değişti. Ben artık bir insan değilim. Ben artık bir paspasım. Ayak paspası.

- Önemli olan sen hatalı olduğunu anladın. Eğer bunu anladıysan sana şu an verdiği gibi acı vermeyecek. [s. 49]

...?

-Akıl! Bu akıl nerede? Ben hiçbir şey anlamıyorum. Hiçbir şey anlamıyorum. Tamam, ben yanlış yaptım. Neden yanlış yaptım? Kimseden çalmadım. Kimseyi öldürmedim. Bin tane kızın olduğu bir gösteriye çıktım ve hislerimi ifade ettim.

-Hata. Gerçekten hata. İnsan olmuşum gibi hislerimi ifade ettim. İnsan olmağımı unuttum. Kız olduğumu unuttum. Hanım efendi. Bunu demek istiyorsun öyle değil mi? Mahmûd.

- Ben bunun gibi boş bir söz söylemedim. Sen de çok iyi biliyorsun, Biliyorsun ki, ben kadınlara saygı duyarım ve onların da erkekler gibi olduğuna inanırım.

Leyla eliyle hitabet işareti yaparak onun sözlerini tamamladı.

-Tüm haklara sahip, her türlü hakka sahip.

Sonra Mahmûd'a yöneldi ve ağlamaklı bir tebessümle:

-Kâğıt üzerinde değil mi Mahmûd? Kâğıt üzerinde.

-Kâğıt ne?

-Güzel sözler kâğıt üzerinde. Fakat gerçeğe geldiği vakit, kız kardeşin diğer insanlar gibi kendini ifade ettiğinde hata. Öyle değil mi? Hata yapmış oluyor. Baştan ayağa kadar hata.

Mahmûd onun gerçeği söylediğini anladı ve bu idrak onu heyecanlandırdı. Hiddetle bağırdı:

Bu tartışma yöntemi değil, Biraz sakin ol. Ben seni çok iyi anlıyorum." [s. 50]

Mahmûd çıktıktan sonra teyzesinin oğlu İsâm gelir. Ve konuşma esnasında İsâm ve Leyla arasında duygusal bir yakınlaşma olur. Leyla İsâm'ın ismi dilinde sabahlar. Artık hayal âleminde yaşamayacağı için çok mutludur. Bağırarak, şarkı söylemek, dans etmek ve zıplamak ister. Hayatında yeni bir evrenin başladığını hisseder. Hayatında ilk kez güzel olduğunu hisseder. İsâm'ın kız kardeşi Cemile, Devlet Hanım'ın kendisi için bulmuş olduğu damat adayını hiç istememesine ve beğenmemesine rağmen annesinin ısrarı ve adamın zengin olması nedeniyle kabul eder. Cemile aslında Memduh'la evlenmek istemektedir.

"Cemile işin başında kesinlikle damat hakkında kafa karışıklığına düşmedi. Leyla'ya onun yaşlı, aptal ve göbekli olduğunu söylemişti. Ancak olay tedrici olarak değişti. Damat Cemile ve annesini Ford marka arabasıyla eve bıraktı. Yolda Herem'de ki villasını gösterdi. Gelinin oturması için içinde oturanları çıkaracağını söyledi. Cemile'nin başı dönmeye başladı." [s. 57]

Cemile ve Leyla'nın arkadaşları Âdile ve Senâ, Cemileyi tebrik etmek için eve ziyarete gelmişlerdir. Yanına giderler. Cemile'nin yanından ayrıldıktan sonra Leyla

onları evine çağırır ve bu evlilik meselesi hakkında konuşurlar. Leyla:

“-Mesele şaka değil Âdile. Sen annen gibi misin?. Fikirlerin annen ki gibi mi? Annen sevmeden evlendi çünkü başka türlü davranamazdı. Seçemezdi. Eğer seçebilselerdi seçtikleri ile evlenirlerdi. Annelerimiz mahrem idiler. Evlenerek babanın mülkiyetinden eşin mülkiyetine devredilirlerdi. Fakat bizim hiçbir bahanemiz yok. Eğitim bize öğretti ve her şeyi anladık. Kaderimize hükmetmemiz zaruri. [s. 69]

“Zihniyet kesinlikle değişti. Annelerimize göre evlilik alınımıza yazılı kaderdi. Hiç kimse onu değiştirmeye güç yetiremez ve ondan kaçamazdı. Onu olduğu gibi kabul etmek zorundaydılar. Bizim için durum değişti. Çünkü zihniyet değişti. Bugünün kızları durumu annelerinin kabul ettiği gibi kabul etmezler;” dedi Senâ. Âdile :

-“Vallahi biz kara bahtlıyız. En azından annelerimiz durumlarını anlıyorlardı. Bize gelince biz kaybolduk. Biz mahrem miyiz değil miyiz anlamıyoruz. Sevmek haram mı değil mi? Ailemiz haram diyor. Hükümet radyosu gece ve gündüz boyunca aşk şarkıları yayınlıyor. Kitaplar kızlara ‘hayatım sen hürsün’ diyor. Eğer kız inanırsa başı belaya girer. İtibarı zift ve is olur. Olması gereken durum bu mu? Biz acınası ruhlar değil miyiz? [s. 71]

Mahmûd ve İsam İngilizlere karşı savaşmak için gönüllü olarak kanala gitmeye karar verirler. Leyla bunu öğrenince ağabeyi ile gurur duyar. Ancak anne ve babası aynı fikirde değildirler. Yola çıkacakları günün akşamı ailelerine haber verirler. İki aile Leylaların evinde toplanır ve onları kararlarından vazgeçirmek için uğraşırlar. Leyla'nın babası Süleyman Efendi önce yumuşaklıkla konuşarak ikna etmeye çalışır. Fayda etmeyince kızar, bağırır. Her şeye rağmen kararlarından dönmezler. Bunun üzerine İsam'ın annesi oğlunu vazgeçirmek için farklı bir yol izler.

-“Pekala, İsam bu son kararın mı?

İsam konuşmadan başını sallar.

İsam'ın annesi şiddetle kendini Cemile'nin kollarından kurtarır ve pencereye doğru koşmaya başlar.

Odada bulunanların hepsi korkudan felç oldu. Cemilenin çılgılığı yankılandı. Leyla halasını pencerenin çerçevesine tırmanırken yakaladı ve omuzuna yapıştı. İsam'ın annesi bağırıldı:

-Beni bırak, beni bırak. Kendimi öldüreyim. Yaşamak istemiyorum. İsam, Leyla'yı kenara iter ve annesini omuzundan şiddetle aşağı çeker.” [s. 96]

İsam ve ailesi bu olaydan sonra evlerine giderler. Mahmûd eşyalarını toplarken İsam ona hizmetçi ile bir mektup gönderir. Mahmûd mektubu okuduktan sonra Leyla'ya

verir.

“Annem üç saattir baygın, Doktor çağırdım, henüz gelmedi. Mahmûd ne yapabilirim? Benim ve Cemile için yaptıklarından sonra annemi terkedemem. Hayır, mümkün değil Mahmûd. Beni anlıyorsun değil mi? Annem iyileştiğinde sana yetişmeye çalışacağım. Selametle. Kalbim seninle ve sizinle, hepinizle.

Mahmûd yün atletini çantaya atarken

-Kalbine ne yapalım, bize ne faydası var? Dedi.” [s. 97]

Leyla Mahmûd’a İsâm’ın annesinin rol yaptığını söyler. Pencereden kendini atmak istediği zaman Leylaya korkmaması için göz kırpmıştır. Ertesi gün Mahmûd annesi ve Leyla ile vedalaşarak kanala doğru yola çıkar. Babası kendini odaya kapatmıştır. Leyla bundan sonra vaktinin çoğunu Mektup beklemekle ve Mahmûd’a mektup yazmakla geçirir. Mahmûd haftada iki ya da üç kez Leyla’ya mektup yazar. O âlemde her şey güzeldir. Leyla’nın dikkatini Mahmûd’un arkadaşı Hüseyin Amir çeker. Mahmûd ondan çok etkilenmiştir. Sanki o çaldığı flüt ile Mahmûd’u sihirli bir âleme bağlamaktadır. Mahmûd İngiliz ordugâhında ilk kez yangın bombasının patladığını anlattığı mektubun sonunda şunları yazar:

“Leyla ben büyüdüm. Kanala geldikten sonra büyüdüğümü hissediyorum. Ben yaşıyorum Leyla yaşıyorum. Beni anlıyor musun canım. Ömrümün her dakikasını her saatini heyecanla yaşıyorum. Ben Kahire’de iken yaşadığımı sanıyordum. Son tecrübemden sonra hatalı olduğumu anladım. Durgunluk ölümdür. Hayat değil. Sen bana korkmuyor musun diye soruyorsun. Tabi ilk başta korktum. Korku mücadeleyi lezzetli kılan şeydir. İnsan korkarak ilerliyor. Fakat kuvvet korkudan büyüktür. Onu ileri doğru iter ve tam bir sebat ile yapması gerekeni yapmasını sağlar. Her şey bittiğinde insanı sevinç kaplıyor. Çünkü nefsine, zayıflığına ve bireyselliğine galip geldiğini anlıyor. Zaman geçtikçe her şeyi kontrol altında tutan bencilliğinden özgürleşiyor. Cemaat içinde bir fert olduğunu hissediyor. Bu cemaatin hizmetinde olduğunda hayatı önem kazanıyor. O hayatını kaybetti diye arzın dönmesi durmayacak. Başladığı işi diğerleri bitirecek. Uğruna hayatını kaybetmiş olduğu işi. İşte böyle insan korkudan azat oluyor ve bencillikten özgürleşiyor. [s. 101]

Mahmûd yazdığı bir diğer mektupta hislerini şöyle anlatır:

Burada olağan üstü bir şey olmasından başka çözüm yolu yok. Bu saygın, asil ve huzurlu insanları sarsacak bir şey. Onları kefenlerini parçalamaya zorlayacak bir mucize. Aksi takdirde iş asla değişmeyecektir. Çünkü onlar ona sıkıca tutunmuşlar ve onun arkasına gizleniyorlar. O onların hayallerini,-akıllarını ve kudretlerini felç eden bir gerçek iken onları koruduğunu ve güçlendirdiğini zannediyorlar. Bu kefenler arkasında yaşıyorlar. Onlardan her biri ‘ Risk almayacağım, tehlikeye atılmayacağım, benim için çizilmiş olan daireden çıkmayacağım. Nefsime zarar verebilirim. Barişe zarar verebilirim. Geleceğime zarar verebilirim. Evlatlarıma zarar verebilirim. Ancak cemiyetimin kabul ettiği fikirleri kabul edeceğim. Sadece etrafımdakilerin rağbet ettiği şeylere rağbet edeceğim. Sadece onların

yaptığı şeyleri yapacağım. Sadece onların hissettikleri şeyleri hissedeceğim. Heyecanlanmayacağım. Çünkü infial elimin arkadaşıdır. Kendimi elemden kurtaracağım. Kendi menfaatime olandan başkasını yapmayacağım.’ Kefenleri altında yaşıyorlar. Büyük bir sevgiyle sevmiyorlar. Büyük fedakârlıklar yapmıyorlar. Fikir, hayal ve his âleminde uçmuyorlar. Evleniyorlar ve benzer kalıplar üretiyorlar. (doğuruyorlar) Aynı şekilde düşünüyor, aynı şekilde etkileniyorlar. Tekrarlayan kalıplar, Dahi olmayan, yaratıcı olmayan, ince düşünmeyen, yenilikçi olmayan, gerçek sevgiye kudreti olmayan vasat insanlar.” [s. 132]

Mahmûd kanalda kaldığı üç ay boyunca düzenli olarak mektup yazar. Başlarda mektuplarında uzun uzun hislerini anlatır, coşku ve heyecan doludur. Zamanla daha kısa ve daha resmi yazmaya başlar. Hatta sadece ailesinin halini soracak kadar satırları kısalmıştır. Bir sorun olduğunu düşünen Leyla mektuplarında ısrarla bunun sebebini sorar. Mahmûd fedailerin azlığı nedeniyle çok meşgul olduğunu, tüm fikir ve varlığı ile bu işe odaklandığını yazar. Leyla bu yazdıklarından onun ve arkadaşlarının kendilerini yalnız ve terkedilmiş hissettiklerini anlar. Mahmûd kanaldan dönmeden önce gönderdiği mektupta şunları yazar:

“Evet, biz tecrit edildik. Bu sadece benim değil bütün dava arkadaşlarımdır. Bu bizi etkilemezse, çıldırdığımız görevi yerine getirmemizi de engellemez. Hayır, kesinlikle ihanet mühim değildir. Casuslar mühim değil. Casuslar ve ihanet istisnadır ve yok etmek mümkündür. Bizi tecrit edenler hain ya da casus değiller. Onlar Mısır’ı seven milyonlarca iyi insanlardır. Bu aşk, faydacı çıkarlarıyla çatışmadığı sürece onu seviyorlar. Asıl ihanet işte bu, Mısır’ı kolları ve kanlarıyla değil kalpleriyle ve dilleriyle seven insanların ihanetidir.”

Mektup kanalın durumu hakkında üzücü haberler içeriyordu. Özellikle yalnız bırakılma duygusu yönünden. Orada silah, nizam, elbise ve gıda eksikliği vardı. Fedailerin büyük bir kısmını oluşturan işlerini, çocuklarını ve onları tamamlayan aileleri geride bırakan işçiler ve emekçiler onları bekliyorlardı. [s. 132]

Mahmûd bu mektubun sonunda yakında arkadaşı Hüseyin ile beraber resmi bir iş için Kahire’ye geleceklerini yirmi dört saat kalıp döneceklerini haber verir. Ailesi Mahmûd’un çok değiştiğini fark eder. Uzun süre oruç tutmuş gibi yemek yemek istemez. Konuşmaya çalışır fakat cümlelerin arası uzundur. Çehresi katılaşmış, alnında ve gözlerinde çizgiler oluşmuş, gözleri sanki bir şey ölmüş gibi parlaklığını kaybetmiştir. Vücudu kaskatı olmuş gibi oturuyor ve yüzü donuklaşmış, tüm varlığı ile bu şekilde sonsuza kadar kalması ve rahatlamaması gerekli gibi aşırı şekilde gergindi. Kimse ona ne olduğunu sormaya cesaret edemedi. Odada yalnız kaldıklarında

birbirlerine olan her şeyi anlatırlar. Ama yine de aralarında set yıkılmamış, Leyla ağabeyine ulaşmayı başaramamıştır. Leyla İsmâ'mın Mahmûd'a ulaşabileceğini ve onu bu sıkıntılı halinden kurtarabileceğini düşünür. Onu çağırmak için çıktığında asansörün kapısında Hüseyin Amir ile karşılaşır. Hüseyin ona Mahmûd Süleyman'ın evini sorar. Leyla onun kim olduğunu anlayınca çok sevinir. Hüseyin de Leyla'yı tanır. Leyla onu kapıda bırakıp İsmâ'mı çağırmak için teyzesinin evine gider. İsmâ'm'a durumu anlattıktan ve Mahmûd'un yanına gitmesini söyledikten sonra Cemile'nin yanına gider. Cemile'den İsmâ'mın hizmetçi kızla yakınlaştığını öğrenir. Bilincini kaybetmiş gibidir. Dışarı çıkar asansörü yavaşça aşağı çeken ipi fark eder ve vücudunun yarısı ile asansör boşluğuna meyleder. Cemile onu arkasından yakalar ve aşağı çeker. Leyla şüursuz bir şekilde eve gider. Mahmûd, Leyla'ya:

- "Ülke yanıyor, der:

Leyla yüzünde hiçbir değişim olmadan sabit bir hakikati ikrar ediyormuş gibi:

Evet, ülke yanıyor, yanıyor.

...

Leyla sanki Mahmûd'un ne kastettiğini o vakit anlamış, bilinci o vakit geri gelmiş gibi bağırdı.

-Yanıyor mu? Yanıyor mu, nasıl?

Leyla gözünü Mahmûd'tan ayırmadı. Dudakları titreyerek mırıldandı.

-Nasıl Mahmûd nasıl?

Mahmûd uzağa bakarken yüzü sert görünüyordu. Konuşmada zorlanıyor gibi sesi çok zor çıkıyordu.

-İnsanlar, insanlar sinemaları ve Fuad Caddesi'ni yaktılar. Bütün ülke ateş ve duman.

Leyla ağlayan bir sesle:

-İnsanlar ülkeyi mi yakıyorlar? Neden? Neden ülkemizi yakıyorlar." [s. 146]

Leyla etrafına bakmaya başlar. Gözleri odadakileri dolaşır ve Hüseyin'de durur. Hüseyin tebessüm eden yüzüyle ona:

"Gerçek şu ki, ezilen halk İsmailiye katliamını protesto etmek için dışarı çıktı. Saray ve gericileri unsurlar ulusal hareketi yaralamak için fırsat yakaladılar, dedi.

Mahmûd titreyen elleriyle sigara çıkardı ve

-İhanet sadece bugün başlamadı. İhanet evvelki gün başladı ve sona sebep oldu. Yangın işte o nihayet. Kanal Savaşı'nın sonu dedi.

...

-Ülkede İsmailiyye'deki askerler gibi kahramanlar varken bu nihayetimiz olamaz. Yalnız bırakıldılar. Ülkenin onları terk ettiğini biliyorlardı. Teslim olabilirler; beyaz mendil ya da gömlek kaldırabilirlerdi. Bununla beraber teslim olmadılar; erkek olarak öldüler; dedi Hüseyin:

Mahmûd yüzünü eliyle sildi ve

-Ne fayda? Ne fayda? Kan boşa gitti. [s. 147]

Bu günün gecesinde Mahmûd diğer fedailerle beraber tutuklanır. Altı ay tutuklu kalırlar.

Altı ay boyunca Leyla'nın babası aynı kelimeler tekrarlar. Kelimeler değişmez. Ben biliyordum. Ben bu sonu biliyordum. [s. 150]

Leyla bu zaman zarfında duygularını diğerlerinden gizlemeye çalışır. Onların yanında diğer zamanlarda olduğu gibi davranır. Eve gelip yatağına uzandığında bütün vücudunda tarifi imkânsız bir elem hisseder. Annesinin dediği gibi bedeni yenik düşmüştür. Bel kemiğinin kırıldığını hisseder. İsâm hala Leylayı seviyor gibi davranıyordu. Vicdanı rahattı. Leyla onun bu davranışa anlam veremiyordu. Diğer kadının bir insan olduğunu ona zarar verdiğini hiç düşünmemişti. Aynı şekilde Cemile memnun ve muzaffer görünüyordu. Kendisine söyleneni yapmış ve usûl üzere yürümüşü. Leyla ona tepeden bakıyordu. Kendini etrafında ki herkesten, onların geleneklerinden ve usullerinden daha güçlü görüyordu. Annesi, “Usûlü bilen yorulmaz”, dediğinde gülüyordu.

23 Temmuz 1952'de Mısır ordusu darbe yapar. Halk darbeyi sevinçle karşılar. Leyla'nın babası Muhammed Süleyman Efendi radyonun yanına oturur ve darbenin komutanlarının yaptığı açıklamaları dinler. Mahmûd serbest kalmadan darbeyi bozacak bir şey olmasından korkmaktadır. Devrim ordusunun, Kralı Mısır'dan kovduklarını duyduğunda bir putun parçalandığını gördüğü için huşu ve gururla gözlerinde yaşlar belirir. Mavi takım giymiş bir işçi bisikletiyle sokakla dolaşarak tek tek insanlara kralın gittiğini haber verir. Bütün insanların dilinde başka bir şey konuşamıyorlarmış gibi tek kelime vardır. ‘Tebrikler, tebrikler’.

Hapishanede haber duyulunca fedailerin bulunduğu bölümün kapısı tutuklular tarafından yumruklanmaya başlar. Hep bir ağızdan “yaşa Mısır, yaşa Mısır” sloganları atmaktadırlar. İsteseler kapıyı kırabilecek durumda olmalarına rağmen hapishanenin

kapılarını açık, kendilerini de özgür hükmünde kabul ederler. Sonunda memur gelir ve beledikleri kararı okur. Kapılar açılır. Mahkûmlar sevinç içinde olanları kutlarlar. Hapishanenin arka bahçesinde Mahmûd ve Hüseyin sohbet ederler. Hüseyin sömürgecilerin bu darbeye sessiz kalmayacağını beklemeleri gerektiğini düşünürken Mahmûd' göre artık onların sorumluluğu bitmiştir ve bundan sonra mesuliyet orduya aittir.

“Hüseyin: İşler düzeline kadar bir ya da iki ay bekleyelim. Bize ihtiyaçları olmaz.

-Onlar kim?

-Devrim.

-Neden? Seni çalışma bakanı mı atayacaklar?

...

-Gerçekçi olmak zorundayız. İngilizler susmayacaklar. Ülkenin bu şekilde ellerinden çıkmasını susarak seyretmeyecekler.

-Her birimiz yaşadığımız müddetçe sorumluyuz. Ülkemize olan sorumluluğumuz bitmez.

-Genel olarak dostum, bizim mesuliyetimiz burada sona erdi. Bugün ordu mesul. [s. 156]

...

Mahmûd'a göre devrim semadan gelen bir yardım gibiydi. Yardım, hayatın kutsallığı ve gerçekliğiyle yüzleşme sorumluluğunu ondan kaldırdı. Yardım onu sonunda kenarda şuursuz ve eksiklikle seyirci olarak kalabileceğine inanır kıldı. [s. 157]

...

-Mahmûd, seninle konuşmak istediğim bir mesele var. Özel bir konu.

-Nedir Hüseyin? [s. 158]

Hüseyin Mahmûd'un kız kardeşi Leyla'ya ilk gördüğü andan itibaren bağlanır. Hapishanede olduğu müddetçe onu düşünmüştür. Hapishaneden çıktıktan sonra Mahmûd'u ziyaret eden Hüseyin, Mahmûd'un annesini görünce kendi annesini hatırlar. Hüseyin dokuz yaşındayken annesini kaybetmiştir. Babasını da kaybettikten sonra kız kardeşi Semiha ile beraber hayat mücadelesi verirler. Hüseyin iki sene bir şirkette mühendis olarak çalışır. Burada biriktirdiği paraları kardeşinin düğünü için kullanır. Mahmûd'un evinde Leyla'yı görmeyi umut etmektedir. Fakat Leyla odasından çıkmaz. Tam evden çıkarlarken Leyla Mahmûd'a seslenir ve onu birisini aradığını söyler. Hüseyin yanına giderek selam verir. Ve elini tutar. Bu esnada ona bakmaya, yüzünde

Leyla'nın İsmâ'dan sonra kaybetmiş olduğu parıltıyı görmeye çalışır. Leyla elini hızla çeker. Hüseyin'in gözleri bulutlanır. Beş yaşındayken ağabeyine ve bir defterde mumyalanmış kelebeğe bakarak:

“- Bırak uçsun Hüseyin, bırak uçsun.” [s. 164]

Diyerek ağlayan kardeşi Semiha'yı görür.

Hüseyin her zaman ne istediğini bilen ve ona en kısa yoldan ulaşan, kaçıktan nefret eden biridir. Eğer normal bir durum olsa Leyla'ya hemen evleme teklif edecektir. Leyla İsmâ'dan sonra çok değişmiş kendine ve insanlara olan güveni kaybolmuştur. İnsanlarla arasına duvar örerek kendini korumaya çalışmıştır. Hüseyin Leyla'nın kendine örmüş olduğu duvarı aşarak onun derinliklerine ulaşmaya ve sevgisini kazanmaya karar verir

“Hüseyin onu konuşmaya, güldürmeye; onun heyecanlanmasını ve kızmasını sağlamaya çalışıyordu. Temkinli konuşuyor, temkinli gülüyor, kızmıyor ve heyecanlanmıyordu. Sanki kızmaya ve heyecanlanmaya kudretini kaybetmişti. Bakışları Hüseyin'in ümitsiz bakışlarıyla karşılaşınca varlığından dolayı özür diliyormuş gibi tebessüm ediyordu.” [s. 165]

Neredeyse Leyla'nın güvenini kazanmayı, kendisini korumak için insanlarla arasına ördüğü setti aşmayı başaracakken işler Hüseyin'in kontrolünden sürpriz bir şekilde çıkar. Hüseyin'in Almanya'ya yapmış olduğu burs başvurusu kabul edilmiştir. Koşarak apartmana doğru gider. Leyla'yı apartmandan çıkmak üzere iken bulur. Onunla konuşmak istediğini söyler. Leyla Hüseyin'in hayatını değiştirecek bir şey söylemesinden korkar. Kaçmak ister, fakat Hüseyin bırakmaz. Onu sevdiğini söyler.

“Leyla korktuğu tokatı yemiş gibi başını öne eğer. Sonra kendine sahip olmaya çalıştı. Hüseyin'in bir gerçeği önüne koyduğunu idrak eder. Durumla yüzleşmek için kuvvetini toplaması gerekmektedir. Yüzünü soğuk, taşlaşmış ve ifadesiz bir şekilde ona doğru kaldırır. Hüseyin elini elinden çekerek:

-Hala İsmâ'a bağlı mısın?

-Kimseye bağlı değilim ve kimseye bağlanmyacağım.” [s. 170]

Hüseyin yanlış davrandığını anlar ve Leylaya bir arkadaş, bir dost gibi yardım etmeye karar verir. Leyla'nın kendisine olan güveninin geri gelmesini, kendi ayakları üzerinde durabilen, ona zarar verenlerden intikam alabilen güçlü bir kadın olmasını ve kendini bulmasını amaçlamaktadır. Almanya'ya gidene kadar Leylanın sevgisini

kazanmaya çalışır. Leyla ona evet demez. Ona olan sevgisini kendine bile itiraf edememiştir.

“Hüseyinin göğsü kızgınlıkla tutuştu. Neden diğer insanlar gibi ayakları üzerine duramıyor? Neden onu tokatlayanları tokatlamıyor? Neden hayatına yeniden başlamıyor? Neden onu kırmak bu kadar kolay? Sanki o .....dan yapılmış.” [s. 175]

Hüseyin gittikten sonra Leyla hiçbir şey hissetmez. Sanki duygularını kaybetmiş gibidir. Oturduğu yerde oturamaz. Sırf bir şey yapmış olmak için vakitsiz yer, susamadan su içer. Dışarı çıkar çıkmaz geri döner, denize girdikten bir iki dakika sonra denizden çıkar. Mahmûd’la Senâ bu süre zarfında yakınlaşmıştır. Leyla’yı yalnız bırakırlar. Leyla tek başına kayıkla Nil nehrine açılır. İnsanlardan uzaklaşır. Nil’in derinliklerine gider. Etrafında sudan başka hiçbir şey yoktur.

“Küreklerin kabzasını gevşetir. Nereye gidiyor? Nereye kaçıyor? Kimden?... İnsanlardan! O yalnızken, yalnızlık onunla. O insanlarla beraberken yalnızlık onunla. Yalnızlık onun içinde, kendinde., derinliklerinde, Kanser gibi kanında gelişiyor ve büyüyor.

Leyla kürekleri kucaklayarak yüzü üzere eğildi.

Hüseyin o sebep. Evet, Hüseyin mesul. Onu tanımadan önce kendine yetiyordu. Bu durumdan dolayı rahat ve huzurluydu. Onu ölece bırakmasını ve yolundan uzaklaşmasını rica etti. Fakat o uzaklaşmadı ve gitti. Ona bedenini yiyip bitiren bir yalnızlık ve telefasi mümkün olmayan bir şeyi kaybetmiş olduğu bilinci bıraktı.

Hüseyin gözündeki parıltıyı ve yüzündeki ışıltıyı kaybettiğini söyledi. Fakat o bundan daha fazlasını kaybetmişti. Bundan çok daha fazlasını. İnsanlara olan sevgisini, huzuru ve istikrarı kaybetti. Ona yalnızlık ve ne büyük bir kayıpta olduğu duygusundan başka bir şey bırakmadı. Keşke gitmeseydi. Keşke yanında kalsaydı.” [s. 197]

Leyla bu düşünceler içinde dalıp gitmişken elinden küreğin kaymasıyla kendine gelir. Kendinde hissettiği bir kuvvetle sağa doğru eğilerek küreği alıp, yavaş ve dengeli bir şekilde çekmeye başlar.

“Kendinde daha önce tanımadığı içinde var olduğunu hayal bile edemediği devler gibi bir kuvvet içine yayılır. Kuvvet onu Nil’e meydan okur kıldı. Sanki Nil ile akran. Sanki iki eşit kuvvet güreşiyor.” [s. 198]

Leyla bu yaşadıkları karşısında şaşkındır. Neredeyse yaptığı şeye inanamaz. Oysa önemsiz olaylarda bile genelde endişelidir ve kontrolünü kaybederek kadere teslim olur.

“Leyla şaşkınlık içinde başını salladı. Durumu bu kadar cesur bir şekilde karşıladığına neredeyse inanamıyordu. Genelde önemsiz işlerin

önünde şüphelidir. Düşünemez ve hiçbir şey yapamaz. Elini yüzüne örter ve kaderine teslim olur: Kriz anında nasıl tamamen davranması gerektiği gibi davrandı? Tüm hız, tüm dikkat ve kuvvetle. Bu şekilde davranan o değildi. Sanki o başka biriydi. Başka bir insan. Derinliklerinde yatan başka bir insan.” [s. 197]

Leyla, Senâ ve Âdile Kahire Üniversitesi Edebiyat Fakültesinin Felsefe bölümüne kaydolurlar. İlk günden beri seçkin bir grup izlenimi verirler. Diğer öğrencilerle resmi sınırlar dâhilinde iletişim kurarlar. Birbirlerinden ayrılmaz ve sürekli birbirlerini korur, gözetirler. Sanki tek kişi gibidirler.

Âdile uzun boylu, dolgun olmadan kalıplı, beyaz tenli, siyah gözlüdür. İlk bakışta anlaşılacak derecede güçlü bir karakterdir. İnsanların taklidini yapmada ustadır. İnsani herhangi bir davranışta, ya da toplum içinde espri yapma fırsatını kaçırmaz. Grubun neşe kaynağıdır.

Aynı zamanda gerçekçi ve pratiktir. Senâ, Âdile'nin en harika bir şiire bile dokunmasının onu hesap meselesine dönüştürmeye yeteceğini söyler. Aslında yemek bölümüne gitmek istemektedir fakat gruba uyararak felsefe bölümüne katılır. *Grubun neyi sevip sevmeyeceğini, neyin doğru neyin yanlış olduğunu o açıklar. Grubun şanını korur. Babasının vefatından sonra ellerinde ki malları kaybetmeleri ve annesine borçları ödemedede yardım etmek istemesi bu kadar gerçekçi, katı olmasının sebebidir. O da, diğer genç kızlar gibi sevmek ister ama bunu inatla gizlemektedir.*

Senâ şiiri, müziği, edebiyatı, antika eşyaları, sanatı, güzel olan her şeyi sever. Güzelliğine, bedeninin ölçülerine ve kıyafetine özen gösterir. Âdile ve Leylaya göre daha zengindir. Mahmûd'u sevmeden önce Robert Taylor'a âşıktır. Hatta ismini elinin üzerine ustura ile kazımış, yara eseri her kayb olduğunda yeniden yazmıştır. Az konuşur, daha çok dinlerdi. Kızdığı az görülürdü. İnsanlar onu utangaç zannederdi. Aslında o kendisiyle gurur duyardı. Bu gurur kibirden kaynaklanan bir gurur değil, davranışlarının doğruluğuna olan inançtan kaynaklanan bir gururdu. Küçük işlerde Âdile ve Leyla'ya tartışmasız uyardı. Bu uyumu kolay idare edilebileceğinden değil sevgisinden kaynaklanıyordu. Ne istediğini, ona nasıl ulaşacağını ve nasıl koruyacağını iyi biliyordu. Kahire'ye dönünce Mahmûd'a dışarda buluşmayı teklif eder. Mahmûd şaşırır. İtibar ve iffetini koruma zaruretinden bahseder. Senâ ona gözlerini diker ve:

“-Buluşmayı istiyor musun, istemiyormusun, diye sorar.

-Tabi istiyorum.

Tamam.” [s. 202]

Otel salonunda seçtikleri bir köşede buluşmaya başlarlar ve bu buluşmadan hiç kimsenin haberi olmaz.

Leyla Senâ’ya Âdile’den daha yakındı. İsmâ’la yaşananlardan sonra Leyla Âdile’ye yaklaştı. Âdile’nin soğuk gerçekçiliğinde teselli buldu. Hayat daha kolaydı ve karışık değildi. Evham yok, elem yok. İnsanın kaidelerini takip ettiği hesap meselesi gibiydi. Farklı olmayan bir çözüme ulaşır. Mühim olan bu kaideleri adım adım takip etmektir.

“Âdile’nin bildiği, yazılı çizili kaideler. Bütün insanlar biliyor. Her kim bu kaideleri biliyorsa doğruyu ve yanlışı biliyor. Her kim kaideleri takip ediyorsa doğru yolda yürüyor. İstikrar, huzur, gönül rahatlığı ve insanın dürüstlüğüne olan güveninin olduğu yer. Sadece onun doğrusu değil. Diğerlerinin doğrusu. Diğer hepsi.

O vakit insan asla yalnız ve zayıf olmaz. Hayatla yalnız ve zayıf olarak yüzleşmez. Bilakis diğerleriyle beraberdir. Onların kurallarına tabi olduğu müddetçe attığı her adımda ona dayanak olurlar. Onu desteklerler. Onu korurlar.” [s. 204]

Bu ortamda Leyla’nın Hüseyin’e olan bağlılığı git gide artar. Fakat Leyla bunu kendinden bile gizlemektedir.

“Leyla Hüseyin’e olan sevgisinin hakikatini kendinden bile gizlemeyi ve önceleri ona olan özlemini bastırmayı başardı. Özlem; derinlerde yaşama arzusu ve özgürlük arzusu olan biri gibi tabaka tabaka dibe indi.” [s. 205]

Leyla üniversitedeki konferansa geç kalır. Kenarda durarak Âdile ve Senâ’nın gelmesini bekler. Konferans dağılır. Doktor Fuat Remzi dışarı çıkar. Uzun boylu, dik duran, beyaz, solgun yüzlü, yakışıklı, yüzü ifadesiz, soğuk bakışlı, sanki öğrenciler onu takip etmiyor ve onunla konuşmuyor gibi önüne bakan biridir. Leyla’yı fark eder ve önünde durur:

“-Neredeydin Hanımefendi?

Doktor Remzi ile karşı karşıya kalan. Leyla’nın yüzü kızarır. Öğrenciler arkasında sevinç ve merak içindedir. Tuzağa düşmüş fare gibidir. Kendine sahip olur ve

-Geç geldim der.

-Sonra.?”

Leyla, doktorun bu soruyu kendisine zorluk çıkarmak için sorduğunu fark edip

cevap vermez.

“Bir dahaki sefere zamanında gel. Öğrenmek isteyen kişinin zamana dikkat etmesi zaruridir.” [s. 207]

Doktor bu sözleri Leyla’ya bakmadan söyler ve gider. Bu değerli nasihati öğrencilerin gülmesi takip eder. Leyla oradan kaçarcasına uzaklaşır. Hüseyin Leyla’ya bir mektup yazmış ve okula göndermiştir. Mektubunda Leyla’ya olan sevgisiyle vatana olan sevgi ve özlemini özdeşleştirir.

“Bu aynı zamanda sana yazmaya tereddüt edişimin sebebidir. Fakat vatana olan kuvvetli özlemim bana tercih bırakmadı. Sen vatanımda sevdiğim her şeyin sembolü oldun. Mısır’ı düşündüğüm vakit seni düşünüyor; Mısır’ özlediğim vakit seni özliyorum. Açıkcası Mısır özleminden vazgeçmiyorum.” [s. 209]

Hüseyin Leyla’ya ikinci mektubu gönderir. Bu durum okuldaki diğer öğrencilerin onunla dalga geçmesine sebep olur. Senâ gelen mektuplara çok sevinirken Âdile bu duruma kızmaktadır. Leyla’ya çeşitli çözüm yolları sunar ve en sonunda onu Hüseyin’e yazmayı kesmesi için bir mektup yazıp göndermeye ikna eder. Leyla bu mektubu Âdile’ye yazdırır.

–“Sana benim için yaptıklarından dolayı bütün kalbimle teşekkür ediyorum. Her şey için.” derken gözyaşları kurur.

Doktor Remzi, Leyla’yı derste bunaltmaya devam eder. Her dersin sonunda ona mutlaka zor bir soru sorar. Soru sorar ve cevabını onu aşağılamak için bekler. Sanki onunla konuşmuyormuş gibi onunla konuşur. Sanki onu dinlemiyormuş gibi onu dinler. Leyla cevabında saçmalamaya başlayınca rakibini nakavt ederek zafer kazanmış biri edasıyla tebessüm eder. İlah nükte eden bir insana dönüşür. Arkasından öğrencilerin gülmesi ve yorumları duyulur. Zamanla Doktorun ne istediğini anlayan Leyla onun kelimeleri ve üslubuyla cevap vermeye başlar. Doktor Remzi’nin Leyla’ya karşı tavrı değişmiştir. Ona karşı daha sabırlı olmaya, hatalarına karşı daha fazla tahammül etmeye ve ona saygı göstermeye başlamıştır. Leyla Âdile ile beraber Senâ’ya karşı onu savunmaya başlar. Neler olduğunu idrak edememiştir.

“Heykeltraşın fiiline benzer yeni bir süreç başladı. Bazen kazma ile ince çalışıyor; başka bir zaman şiddet içinde. Daima bilgi(dirayet) ve kararlılık içinde. Burada hafif bir dokunma, şurada derin kavisler. Şurada tamamen yok edilmesi gereken bir parça var. Şurada parlatılması ve biçim

verilmesi gereken bir parça var.” [s. 223]

Leyla her nereye gitse doktorun gözleri onu takip eder. Aniden ortaya çıkıyor ve gözleriyle onu kuşatıyor, ona odaklanıyordu. Arzusuz, duygusuz bir şekilde onu muayene ediyor, onu tartıyordu. Tıpkı bir insanın bir para parçasının sahte olup olmadığından emin olmak için eliyle incelemesi gibi. Leyla, Doktor Remzi'nin bakışları altında titriyor, duyguları felç oluyordu. Yakınında olmadığı zamanlar bile onun varlığını hissediyordu.

Leyla değişir. Dayanılmaz olur. Daha çok içine kapanır. Katı, taşlaşmış ve duygusuz birine dönüşür. Diğerlerine karşı hislerini kaybetmiş gibidir. Ufku daralmış. Avucundan ötesine göremeyen dar görüşlü biri olmuştur.. İnsanların hata ve kusurlarından başka bir şey göremez hale gelir. Sadece İnsanlara katı kurallar koymak için konuşur. Ona göre Doktor Remzi ve ondan başka kültürlü kimse yoktur.

Okula ulusal muhafız fırkası gelerek konferans verir. Leyla ve Senâ gönüllü yazılırlar ve eğitime başlarlar. Leyla eğitimin her dakikasından faydalanır. Başlarda çok eğlenir. Çavuş başını kaldırmasını söylediği zaman bir yalnızlık duygusu hisseder. Başını kaldırmayı dener fakat başaramaz. Senâ'ya:

“-Yapamıyorum, yapamıyorum der.

Senâ:

Çünkü başını eğerek yürümeye alıştın

-Ne yapayım?

-Başını kaldır. Bedenini rahat bırak. Yürürken içinden: Ben güzelim, ben zekiyim de.

Leyla güler. Senâ:

-Şaka yapmıyorum. İnsanın kendisiyle gurur duyması gerekir.

Denedi ve başardı. Etrafında ki herkes boyunun yükseldiğini ve yürüyüşünün doğrulduğunu fark etti.” [s. 242]

Leyla istediği zaman başarabileceğini, isteklerini gerçekleştirebileceğini idrak etti. Askeri eğitimi bitirmek üzereyken bedeninin, hayat dolu, gözlerinin parladığını hissetti. Leyla eğitim elbisesiyle başını kaldırarak ve el sallayarak Doktor Remziye selam verir. Doktorun çok şaşırır. Leyla ilk defa başını kaldırıyor, ona yönelerek, gözlerine bakıyor ve selam veriyordu.

“-Nereden geliyorsun?

-Eğitimden

-Ne eğitimi?

Ulusal Muhafız.

..

-Boş lafları bırak. Dikkatini derslerine versen daha iyi.

Leyla hafifçe tebessüm ederek ona baktı. Bir çocuğu akli kadar yükseklerle götüren bir tebessüm gibi.

Leyla'nın tebessümü Doktor Remzi'yi kızdırdı ve:

-Zannediyorum hazretleri kendinin çok mühim olduğunu düşünüyor. Savaşacaksın, öyle mi?

Leyla'nın tebessümü genişledi.

Doktor Remzi sözüne devam eder:

-Bu çocukça fikirlerden ne zaman vazgeçip, büyüyeceksin. Ne zaman her insanın kendine ait alanı olduğunu anlayacaksın.

-Entelektüeller seçilmiş bir gruptur, savaşmazlar. Ülke iki gruptur. Bir kısım düşünür, bir kısım savaşır. Ülkeyi müdafaa etmenin entelektüel olmayanlarla sınırlanması gerekir.

Leyla'nın yüzünde ki tebessüm solar:

-Ülke müdafaası her insana vaciptir, Entelektüel olup olmaması birdir." [s. 243]

Bu karşılaşmadan bir hafta sonra Doktor Remzi Leyla'yı odasına çağırır ve babası ile görüşmek istediğini söyler. Randevu defterini çıkararak ona bir randevu verir. Doktor Remziyle görüştükten sonra babası Leyla'nın omuzuna elini atarak tebrik eder. Sevinçten uçacak gibidir. Leyla'nın ilk aklına gelen şey hiç kimsenin kendisine fikrini sormamış olmasıdır. Sonra duyduğu gurur nedeniyle bunu unuttur. Aynı gururu fakültede herkesin onu tanınması ve parmakla gösterilmesi karşısında da hisseder. Annesi kızına kız kardeşine karşı övüneceği bir damat bulduğu için çok sevinçlidir. Kardeşi her zaman ondan daha şanslı olmuştur. Kardeşinin çocukları da onun çocuklarından daha başarılı.

"Kız kardeşinin şansı her zaman onun şansından daha iyiydi. Kız kardeşi hâkim ile evlendi. Kendisi maliye bakanlığında çalışan basit bir memurla evlendi. Cemile Leyla'dan senelerce önce evlendi. Sıradan bir evlilikte değil. Muteber bir evlilik. En güzel elbiseleri giyiyor, en seçkin insanlarla karışıyor. Samiye Hanım ve Devlet Hanım'ın çocukları daima onunla beraber. Onunla girip onunla çıkıyorlar. Samiye Hanım'ın oğlu Sıtkı ve kızkardeşi Şuşit sürekli onun yanındalar. Tabi İsâm' da onlarla beraber. Hangi yarım İsâm'a isabet etti?"

Mahmûd'tan bir sene önce mezun oldu. Çünkü o akıllı. Söz dinliyor.

Savaş nedeniyle sene kaybetmedi. O şimdi Kasru-l ayn'da vekil. Mahmûd uzmanlık eğitimini bitirdikten sonra işsiz, tayin bekliyor. Tayin olacak ya da olmayacak. Tayini çıksa bile sağlık hekimi olacak İsam gibi vekil değil. Tayini Kahire'ye değil başka bir bölgeye olacak. İsam annesinin kucağında o uzaklarda gurbette olacak.

İsam en seçkin insanlarla karışıyor. Kalbi ona Cemile'nin Samiye Hanımın evlatlarıyla kaynaşmasının ardında bir hikâye var diyor. Kız kardeşi Şuşit'i İsam için belirlemiş olmalı. Kız kardeşi vurduğu zaman üste vuruyor. O bunu iyi biliyor.

Mahmûd'tan Şuşit'e sevgi göstermesini istemişti. Erkeğe benziyor diye reddetti. Çünkü o, ham, neyin faydalı olduğunu bilmiyor. İsam bilinçli ve söz dinlerken onun yolu sefil bir evliliğe düşüyor. Şu anda kızı sarıyor olmalı. Yoksa neden bu kadar karışsınlar? Neden Şuşit ve Sıtkı devamlı Cemile'nin evinde. Bunun ardında bir sır olmalı. İsam Şuşit'le evlenirse kızkardeşine gökten gelen bir şans olur.” [s. 248]

Leyla, Dr. Remzi ile olan alakasının üstat talebe ilişkisi değil, nişanlı, sevgili ilişkisi olduğunu hissetmek ister. Şimdiye kadar gölgesinde yaşadığı, şimdiden sonra sıcaklığında yaşamayı arzular. Bir gün duygularını gizlemiş olduğu maskesini indireceğini, sıcak ve dolu dolu duygularla yalnız onu saracağını hayal eder. Yalnız bir insan gibi makbul olmak değil, bir kadın gibi sevilme ve rağbet edilmek ister.

Leyla'nın nişan merasimini düzenlemekle Cemile ilgilenir. Cemile geçen üç sene boyunca çok değişmiş, utangaç masum genç kız gitmiş, olgun, becerikli ve çekici ve güzel bir kadın gelmiştir. Evliliğinde mutlu değildir. Yatağına uzandığında on yedi yaşına dönmeyi, henüz evlenmemiş olmayı ve derin bir sevgiyle sevmeyi hayal eder. Leyla'nın evleneceğini öğrendiği zaman endişelenir, ona Doktoru sevip sevmediğini sorar. Leyla olumlu bir şekilde başını sallayınca rahatlar. Leyla ona aynı soruyu sorunca neredeyse ağlayacakmış gibi cevap verir:

“-Anneme sor o sana söyler. Sana içinde olduğum Saadeti anlatır.”

Başlangıçta Leyla için her şey güzeldir. Sevdiği insanlar, duyduğu iltifatlar, onun için yapılan hazırlıklar ona kendini değerli hissettirir. Etrafı seyretmeye başlar. Annesinin bir şeyden korkar gibi durduğunu fark eder. Onun baktığı tarafa bakınca Mahmûd ve Senâ'nın birlikte oturduklarını ve çok rahat davrandıklarını fark eder. Gözlerini onlardan alamaz. Diğer tarafta Cemile ve Sıtkı'nın yakınlıkları Leyla'nın dikkatini çeker. Aynı masada İsam çaresizce Sıtkı'nın kız kardeşine ulaşmaya çalışır. O ise hiç oralıklı değildir. Leyla, Doktor Remzi'den güzel sözler duymak istemektedir.

“-Sana ne söylememi istiyorsun? dedi, gülerek Doktor Remzi.

-Sen güzelsin...

-Benim her hâlükârda güzel olmam zaruri, en azından senin için, Yoksa benimle nişanlanmazdın.

Remzi:

-Ben kadını mı çarşı esaslarına göre seçmedim.

Çatal Leylanın elinden tabağa düşer.

Remzi ekledi:

-Dış görünüş çok önemli değil, benim için önemli olan istikamettir.”

Leyla yemeğe devam edemedi. Yüzü gerildi ve gözleri bahçede dolaşmaya başladı.” [s. 262]

Sıtkı'nın ve Cemile'nin yakınlığı Remzi'nin de dikkatini çeker. Kardeşi olup olmadığını sorar. Olumsuz yanıt alınca karakterlerinin aynı olduğunu söyler. Leyla buna itiraz eder. Cemilenin iyi bir kız olduğunu, aynı terbiyeyi aldıklarını söyler. Doktor Remzi:

-“Hayır, o tamamen başka biri. Ömrüne yemin olsun ki onun gibi olmayacaksınız.

..

-Onun dibi olsaydın seninle evlenmezdim.

-Neden? Cemile'nin neyi var?

-Ben bir şey demedim. Cemile en iyi kız olabilir. Eş olarak tarzı bana uygun değil.

-Giyinme tarzını ve mevkiini mi kastediyorsun?

-Hayır mesele bundan daha derin. Şahsiyeti şahsiyetimle yürümüyor.” [s. 265]

-Sen benimle şahsiyetim şahsiyetinle yürüdüğü için mi evlenmek istiyorsun?

Ona yüzünün yumuşamasını, onu sevdiğini ve daima seveceğini söylemesini bekleyerek baktı.

-Tabi. Çünkü sen itaatkâr ve sakınsın, söz dinliyorsun.” [s. 266]

Leyla, Mahmûd ve Senâ'nın birbirlerini sevdiğini ve yakında evliliklerini ilan edeceğini söyleyince Remzi:

“İsmi sevgi olan hiçbir şey yoktur. Bu, uygar bir insanın içgüdüsünden yararlandığı bir kelimedir. Bir hayvanın içgüdüsünün peşinden koşması gibi, onun önünüzde koştuğunu görebilirsiniz.” [s. 268]

Keder, Leyla'nın kalbini sıkıştırmaya başlamıştır. Cemile yanlarına gelip Leyla ve

Remzi'yle konuşmaya başlar. Remzi'nin gözleri Cemile'nin dekoltesine takılır. Dudakları vahşi hayvanların ağızına benzer bir şekilde çirkin bir gülümsemeyle büzülür. Yalanır gibi diliyle dudaklarını silerek, Cemile'ye:

“-Senin için hazır olacağım” [s. 269] derken “-Bekle beni, çok zamanımız olacak.” der gibidir.

Leyla'nın önünde her şey dengesini yitirir. Masalar sallanmaya başlar. Koşarak lavaboya gider. Yavaş yavaş sakinleşir. Gözlerinden bir örtü kalkmış gibi olur. Üzüntü içinde:

“Ne yapıyorum ben? Allahım ne yapıyorum?” [s. 271] diyerek kendi kendine fısıldar.

Leyla lavabodan Cemile'nin odasına doğru yürür. Kapıyı ittiğinde Cemile'yi bir şezlonga uzanmış ve yerde yanında Sıtkı uzanmıştır. Sıtkı dışarı çıkar. Cemile:

“-Buyur bana hakaret et. Bana erdem, ihanet, yozlaşma hakkında konferans ver.

(...)

-Sen dünyadan ne anlarsın? Ne anlarsın ha? Bir kadını nefret ettiği bir adamla yaşamasının ne demek olduğunu bilir misin? Bunu sana kitaplar öğretir mi? Bilir misin bunu?

..

Biliyor musun eski bir paçavra gibi olan kadın ne hisseder? Kurur. Bedeni solar, kalbi kurur. Çünkü kimse onun için yanmıyor, gözleri parlamıyor, kimse ona “Seni seviyorum” demiyor.

-Ne yapayım? Söyle bana ne yapayım?

Acı içinde tebessüm ederek:

-Boşanma? Öyle değil mi? Basit.

Titreyen elleriyle yatağı işaret ederek:

-Önünde ki bu yatakta üç gün ölümlerle hayat arasında uyudum. Bir tüp aspirin yuttum. Annem bana ‘Skandal istemiyorum.’ Dedi. Beni sevmeyen ve benim de sevmediğim bir adamla yaşamının ne demek olduğunu anlıyordu. Bununla beraber sağır gibi davrandı.

Cemile sustu. Sonra histerik kahkahasıyla gülmeye başladı.

Annem, benim annem skandal istemiyor. Annem, annem, skandal istemiyor.” [s. 274]

Mahmûd, Port Said' de bir hastanede göreve başlar. Görevi devr aldıktan birkaç

hafta sonra ailesini ziyarete gelir ve evlenmeyi düşündüğünü söyler. Oğlunun kendi başına onlara danışmadan karar almış olması, evleneceği kızı kendi seçmesi ve yeni işe başlamışken evlenmeyi düşünmesi, onların geçimine destek olamayacak oluşu babayı kızdırır. Mahmûd'la tartışır. Anne yine her zaman kullandığı cümlesini kullanır.hastane

“ Her şeyin bir usulü var oğlum. Usul üzere yürüyen yorulmaz” [s. 279]

-Usul değişti anne, zaman değişti, fikirler değişti. Beni anlamayı deneyin.” [s. 280]

Onu anlamaları imkânsızdı. Baba, Mahmûd'u tüm bağları koparmakla tehdit ettikten sonra odasına anne ise gözyaşlarına sığınır. Birkaç hafta sonra Mahmûd ailesini ziyarete geldiğinde Doktor Remzi'yi onu beklerken bulur. Mahmûd'u bu evlilikten vazgeçirmeye çalışır. Remzi ve Mahmûd salonda yalnız kalırlar. Leyla yaptığından öğrenerek onları dinlemeye başlar. Remzi Mahmûd'a üniversitedeyken çok sevdiği kızdan, ona olan sevgisinin büyüklüğünden bahseder. Ailesi evde olmadığı bir gece kızın onun için kapıyı açtığını ve henüz evden çıkmadan ona olan sevgisinin bittiğini söyler.

“- O gün ismi sevgi olan bir şeyin olmadığını öğrendim.

Leyla'nın başında tek bir fikir tekrar etti. Bir çivi gibi kemiren sabit bir fikir; kız? Kız? Kıza ne oldu?

Mahmûd: “Bana neden bunları anlattığını anlamıyorum”, dedi soğuk bir şekilde.

Leyla eliyle yüzünü örttü. Mahmûd onun sorusunu tekrarlamadı. Kimse kızın kaderini düşünmedi. Bu iki adam arasında kuralları ihlal eden kızın bir düşünceyi dahi hak etmediğine dair geçmiş bir ittifak var gibiydi.” [s. 282]

Leyla odadan deli gibi çıkar. Babasının yanına gider. Evlilik konusu hakkında konuşmak istediğini söyler. Babasının ses tonunda kendi üzüntüsünden daha derin kızgınlığa doğru adım atan bir üzüntü fark edince ve gözlerindeki öldürücü soğuk bakışı görünce sözünü tamamlayamaz.

Mahmûd ve Senâ ailelerinden izinsiz evlenir. Baba evde gerçekleşmemiş gibi bu evlilikten bahsedilmesini yasaklar. Mahmûd arada ailesini ziyarete gelir. Konuşacak bir şey bulamazlar. Aralarında ki bağ kopmuş gibidir. Bu durum babasını herkesten çok seven Mahmûd'u çok üzmektedir.

Senâ imtihanlar için Kahire'ye gelir. Leyla ile kütüphanenin arkasındaki köşelerine otların üzerine otururlar. Her şey eskisi gibidir. Leyla eğlenceli, derinden gülen bir kıza dönüşür. Senâ:

-Remzi nasıl?

Leyla gülmeye devam ederek:

- Dünyanın yarısını ezdi. Diğer yarısı hala önünde.

- Onu terk etmiyorsun, Leyla.

- Herkes nasibini alır Senâ.

-İsmi nasip diye bir şey yok. Nasibimizi biz yaparız.

-Neden? Neden kendinden bu kadar nefret ediyorsun?301

-Çünkü ben bunu hak ediyorum.” [s. 302]

Senâ Leyla'ya Hüseyin'in onları ziyarete geldiğini haber verir. Leyla'nın sormak isteyip de sormadığı her şeyin cevabını tek tek verir. Hüseyin Almanya'dan iki ay önce dönmüş, orduya katılmış, askeri sanayide çalışmaktadır. Mahmûd'a dünyanın hayırlı ve insanların iyi olduğunu hissettirir ve hala Leyla'yı sevmektedir. Leyla ve Senâ imtihanda başarılı olurlar. Senâ Leyla'dan daha iyi derece alır. Doktor, Leyla için o kadar imkân ve kolaylık tanınmasına rağmen Senâ gibi pis bir kızın ondan üstün olmasına izin verdiği için çok kızgındır. Leyla'nın Kahire'de bir liseye tayinini sağlamak için bakanlıktaki nüfuzunu kullanacaktır. Birlikte sosyal maddeler genel müfettişinin yanına giderler. Leyla'nın Kahire'ye tayin olması gerektiğini ısrarla söyler. Leyla belgelere Port Said yazar ve kapatır. Aynı anda Remzi de ayağa kalkar. Leyla hızlı adımlarla ilerler. Remzi'nin ona doğru uzanmış elini görmezden gelir ve müfettişe belgeleri teslim eder. Remzi belgeleri kontrol etmek için izin ister. Müfettiş belgeleri alır, inceler ve Leyla'ya tebessüm ederek dilekçenin tamam olduğunu söyler.

“- Tamam Leyla. İnşallah talebini yerine getirmeye çalışacağız. Selametle.” [s. 310]

Leyla'nın gözleri müfettişin gözleriyle son defa karşılaştığında gözyaşlarıyla ıslanır.

Leyla'nın tayini Port Said'e çıkar. Doktor görevi teslim aldıktan birkaç hafta sonra Leyla'yı Kahire'ye alacaklarına dair Talim ve Terbiye Bakanlığı'ndan kesin söz aldığını söyleyerek Leyla'nın babasını ikna eder. Leyla, Port Said'de birkaç hafta değil

aylarca kalır.

29 Ekim 1956 İsrail'in Sina çölüne hücumu başlar. 31 Ekim'de İngiltere, Fransa ve diğer Mısır düşmanları bu savaşa katılmışlardır. Okulların tatil edildiğinin ilan edilmesinin ardından Leyla eve gelir. Evde ne Senâ ne Mahmûd vardır. Telefon ısrarla çalar. Leyla Remzi ya da babası olduğunu düşündüğü için telefonu açmaz.

“Hayır, kesinlikle o dönmesini, onu yeniden Kahire'ye sürükleyecek emreden sesi duymak istemiyor. Kesinlikle o hayatını diledikleri gibi biçimlendirmeleri için Remzi'ye ya da babasına bırakmak istemiyor. Sanki o insanın her ne zaman isterse ayakkabısının ucuyla fırlata bileceği bir taş parçası.” [s. 316]

Mahmûd eve döndüğünde Leyla telefonun çaldığını ona söylemez. Leyla 'ne haber var?' diye sorunca, Mahmûd oniki yaşında bir çocuğun ve İsmâ'ın eğitim için geldiğini anlatır.

“-12 yaşında bir çocuk eğitim merkezine geldi. Eğitim almak istedi. Ona 'sen küçüksün, dedim. Bana baktı ve 'Ben eçen iki günde büyüdüm.' Dedi. Sadece onun büyümediğini idrak ettim. Bu geçen iki günde hepimiz büyüdük. İstisnasız hepimiz.” [s. 317]

Ülke harp meydanı olmuştur. Sirenler toplar. Üst üste baskınlar, Uçak savarların arkasında toplanan ve slogan atan kalabalıklar, paraşütle inen düşman askerleri ve onları bekleyen insanlar. Savaş fiilen başlamıştı. Beş gün aralıksız süren top atışı durunca insanlar ölülerini toplamaya başladı. Kadın, çocuk ve yaşlıların Port Said'ten çıkması gerekmektedir. Port Said'ten dışarı açılan bütün yollar kapalıdır. Yalnız bir çıkış vardır. Manzala Gölü

5 Kasım 1956 sabah saat 11:00'de insanlar Port Said'den ayrılmak için Manzala Gölü'nün etrafında toplanır. Elinde özenle sarılmış bir paket olan on yedi yaşlarında bir genç kız göle doğru ilerlerken birden geri döner ve kalabalığı yarararak koşmaya başlar. Annesi arkasından Fayeze, diye seslenir. Fayeze koşmaya devam ederken bir yandan da:

“-Adil, Adil! diye seslenmektedir. Milis üniforması olan bir genç ona doğru döner. O da ona doğru koşar:

- Geleceksin öyle değil mi Adil? Geleceksin.

-Ben gelmeyeceğim. Sen geleceksin Fayeze. Biz Port Said'de ülkemizde evleneceğiz. [s. 321]

-Fayeze'nin gözü bulutlanır. Düşmandan korur gibi taşıyıp beklediği paket üzerinde ki yumruğunu sıkarak: Ne zaman? Ne zaman Adil?

-Şimdi Fayeze şimdi. Eğer düşman girerse cesetlerimiz üzerine girecek. Bugün oturursa bir daha oturmayacak.” [s. 322]

Adil etrafına bakındığında sadece bir tane boş tekne görür. İçinde iki örgüsü olan

siyah giyinmiş bir kadın ve kucağında gözünü ondan ayırmadığı bir çocuk vardır. Sanki bütün yaşama kuvvetini ondan almaktadır.

Fayeze Adil'den yaşayacağını dair söz alır. Yukarıdan yüksek irtifadan uçak filosu ıslık sesiyle alçalarak göle yaklaştı. Fayeze'nin annesi tekrar seslenir. Adil:

- “Koş Fayeze koş.”

Fayeze arasıra Adil'e dönüp el sallayarak koşar. İskeleyi geçerken tam olarak döner ve son kez el sallar. Yüz üstü yere düşer. Taşdığı paket çözülür.

İki örgülü kadın taşıdığı çocuğu kaldırır. Semaya bakar, elini sallayarak yankılanan yanık, delice bir çığlık atar.

Leyla yerin şiddetle sarsılmasından başka bir şey hissetmez. Sanki ayağının altında bir volkan patladı ve onu yere attı. Toprak yığınının altında kalır ve bilincini kaybeder. Kendine gelirken öldüğünü düşünür. Tamamen kendine geldikten sonra etrafındaki iniltileri duyar. Bağırarak ister fakat ağzına topraklar dolar. Üzerinde ki toprağı silkeleyip hayata giden yolu kendisinin tek başını açması gerektiğini anlar. Bütün gücüyle üzerinde ki toprağı atarak ayağa kalkar. Katliamdan sağ kurtulduğunu fark eder. Etrafına bakınmaya başlar.

“Hayatta kalanlar ızdırap ve şaşkınlık içinde koşuyor. Kana giriyor; cesetlere çarpıyorlar. Kollar, ayaklar, bağırsaklar, parçalanmış, kafatasları patlamış. Hayattakiler onları çiğniyor, koşuyor, ölüleri çeviriyor, yaralıların yüzlerine bakıyorlar.

Bazı yaşayanlar aramayı bıraktılar. Onların nidalarına cevap geldi.

Karısının ve çocuklarının cesedini çeken şu adam. Nidasına cevap geldi.

Milis üniforması giyen şu yakışıklı genç, kan ve toprağa bulanmış beyaz gelinliği özenle katlayan genç. Cevap geldi.” [s. 328]

Yaralılar hastaneye kaldırıldı. Ölüler gömüldü. Artık hiç kimse ağıt yakmıyor, bağırıyordu. Yalnızca sekiz yaşlarında bir kız çocuğu koşuyor ve anne, anne diye bağırıyordu. Saçı iki örgülü kadın hareketlenir, kendisini tutanların elinden kurtularak göle doğru koşar. Göle geldiğinde oğlunu çağırmaya başlar. Küçük kız yere yığılır. Anne zafer ve sevinç zılgıtları atarak gölde kaybolur.

Mahmûd İsâm'a Senâ ve Leyla'yı eve bırakmasını söyler. Leyla:

‘Ben gitmeyeceğim Mahmûd’ der.

Mahmûd şaşkınlık içinde Leyla'ya bakar. Bu ses onun değildir. Sanki başka biri konuşuyor gibidir. Bu ses tonunu Mahmûd ondan ilk kez duymuştur. Bu ses tonu kararlığın ses tonudur.

“Mahmûd'un bakışı gölün iskelesinde dolaştı. Sonra Leyla'da karar kaldı. O vakit ona ne olduğunu anladı. Kanalda fedailer savaşında ona olan şeyin aynısı olmuştu. Aile dairesinden ve ben dairesinden bütün dairesine geçti. Şimdi kimse onu durduramaz.” [s. 332]

Cebbane bölgesinde savunma kuvvetleri vur emri beklemektedirler. Düşman bölgeye paraşütle asker indirmeye devam etmektedir. İsam ve Leyla'da bekleyenlerin arasındadır. Leyla kendini denizdeki damla gibi onların bir parçası hisseder. Yalnız değildir; güçlüdür. Küreği denize düşürdüğü ve onu eğilip aldığı anı hatırlar. En münasip anda insanın derinliklerinde bulunan en kuvvetli potansiyel açığa çıkmaktadır. Münasip bir anda mucize olur. Leyla'nın gözleri dolar İsam bu gözyaşlarını görünce korktuğunu düşünür. Dönmesini söyler.

“-Sen kadınsın kimse seni ayıplamaz. Burası senin yerin değil.

Leyla yüksek irtifadan aşağıya bakan birinin hissettiği gibi başının döndüğünü hisseder. Yeniden derinliklerinde acziyet hisseder.

Güç yetirebilir mi? Dayanabilir mi? O bir kadın, sadece bir kadın. Gücü nereden kaynaklıyor? Nereden?” [s. 335]

Komutan vur emrini verir.

Kucağında ağlayan bir çocukla oturan yaşlı kadın: ‘*Vur onu Edile*’ diye bağırır. Titreyen bir sesle. Genç bir kadın elinde ki taşı paraşütlü askerlerden birine atar ve onu yere düşürür. Bir başka genç kadın ayağı kalkar ve yüksek, yankılanan bir sesle bağırarak ileri atılır. Sesi kulübelerde eşlerine ve çocuklarına yemek pişiren kadınlara ulaşır. Kulübeden bu durum için daha önce hazırladıkları silahlarıyla kadınlar çıkar. Kırık şişe boyunları, bıçaklar, çakılar ve eller. Bir diğer kulübede genç bir kadın tek başına ilk doğumunu yapmak üzere, ebe onu yalnız bırakır ve kulübeden çıkar.

İkinci grup paraşütlü askerler Arzu'l-Metâr'da katliama başlamışlardır. İnsanlar oraya akın eder. Leyla'da içlerindedir. İki ordunun karşılaştığı yerde İngiliz uçakları dolanır. Cesetler, yaralılar, ölenler ve ölenlerin yerini almak için akın eden insanlar. Leyla hafif bir şekilde yaralanır. İsam ölümler arasındadır. Düşman geri çekilir.

Port Said'de ihtilal kuvvetlerine karşı direniş başlar. Her gün kadın ve erkeklerin yeni katılımlarıyla direniş büyür. Direniş hareketi başladıktan sonra Hüseyin ve

Mahmûd karşılaşır. Hüseyin dört piyade taburu mühendisler birliğindedir. Yalnız kaldıklarında Leyla'yı sorar ve onunla görüşmek ister. Mahmûd vakit belirler. Vakit geldiğinde Leyla ve Hüseyin Açık kapının eşiğinde karşılaşır.

Leyla pencereye doğru yürür. Pencereyi örten perdenin ucunu kaldırır. Dışarda boş caddede gezen İngiliz devriyelerini görür. Kalbine süngü saplanmış gibi hisseder. Perdeyi geri çekerken yüzüğü pencereye sürter. Garipseyerek nişan yüzüğüne bakar. Onun parmağını işgal ettiğini unutmuş gibidir. Perdeyi tekrar açar. Caddedeki devriyeleri izlerken:

“-Bu son değil Hüseyin.

Hüseyin onaylamadan:

-Bu soruyu bana ilk kez sormuyorsun.

Leyla hafifçe tebessüm eder ve ona yönelerek:

Bu sual değil. Ben hakikati dile getiriyorum.” [s. 346]

Hüseyin Leyla'ya baktığında gözünde ve yüzünde güven ve huzurun karışımını görür. Bu ancak yolunu bulmuş insanların yüzünde görülen bir karışımdır. Birlikte dışarı çıkarlar.

Port Said caddeleri kalabalıklaşır. Sanki bir şey insan denizine karışmaları için onları dışarı fırlatmıştır. Evler boşalmış gibiydi. Kimi pankart açıyor, kimi slogan atıyor, kimi ölülerine çiçek götürüyor, kimi tek başına dans ediyordu.

“Kanalın denizle buluştuğu noktada De lesseps heykelinin uzağında insan cemaati sukun içinde bekleyerek durdu. Halk milis üniformaları ile, bir genç merdivenin sonunda yüksekte duruyor ve matkapla heykelin gövdesini deliyor.

O anda bu heykel, delikleri patlayıcı ile dolduran genç için ve kuruyan nefesleriyle patlamasını bekleyen insanlar için sadece bir heykel değildi. Asırlardır, sömürgeye ve köleliğe varis olanların simgesiydi. Onları nefretle maziye bağlayan ve onlarla daha iyi bir geleceğin arasına giren simge.”

Leyla, Mahmûd'la bağlarını koparan anne ve babasını, Şezlonga uzanan Cemile'yi, Doktor Remzi'yi hatırlar ve heyecanla bağırır:

“Usul zaruri usul.

Cümlesini düzeltir.

-Esas önemli esas.” [s. 350]

Leyla eli Hüseyin’in elinde koşuyor, gülüyor, mutluluktan yerinde duramıyordu. Hüseyin Leyla’nın gözlerinin uzun zamandır görmek istediği ışıltıyı yeniden kazandığını fark etti. Kalbi sevinçle çarptı. Leyla bağırdı.

“- Hüseyin.

Bağırması için bir sebep yoktu. Hüseyin ona yakındı. Nerdeyse omuzu omuzuna dokunuyordu. Bununla beraber titreyen bir sesle tekrar bağırdı.

-Hüseyin sana bir şey göstermek istiyorum.

Leyla durdu. Elini Hüseyin’in elinden çekti. Zaferle öne doğru açtı.

Hüseyin Leyla’nın nişan yüzüğünü attığını anladı. Omuzunu tuttu ve heyecandan titreyen sesiyle bağırdı.

Sen hürsün, hürsün

...

-Bu son Hüseyin.

-Bu başlangıç Leyla. [s.353]

SONUÇ

Latîfe ez-Zeyyât'ın gerek yaşadığı zaman dilimi gerekse içine doğduğu coğrafya dikkate alındığı zaman büyük değişim ve kriz dönemlerine tevafuk ettiği görülür. Çağının diğer pek çok edebiyatçısı gibi bir taraftan birey ve toplumdaki dönüşümü ele alırken diğer taraftan da sahip olduğu dünya görüşünü hemen tüm eserlerinde okura aktarmaya çalıştığı görülmektedir.

Latife Abdu's-Selam ez-Zeyyât, modern Mısır romanının önde gelen bir ismi, Mısır milli ve edebi hareketinin tanınmış simalarından biri, kadın hareketlerine yön veren ve kadın hakları için mücadele eden ilk feminist yazarlardan ve Mısır romanında realist akımın en önemli öncülerinden biri olarak karşımıza çıkmaktadır. Yaşadığı yıllar itibarıyla sömürgeciliğe şahit olmuş ve hayatı boyunca emperyalizme karşı tüm varlığı ile savaş vermiştir. Mısır'ın ilk feminist yazarlarından biri kabul edilen Latîfe ez-Zeyyât otobiyografik öğeler taşıyan *el-Bâbu'l-Meftûh* isimli eserinde Mısır'ın kurtuluşunu ve kadının özgürlüğünü kazanmasını sembolik dille anlatır. Kadınları sosyal izalasyondan, toplumsal normların onlara dayattığı duvarların içinden çıkmaya ve kendi hayatlarının öznesi olmaya çağırır. Mısır halkının İngiliz sömürgeciliğine direnişini ve yurdu himaye etmek için birbirine kenetlenmesi ve dayanışma içinde olması gibi sosyal ve siyasal konuları birbirine bağlamıştır. On bir yaşında Mansura'da on dört göstericinin şehit olmasına şahit olması ile ulusal mücadelenin içine direkt olarak giren ve erken büyüyen yazar, romanın ana kahramanı Leyla'yı onbir yaşında vatan sevgisi ile dolu bir çocuk olarak karakterize eder. Romanda Leyla'nın büyümesi ile Mısır'ın bağımsızlık mücadelesi paralel olarak ilerlemektedir.

Çalışmamızın giriş kısmında bahsettiğimiz üzere Mısır toplumunun eski ve yeni, geleneksel ve modern, kadim ile cedit arasında kalması Latîfe ez-Zeyyât'ın *el-Bâbu'l-Meftûh* adlı romanında ortaya çıkmış ve toplumsal bir kriz olarak satırlara yansımıştır. Batı dışı toplumların genelinde yaşanan bu krizin *el-Bâbu'l-Meftûh* için seçtiğimiz kimlik, ideoloji ve kadın başlıklarında karşımıza çıktığı görülmüştür.

el-Bâbu'l-Meftûh isimli romanda kimlik kavramı üzerinden modern kimlik, geleneksel kimlik ve arafta kimlik tespit edilmiştir. Bu üç farklı kimlik üç farklı cepheyi ifade etmektedir. Modern kimliğe sahip olan karakterler daha çok batı yanlısı bir oluşum izlerlerken geleneksel kimlikler bunun karşısında krallık taraftarı devlet yanlısı ve daha

dini bir oluşumu temsil etmektedir. Toplumdaki gerilimin bir yansıması olan başka bir kimlik türünü de Arafta kimlikler oluşturmaktadır. Çalışmanın ana bölümünün ikinci başlığında ideoloji kavramı yer almaktadır. Bu başlık altında tespit ettiğimiz düşünce akımlarını Arap milliyetçiliği, sol ve diğer ideolojiler oluşturmaktadır. Kimlik üzerinden karşımıza çıkan çatışmanın, ideoloji kavramı altında da aynı şekilde işlendiği görülmüştür.

Çalışmamızın ana bölümünün üçüncü ve son başlığını oluşturan kadın kavramı üzerinde modern ve geleneksel kadın tipolojisi karşımıza çıkmaktadır. Kendisi de feminist dünya görüşüne bağlı olan ve Mısır'da bu yönde çalışmalar yapmış olan Latîfe ez-Zeyyât romanında genç ve eğitilmiş kadınların modern ve feminist bir şekilde çizerken eğitimsiz yaşlı kadınları olumsuz bir hüviyet ile karşımıza çıkarmıştır.

Çağın bütün karakteristik özelliğini taşıyan Latîfe ez-Zeyyât'ın gerçekçi edebiyat roman akımına mensup olması sebebiyle sahip olduğu dünya görüşünü başarılı bir şekilde eserinde aktarırken bir romancı için tehlike teşkil eden didaktikliğe ve edebiyatçı için tehlike arz eden düşünceyi, ideolojiyi ve inancı doğrudan ifade etme tehlikesine düştüğü görülmüştür. Toplumdaki modern, milliyetçi ve feminist karakterleri olumlu bir şekilde resmederken dini ve geleneksel karakterlere yüzeysel bir şekilde olumsuz olarak romanında yer vermiştir. Coğrafi ve tarihi gerçeklere ters düşen bu duruma eserin geçtiği 1940'lı ve 1950'li yıllar dikkate alındığında dini kavram, olgu ve karakterlerin oldukça az örneklendirilmesi bir kanıt olarak gösterilebilir. Yazarın bu tercihinin romanda bazı yerlerde eseri gerçeklikten uzaklaştırdığını görüyoruz. Sadece Arap dünyasında değil batı dışı toplumların entellektüel kesiminde görülen batı literatürüne teslimiyet eğilimi Latîfe ez-Zeyyât'ta da zaman zaman karşımıza çıkmaktadır. Gündelik hayatında anti-emperyalist bir ideolojiye sahip olan yazarın reaksiyonel tutumunun kıta Avrupa'sı merkezli teori ve kavramlara karşı gösterip göstermediği üzerinde düşünülmesi gereken bir husus olduğu kanaatindeyiz.

KAYNAKÇA

- Abdel Baki, Esra, **Latifat Alzayati.. Ma La Taerifuh Ean Alriwayiyat Almunadilat Min ‘Ajl Alnisa’, Masrimes**, 11 Eylül 2020, <https://bit.ly/375dB5v>, (Erişim Tarihi: 05 Ocak 2022).
- Abdul Rahman, Muhammed, **69 Eaman Ealaa Hariq Alqahira .. Man ‘Asheal Alnaar Faa Aleasimati?** 26 Ocak 2021, <https://bit.ly/3xMsR2m>, (Erişim Tarihi: 18 Nisan 2022).
- Abdurrahman, Mahir, **‘awraq latifat alzayati.. shajaeat altahliq fawq alhawajiz**, 23 Ağustos 2017, <https://bit.ly/3iBi4zk>, (Erişim tarihi: 21 Kasım 2021).
- Adil, İman, **Latifat Alzayaat Bada’at Alkitabab Bisabab Tifl Marid Bialsuli**, 19/Eylül 2019, <https://bit.ly/3tvpL0t>, (Erişim tarihi, 30 Aralık 2021).
- Agarwal, Bhavna, **Six Things To Know About The Inspiring Latifa Al-Zayyat, She The People**, 10 Ağustos 2015, <https://bit.ly/3BE3uPT>, (Erişim Tarihi: 27 Temmuz 2021).
- Aktaş, Gül, “Feminist Söylemler Bağlamında Kadın Kimliği: Erkek Egemen Bir Toplumda Kadın Olmak”, **Edebiyat Fakültesi Dergisi**, Cilt 30, Sayı 1, Haziran 2013.
- Al-Arabi dergisi editörü, **Dr. Latifa Al-Zayat Ve Macide Al-Jundi**, Haziran 1993, <https://bit.ly/3ryzAZ7>, (Erişim Tarihi: 21 Ocak 2022).
- Almajalat Alearabia, **Albab Almaftuhi- Riwaya**, 12 Aralık 2015, <https://bit.ly/3Mm3pp2>, (Erişim Tarihi: 14 Mayıs 2022).
- Alqisat Alsuwria, **Alkatibat Alkabiratu: Latifat Alzayaat / 1923-1996**, 27 Mayıs 2006, <https://bit.ly/3FrkBF3>, (Erişim tarihi, 31 Aralık 2021).
- Amireh, Amal, **Remembering Latifa Al-Zayyat**, Ekim 1996, <https://bit.ly/2TCiZXF>, (Erişim Tarihi: 27 Temmuz 2021).
- Andree, Michel, **Feminizm**, Şirin Tekeli (çev.), İstanbul: İletişim Yayınları, 2020.
- Ara, Geek, **Man Hi Latifat Alzayaat Latifat Alzayaat**, <https://www.arageek.com/bio/latifa-al-zayyat>, (Erişim Tarihi: 28 Temmuz 2021).

- Argalı, Medihanur, **Milliyetçilik Tartışmalarının Kuramsal Boyutu: Etno-Sembolist Milliyetçilik Kuramı Kapsamında Türk Milliyetçiliği**, 18 Eylül 2020, <https://bit.ly/3p8kyJ2>, (Erişim Tarihi: 24 Şubat 2022).
- Arı, Tayyar, **Geçmişten Günümüze Orta Doğu**, İstanbul: Alfa Yayın Evi, 2007.
- Arslaner, Emine K, **Adil Medya, Kabil ile Habil Kıssası ve Lilith ile Leyla**, 12 Temmuz 2012, <https://www.adilmedya.com/kabil-ile-habil-kissasi-ve-lilith-ile-leyla/>, (Erişim Tarihi: 21 Temmuz 2021).
- Arslantürk, Zeki ve M. Tayfun Amman, **Sosyoloji: Kavramlar, Kurumlar Süreçler, Teoriler**, İstanbul: Çamlıca Yayınları, 2009.
- Aşur, Radva, **Latifat Alzayaat**, <http://www.latifaalzayyat.net/biographyar>, (Erişim Tarihi: 26 Temmuz 2021).
- Ateş, Ahmet, “Arap Milliyetçiliğinin Hür Subaylar Darbesi Ve Birleşik Arap Cumhuriyeti Üzerindeki Etkisi”, **Social Sciences Studies Journal**, Cilt 5, Sayı 30, 2019.
- Badristani, Mehbuba, **Nash'at Alriwayat Almueasirat Fi Zili Najib Mahfuz**, 16 Ekim 2010, <https://bit.ly/3I5o0N3>, (Erişim tarihi: 24 Haziran 2022).
- Bakri, Muhammed, **Mushahadat Film Albab Almaftuh Butulat Fatim Hamamat Wahusan Yusif**, , 31 Mayıs 2020, <https://bit.ly/3PdxCsd>, (Erişim Tarihi: 13 Mayıs 2022).
- Balkaya, Mehmet Akif ve Kuğu Tekin (ed), **Edebitat Kuramları Giriş ve Uygulama**, İstanbul: Çizgi Kitap evi, 2019, 42.
- Bati, Oğuz Kağan, **Politikada “Sol” ve “Sağ” Nedir?**, **Siyasal Hayvan**, 30 Eylül 2015, <https://siyasalhayvan.com/politikada-sol-ve-sag-nedir/>, (Erişim Tarihi: 16 Aralık 2021).
- Bayoumi, Mustafa, **Mustafaa Biuwmi Yaktabi: 150 Shakhsiat Riwayiyat Misria <<14>> Latifat Alzayati.. Laylaa Muhamad Fi Riwaya "Albab Almaftuhi"**, 13/Aralık/2019, <https://bit.ly/3Hp8eeo>, (Erişim Tarihi: 25 Nisan 2022).
- Bayraktar, Özgür, “Mısır’daki Hür Subaylar Darbesi Ve Türkiye’deki 27 Mayıs Darbesi’nin Karşılaştırılması”, **Kesit Akademi Dergisi**, Cilt 6, Sayı 25, 2020.

- Bedir, Azza, "**Latifat Alzayaat "Alwlah Bialhayat Wahaqiqat Alfana, Sadaa: (Dhakitrat Alqisat Almisria)**", 12 Mayıs 2018, <https://bit.ly/33WbnEl>, (Erişim Tarihi: 21 Aralık 2021).
- Behçet, Muhammed, "İkinci Dünya Savaşı Sonrası Mısır Siyasi Tarihi Üzerinden Arap Baharı'nın İncelenmesi", **Trakya Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi**, Cilt 21, 2019.
- Bereket, Muhammed Seyyid, **Almufakir Muhamad Lutfi Jumeata.. Hayatah Warawuh**, albayan, 20 Mart 2015, <https://www.albayan.ae/books/from-arab-library/2015-03-20-1.2335813>, (Erişim Tarihi: 11 Nisan 2022).
- Bezci, Bünyamin, "Sekülerizm ve Laikliği Demokrasi Bağlamında Tartışmak", **Uluslararası Politik Araştırmalar Dergisi**, Cilt 1, Sayı 2, 2015.
- Bilgin, Abdülcelil, "Din, Dindar, Dindarlık: Özeleştiril Bir Değerlendirme", **Muş Alparslan Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi**, Cilt2, Sayı 2, 2014.
- Bozbaş, Gökhan, "Ortadoğu'da Bölgesel Milliyetçilikler: Mısır Örneği", **KMÜ Sosyal ve Ekonomik Araştırmalar Dergisi**, Cilt 18, Sayı 31, 2016.
- Bulaç, Ali, **Çağdaş Kavramlar ve Düzenlemeler**, İstanbul: İz Yayıncılık, , 1998.
- Buzpınar, Ş. Tufan, Mustafa Kâmil Paşa, **TDV İslam Ansiklopedisi**, Cilt 31, TDV, İstanbul, 2020.
- Cevad, Nebile Abdel, '**Afdil 5 Kutib Biqalam Latifat Alzayaat Alriwayiyat Walnaaqida**', <https://bit.ly/3noQPL3>, (Erişim Tarihi: 13 Ocak 2022).
- Cevheri, Rahab, **Latifuh Alzayaat, Alqahiria**, 6 Haziran 2021 <https://bit.ly/3GG4GUS>, (Erişim Tarihi: 20 Ocak 2022).
- Claire, **The Open Door by Latifa Al-Zayyat tr. Marilyn Booth, Word by Word**, 19 Ağustos 2018, <https://bit.ly/38P9Kuf>, (Erişim Tarihi: 04.05.2022).
- Cleveland, William L., **Modern Ortadoğu Tarihi**, Mehmet Harmancı (çev.), İstanbul: Agora Kitaplığı, 2008.
- Çakmak, Diren, "Fransız Devrimi'nde Kadın: Eksik Yurttaş", **Ege Akademik Bakış**, Cilt 7, Sayı 2, 2007.

- Çancı, Haldun, “Değişmeyen Boyutları Bağlamında Milliyetçiliğe Teorik Ve Kavramsal Bir Bakış”, **Süleyman Demirel Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi** Cilt 13, Sayı 2, 2008.
- Çelenlioğlu, Asiye, “Modern Mısır Edebiyatı ve Mısır Romanı”, **International Social Sciences Studies Journal**, Cilt 6, Sayı 56, 2020.
- Çınar, Aynur, “Lilith: Yahudi Mitolojisinde Ana Tanrıça'nın Düşüş Ve Şeytana Dönüşüm Serüveni”, **Bilimname**, Cilt 2018, Sayı 35, 2018.
- Dalbay, Ramazan Saim, “Kimlik” ve “Toplumsal Kimlik” Kavramı, **Süleyman Demirel Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi**, Cilt 2, Sayı 31, 2018.
- Dede, “Fahrettin İngiliz İşgali Sonrası Mısır'da Siyasî Ve Fikrî Yapılanma.” (1882-1928) (**Yayımlanmamış Yüksek Lisans Semineri**), Sakarya Üniversitesi SBE, 2019.
- Demir, Şeyhmus, “Mutlu Sesli, İdeolojinin Sonu Tartışmaları Üzerine Bir Analiz”, **Dicle Üniversitesi İktisadi Ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi**, Cilt 10, Sayı 19, 2020, 159-175.
- Desouky, Nefise, **Latifa Al-Zayat, Latifat Alzayati.. Sajinat Bituhmat Rafd Altatbie**, 1 Aralık 2020, <https://bit.ly/3H7d5kF>, (Erişim Tarihi: 21 Ocak 2022).
- Dilipak, Abdurrahman, “Semboller”, 26-11-2020, <https://bit.ly/3mGdLow>, (Erişim Tarihi: 30 Temmuz 2021).
- Doğancı, Hatice Kübra, ve Tarık Tuncay, Tarihsel Süreçte Kadının Aile İçindeki Konumunun Feminist Sosyal Hizmet Yaklaşımı Temelinde Değerlendirilmesi, **Toplum ve Sosyal Hizmet**, Cilt 31, Sayı 3, 2020, 1339-1344.
- Dubul, Raniya, **Najib Mahfuz Alsuwrat Walmathali" Bimaktabat Al'usra**, 20 Eylül 2012 <https://bit.ly/3I5zJtC>, (Erişim tarihi, 30 Aralık 2021).
- Ebu Kader, Süleyman, **aldubaat al'ahrar fi misr (thawrat 23yulyu 1952)**, <https://sites.google.com/site/tarekharab/ahrar>, (Erişim Tarihi: 18 Nisan 2022).
- Ebu Zeyd, Muhammed, **Latifat Alzayaat Wasuar Mutaharikat Lilmar'a**, 10 Mart 2004, <https://bit.ly/34jsyzu>, (Erişim Tarihi: 28 Nisan 2022).

- el Akad, Dalia, **21 (Fbrayir) Yawm Altaalib Almusraa.. Qisat Nidal Wadima' Faa Hubi Alwatan, Alshuruq**, 21 Şubat 2012, <https://bit.ly/3GMXxDc>, (Erişim Tarihi: 4 Haziran 2022).
- el İyd, Yemna, **Dhakirat Tarhal 'Adabiati:Latifat Alzayaat Waltaharur Min 'Asr Aljasad**, 20 Nisan 2019, <https://bit.ly/3f7zIJA>, (Erişim Tarihi: 28 Temmuz 2021).
- el –Müslimi, Hamed, **albab almaftuh bialwaey wal'iiradat 'iilayi alhuriya**, alhiwar, 29 Şubat 2016, <https://bit.ly/3N64GQU>, (Erişim Tarihi: 12 Mayıs 2022).
- el- Sayed, Muhammed, **Ma Hi Al'iimbiryalia**, 25 Ekim 2017, <https://bit.ly/3a05rgE>, 30 Haziran 2020.
- el Sayed, Muhammed, **Ma Hi Al'iimbiryalia**, 25 Ekim 2017, <https://bit.ly/3a05rgE>, 30 Haziran 2020.
- el-Din, Nima Ezz, **'Asdar Almarkaz Alwataniu Liltarjamat Eamil Latifat Alzayaat Bieunwan "Harakat Altarjamat Al'adabiat Min Al'iinjilziat 'İlaa Alearabiati"**, 13 Temmuz 2017, <https://bit.ly/33Dd5dv>, (Erişim tarihi: 20 Ocak 2022).
- el-Fil, Samir, **Latifat Alzayaati.. 'Ustadhatuna Fi Alsiyasat Walkitabati.. Binat Damyat Alati Qadat Aleamal Alnidalia Fi Shababha, Sadaa: (Dhakirat Alqisat Almisriati)**, 11 Eylül 2020, <https://bit.ly/35Jqvp1>, (Erişim Tarihi: 21 Kasım 2021).
- el-Ghazawi, Muhammed, **Likuli Aism Hikayatin.. Qisat Alfidayiyi Alsaghir Aladhaa 'Ahraq Mueaskarat Al'iinjiliz Faa Bursaeid**, 16 Aralık 2019, <https://www.elbalad.news/4096256>, (Erişim Tarihi: 04 Haziran 2022).
- el-Khouly, Hüsam, **Latifat Alzayaat Tarwi Qisat Bidayat Harakat Altarjamat Fi Misr**, 03 Kasım 2017, <https://bit.ly/3FJiEnC>, (Erişim tarihi: 20 Ocak 2021).
- el-Mutai'i, Lami, **Mawsueat Rijal Wanisa' Min Misr**, Kahire: Dar el-Şuruk, 2007.
- el-Youssef, Samir, **Latifa Riwayat Latifat Alzayaat Fi Tarjamat Ainkilizia . Albab Almaftuh Bidayat Waeidat 'Am Nihayat Bahita ?**, 01 Nisan 2004, <https://bit.ly/3yyoDvx>, (Erişim Tarihi: 14.Haziran 2022).

- en-Neklâvî Fethî, Kâsım Emîn, **TDV İslâm Ansiklopedisi**, , cilt 24, TDV, İstanbul, 2001.
- en-Nemr, İman, **Latifat Alzayaat . Albab Almaftuh Daymaan Ean Aldhaat Alhura**, 08 Ocak 2019, <https://bit.ly/3FuKi7F>, (Erişim Tarihi: 21 Kasım 2021).
- Er, Rahmi, **Modern Mısır Romanı 1**, Ankara: Hece Yayınları, 2015.
- Erbil, Pervin, **Kıbele'den Pandora'ya Kadının Tarihsel Yenilgisi**, Ankara: Arkadaş Yayınevi, 2015.
- ez-Zeyyat, Latife, **'Awraq Shakhsiat: Hamlat Taftish**, Kahire: al-karma, 2016.
- ez-Zeyyat Latife, **Shaykhukha .. Waqisas 'Ukhraa ', Mawqie Muntadaa Hija' Alshahafat Alhaditha**, www.alsakher.com, (Erişim Tarihi: 28 Kasım 2021).
- ez-Zeyyât, Latife, **Najib Mahfuza: Alsuwrat Walmithal**, <https://www.goodreads.com/book/show/9210632>, (Erişim tarihi: 20 Ocak 2022).
- Fadel, Cihad, **'Awraq Shakhsiat Latifat Alzayati.. Sirat Dhatiat Bi'uslub Riwayiyin**, 13 Haziran 2022 <https://bit.ly/3IHZ1Z>, (Erişim tarihi: 21 Aralık 2021).
- Fazıl, Cihat, **'Awraq Shakhsiat Latifat Alzayati.. Sirat Dhatiat Bi'uslub Riwayiyin, Alraaya**, 12 Mayıs 2018, <https://bit.ly/3mMVJAI>, (Erişim Tarihi: 26 Temmuz 2021).
- Gaber, Shaimaa, **<<Albab Almaftuh>>: Ean Riwayat Taleab Ealaa 'Awtar Eaqli Waqalbi!**, hsub, 2019, <https://bit.ly/3F1fJTA>, (Erişim Tarihi: 06 Mayıs 2022).
- Göksu, "Muzaffer Emin, Sağcılık ve Solculuğun Ötesinde", **Tezkire Dergisi**, Cilt 9, Sayı 17, 2000.
- Gönenç, Aslı Yapar, "Fransa'da ve Türkiye'de Kadın Hareketleri", **İletişim Fakültesi Dergisi**, Cilt: 0, Sayı 27, Ocak 2012.
- Görgün, Hilal, Sa'd Zağlûl, **TDV İslâm Ansiklopedisi**, Cilt 35, TDV, İstanbul, 2008.
- Görmez, Mehmet, **Din ve Dindarlık**, 2018, <https://bit.ly/3IiwDDb>, (Erişim Tarihi: 24 Şubat 2022).
- Göztepe, Ece. "Kadının ve Kadın Yurttaşın Haklar Bildirgesi." **Ankara Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi**, 1996, Cilt 45, Sayı 1-4.

- Gül, Emre, “Arabi Paşa İsyanı, Dünya Bülteni”, <https://www.dunyabulteni.net/tarihten-olaylar/arabi-pasa-isyani-h145457.html>, (Erişim Tarihi: 03 Nisan 2022).
- Gülbetekin, Evrim, Sağ = Sol? “Sağ-sol” kavramları ve beyin asimetrisi”, **International Journal of Human Sciences**, Cilt 12, Sayı 2, 2015.
- Güler, Galip, “Mustafa Lutfi el-Menfelûti’nin el-Lakîta Adlı Kısa Öyküsü ve Tahlili”, **Toplum Bilimleri Dergisi**, Amasya, Cilt 29, 2020.
- Ünver, Günay, **Din Sosyolojisi**, İstanbul: İnsan Yayınları, 2002.
- Güngör, Bilgin ve Sercan Hamza Bağlama (ed), **Emperyalizm ve Edebiyat: Emperyalizm-Odaklı Eleştiri Işığında Türk Edebiyatına Bakış**, Çanakkale: Paradigma Akademi, Şubat 2020.
- Gürbüz, Burak, “Orta sınıf ve orta sınıflar üzerine: Tanımlar”, **İktisat ve Toplum Dergisi**, Sayı 70, 2016.
- Gürgen, İlknur, “Hammurabi Kanunları’nda Ve Tevrat’ta Kadınlara İlgili Hükümlerin Değerlendirilmesi”, **Mebü Sosyal Bilimler Dergisi**, Cilt 16, Sayı 4, 2018.
- Habib, Abdul Rahman, **Al’iibdae Al’uwla.. "Albab Almaftuh**, alyawm alsaabie, 22 Eylül 2021, <https://bit.ly/3tVttR4>, (Erişim Tarihi: 05 Ocak 2022).
- Halil, Sarah, ‘**Atliqi Jnahyk Wahalqi Fi Alsama’a.. Rasayil "Albab Almaftuhi" Lilfatayat Min Kuli Jil**, 20 Temmuz 2020, <https://bit.ly/39EUtop>, (Erişim Tarihi: 08.05.2022).
- Hamadi, Watfaa, **Suqut Almuhammadi: Malamih Nisawiat Earabiat Fi Alnaqd Almasrahii**, Beyrut: Dar Al-Saqi, 2008.
- Harmancı, Hasan, “*Abdurrahman Munif’in el-Eşcar ve İğtiyâlu Merzûk Adlı Eserinin Teknik ve Tematik Yönden İncelenmesi*”, (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Selçuk Üniversitesi SBE, Konya: 2013.
- Hasan, Mahir, **Latifat Alzayaat Wabab Alhuriya, Sadaa: (Dhakirat Alqisat Almisria)**, 11 Eylül 2020, <https://bit.ly/35Jqvp1>, (Erişim Tarihi: 18 Nisan 2022).
- Hasavne, Utbah, Muhammed Ahmed, **Latifat Alzayaat Katibat Wanaqida**, Ürdün Üniversitesi Lisansüstü Eğitim Fakültesi, 2005.

- Haşlak, İrfan, “Milliyetçilik ve Modernleşme: XIX. yüzyıl Osmanlı İmparatorluğu Örneği”, **Bilgi Sosyal Bilimler Dergisi**, Cilt 3, Sayı 2, 2000.
- Heykel, Ahmed, **Tatawur al’Adab alhadith fi Misr**, Mısır: Dar Al Maarifa, 2008.
- Heykel, Muhammed Hüseyin, **Zaynab**, Kahire: Muasasat Alhindawii Liltarbiat Walthaqafa, 2012.
- Hür, Ayşe, **1952 Mısır Devrimi, Radikal**, 12.Ağustos 2013, <https://bit.ly/3mEilU2>, (Erişim Tarihi: 09 Nisan, 2022).
- Hüseyin, Hassanein Fahmy, **Albab Almaftuh Wa’unshudat Alshabab**, <https://bit.ly/3JU4jHS>, (Erişim Tarihi: 31 Mart 2022).
- is-Sanafiri, İbrahim Muhammed, Osmanlı-Mısır İlişkileri 1863-1882, (**Yayımlanmamış Doktora Tezi**), İstanbul Üniversitesi SBE, 1993.
- İşler, “Emrullah, Modern Arap Edebiyatında Bir Öncü Mustafa Lutfi El-Menfalûtî”, **Nüsha Şarkiyat Araştırmaları Dergisi**, Cilt 1, Sayı 3, 2001.
- Jack, Amca, “Nedir Bu Sağ Ve Sol Görüş”, 09 Mart 2018, <http://blog.milliyet.com.tr/nedir-bu-sag-ve-sol-gorus-/Blog/?BlogNo=583762>, (Erişim Tarihi: 18 Aralık 2021).
- Kabakçı, Enes, “Siyasal Düşünceler Tarihi, **İstanbul Üniversitesi Açık ve Uzaktan Eğitim Fakültesi**”, <https://bit.ly/3vjgppo>, (Erişim Tarihi: 18 Nisan 2022).
- Kale, Nesrin, “Kadın-Erkek Eşitliği Sorunsalı”, **Ankara Üniversitesi Eğitim Bilimleri Fakültesi Dergisi**, Cilt 29, Sayı 1, 1996.
- Kamali, Ahmed ve Amr İbrahim, **almuzaharat Almilyuniat Alkubraa Faa Maydan Altahrir Eam 1951**, 29 Ocak 2012 <https://bit.ly/3MecEXS>, (Erişim Tarihi: 18 Nisan 2022).
- Karabekir, Kazım, **Günlükler**, İstanbul: Yapı Kredi Yayınları, 2009.
- Kayacan, Murat, “Sağ(cılık) ve Sol(culuk) Kavramları ile Bu Kavramların Kur’an Meallerindeki Kullanımları”, **Marife**, Cilt 10, Sayı 3, 2010.
- Kılıç, Hüseyin, **Antikçağdan Günümüze Batı’da Kadın ve Cinsellik**, İstanbul: Otopsi, 2013.

- Kıllıoğlu, “Mehmet Erkan, 1956 Süveyş Krizi ve Ortadoğu’ya Etkisi”, **Vakanüvis-Uluslararası Tarih Araştırmaları Dergisi**, Cilt 6, Sayı 2, 2021.
- Kırmızı, İsmail, 19. Yüzyılda Mısırlı Panislamist-Milliyetçi Entelektüel: Ahmet Şevki’nin Osmanlı-Mısır İlişkileri Açısından Değerlendirilmesi (**Yayımlanmamış Yüksek Lisans Semineri**), Karabük Üniversitesi SBE, 2013.
- Kolay, Hale, “Kadın Hareketinin Süreçleri, Talepleri Ve Kazanımları”, **Emo Kadın Bülteni**, Nisan 2015.
- Kurt, Gülfem, “Mısır Feminizmi: Kasım Emin’in Tahrîru’l-Mer’e ve El-Mer’etu’l Cedîde Eserlerine Karşılaştırılmalı Bir Bakış”, **International Journal of Language Academy**, Cilt 5, 2017.
- Kuşcan, Özlem, “*Kadının Kimlik Sorunu*”, (**Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi**) Erzurum Üniversitesi SBE, Erzurum , 2001.
- Küçük, Abdurrahman, Alkarısı, **TDV İslâm Ansiklopedisi**, Cilt: 2, TDV, İstanbul, 1989.
- Landau, Jacob M, **Modern Arap Edebiyat Tarihi**, Bedrettin Aytaç (çev.), Ankara: Gündoğan, 1668.
- Lutskiy, Borisovich, **Arap Ülkelerinin Yakın Tarihi: 16. Yüzyıldan 20. Yüzyıla**, Turan Keskin (çev.), İstanbul: Yordam Kitap, 2016.
- Maalouf, Amin, **Ölümcül Kimlikler**, Aysel Bora (çev.), İstanbul: Yapı Kredi Yayınları, 2000.
- Mahfuz, Necla, **Latifat Alzayaat Wasinaeat Aldhaat, Al’ahram**, 8 Eylül 2015, <https://bit.ly/3uhfwMg>, (Erişim Tarihi: 23 Ocak 2022).
- Manal Shakır, **Book Review: Fanning The Winds Of Change İn Egypt**, Arab News, 30 Ekim 2017, <https://www.arabnews.com/node/1185571/art-culture>, (Erişim Tarihi: 24 Nisan 2022).
- Mansur, Ahmet, "**Harakat Altarjamat Al’adabiati**" Li Latifat Alzayati.. **Jadid Alqawmaa Liltarjama**, 14 Temmuz 2017, <https://bit.ly/3tJndvU>, (Erişim tarihi: 20 Ocak 2022).

- Marshall, Gordon, **Sosyoloji Sözlüğü**, Osman Akınhay ve Derya Kömürcü (çev.), Ankara: 1999.
- Meriç, Cemil, **Bu Ülke**, İstanbul: İletişim Yayınları, 2005.
- Meriç, Cemil, **Mağaradakiler**, İstanbul: İletişim Yayınları, 2007.
- Metin, Abdullah, “Kimliğin Toplumsal İnşası ve Geleneksel Kadın Kimliğinin Aktarımı”, **Çankırı Karatekin Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi**,; Cilt 2, Sayı 1, 2011.
- Minnetullah-i Ebyad, **Shabahat Alsultat Bi"Ria Wasakinatan" Warafadat Altatbie Waetaqalat Maratayni.. "Latifat Alzayaati" Althaayirat Alnisawia**, Al-Ahram, 9Ağustos 2016, <https://bit.ly/3LgBMfK>, (Erişim Tarihi: 12 Mayıs 2022).
- Mlynxqualey, **Must-Read Classics By Women: Latifa Al-Zayyat's 'The Open Door'**, 3 Ağustos 2017, <https://arablit.org/2017/08/03/must-read-classics-by-women-latifa-al-zayyats-the-open-door/>, (Erişim Tarihi: 28 Nisan 2022).
- Mohamed Ahmed, Ahmed Maher, “*I. Dünya Savaşı'nda İngilizlerin Mısır'a Yerleşmesi*,” (**Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi**), İstanbul Üniversitesi SBE, 2016.
- Murat, Turgay, “Kuruluşundan İkinci Dünya Savaşı Sonuna Kadar Mısır Siyasetinde Vafd Partisi,” **Fırat Üniversitesi Orta Doğu Araştırmaları Dergisi**, Cilt 9, Sayı 1, Elazığ: 2013.
- Naccache, Farida, **Latifat Alzayaati.. Hudur Fi Alghiab**, alearabiu, <https://bit.ly/3LepIfI>, (Erişim Tarihi: 05 Ocak 2022).
- Obaid, Yousry, **Dhakirat Alkutab.. <<Zinbi>>.. Muhamad Husayn Hikal Yarsud Hayaat Alriyf Taht Aliahtilal**, 15 Kasım 2021, <https://www.almasryalyoum.com/news/details/2463105>, (Erişim Tarihi: 11 Nisan 2022).
- Özbay, Ender, “Adem – Havva – Lilith Figürleri İzleğinde Bir Olanaksızlık Miti: Aşk”, Cilt 2, Sayı 10, 2013.
- Özbek, H. Sinan, “*İnsan Felsefesi Açısından İdeoloji*”, (**Yayımlanmamış Doktora Tezi**), İstanbul Üniversitesi SBE,1993.

- Özçelik, Fatih ve Mustafa Öztürk, “İngiltere’nin Mısır’ı İşgali ve “Taçsız Hükümdar” Lord Cromer’in Mısır İdaresi”, **Fırat Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi**, Cilt 31, Sayı 1, 2021.
- Özdemir, Ahmet Yusuf, **1952 Mısır’da Hür Subaylar Darbesi, ORSAM (Ortadoğu Araştırmaları Merkezi)**, 30Eylül 2016, <https://www.orsam.org.tr/tr/1952-misir-da-hur-subaylar-darbesi/>, (Erişim Tarihi: 09 Nisan 2022).
- Özdemir, Nebi, “Mizah, Eleştirel Düşünce Ve Bilgelik: Nasreddin Hoca”, **Milli Folklor Dergisi**, Cilt: 11, Sayı 87, 2010.
- Özden, Mustafa, “Sekülerliğin Tarihi Serüveni”, **Yönetim Ekonomi Edebiyat İslami ve Politik Bilimler Dergisi**, Cilt 1, Sayı 2, 2016.
- Özdil, Ramazan, “Kolektif Ve Bireysel Kimlikler Bağlamında Sosyal Bütünleşme”, **Süleyman Demirel Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi**, Cilt 3, Sayı 28, 2017.
- Özkaya, Sevda, “Arabi Paşa Ayaklanması Ve İngiliz Müdahalesi”, **Akademik Bakış Dergisi**, Sayı 60, 2017.
- Patan, Elif, **Yaratılışın İki Kadın Karakteri: Havva ve Lilith**, 10Layn, 8 Mayıs 2020, <https://10layn.com/havva-ve-lilith/>, (Erişim Tarihi: 25 Temmuz 2021).
- Reda, Angel, **Nisa’ Sanaen Thawrat : Latifat Alzayaat Rayidat Alriwayat Walnaqd Albab Almaftuh**, 8 Ağustos 2015, Watani Paper, <https://bit.ly/3HSzwcw>, (Erişim Tarihi: 21 Kasım 2021).
- Rıdvan, Talat, ‘**Adab Aliaietirafat Ealaa Tariqat Latifat Alzayaat**, 30 Ağustos 2019, <https://bit.ly/32Ud8RV>, (Erişim tarihi: 21 Ocak 2021).
- Safi, İsmail, Türkiye’de Muhafazakârlığın Düşünsel – Siyasal temelleri Ve ‘Muhafazakâr Demokrat’ Kimlik Arayışları, (**Yayımlanmamış Doktora Tezi**), Ankara Üniversitesi SBE, 2005, 2.
- Salih, Mahmut Lütfi, **Almunadala. Latifat Alzayaat, Muntadaa Alduktur Mahmud Litafaa Salih**, 25 Mayıs 2014, <https://bit.ly/3rL2sNC>, (Erişim tarihi, 31 Aralık 2021).
- Salih, Muhammed, **Albab Almaftuh . Harakat Yuliu Bin <<Alramziati>> W**

- <<Alwaqieati>> - Aljuz' Al'awal, Raqim, 04 Ocak 2019, <https://bit.ly/317cNAO>, (Erişim Tarihi: 13.05.2022).
- Sei, Bin Muin, latifa al zayyat, <https://bit.ly/3B1bWh5>, (Erişim Tarihi: 26 Ocak 2021).
- Serbest, M. Bürkan, "Süveyş Kanalı'nın Ulusallaştırılması Sorunu Ve Süveyş Bunalımı", **Manas Sosyal Araştırmalar Dergisi**, Cilt 6, Sayı 4, 2017.
- Soner,Yalçın, **Mustafa Kamil'i Tanıyor Musunuz?**, 12 Haziran 2010, <https://bit.ly/3yqnpCd>, (Erişim Tarihi: 02.03.2022).
- Soyer, Senem, "Nevâl Es-Sâ'Dâvî'nin "Petrol Diyarında Aşk" Romanında Kara Ve Kadın", **Toplum ve Kültür Araştırmaları Dergisi**, Cilt 1, Sayı 1, 2018.
- Süleyman, Ahmet Yusuf, <<Alqawmii Liltarjamati>> **Yusdr Dirasatan Latifat Alzayaat <<Harakat Altarjamat Al'adabiat Min Al'iinjliyat 'İlala Alearabiati>>** 13 Temmuz 2017, <https://bit.ly/3fKTiLq>, (Erişim tarihi: 20 Ocak 2022).
- şerbetçi, Didem, Postkolonyal Feminizm Bağlamında "Küresel Kız Kardeşlik" Kavramının İncelenmesi: Hindistan Örneği, (**Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi**), Adnan Menderes Üniversitesi SBE, 2015.
- şerif, **Ahmet İbrahim, Faa Dhikraa Almilad.. Man Hu "Nabil Mansur" Batal 'Awal Qasayid Sayid Hajab?**, 23 Eylül 2018, <https://bit.ly/3NzT21v>, (Erişim Tarihi: 04 Haziran 2022).
- şoaib T, **Ttwwr Alriwayat Fi Misr Min Nash'atiha 'İlala Marhalat Najib Mahfuz**, <https://www.allugah.com/post.php?id=59>, (Erişim Tarihi: 24.06.2022).
- Tarihbilgi.Org, "Sağ – Sol Ayrımı Nasıl Ortaya Çıktı? Sağcı, Solcu Ne Demek?", 26 Nisan, 2020, <https://tarihbilgi.org/sagcilik-ve-solculuk/>, (Erişim tarihi: 17 Ekim 2021).
- Taş, Gün, "Feminizm Üzerine Kavramsal Bir Değerlendirme", **Akademik Hassasiyetler**, Cilt 3, Sayı, 2016.
- Topcan, Özlem, "Yahudilik ve Hristiyanlık Din Geleneklerinde Toplumsal Cinsiyet", (**Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi**), Ankara Üniversitesi SBE, Ankara, 2010.

- Tora, Yarattılış, (Türkçe), (Terc.)Yitşhak Halevas.
- Türkiye Raporu, **Sağ Ve Sol Görüş Tartışmaları**, 19 Temmuz 2021, <https://www.turkiyeraporu.com/arastirma/sag-ve-sol-gorus-tartismalari-5349/>, (Erişim Tarihi: 22 Temmuz 2021).
- Ünal, Asife, “Yahudi Geleneğinde Kadının Yarattılışı ve Lilit Efsanesi”, **Çukurova Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi**, Cilt 17, Sayı 2, 2017.
- Ürün, “Ahmet Kazım, Modern Mısır ve Türk Edebiyatlarında Öne Çıkan Kuşak Romanları”, **Nüsha**, Cilt 3, Sayı 11, 2003.
- Wikalat 'Akhbar Almar'a, **Nisa' Yasnaen Alhayaa, Alsawt Al'ukhar**, 17 Eylül 2015,<https://bit.ly/36QuIb>, (Erişim Tarihi: 09 Nisan 2022).
- Woolf, Virginia, **Kendine Ait Bir Oda**, İlknur Özdemir (çev.), İstanbul: Kırmızı Kedi Yayınevi, Mart 2012.
- Yaramış, Ahmet, “Mısır’da İngiliz Sömürgecilik Anlayışı: Cromer Örneği (1883 – 1907)”, **Sosyal Bilimler Dergisi**, Cilt 9, Sayı 2, 2007.
- Yasin, Mervat, **Latifat Alzayaat Wabab Alhuriya (Milafun Khasun) Faa Dhikraa Rahiliha ‘İiedad : Maraft Ys, Sadaa: (Dhakirat Alqisat Almisriati)**, 11 Eylül 2020, <https://bit.ly/3gaSwHW>, (Erişim Tarihi: 28 Kasım 2021).
- Yaşar, Öznur, “Siyasi Mizah ve Y Kuşağı”, **Turkish Studies Social Sciences**, Cilt 13, Sayı 18, 2018.
- Yeşil, Aleyna, “Sağcılık & Solculuk 101, Psikoloji Ağı”, 23 Ağustos 2021, <https://www.psikolojiagi.com/sagcilik-ve-solculuk/>, (Erişim Tarihi: 18 Aralık 2021).
- Zeyniddin, Vecdî, **Mustafi Alnuhaas . Wa’ashhur Yawm Faa Tarikh Misr**, 09 Ekim 2019, <https://alwafd.news/essay/47193>, (Erişim Tarihi: 18 Nisan 2022).
- Zingsem, Vera, **Lilith, Adem’in İlk Karısı**, Devrim Doğa Yüzer (çev.), İzmir: İlya Yayınevi, 2016.